VÂ-NÛ

FİKİR VE SANAT ÂLEMİMİZE BU HÜRRİYET KÂFİ DEĞİLDİR

HAZIRLAYAN: TUNCAY BİRKAN

can miras

VÂ-NÛ

FİKİR VE SANAT ÂLEMİMİZE BU HÜRRİYET KÂFİ DEĞİLDİR

Can Miras

Fikir ve Sanat Âlemimize Bu Hürriyet Kâfi Değildir, Vâ-Nû
© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Eylül 2021, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Derleyen ve yayına hazırlayan: Tuncay Birkan
Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan
Düzelti: Mert Tokur
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18
Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-5266-7

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer/İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

VÂ-NÛ

FİKİR VE SANAT ÂLEMİMİZE BU HÜRRİYET KÂFİ DEĞİLDİR

Derleyen ve yayına hazırlayan

Tuncay Birkan

DENEME

can

Vâ-Nû'nun Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Asri Rüyalar, Fetiş Rejimler, 2021

VÂLÂ NUREDDİN VÂ-NÛ, 1901'de doğdu. Çocukluğu Beyrut ve Selanik'te geçti. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra kısa bir süre Viyana'da öğrenim gördü. Lisede birlikte okuduğu Nâzım Hikmet'le birlikte Milli Mücadele'ye katılmak için 1921'de Ankara'ya geçti. Daha sonra Bolu'ya öğretmen olarak gönderildiler. Yine Nâzım Hikmet'le birlikte Moskova'ya gitti ve orada yükseköğrenim gördü. 1925'te Türkiye'ye döndükten sonra gazetelere yazmaya ve çeviriler yapmaya başladı. Uzun yıllar içinde on binlerce yazı yazdı, yüzlerce metni Türkçeye çevirdi. 1936'da ailesiyle Ünye'ye yerleşti ve bir sene burada yaşadı. 1942'de yazdığı bir yazı nedeniyle er rütbesiyle Konya'ya sürgün edildi. 1945'te uzun zamandır haberleşmediği Nâzım Hikmet'i Bursa Cezaevi'nde ziyaret etti. *Akşam*, *Haber*, *Cumhuriyet*, *Tercüman*, *Havadis*, *Zafer*, *Meydan*, *Yedigün*, *Yön* gibi gazete ve dergilerde uzun yıllar yazan Vâ-Nû 1965'te sağlık sorunları nedeniyle yazmayı bıraktı, 1967'de İstanbul'da öldü.

İçindekiler

"İzler" Üzerine 17

Vâ-Nû: Bir Fıkracının Edebiyatçı Olarak Portresi - Tuncay Birkan 19

DİL

Kelimecilikten Tabirciliğe 41

Türkçeyi Güzel Konuşanlar 42

Dil Kurulu Münasebetiyle – Dedikodular ve Hakikat 45

Öz Türkçeyi Böyle Anlıyorum! 47

Türkçe Meselesi: Lisanımızın Takip Ettiği İnkişaf Hakkında Mülahazalar 51

Kabule Mecbur Olduğumuz Bir Türkçe Kaidesi 54

Lisanı Nasıl Telakki Ediyorum? 56

Klasik Eserlerin Tercümesi ve Klasik Türkçe 58

Tiyatro Dili 60

Türkçede Ölen Kelimeler Çok, Doğan Kelimeler Az 62

Osmanlıcanın Son Devrindeki Müelliflerin Tedris Bakımından Kıymeti 64

Bugün Dil Bayramı 66

"Dildeki Anarşi"nin Tarifi 68

En Esaslı Dil Kaidesi: "Tarihilik" 71

Öz Türkçe, Latince ve Arapçanın Çarpışması 73
Dingildeyen Masa: Türkçemiz 75
Türkçeye Tercüme 77
Hayat, "Yaşantı" ve "Yaşav" 80

EDEBİYAT

İstirahate Muhtaç Laflar 83
Samimiyetsizlik 84
İthalat ve İhracat Edebiyatı 86
Edebiyat Hocalarıyla Bir Hasbıhal 88
Edebiyat Hocalarının Dikkatine 90
Bizde Edebî Mektepler 92
Bir Evliya: Tevfik Fikret! 94
Muharrirlere Dair 95
Üstat Ahmet Rasim'e Dair... 97
Halk Edebiyatına Dair 99
Sade Suya Lapa Gibi Yazılar 101
Adaptasyonlara, Röportajlara, Anketlere Dair... 103
Yeni Edebiyat Neslinden Beklediklerimiz 106
Necip Fazıl Kısakürek ve Eseri: *Çerçeve* 109
Bir Genç Şairin Üç Sualine Üç Cevap 111
Muharririn Efendisi 113
İstanbul Dışındaki Vatanın Edebiyatımızda Mevkisi ... 116
Parlamak Zorluğu 118
Parlak Nazariyenin Vardığı Sönük Netice 120
Şiir Nazariyelerine Dair 122
Türk Gözlüğüyle Türkiye'ye Bakış 125
Her Gördüğümüz Sakallıyı Babamız Sanmayalım! 127
Roman Tekniği 130
Bir Gençle Edebiyat Hasbıhali 132

Hüseyin Rahmi 135
Divan Edebiyatı ve Yeni Edebiyat Zaviyelerinden Yahya Kemal 137
Halid Ziya'nın Nesri Genç Nesircilere Meşk Olmalıdır 140
Heba Ettiğimiz Mahmut Yesari'ye Dair... 142
Cemiyet ve Şair 144
Genç Neslin Küçük Hikâyeleri ve CHP 147
Son Senelerin Güzel Şiirlerinden Biri 148
Şiir Tercümesi 151
Genç ve Yaşlı Türk Muharrirleri Ne Kazanır 153
İttihat ve Terakki Devrinde ve Cumhuriyet'te Muharrirlik Mesleği 158
Ecnebi Müelliflerin Telif Hakları 161
Güzel Sanatlar ve Makineler 163
Şair ve İdeoloji 165
Sermet Muhtar'ın Kelime, Tabir ve Cümleleri 166
Ne Neyle Ne Neva-yı Neyle... 168
Buhran Geçiren Muharrirlik Mesleği 170
Hececi Şairler 172

NÂZIM HİKMET

835 Satır 176
Mayakovski ve Nâzım Hikmet 178
Hafıza Kuvveti 181
Açlık Grevi ve Lakaytlık Grevi 184
Nâzım Hikmet'in Son Mektubu 186
Vâlâ Nureddin Nâzım Hikmet'i Anlatıyor 188

SANAT

Biraz da Hodbin Olalım 196

Fütürizm 198
Greta Garbo'ya Pul Yapıyorlarmış... 199
Seyyar Tiyatroculuk 201
Karagöz + Alaturka + Saz + Tezhip + Zekâ ve Gayret 203
Top Sesleri Arasında İncesaz 206
Tiyatro İnkılabı 208
Yeni Bilgiler ve Yeni Sanat 210
Estetik Sansürü 213
Kübik Camiler 214
Kübik Halılar 216

FİKRİYAT

Tevfik Fikret Bunak mıydı? 219
His ve Fikir 221
Gidişattan Memnun Olmalı Mıyız? 222
Sa'yın Bıktırıcılığı ve Yıprandırıcılığıyla Mücadele 224
Plan ve Evdeki Pazar 225
Yakılacak Kitap 228
Habeşler Medeniyet İstemiyor 230
Intellectuel'in Tarifi 231
Arap Hayranlığından Garp Hayranlığına 232
Tercüme Eserleri Nasıl Okutmalı? 233
Posta 236
Müstahsil Münevverlik Müstehlik Münevverlik 239
Ona da Çok Şükür: Ölüm İşkencesizdir! 241
Gıpta Ettiğim İki Münevverimiz 243
Mütercimlerin Çektikleri Güçlükler 245
Tatlı, Sert, Âlâ... 248
İnsanoğlunun Islahına Niçin İmkân Olmasın? 250

Hazin Dönüş 252
Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin 254
Zevkin Terbiyesi 257
Ayrıldığımız Şark Dünyasını Yeni Neslin Tanıması İçin... 259
Milli Anane Meselesi 262
Tarih Telakkisi 264
Kendi Kendimizi Bir Metotla Yetiştirmek Meselesi 266
"Mavi Kan" Denen O Efsane... 269
"Akıl İçin Tarik Bir Değil!" 271
Keşif ve İcatların Kolektifleşmesi 273
"Salihat-ı Nisvandan" Ne Demektir? 275
"Seni Gidi Marksist!" 277
"Hamiyet" Kelimesini Niçin Kullanmaz Olduk? 279
Hürriyet... Peki Sonra? 281
Fikir ve Sanat Dünyamıza Bu Hürriyet Kâfi Değildir 284
"Hâlâ Düşünen Başlara Hep Darbe-i Tenkil..." 287
Bir Nesil Evvel Sağ ve Sol 289
Kıymet Ölçüleri Nasıl Değişiyor... 292
Hamiyetli Adam 294
Gayriresmi Münevver Noksanı 296
Fikir Yuvaları 297
Yunus Emre'nin İdamı! 300

AHLAK

Eski Nasihatler ve Yeni Nasihatler 303
Kahramanca Ölmek ve Kahramanca Yaşamak 305
Pek Mühim Bir Ahlak Meselesi 307
Üzerine Titrenilen Şu Hayat... 309

Sevgilisinin Yüzünü Kesen Âşık 310
Terbiyede Şefkatin Rolü 313
Bu Kafa Nasıl Değişecek? 315
Affetmek ve Affetmemek 317
"Ölüm Korkusu"ndan Beter: "İhtiyarlama Korkusu" ... 319
Zırhlı İnsanlar 322
Manevi Bir Temel Direği 324
Şimdiki Gençler, Bizim Nesilden Daha Ahlaklıdır 326
Züleyhaların Yusufları ve Kamberlerin Arzuları 328
Cinsiyet Üzerindeki İstibdat 331
Tek Ölçü "Parrra" Değildir! 333

DİN

Hak Din ve Hak Dil 335
Allah Sevgisi ve Allah Korkusu 336
Dinî Ahlak Öğretimine Dair... 338
Müslüman Cemaat Teşkilatı 339
Dahleden Savmimize Bari Musalli Olsa... 341
Bir Menemen Hatırası 344
Kable'l-İslam 347
Kaba Sofuluk 348
Bu Mistik Ruh Bize Nereden Geldi? 351
Manevi Islahat 353
Yahudisiz Dünya 356

FANTEZİ YAZILAR

Beynimin İçi 358
Şarkılar ve İsimler 361
Hararetin Renkleri 362
Dost 364
Hikâyeler Nasıl Yazılır? 366

Adaptasyon Lügati 370
Dünya Güzeli Keriman Halis Hanım'ın Tahlili 372
Düz Çizgiden İllallah! 374
"İnsanlık İlerledi" 376
Çağların Peşinde 378
Aşk! İnsanı Yükselten Aşk... 380
Dünyanın Sahipleri İnsanlar Değildir! 382
Beşinci Efendiden Allah Korusun! 384
Bilmemek, Hayal Etmek İhtiyacına Dair... 387
Renklerin, Hararetin ve Seslerin Çeşnisi 389
Türkçemizde "Oturmak" Kelimesi 390
Makinelerin Zekâsı 392
Hayal Kuvveti 396
Vatanperver Kedi 398
İtibarını Kaybeden Şu Kötü Yarım Asır 401
Hayata Erken Atılmak Suretiyle Çok Yaşamak Usulü 403
Erik, Köpek ve Hürriyet Cinsleri... 406
Tebessüm, Sırıtış ve Kahkaha 408
Tablo Yapan Maymuna ve Tercüme Eden Makineye Dair 410
Uzaydaki Zekâ 412

"İZLER" ÜZERİNE

Yakında 100. yılına girecek Cumhuriyet'in yazılı mirasını *yeterince* tanımıyoruz. Bunu söyleyerek, Cumhuriyet'in siyasal, ekonomik, ideolojik, kültürel, düşünsel vs. tarihine ilişkin çok sayıda inceleme ve araştırmadan elde edilen son derece değerli malzeme birikimini ve bu birikime ilişkin yine çok sayıda önemli çözümleme ve değerlendirme girişimini inkâr ediyor değiliz elbette. Ortada devasa bir arşiv var sahiden ama çok temel eksiklerle malul bir arşiv bu.

"İzler" adını verdiğimiz bu dizide yapılacak işin önemli bir boyutunu, işte bu tür eksikleri bir ucundan "tamamlama"ya çalışmak, üç-beş meraklı haricinde kimselerin hatırlamadığı veya varlığından haberdar olmadığı, gazete ve dergilerde gömülü kalmış ama bugün hâlâ söyleyecek dikkate değer şeyleri olan çeşitli yazı ve tefrikaları, artık sadece bazı sahaflarda ve kütüphanelerde birkaç nüshası kalmış kitapları bir tür "arkeoloji" çalışmasıyla gün ışığına çıkarmak ve günümüz okurlarının dikkatine sunmak oluşturuyor denebilir kabaca. Ama meramımız bundan ibaret değil, bunu sırf "ölmüşlere merhamet" gösterip yazdıklarını unutulmuşluktan kurtarmak için yapmayacağız, "miras" deyip durduğumuz şeyle ilgili bir meselemiz de olacak.

Yazarının beyan edilmiş veya edilmemiş ideolojisi ne olursa olsun, okurda, bu miras oluşturulurken çeşitli nedenlerle gözden kaçırılmış, kimisi iyice silikleşmiş "izler"i takip ederek Türkiye tarihinin, özellikle de düşünce tarihinin belli alan ve figürleri konusundaki yerleşik kanaatleri gözden geçirme

isteği yaratacak metinler olacağını umuyoruz bu diziden çıkacak kitapların. Bu kitaplarda açık veya örtük biçimlerde ama her zaman ilgiye değer bir üslupla ele alınan birçok temayı (hümanizmden insan hakları kavramlaştırmalarına, demokrasi anlayışlarından ahlak tasavvurlarına, itiraf edebiyatından edebiyat kanonunun oluşumuna, Cumhuriyet aydınının Avrupa'ya ve Osmanlı geçmişine bakışından hayvan sevgisi ve bostan kültürüne çok çeşitli temaları) kapsamlı sunuş metinleriyle tartışmaya açacağız. Türkiye'nin yerleşik bilim, felsefe, sanat, edebiyat, tiyatro, basın, psikiyatri, karikatür, gündelik hayat vs. tarihlerine, özetle düşünce tarihine mutlaka dikkate alınması gereken şerhler, dipnotlar düşen, bu çoğu unutulup gitmiş metinlerle, Cumhuriyet'in "mirası"na yeni gözlerle bakacağız. Benjamin'in tabiriyle "eskiyi yenileme"ye çalışacağız burada: Günümüz dünyasını anlama ve değiştirme çabamızda "geçmiş"in bugün bize hâlâ "kullanabileceğimiz" birçok gizli imkân ve perspektif verdiğini, silikleşse de yok olmamış, peşine düşmeye değer "izler" bıraktığını, yani o kadar geçmiş olmayabileceğini göreceğiz.

Hem tanınmış yazarlarımızın hiç bilinmeyen, bir köşede kalmış metinlerini hem de bir zamanlar çok ünlü ve etkili olsalar da bugün artık çok az kişinin hatırladığı isimlerin eserlerini analitik ve bilgilendirici olmasına özen göstereceğimiz sunuş ve/veya önsözlerle yayımlayacağımız bu dizinin, okurlarda hem bütün bu yazarların diğer eserlerine hem de yazıyla müdahil olmaya çalıştıkları tarihsel dönemlere yönelik yeni bir ilgi uyandıracağını umuyoruz.

Tuncay Birkan

VÂ-NÛ: BİR FIKRACININ EDEBİYATÇI OLARAK PORTRESİ

Tuncay Birkan

Eser

Vâlâ Nureddin Vâ-Nû, gelmiş geçmiş bütün Türk yazarlar içinde –muhtemelen Ahmet Mithat'tan sonra– Peyami Safa' yla birlikte en velut yani en çok yazmış isim olabilir. Bu tür verimler normalde sayfa veya sütun sayısıyla ölçülür; zaten 1934'te yazdığı bir yazıda, "Günde altı-yedi tane som sütun yazı yazarım. Cuması, pazarı yoktur," demişliği de vardır ama o bu çokluğu sonraları daha çarpıcı bir biçimde, bir nakliye aracı birimiyle ifade etmiş: Şevket Rado, 15 Ocak 1945'te *Akşam* gazetesinden mesai arkadaşının muharrirliğinin yirmi beşinci yılı vesilesiyle kaleme aldığı fıkrada, Vâ-Nû'nun kendisine "bir kamyon dolusu" yazı yazdığını söylediğini aktarır ve ekler: "Küçük bir hesap onun yalnız on bin kadar fıkra yazdığını meydana çıkarır, kitapları da her halde yüzü geçmiştir." O tarihten sonra yirmi yıl daha gazete ve dergilere yazmayı kesintisiz sürdürdüğü düşünülürse yazdıklarını sığdıracak bir kamyona daha ihtiyaç duyulacağı anlaşılır.

Günümüz okurları o iki kamyon yazı arasından sadece hayatının son yıllarında kaleme aldığı *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* adlı o harika, yarı biyografi-yarı otobiyografi kitabını biliyor; daha bir meraklılar ise yazdığı, uyarladığı veya çevirdiği çok sayıda popüler romandan sahaflara ulaşabilen 10-15 tanesini bulabilirler epey zorlanarak. Zaten kitaplaşmamış roman-

ları, kitaplaşmış olanlardan kat kat fazladır (Piyasada Vâ-Nû hakkında bulunabilen tek kitap olan *İnsan ve Eser: Vâlâ Nurettin Vâ-Nû*'da (Etkin, 2012) Selçuk Atay kitaplaşan 21 telif, 19 çeviri romanı varken gazete sayfalarında kalan 39 telif, 47 çeviri romanı olduğunu belirtir ki romanlarıyla özel olarak ilgilenmediğim halde ben de Atay'ın çalışmasında zikredilmeyen beş-on romanını daha gördüm.) Kendi adıyla veya "Hatice Süreyya", "Hikâyeci" gibi müstear isimlerle yazdığı, uyarladığı veya çevirdiği binlerce hikâyesinden çok azı kitaplaşmış. Yazdığı ve çevirdiği piyesler ve radyo skeçlerine ulaşmak pek mümkün görünmüyor. İlkgençliğinde hece vezniyle yazdığı ciddi sayıda şiiri de sadece hececiler veya Nâzım Hikmet üzerine çalışan araştırmacılar ve bir avuç özel meraklı biliyordur.

Bu daha klasik anlamda "edebî" türler dışında, önemli bir kısmı "Yürük Çelebi" müstearıyla yayımlanan yüzlerce röportajı; Fransız dilbilimci Jean Deny, dönemin Beyrut belediye başkanı, Kadınlar Birliği başkanı (bunu seçkiye de aldım) gibi memleketi ziyaret eden çeşitli meslek erbabı yabancılarla yaptığı özel mülakatlar; muhabir sıfatıyla ve kimini imzasıyla kimini imzasız yayımladığı binlerce haber metni; Suriye, Lübnan, Fransa, Sovyetler Birliği, İngiltere, İsrail, Yugoslavya, Almanya gibi ülkelere yaptığı gezilerin ardından yayımladığı çok sayıda gezi yazısı; kimilerini yine Yürük Çelebi adıyla kaleme aldığı, Anadolu gezilerini ve İstanbul tarihinden anekdotları içeren çok sayıda tefrikası; yıllarca her gün *Akşam* gazetesinin ilk sayfasında çıkan kısacık "Dikkatler" yazıları, yine aynı gazetede epeyce yıl devam eden "Günün Ansiklopedisi" yazıları (ansiklopedi fikrini ne denli önemsediğini birçok yazısında dile getiren Vâ-Nû'nun bu yanını da temsil edebilmek için elinizdeki seçkiye o sütunda çıkan "Şeyh Bedreddin" maddesini de ekledim); "Ali-Veli" imzasıyla yazdığı çok sayıda skecimsi fıkra; *Haber* gazetesinde epey bir süre devam ettirdiği "Sabah Gazeteleri Ne Diyorlar?" köşesinde başka gazetelerin yazarlarıyla yaptığı tatlı-sert polemikler (bunlardan da bir-iki örnek var seçkide); çok sayıda magazin ve mizah dergisine yazdığı (dönemin öncü magazini *Yedi Gün*'deki "Kadın Denen Meçhul" tefrikası çizgisinde) hafif yazılar; Hatice Süreyya imzasıyla okurların çeşitli dertlerine çözüm bulmaya çalıştığı Güzin Ablavari yazılar; *Akşam*'daki mesaisine ilave olarak yıl-

larca Burhan Cahit'le birlikte çalıştığı *Köroğlu* gazetesinde köylülere hitaben yazdığı sayısız yazı ve haber metni ... de var gazete ve dergi köşelerinde kalan benim tespit edebildiğim kadarıyla. (Tıpkı Peyami Safa gibi, Refik Halid gibi ömrü boyunca sadece yazdıklarıyla geçinen, çok gençken çok kısa bir süre bankacılık yapması sayılmazsa sadece telif veya çeviri metin üreterek hayatını kazanan az sayıda muharririmiz gibi o da tam bir "yazı makinesi" olarak çalışmak zorunda kalmış –üstelik 1940'ların başlarında evlendiği eşi Müzehher Hanım da onun gibi tam mesai metin üretmiştir– onca çalışma karşılığında elinde, ellerinde kalan tek mülk Salacak'ta yaptırdığı bahçeli bir ev olmuştur).

Bunlar arasında da gayet kıymetli çok sayıda metni var elbette ama Vâ-Nû'nun memleket edebiyat ve düşüncesine esas önemli katkısı, yukarıda Rado'nun, sayısının daha 1945'te on binlere vardığını söylediği ama daha gerçekçi bir tahminle gazetelere yazmayı sürdürdüğü 1965'e kadar sayıları en az on beş bine ulaşan fıkralarında, bugünkü tabirle köşe yazılarında aranmalıdır.[1] Zaten kendisi de bunun farkındadır, daha 1935'te bir ankete verdiği cevapta, "En kıymet vermediğim yazılarım kitap halinde basılmıştır fakat kıymet verdiğim yazıları henüz tasnif etmedim. Bunun için ihtiyar olmak ve bir köşeye çekilip boş vakit sahibi olmak lazımdır," der (O boş vakti ancak ömrünün en son iki yılında bulabilmiştir muhtemelen ama o zaman da sağlığı elvermemiştir); yazdığı envai çeşit metin arasında

1. Bu yazıların önemli bir kısmına yıllar içinde ulaşıp kendimce en önemli gördüğüm 3.200 kadarını da arşivlemiş; bu arşivleme işine de Refik Halid yazılarını topladığım sıralarda, sekiz-dokuz yıl önce sırf kendim okumak için başlamıştım. Ama tahmin edileceği üzere bir kere yakından tanımaya başladıktan sonra iş kısa zamanda ciddiye bindi; mutlaka yazılarından bir derleme yapmak gerektiğine karar verdim. Yani elinizdeki bu seçkinin ardında altı-yedi yıllık yarım mesai, yedi-sekiz aylık da tam mesai yatıyor. Bu tam mesai sırasında bu yazıların tamamını okuyup seçkiyi oluşturmak üzere elemeye çalıştım. Tabii ki çok zorlandım. Makul boyutlarda bir kitap olsun derken öldür Allah 300 küsur yazının altına inemeyince bir değil, iki kitap yapmaya karar verdik. Hemen her konuda kalem oynatıp okunmaya değer metinler üretmiş bir yazar olduğu için bu iki ciltlik seçkinin de Vâ-Nû'yu tam anlamıyla, hak ettiği kadar temsil ettiğini iddia edebilmek zor ama elimden geleni yapmaya çalıştım. Yazıları sınıflandırırken Gürol Koca'dan, metnin yayımlanması sırasında da Mustafa Çevikdoğan'dan işimi kolaylaştıran yardımlar aldım, kendilerine teşekkür ederim.

geleceğe kalacak olanların fıkraları olacağını düşünür. Özbilinçli bir tanıklık, kayda geçirme ve düşünme faaliyeti olarak sürdürür fıkra yazarlığını: kendi yaşadığı dönemleri "içeriden" anlamak isteyen müstakbel araştırmacıların günü geldiğinde gazetelere, en çok da kendisinin yazdığı türden fıkralara başvuracağı, başvurması gerektiği tezini birçok yazısında dile getirir.

İki örnek vereceğim, birincisi 1947'den: "Önümüzdeki asırların insanları şu çeyrek asır içinde memleketimizde neler cereyan ettiğini merak ederlerse –romanlarda, hikâyelerde hatta siyasi nutuklarda, başmakalelerde bulamadıklarını– gazete fıkracılarının gündelik yazılarında bol bol bulacaklardır. Bol bol ve hakikate en yakın... Ömrü bir günlük sandığımız satırlar, çarkın cilveli bir dönüşüyle bin yıllık olabilir." ("Burhan Felek'in Kitabı", *Akşam*, 25 Haziran 1947.)

İkincisi 1941'den: "Eminim şu yaşadığımız devrin Türkiye'sindeki hayatın ne şekilde olduğunu anlamak, bunu ilim ve edebiyat eserlerine geçirmek isteyen müstakbel müdekkik ve edip, her şeyden ziyade gazete fıkralarına ehemmiyet atfedecektir. Onlarda hayatımızın ve düşünce tarzımızın samimi bir aynasını bulacaktır. Gelişigüzel kaleme aldığımız ibareler, Bizans vakanüvislerinin ruznameleri gibi, icap ettikçe, asırlar sonra, satır satır vesika olarak kullanılacak. Bu ne heveslendirici bir tahmindir! Türk hayatını anlatmak hususunda elhabı bozan bizim nesildir. Ecdat makale yazmamış, darbımesel söylemiş." ("İstanbul Dışındaki Vatanın Edebiyatımızdaki Mevkisi", *Akşam*, 2 Ocak 1941.)

Son iki cümlede kendi neslinin daha önce olmayan bir şey başlattığı fikrine dikkat! Ben de *Dünya ile Devlet Arasında Türk Muharriri* adlı kitabımın ikinci bölümünün önemli bir kısmında bu başlatılanın ne olduğunu tartışmaya çalışmıştım. Ama oradaki "Türkçede modern nesir dilini 1910'ların sonlarıyla 20'lerin ortalarında Falih Rıfkı, Refik Halid ve Ahmet Haşim kurmuştur," tezime, Vâ-Nû'nun binlerce yazısıyla yakından meşgul olduğum aylardan sonra şu ilaveyi mutlaka yapmak isterim: Bu nesir diline, gündelik hayata ait envai çeşit fenomeni, (Refik Halid ve Haşim'de olduğu gibi) esasen hayal gücü ve fantezi yeteneğini uyaracak şekilde kaydetmenin ve (Falih Rıfkı'da olduğu gibi) siyaset veya ideoloji tarafından müdahale edilip ıslah edilmek üzere işaretlemenin ötesine ge-

çerek, gerçek anlamda düşünceye konu etme kabiliyet ve kıvraklığını verenler de Vâ-Nû-Peyami Safa-Ataç üçlüsü ve kısmen de Nâzım Hikmet ve Necip Fazıl olmuştur. Bunu da 40 küsur yıl boyunca istikrarlı ve özbilinçli olarak sürdüren, Safa, Necip Fazıl ve Nâzım Hikmet gibi köşe yazarlığı kendisini daha ciddi uğraşlara girmekten alıkoyan lanet olası bir mecburiyetmiş hissini yaşamadan veya bu jeste başvurmadan, keyfini çıkarıp gururla devam ettiren tek isim Vâ-Nû'dur. (Ataç ise Ankara'ya yerleştiği 40'lardan sonra gazete yazılarında çok nadiren gündelik hayatla ilgilenmiş, kendini daha çok edebiyat sorunlarını tartışmaya ve öz Türkçecilik misyonunu vazetmeye vakfetmiştir).

Zaten bu iki ciltlik seçkiye de dahil ettiğimiz çok sayıda metinde göreceğiniz gibi, Vâ-Nû edebiyat hakkında yazarken hemen her zaman muhataplarını (bazen edebiyat araştırmacılarını, bazen öğretmenleri, bazen de genç şair ve yazarları) "edebiyat"ın kapsamını genişletmeye, sözlükçülükten ansiklopediciliğe, çeviriden folklor derlemelerine, radyo skecinden mizah yazılarına, gazete fıkralarından –diline de özen gösteren– fikir yazılarına kadar birçok nesir türünü edebiyat kapsamı içinde görmeye başlamaya davet eder. Edebiyatı o klasik şiir-roman-hikâye üçlüsüyle sınırlamak, çok dar bir bakış açısıdır ve dahası bu darlık memleketimizde söz konusu üçlünün de yenilenip gelişmesini, modern asrın okurlarına hitap edebilmesini önleyen önemli etkenlerden biridir ona göre. Yukarıda da başvurduğum ankette bunu şöyle anlatır: "Gazeteler edebiyatçıları çekti, edebiyat pratiğe geldi, ütiliter oldu... İstidatları fıkralarda, makalelerde, gazete hikâyelerinde aramalı. Edebiyatın böyle gazete sütunlarında toplanması bir realizm doğuruyor... Gazetelerde yazı yazanlar yan yana geldikleri zaman enfüsilikten [öznellikten] ayrılarak afaki [nesnel] olmaya doğru gidiyorlar ve mecburi olarak realist oluyorlar; belediyenin işlerine karışacak kadar realist." (R.A. Sevengil, *Her Gün Bir Ediple* içinde, M. Armağan [yay. haz.], Timaş Yayınları, İstanbul, 2010 [1935], s. 44). Sadece edebiyata dahil edilecek türlerin artırılmasıyla ilgili bir mesele değildir bu görüldüğü gibi: Edebiyatı, yazarın öznel his ve izlenimlerini önceden tanımlanmış türlerin teamüllerine uyarak dışavurması olarak gören anlayışın aşılması elzemdir ona göre. Dünyanın yazarın

öznelliğine iyice nüfuz etmesi, yazarın algı ve ilgi kapılarını sonuna kadar açık tutarak adeta nesnelliği/dünyayı içine alacak kadar geniş bir öznelliğe varması gerekir ki dışavurduklarının, yazdıklarının bir kıymetiharbiyesi olabilsin. Vâ-Nû elbette tam bu formülasyonu herhangi bir metninde açıkça dile getirmiş değildir; edebiyatla ilgili, buraya elbette çok sınırlı bir kısmını alabildiğimiz, çok sayıda yazısını okuduktan sonra bende oluşan izlenimi özetlemeye çalışıyorum.

1930'larda edebiyat sahnesinde seslerini duyurmaya başlayan Cahit Sıtkı, Ahmet Muhip, Ahmet Hamdi gibi yeni-hececi şairlere gaddarca "Cep Takvimi Şairleri" adını vermesi, 40'lar boyunca Garip ekolünden şairlere "küçük hisseli ve mahdut mesuliyetli şiir kooperatifi" diye isim takması bir nesil kıskançlığı ve görece muhafazakâr bir şiir ve edebiyat anlayışına sahip olması meselesinden ibaret değildir (Bunların, özellikle ikincisinin de payı vardır gerçi: Kendi neslinden sonra yazmaya başlamış birçok önemli şair ve yazarın kıymetini teslim edememiş, şair olarak biraz Dağlarca ama daha çok Celal Sılay, yazar olarak da Aziz Nesin ve Yaşar Kemal dışında pek kimseyi önemsememiştir). Demek istediğim şey, Garipçileri "ellerinde minimini fotoğraf makineleri, küçük hayatlarındaki küçük enstantaneleri çekiyorlar... Fikir ve hayatın büyük davalarına karışmıyorlar" ("Şiir Kooperatifi", *Akşam*, 27 Mart 1946) diye tarif etmesinden yola çıkarak daha iyi kavranabilir belki de: Şiir anlayışı esasen Nâzım Hikmet ve Yahya Kemal gibi iki dev ismin şiirleriyle biçimlenmiş olan Vâ-Nû, sonraki şairlerin dünyalarını fazla dar ve küçük buluyordur. Bu küçük ve dar öznelliklerin dışavurumu da doğal olarak yavanlık üretiyordur.

Yani Vâ-Nû'nun aslında edebiyatla bir ucundan ülfet kuran herkesi kendi öznel hapishanelerinden çıkıp dünyalarını genişletmeye, mümkün olduğunca çok şeyle, aslında *her şey*'le ilgilenmeye çağırdığını söylemek mümkündür. Burada işler ilginçleşiyor. Zira Vâ-Nû her şeyle ilgilenmenin, her şeyden bahsetmenin esasen "gazete kronikçisi"nin ihtisası olduğunu düşünür ve birkaç yazısında vurgular bunu. İki örneğe yakından bakalım: 1935 yılında İstanbul'da açılan Sovyet ressamları sergisini gezip resimler hakkındaki eleştirilerini aktardığı yazısına şöyle başlar: "Bir resim münekkidi olamayacağımı biliyo-

rum. Lakin gazeteci, bilhassa gazete kronikçisi *her şey*'den bahsetmek salahiyetini kendinde görür. Çünkü bizim ihtisasımız *her telden çalmak*'tır." ("Sovyet Ressamlarının Sergisi", *Haber*, 18 Ocak 1935). 1951'de de spor yazarlarının sahasına girmesini aynı şekilde gerekçelendirir: "Bir gazete fıkracısı –ortalama bir vatandaş olarak– her mevzuya dokunur. Bu da onun ihtisasıdır. Bir şubedeki mütehassıslar, 'Acaba ortalama vatandaşlar üzerinde ne tesir bırakıyoruz?' diye gazete fıkralarını okurlar... Bir gazete fıkracısı ihtisas ölçüleri değil, içtimai ölçüler kullanarak *her telden* çalar." ("Spor Hakkında İki Zıt Fikir", *Akşam*, 16 Temmuz 1951). Burada Vâ-Nû bu her şeyle ilgilenme iştahını bütün fıkracı ve kronikçilere teşmil ediyor gibi görünse de aslında onun ilgi alanının meslektaşlarının büyük çoğunluğunda rastlanmayan benzersiz genişliği, tabiri caizse ansiklopedikliği bütün dikkatli okurlarının gözüne çarpmıştır. Birazdan bu okurların yazdıklarını örneklendireceğim. Ama bundan önce bahsettiğim "her şeyle ilgilenme" iştahını, bir önceki paragrafta anlattığım şeyin yani Vâ-Nû'nun "edebiyatın/öznelliğin kapsamını genişletme" çağrısının bir uzantısı olarak gördüğümü vurgulayarak mevzuyu, kulağa pek olacak şey gibi gelmiyor ama, Derrida'yla ilintilendireceğim.

Bilindiği üzere bu ünlü Fransız felsefeci muarızları tarafından sık sık edebiyatla felsefeyi karıştırmakla, felsefeyi edebiyata indirgemekle suçlanır. Derrida'nın bir sempozyumda bu suçlamaya cevap verirken söyledikleri, Vâ-Nû'nun neden popüler kurmaca eserleriyle değil de tam da bizde hiç edebiyat kapsamında görülmemiş birçok şey de dahil olmak üzere her şeyi ama her şeyi anlatma iştahı ve enerjisiyle dolu "kronikleri" ile edebiyatçı sayılması gerektiğini anlamakta işe yarayacaktır gibime geliyor. Uzunca alıntılayacağım metninde "edebiyatı" gayet alışılmadık bir biçimde, "her şeyi söyleyebilmeye izin veren ilkesel hak" olarak tanımlıyor Derrida:

> *Edebiyat beni tam da özel hayatın ifadesine taban tabana zıt bir şey olarak ilgilendiriyor.* Edebiyat yakın tarihlerde icat edilmiş, görece kısa bir tarihi olan, hukukun evrimiyle bağlantılı her türden uzlaşımın yönlendirdiği ve ilkesel olarak *her şeyin söylenmesine* izin veren kamusal bir kurumdur. Dolayısıyla, Avrupa tarihinin belli bir dönemi içinde, edebiyatı ta-

nımlayan şey ile hukuk ve siyasetteki bir devrim arasında derin bağlar vardır: *Belli ilkelere dayanarak, her şeyin kamuya açık olarak söylenebilmesine cevaz verilmiştir.* Başka bir deyişle, ben edebiyatın icadını, edebiyatın tarihini demokrasinin tarihinden ayıramıyorum. Edebiyat, kurmaca bahanesiyle, her şeyi söyleyebilmelidir; başka bir deyişle, edebiyat insan haklarından, ifade özgürlüğünden vs. ayrılamaz... Her hâlükârda, edebiyat her şeyi söyleyebilmeye izin veren ilkesel haktır ve edebiyatın büyük avantajı aynı zamanda hem siyasi hem demokratik hem de felsefi bir işlem olmasıdır, çünkü edebiyat insana felsefi bir bağlamda genellikle bastırılan soruları sorma imkânı sağlar. Doğal olarak, bu edebî kurgusallık kişiyi aynı zamanda hem sorumlu (Her şeyi söyleyebilirim, böylece canımın istediğini söylemekle kalmayıp aynı zamanda kime karşı sorumlu olduğum sorusunu da sorarım) hem de sorumsuz (Canım ne isterse onu söyleyebilirim ve bunu bir şiir, bir kurmaca ya da bir roman kılığında söylerim) kılar. Edebiyattaki bu her şeyi söyleme sorumluluğunda, kimin kime karşı ve ne için sorumlu olduğunu bilmekle ilgili siyasi bir deneyim vardır. Demokrasinin öncelikle Avrupa'daki tarihsel macerasıyla bağlantılı büyük bir şanstır bu; siyasi ve felsefi düşünce buna kayıtsız kalmamalı ve *edebiyatı özel alanla ya da ev alanıyla sınırlamamalıdır.* ("Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler", *Yapıbozum ve Pragmatizm*, C. Mouffe [derleyen], çev. Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 129-130. Vurgular bana ait.)

Derrida'nın da edebiyat derken kurmaca veya şiiri örnek gösterdiği yolunda gelebilecek bariz itiraza rağmen, ben bu ilintinin hiç de benim gayretkeşliğimden ibaret olmadığında ısrar edeceğim. Bir kere Derrida bu örneği vermese de gazete kroniğinde veya yaygın tabirle fıkrada da "her şeyin kamuya açık olarak söylenebilmesine cevaz verildiği" açık olsa gerek. Ayrıca "edebiyatı özel alanla ya da ev alanıyla" sınırlamama uyarısı, tam da Vâ-Nû'nun memleket edebiyatçılarına sıkça yaptığı çağrıyla, özel hayatlarını dünyaya ve hayata açılarak, büyük, kamusal sorunlarla, felsefi meselelerle hemhal olarak genişletme çağrılarıyla epey örtüşmüyor mu? Vâ-Nû'nun Türk edebiyatçılara getirdiği eleştirilerde, "Hazır asri/modern dö-

nemde edebiyat kavramı öznel hissiyatın terennümünün çok ötesine geçip yepyeni, gepgeniş ufuklar açmışken, artık 'her şeyi' söylemek mümkünken neden kendi küçücük 'özel' dünyanıza kapanıyorsunuz, çok önemli bir fırsatı kaçırıyorsunuz!" feryadı da yok mu? Burada bir tür kibir de teşhis edecekler olabilir ama ben burada samimi bir üzüntü, "Biz kronikçi muharrirlerin hasbelkader yapmaya çalıştığımız şeyi siz 'edip'ler de yapsanız, 'her şeyi söyleme sorumluluğunu üstlenseniz' çok daha fazla sayıda güçlü romanlarımız, hikâyelerimiz, şiirlerimiz olabilirdi, yazık," hayıflanması görüyorum daha çok.[1]

Ama yukarıda Vâ-Nû'nun "ilgi alanının meslektaşlarının büyük çoğunluğunda rastlanmayan benzersiz genişliği"nden söz ederken ima etmeye çalıştığım gibi, ediplere de örnek teşkil edecek geniş dünya ilgisi ve bu ilgiyi derinleştirmeyi sağlayacak zihinsel ve fikrî donanım çok az muharririmizde vardı. Vâ-Nû'nun bu özel konumunu ilk fark edip yazıya dökenlerden birinin, özel bir fıkracılık tarzının, muazzam gelişkin duyularının hükmettiği kalemiyle gündelik hayattaki en ufak dalgalanmaları bile hissedip oyuncul ve hafif bir edayla kâğıda geçiren tarzda kronikçiliğin Türkçedeki büyük öncüsü Refik Halid Karay olması şaşırtıcı değil. Karay, uzun bir sürgün döneminden sonra 1938'de memlekete döndükten sonra tanışıp uzun yıllar sürecek sıkı bir dostluk geliştirdiği Vâ-Nû'ya kısa sürede hayranlık duyacak hale gelmiş olacak ki 1941 başlarında ona ve eski dostu Ulunay'a yönelik bir methiye yazar: "İkisi de kültür ehlidirler; iyi, devamlı ve çok okumuşlardır... Tiyatro tenkidi mi? Yaparlar. Edebî münakaşa mı? Girerler. Tarih bahisleri mi? Bilirler. Lisan meseleleri mi? Pek vukufludurlar. Belediyecilik mi? Âlâsından anlarlar. Ter-

1. Sait Faik, Vâ-Nû'yla edebiyat zevkleri görünüşte birbirine pek uymadığı, sık sık küçümsediği gazete muharrirlerine topyekûn savaş açan edebiyatçılar neslinin bir parçası olduğu halde en sevdiği fıkracı sorulduğunda onun adını vermişse ("Kimler Beğeniliyor", *İnci*, 29 Aralık 1952); bunun nedeni, çok kişinin zannının tersine, kendi küçük özel dünyasına kapanmak yerine kendi öznelliğini envai çeşit fikre ve metne ama daha da önemlisi dünyanın bütün insanlarına, kuşlarına, balıklarına, ağaçlarına vs. açan (Deleuze olsa onun balık-oluşundan, ağaç-oluşundan dem vururdu herhalde), "her şeyi söyleme" iştahı duyan gerçek bir edebiyatçı olması, aslında alttan alta Vâ-Nû'yla aralarında bir fikir uyuşumu olmasındandır sanırım.

cüme mi? Çoğundan üstündürler. Resim, heykeltıraşlık, musiki, aruz vezni, hattı mihi, hiyeroglif, şamanizm, saymayayım, artık ne kadar 'izm'li, 'ji'li marifetler varsa hepsi sihirli dağarcıklarında mevcuttur... Ve bütün bunları, güler yüzle, gelin başından çiçek atarcasına, neşe saçıp zevk alarak yazılarına serpiştirirler." (Refik Halid Karay, "İki Rind Meslekdaş", [*Tan*, 22 Ocak 1941], *Bu Gazeteciler* içinde, T. Birkan [yay. haz.], İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 50-51.)

Ulunay'ı Vâ-Nû kadar yakından tanımasam da epey bir fikir edinecek kadar yazısını okumuşumdur: Malumatlılığı, ansiklopedik ilgi alanı vs. konularında Karay'ın tespitlerine hak verebilirim ama çok temel bir şeyin eksikliği hissedilir onda: Tutarlı bir dünya görüşü, Vâ-Nû'nun Falih Rıfkı ve Mehmet Akif için uygun gördüğü tabirle "felsefe"si yoktur. Şöyle der Vâ-Nû kendi konumuna da işaret ederek[1]: "Bizde bir muharririn felsefesi noktasından tenkit yahut takdir edildiği pek nadirdir... Ne lüzum var ağız kalabalığına, tumturağa, ukalalığa... Felsefeli muharrir istemeyiz... Lakin her yazının, ten içinde

1. Bu konumu yahut felsefeyi biraz daha netleştirmeye çalışmakta fayda var. Vâ-Nû'nun bütün yazı hayatını kat eden bir dert var mı, sen ne gördün diye kendime sorduğumda cevap olarak aklıma şu geliyor: Vâ-Nû'nun temel derdi, yeni kurulan Cumhuriyet'i (ama dikkat: devleti değil, kamuyu!) modern, seküler bir kamusal ahlak ve bu ahlakı kurumsallaştıracak bir örgütlülük geliştirmeye teşvik etmek ve toplumsal kültürümüzün bu ahlakın geliştirilmesine engel olan yanlarını yeri geldiğinde teşhir, yeri geldiğinde de tenkit ve teşrih etmekmiş gibi geliyor bana. (Bu ahlakın ona göre neleri içerip neleri dışlaması gerektiğini daha belirgin bir biçimde ele aldığı yazıları birinci ciltteki "Ahlak" bölümünde, eleştiri boyutu daha öne çıkan yazıları ikinci ciltte, özellikle de "Toplumsal Kültürümüzün Eleştirisi" bölümünde toplamaya çalıştım). Lefebvre'in "gündelik hayatın eleştirisi" adını verdiği, benim de daha mütevazı bir adlandırmayla "toplumsal kültürümüzün eleştirisi" dediğim şeydir bana kalırsa Vâ-Nû'nun 40 küsur yıl sürdürdüğü mesainin omurgası (Çetin Altan'ın özellikle 70'lerin ikinci yarısından sonra yapmaya çalıştığı şey de budur bence). Bu eleştiriden Osmanlı artığı hiyerarşi özlemleri ve "beslemelik" gibi âdetler de payını alır, memlekete gün geçtikçe daha fazla nüfuz eden kapitalizmin ivme verdiği kitlesel tüketim arzuları da. İşçisine hak tanımamayı marifet belleyen patron; tabiatla hiç bağ kurmadığı için ağaca, hayvana merhamet göstermeyen köylü ve şehirli; depreme, iş kazasına doğal afet gibi yaklaşmayı telkin eden devletlu zihniyet; çocuğa insan muamelesi etmeyi de ev döşemeyi de bilmeyen izan ve zevk yoksunu aileler; kendine özel hiçbir merakları, hobileri olmayan geniş kitleler; eleştiriden hiç hoşlanmayan taşralılar; halka hitap etmeyi dar bir kelime haznesiyle sade suya tirit yazılar yazmak sanan muharrirler... Hepsi bu tatlı dilli ama aslında amansız eleştirilerden nasiplenir.

can gibi, bir görünmez, gizli felsefesi vardır. Bu, bir zihniyet, bir tarz-ı telakki-i cihan ifade eder... (ben) umumiyetle felsefe vahdetsizliği yapmamaya çalışırım. Bir gün ırkçı, ertesi gün Marksçı, daha ertesi gün demokrat değilim... Bence şimdiki muharrirler arasında felsefede vahdetiyle en mükemmel bir şahsiyet Falih Rıfkı Atay'dır. Onun her yazısı, kariini Garpçılığa doğru çeker. Bir an ne Pierre Loti'nin tesirine kapıldığı ne de nargileden zevkle bahsettiği duyulmuştur. Bir nesil evvel de Akif tam anlamıyla vahdet sahibiydi." ("Muharrir ve Felsefe", *Haber*, 24 Ağustos 1937.)

Vâ-Nû'nun ölümünün ardından yazılanlarda da hem inanılmaz genişlikteki ilgi alanına hem de tutarlı bir dünya görüşüne sahip olduğuna dikkat çekenler olmuş. Sözgelimi 60'lı yılların bambaşka ikliminde fıkra âleminin iki starından biri olan İlhan Selçuk, "Kendi çağının fıkracılarından şüphesiz başka idi," demiş. "Fıkranın gevezelik sayıldığı, patlıcan musakkasından ve Boğaz gezintilerinden söz açıldığı devirde bir şöhretti. Buna rağmen tek tek fıkraları, bir sistem ve bir görüş içine sakin sakin yerleşiyordu. Bu da onun düzenli kültürünün kendisine bağışladığı ayrıcalıktı. Türkiye'nin acı gerçeklerine kişisel acı tecrübeleri de katılınca kişiliğinin çapından daha dar kalan bir çerçeveye sığmayı kabullenmişti. ("Bu Dünyadan Va-Nu da Geçti", *Cumhuriyet*, 11 Mart 1967.)

Sinema ve tiyatro oyuncusu Nüvit Özdoğru da *Türk Tiyatrosu* dergisinin Ocak 1968 tarihli sayısındaki "Geçen Yılın Götürdükleri" başlıklı yazıda Vâ-Nû'ya ayırdığı kısacık bölümde ayırt edici özelliklerini değme yazardan daha iyi saptamış: "Vâlâ Nureddin Vâ-Nû eskilerin 'allame-i cihan' dedikleri aydınlarımızdandı. Nükleer silahsızlanmadan eğitim sistemimize, sal rüzgârlarından balık köftesine kadar her türlü konuda kalem oynatmasını bilirdi. Halk Türkçesinin deyimlerini, rengini, kıvraklığını aydın Türkçesiyle öyle bir bağdaştırmıştı ki yazılarının tadına doyum olmazdı. Günlüklerini –bitmesin diye– yudum yudum okuduğumu bilirim. Kaleminden bal damlardı. Sosyal konuların gazetelerde pek tutulmadığı günlerde bıkmadan usanmadan sosyal güvenlik sorununu işledi. Türkiye'yi daha güzel günlere hazırlayanlardandı... Günlükleri, şiirleri, oyunları,

çevirileri arasından seçmeler yaparak büyük bir cilt halinde toplamak yayınevlerimize düşen görevlerdendir."[1]

Ama sanırım ardından en güzel, en derinlikli yazıyı, portre sanatının büyük ustası Haldun Taner yazmış, biraz uzun aktaracağım:

> On beş hatta yirmi yıl boyu Türk basınının bir numaralı fıkracısı kaldı. *Akşam*'ın sol köşesinden her gün, öyle bilgiçlik taslamadan, edebiyat yapmadan, kelimeleri atıp tutmadan, hatta biz farkında olmadan bizi uyardı... Çok rahat ve akıcı üslubunun altında bilinçli bir halk eğiticisi, bir vulgarizatör kişiliği sezilirdi. Onun sütunu bize hocalarımızın açamadığı ne pencereler açtı. Köklü bir İstanbul terbiye ve görgüsünden gelen çelebiliği, Galatasaraylılığın verdiği ince bir esprisi, çok sevdiği Viyana'nın hayat üslubundan edindiği zarif bir Avrupalı gustosu ve nihayet Moskova günlerinin anısı bir diyalektikten örülme, kendine özgü, çok ilginç bir kültürü vardı. Düşüncelerindeki açık seçiklik, düzenlilik ve çok taraflılık buna dayanırdı. Ama okuyucularına ve dostlarına cömertçe açtığı bu hazinenin sıcaklığını başka bir şey sağlıyordu: Bu bilginin kitabi, ikinci elden bir bilgi olmayışı... Yaşam tecrübesi içinde denenmiş olması. Vâ-Nû her şeyden çok bir yaşam filozofu, bir yaşam sanatkârı idi... Vâ-Nû'yu bir cümleyle çiz deseler, "O *her* şeye karşı alabildiğine uyanık bir insandı," tanımını yaparım. Her insanın bir ihtirası, bir mesleği, bir merakı oluyor. Çoğu insanın zekâsı bu alanlarda gelişiyor. Buna karşılık başka alanlarda güdük kalabiliyor. Oysa Vâ-Nû'nun beyninde sürülmemiş tarla yok gibi idi. Franşız İhtilali'yle ne kadar övür olmuşsa, patlıcanın besin özelliklerine karşı da o derece ilgili idi. Hiçbir gün kaçırmadığı ajans haberlerini ne kadar dikkatle dinleyip ahkâm çıkarırsa Sü-

1. Özdoğru'nun ben daha dünyaya gelmeden önce yaptığı bu çok haklı görev çağrısını, esasen "günlük"lerine ("kronik" yerine kullanıyor bu terimi sanırım Özdoğru) odaklanmış olarak da olsa, 53 yıl sonra gerçekleştirmiş olduğuma şahsen çok seviniyor ve gururlanıyorum ama bu sevinç ve gurur benden çok önce yaşanmalı, hatta şu anda kütüphanemizin raflarında on-on beş ciltlik bir "Vâ-Nû Külliyatından Seçmeler" dizisi olmalıydı.

leymaniye'nin arkitektonik estetiği üzerinde de aynı isabetli yargıları yürütebiliyordu. Yeni açmış bir yaprağın taze yeşili nasıl onu saatlerce oyalayabilirse, bir ceviz kütüğünün möble olabilmesi için ne kadar yıl, nasıl kurutulması gerektiğini de bir marangoza öğretebilirdi. Bu "uyanık" ilgi yüzünden hayatının her ânı dolu ve yoğun geçti. Bunca sene, en hasta gününde bile, onun boş bir bakışını yakalayamadım. Vâ-Nû'yu bu kadar sevimli, sıcak, hayat dolu ve genç yapan da bu idi. ("İki Sevimli Hece", *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, YKY, İstanbul, 2016, s. 144-145.)

Taner'le hemfikir olmadığım tek nokta Türkiye'nin bir numaralı fıkracısı olarak kaldığı süreyi daha uzun tutmak, mesela yirmi beş-otuz yıla uzatmak gerektiğini düşünmem herhalde. Ama Taner'in harika portresinin asıl "kendine özgü, çok ilginç bir kültürü" olduğunu söylediği cümlesinden yola devam etmek istiyorum. Orada muazzam bir yaşam deneyimine, dönem okurunun çoğunun Vâ-Nû'yu az çok tanıdığını varsayarak, sadece başlıklar halinde değiniyor Taner. Halbuki bugünün okuru için Vâ-Nû sadece büyük şair Nâzım Hikmet'in biyografisini de yazan bir dostundan ibaret. Fiziksel ya da sanal herhangi bir ansiklopediden Taner'in değinip geçtiği bu başlıkların içeriğini biraz daha doldurmak da mümkün tabii. Dahası meraklı okura *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* kitabını da bu sefer Vâ-Nû'nun kendi hayat hikâyesine yoğunlaşarak okumasını salık vermekle de yetinebilirdim. Ama sadece yazılarında, çoğunlukla da mevzuya giriş kabilinden anlattığı birçok ayrıntı var ki o "kendine özgü" kültürünü, bilgilerinin handiyse tamamının "yaşam tecrübesi içinde denenmiş" olmasını anlamak için en azından bir kısmını anlatmak şart.

Hayat

Vâ-Nû 1901 yılının ilk aylarında doğmuş. Birkaç yazısında hayata 20. asırla aynı sıralarda başlamış olduğunun özellikle altını çizer. Babası Mehmet Nureddin üst düzey bir Osmanlı memuru, Selanik (kesin olmamakla birlikte Vâ-Nû da muhtemelen orada doğmuş) ve Beyrut valilikleri yapmış. Vâ-Nû da doğal olarak çocukluk dönemlerinin önemli bir kısmını günümüz Türkiye'sinin sınırları dışında kalan bu iki şehirde geçir-

miş. Sık sık neredeyse hiç hafızası olmadığını söylediği yakın arkadaşı Nâzım Hikmet'in tersine inanılmaz güçlü bir hafızası olan Vâ-Nû buralardaki hayatına dair çok şey hatırlar. Selanik'teyken, babası İttihat ve Terakkili olduğu için Enver ve Talat paşaların evlerine sık sık geldiklerini ve yine sık sık Üsküp ve Manastır'a gittiklerini, Meşrutiyet ilan edildiği gün yedi yaşında bir çocuk olarak Enver Paşa'nın elini öptüğünü anlatır. Eve sık gelen ricalin babasıyla konuştukları "yüksek Türkçe"ye buralardan aşina olduğu anlaşılıyor.

Daha sonra Lübnan'a geçtiklerinde babası onu Beyrut'ta (o neredeyse hep "Berut" diye yazar) üç Hintli biraderin yönettiği bir Amerikan kolejine yazdırmış. Büyük bir bahçesi olan bu okulda öğrencilere hep bir şeyler yetiştirmeyi telkin ederlermiş. Vâ-Nû'nun bu dönemle ilgili yazdıklarından tabiat ve ağaç sevgisinin temellerinin burada atılmış olduğu anlaşılıyor. Ayrıca on yaşındayken bu okulda Halepli Abdurrahman diye bir hoca ona "kum mu daha kuvvetli demir mi" diye sorarak kolektife karşı ferdin önemini anlatmış, ferdi temsil eden kumun kolektifi temsil eden demiri çizebildiğini göstermiş ("Kum mu Demir mi?", *Akşam*, 27 Ağustos 1940). Bu ders ruhunda çok derin bir yere temas etmiş olacak ki özellikle 1920'lerle birlikte bütün dünyada yükselişe geçen kolektivist hareketlerin ferdi ezme tehlikesine karşı uyarılarda bulunan çok sayıda yazı yazmıştır. İleriki yıllarda Nâzım Hikmet'le birlikte gittikleri Moskova'da birçok açıdan ikna edici bulduğunu, dünya görüşünün en önemli bileşenlerinden biri haline getirdiğini bildiğimiz Marksizmin eğitimini aldığı sıralarda etraftaki kolektivizmin bazen kendisine çok boğucu geldiğini şu satırlardan da anlıyoruz: "Bir ecnebi diyarda her şeyi umumi olan bir mektepte okurken, otelde oturan bir dostumun ara sıra ziyaretine gider; banyo dairesine, ihtiyacım olmadığı halde girerek yarım saat, bir saat, sırf kendi kendimle baş başa kalmak için kilitlenir, orada 'maşeri [kolektif] insan' olmanın boğuntusundan kurtulurdum" ("Kolektif Terbiye ile Ferdi Hüviyet Arasında Muvazene", *Akşam*, 13 Ağustos 1946). 1925'te memlekete döndüğünde komünist hareketle her türlü resmî bağını koparmış olmasının ardında, belki kısmen anarşizan da denebilecek bu ferdiyetçi damarın olduğu söylenebilir (*Asri Rüyalar*, *Fetiş Rejimler* cildinde yer verdiğimiz, siyaset ve iktisatla ilgili birçok yazısından da

anlaşılacağı üzere "liberalizm"e hiç sıcak bakmaz çünkü, ama bizdeki uygulamasına işçi sınıfını tamamen yok saydığı için sert itirazlar getirse de "devletçiliği" yine de ehven bir yol olarak gördüğü için anarşist sayılması mümkün değildir. Sonuçta ferde önem verse de ideolojik olarak kesinlikle, "demokratik sosyalizm" diye adlandırılabilecek bir tür kolektivizmden yanadır).

Fazla hızlı gittik, geri dönelim. Babasının ağırlaşan hastalığı yüzünden Beyrut'u terk edip İstanbul'a döndüklerinde aile büyükleri, bütçeleri aslında pek elvermese de çocuklarının geleceği adına zamanın seçkin ailelerinin toplandığı Göztepe'ye yerleşirler; gençliğe daha tam adım atmamış Vâlâ'nın Beyrut'ta başlayan tabiat sevgisi burada daha da pekişir ("Çocukluğum Göztepe taraflarında geçtiği için kır, çayır, tarla tarzındaki düzlükleri çok severim. Denizi, dağları ve diğer güzellikleri bir toprak genişliğinin ufkundan temaşa eylemek apayrı zevktir." İstanbul'un Latif Bir Kısmı, *Akşam*, 21 Şubat 1941). Vâ-Nû Kadıköy'deki "Frerler" okuluna gitmeye başlar, ama kısa bir süre sonra babası ölünce oradan alıp Galatasaray'a yatılı öğrenci olarak verirler. Annesi, biri de yeni doğan dört çocukla zor günler geçirirken, Vâlâ'nın okuldaki macerası da pek iyi başlamaz. İlk sınavda önceki okuldan zaten ezbere bildiği bir hikâye çıktığı için önce Fransızca üçüncü sınıfa alırlar ama yaptıkları Türkçe sınavında *Sabah* gazetesinin ağır terkiplerle dolu başmakalesini iyi anlayamayınca tekrar ikiye geçer. Sonra Fransızcasının da o kadar iyi olmadığı anlaşılınca bire geçirilir. Bütün okulun alay konusu olur (Bunu "Bir Hicran" adlı bir hikâyesinde anlatır). Yine de böyle kötü başlayan Galatasaray macerası ona çok şey kazandırmıştır. Ailecek de tanıştıkları Nâzım Hikmet'le esasen burada dostluk kurar. Hocalarının çoğunu da ölümlerinin ardından yazdığı yazılarda genellikle olumlu anacaktır ama en çok riyaziyeci Bedros Adruni'den aldığı formasyonu önemser: "Çalışma ve düşünce kabiliyetimin ilk teşekkülünü riyaziye muallimimiz Bedros Adruni'ye medyunum... Bu adam, riyaziye gibi kupkuru ve illallah dedirtici bir dersi, adeta şairane bir şekilde, aşkla öğretir ve bizi hayran hayran dinletirdi. Riyaziyeyi mektepte moda yapmıştı... o hâlâ nazarımda manevi bir devdir" ("İyi Hocalar", *Haber*, 27 Temmuz 1937).

Galatasaray'ı bitirdikten sonra 1916 yılında İtibar-ı Milli Bankası'ndan aldığı bursla Viyana Ticaret Akademisi'nde ban-

kacılık eğitimi görmeye başlar. Burada, çoğu sonradan İş Bankası'nda önemli görevler üstlenen on kadar Türk öğrenciyle birlikte bir yılı aşkın süre eğitim görür ama ailesinin maddi sıkıntıları artınca 1917'de tekrar İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Viyana kafeleri, gösteri ve eğlence merkezleriyle, Taner'in dediği gibi, onun için çok önemli bir gusto eğitim merkezi işlevi görmüştür. Özellikle müzik zevkini burada geliştirdiğini birçok yazısında anlatmıştır: "Gençliğimde o derece musiki severdim ki, Viyana'da tahsildeyken gişe önünde dört saat bekler, dört saat de temaşa veya konser salonunda ayakta durup ucuz yerde opera ve salon müziği dinlerdim ("Musiki ile Bayıltmak", *Akşam*, 7 Ocak 1951).

Döndükten sonra mecburen İtibar-ı Milli Bankası'nda birkaç sene memur olarak çalışır. Ama bu işi sevmez, şiir yazmayı daha çok önemsemektedir. Bankada çalışmaya devam ettiği sırada tanıştığı Celal Sahir, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'yle birlikte Türkçede hececi akımın sahneye çıktığı ilk antoloji olan *Birinci Kitap*'ı yayımlarlar. Sonrasında kendi tabiriyle "sudan bir bahane" bularak bankacılığı bırakacak, kendisini bu seriyi İkinci, Üçüncü... Kitap'larla devam ettirmeye adayacak ve "yarı aç yarı tok" vaziyette zamanın edebiyat çevrelerine karışacaktır.

Ama memlekette işler hiç iyi gitmemektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük kaybedenlerinden olduğumuz netleşmiş, İttihat ve Terakki ileri gelenleri memleketten kaçmış, İstanbul yabancı askerlerce işgal edilmiştir. Bundan sonrasını *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*'de Vâ-Nû zaten ayrıntılı olarak (ve tabii pek güzel!) anlattığı ve birçok kişi tarafından gayet iyi bilindiği için biraz hızlı anlatacağım: Bir noktada, yakın arkadaşı Nâzım Hikmet, Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz, yani dört genç şair Ankara'ya giderek Milli Mücadele'ye katılmaya karar verirler ve 1921 yılının ilk günü İstanbul'dan kalkan bir gemiye binerek İnebolu'ya varırlar. Ankara'dan sadece Vâ-Nû ile Nâzım'ın gelmesine izin çıkınca diğerleri geri döner. Orada karşılaştıkları Spartakist öğrencilerin anlattıklarından etkilenirler. Ankara'ya varıp yazdıkları milliyetçi şiirlerle istenenden fazla sansasyon yaratınca (çok sayıda gencin Ankara'ya gelmesinin yaratacağı "iaşe ve ibate" sorunlarından korkulmaktadır) Bolu'da öğretmenlik yapmalarının daha uygun olduğuna karar verirler. Nâzım da Vâ-Nû da Anadolu'daki hayatla ve orada

yoksulluk ve taassubun (kitapta çok daha güzel anlatır tabii Vâ-Nû: "Perişanlık, derbederlik, bilmezlik, başarmazlık, başaramazlık. Ya o pislik...") pençesinde yaşayan insanlarla ilk defa bu yolculukta ve Bolu'daki ikametleri sırasında tanışırlar. Ama Vâ-Nû Anadolu'da, biri kendi isteğiyle, biri sürgün edilerek, iki kere daha ikamet edecektir.

Bir süre burada çalıştıktan sonra hem daha önce tanıştıkları Spartakistlerin hem de bir ağır ceza reisinin söylediklerinden etkilenerek devrim-sonrası Rusya'ya gitmeye karar verirler. Sonrası malum: Önce epey İttihatçının toplaştığı Kafkasya'da (esasen Batum, Tiflis ve Bakü'de), sonranın Kadrocusu Şevket Süreyya, eşi ve dilci (ama o sıralarda ticaretle uğraşıyordur) Giritli Ahmet Cevat'la oluşturdukları bir "sosyal aile" halinde yaşarlar. Bir müddet burada yaşadıktan sonra Moskova'ya geçmeye karar verirler. Moskova'ya yaptıkları epey maceralı tren seyahati sırasında ülkeyi kasıp kavuran kıtlık yüzünden dev boyutlara ulaşmış açlığın ne demek olduğuna tanıklık ederler. Moskova'daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne (KUTV) kaydolurlar. Lenin'in öleceği sıralarda alttan alta başlayan Troçki-Stalin çatışmasına birinci elden tanıklık ederler. Moskova'daki diğer üniversitelerde Troçkistler hâkimken onlarınkinde Stalinistler ağırlıktadır ama onların gönlü de epey bir süre dünya devrimi fikrini savunmaya devam eden Troçki'den yanadır (Vâ-Nû birkaç yerde Troçki'nin hitabetinden ne kadar etkilendiğini anlatır), ama Vâ-Nû sonraları Nâzım'ın Stalin tarafına geçtiğini anlatırken kendi görüşlerinin ne ölçüde değiştiği bahsine pek girmez. Sonradan yazdığı ve buraya iki tanesini aldığım çeşitli yazılarda da sanki gönlü Troçki'den yana olmakla beraber, Stalin'in "tek ülkede sosyalizm" fikrini daha gerçekçi bulduğu izlenimini aldım.

Vâ-Nû Moskova'da ağır hastalıklar geçirir, âşık olur, evlenir, hatta Hatice Süreyya adını verdiği (bu ismi sonradan kendisi müstear isim olarak da kullanacaktır) bir kızı olur ve 1925'te üniversiteyi bitirir. Dolu dolu geçen bu öğrenciliğin nasıl bir ortamda sürdüğünü beş yıl sonra yazacağı bir yazıda şöyle anlatacaktır:

> Viyana'da bir, Moskova'da dört-beş seneyi, genç, heyecanlı ve hür bir muhit içinde, fikir, his, mefkûre münakaşaları, mücadeleleri yaparak geçirmişimdir ki, tadı damağımda-

dır. Sanki beşeriyetin saadet ve refahı yahut felaket ve izmihlali o gün vereceğimiz kararlara, varacağımız neticelere bağlı imiş gibi bağır bağır bağırır, ter ter tepinir; yekdiğerimizi ilzama, iknaya uğraşırdık. Ömrümüzün sonuna kadar sarsılmayacağından emin bulunduğumuz kanaatlerimiz vardı ki, ertesi gün, dershanede, profesör düşüncelerimizin yanlış olduğunu ispat edip de bizi fikrimizden caydırınca –mukaddesatının yıkıldığını gören müminler gibi– aramızda ağlayanlar olurdu... Fakat her kanaat yıkılışı ve her yeni bir kanaatin teessüsü, bizi tekâmül merdiveninde bir basamak yükseltirdi." ("Talebemiz Mefkûresiz mi?", *Akşam*, 29 Eylül 1930.)

Okulu bitiren Vâ-Nû aynı yıl memlekete döner, ama eşiyle kızını memlekete getirmeyi başaramaz. Memlekete dönüşünde kendisini yine her zamanki geçim meselesi beklemektedir. Komünist üniversitesinde okuduğu için herhangi bir devlet memuriyetine giremez, zaten öyle bir beklentisi de olmadığı anlaşılıyor. *Vakit* gazetesine dışarıdan birtakım yazı ve çeviriler vermeye başlar, bir arkadaşıyla tercüme bürosu kurar. Orada da hayatının hemen her döneminde olduğu gibi inanılmaz bir tempo ve yoğunlukla çalıştığını anlarız yazdıklarından. Aynı yıl çıkan bir fırsatı değerlendirerek bütün Akdeniz limanlarını gezen Seyyar Sergi'de tercümanlık yapar, gezi izlenimlerini de *Vakit* gazetesine yazarak gazetecilik yolunda ilk ciddi adımı atmış olur. Ama uzun yıllar sürecek gazetecilik serüveni esasen 1927'de *Akşam* gazetesine girmesiyle başlar. Buraya epey zaman sadece telif ve tercüme hikâye verir, bir süre sonra düzenli olarak fıkra yazmaya da başlar ve gazetenin kalıcı yazarı haline gelir. Bu Sunuş'un girişinde o gazetede ve diğerlerinde ne kadar çok iş ürettiğini anlattığım için işlerini anlatmaya gerek görmüyorum.

8 Nisan 1930'da ölümden döner. Nâzım Hikmet'in teyzesi Sara Hanım'la evli olan tüccar Şevket (Mocan), eşiyle Vâ-Nû arasında gizli bir ilişki olduğunu duyunca Babıâli Yokuşu'nda yazarımıza ateş eder ama gözleri şehla olduğu için yanlışlıkla *Akşam* gazetesi çalışanlarından birini vurarak yaralar. Bu olayın bir etkisi var mıdır bilinmez, gazetesi aynı yılın haziran ayında Vâ-Nû'yu uzun bir yurtdışı seyahatine gönderir. Önce Suriye'ye, sonra çocukluğunun geçtiği Beyrut'a ve Paris'e giderek aylarca kalır, gezi izlenimlerini ve hikâyelerini gazeteye düzenli olarak

yazmaya devam eder. O sıralarda İspanya büyükelçisi olan Yahya Kemal'in davetiyle bir aylığına Madrid'e de gider. İspanyol polisi Moskova'da üniversite okumuş ve kahvelerde, otel salonlarında durmadan yazı yazarken görülen bu yabancıdan şüphelenip kaldığı oteli basarak yazdıklarına el koyar. Neyse ki o sıralar, Atatürk'ün kendisini takip ettirdiği paranoyasına kapılmış olan Yahya Kemal, aklıselimini toplayıp devreye girer de yazılar kurtulur. Bu seçkiye de aldığımız bir yazıdan Vâ-Nû'nun yine o sıralar uluslararası sularda dolaşan gemilerden birinde çalışmak üzere bir denizcilik şirketine de başvurduğunu anlıyoruz (Vâ-Nû'nun hayatında böyle ani ve büyük kararların epey çok olduğu görülüyor). Hatta kabul de almış ama cesaret edememiş. Yazıda o cesaretsizliğine hayıflanır.

1932'de de öğrenciliğinin geçtiği Moskova'ya bu kez resmî bir heyetle birlikte giderek gördüğü değişiklikleri okurlarına anlatır. 1933'te *Akşam*'dan ayrılarak Moskova yıllarından da tanıdığı Nizamettin Nazif'le ("Deli Nizam") birlikte *Hergün* gazetesini kurar. Gazete başarılı olamayıp batınca bu kez *Vakit* gazetesinin patronlarıyla birlikte *Haber Akşam Postası*'nı kurar. Öz Türkçecilik çılgınlığının zirveye çıktığı ertesi yıl, gazetede bu akıma hararetle destek verir, kendisi de örnek niteliğinde çok sayıda öz Türkçe yazı yazar; hatta bununla da kalmaz, eşi Meziyet Çürüksulu ile birlikte Türkçedeki ilk öz Türkçe roman olan *Savaştan Barışa*'yı yayımlar. Döneminin çoğu yazarı gibi bu akıma bir süre o da destek verse de sonraları, bir kısmını bu seçkide "Dil" başlığı altında topladığımız yazılarından da anlaşılacağı üzere, dilin fakirleştiği endişesiyle daha ılımlı bir sadeleşmeden yana çok sayıda önemli yazı yazar.


Muharririmiz
Vâ - Nû
İstanbuldan ayrılıp Anadoluya yerleşmeğe gidiyor
Hangi mevkilerde bunu yaptığını ve orada neler tetkik edip gazetemiz ve ne gibi yazılar göndereceğini 3 üncü sayfamızda okuyun
Arkadaşımız (Vâ - Nû), Anadolu'da daha geniş imkânlarla, daha asude bir şekilde çalışacak, seyahat ve tetebbü yazılarından başka, gazetemize hikâyelerini ve romanlarını yazmakta da devam edecektir.

35 yaşına girdiği 1936 yılının sonlarında Vâ-Nû'nun yazar değil de haber olarak gazetelerde yer aldığını görürüz, yine büyük bir karar almıştır. 10 Kasım 1936 tarihli *Haber* gazetesinin ilk sayfasında yandaki haber yer alır:

Gazetenin içeriki sayfalarında Vâ-Nû bu kararı neden aldığını anlatan bir yazı yazmıştır; aynı şeyi ayrıca *Açıksöz* gazetesinde Nizamettin Nazif'e röportaj vererek de yapar. Haber Babıâli'de sansasyon yaratır. Nihayet aralarından biri, yıllardır dillere pelesenk edilen onca, "Anadolu'ya gitmek, oralarda yaşamak, köylüyle temas etmek lazım," lafından sonra bunu yapıyordur ne de olsa! Bunun dedikodusu bir süredir yapılıyor olsa da kimse İstanbul'un seçkin ailelerinden birinin kızı olan Meziyet Hanım'ın gidip Ünye gibi bir yerde yaşayacağına ihtimal vermemiştir. Üstelik Vâ-Nû'nun tabiriyle "koloni olarak", iki aile gidiyorlardır. Gerçekten de 29 Kasım'da yola çıkarlar ve Ünye'de yaşamaya başlarlar. Vâ-Nû'nun oradaki hayatı anlatan ilk "mektup"u 11 Aralık'ta yayımlanır. Önce daha sık, sonraları daha aralıklı periyotlarla 1937 yılının Ağustos ayına kadar bu yazılar devam eder.[1]

1937 yılının 27 Kasım'ında ise Vâ-Nû'yu yine *Akşam* gazetesinde görürüz. Önce esasen sağlıkla ve maişetle ilgili nedenlerle Ünye'den, sonra da *Haber* gazetesinden ayrılıp kürkçü dükkânına geri dönmüştür. Nisan 1954'e kadar da bu gazetede yazmayı sürdürecektir.

1939 sonlarına doğru çok sevdiği eşini, epeydir rahatsız olduğu anlaşılan Meziyet Hanım'ı kaybeder Vâ-Nû.

1942'de batan *Refah* vapuruyla ilgili olarak yazdığı bir yazı yüzünden (bu yazıyı imzasız olarak yazmış olmalı, imzalı bir yazısını bulamadım çünkü) askere alınıp er rütbesiyle Konya'ya sürgün edilir. Oraya Meziyet Hanım'ın yakın dostlarından, kendisinin de çok iyi anlaştığı Müzehher Hanım'la birlikte gider ve orada evlenirler. Bir seneyi aşkın bir süre kaldıkları Konya'dan yazılarını düzenli olarak göndermeye devam eder ama gazete yönetimi nedense hikâye ve roman tefrikalarını yayımlamak istemediği için geçinmekte epey sıkıntı çekerler. Buradan yazdığı yazılardan bir-ikisinde bazı medeniyetsizliklerden şikâyet edince, şehrin ismini vermediği halde ahaliyi epey kızdırmış, valiye ve garnizon komutanına şikâyetler yağmıştır!

1. Çok önemli birer tanıklık niteliğindeki bu yazılardan hiçbirini bu seçkiye almadık. Önümüzdeki sene ayrı bir cilt olarak yayımlamayı planlıyoruz.

İstanbul'a döndükten sonra karıkoca maişeti toparlamak için her zamanki yoğun tempolarının da çok üstüne çıkarak çalışmaya başlarlar ve bu tempo çok uzun süre devam eder. 1945 sonlarında Vâ-Nû, yıllardır görüşmediği, haberleşmediği kadim dostu Nâzım Hikmet'le eşi Müzehher Hanım'ın girişimleri sayesinde yeniden yazışmaya başlar. Kısa bir süre sonra şairi Bursa Cezaevi'nde ziyaret de ederler. Buzlar çözülmüştür! Yazışmalar Nâzım Hikmet'in açlık grevine yatışına ve birkaç ay sonra çıkan af sayesinde özgürlüğe kavuşmasına kadar sürecektir.

Bu sıralarda memleket de "demokrasi"ye geçmiş, çok partili bir düzen kurulmaya başlamıştır. Vâ-Nû bu dönemde inanılmaz güzellikte yazılarla kurulacak partilerin sınıfsal temelli olmadıktan sonra pek de bir anlamı olmadığını, memlekete asıl kurtuluşun "demokrasi" nutuklarıyla değil işçi ve köylülerin kendilerini temsil edecek partiler, sendikalar kurup örgütlenmesiyle geleceğini, aksi takdirde bizi bekleyenin sadece "aç kalma hürriyeti" olduğunu anlatmaya çalışır okurlarına. Zaten 1930'lardan beri Türkiye'de memurlar dışındaki halk kitlelerinin sosyal güvenceye kavuşturulmasının vazgeçilmez bir hak olduğunu vurgulayan onlarca yazı yazmıştır; ölene kadar da bu konunun takipçisi olmuştur; bugün yeniden fena halde budanmaya çalışılan sosyal haklardan bir dönem toplumun geniş kesimleri yararlanabilmişse bunda Vâ-Nû'nun ısrarlı takibinin ve emeğinin de payı olduğunu söylemek hiç de abartılı olmayacaktır.

Yine aynı dönemde fikir ve ifade özgürlüğüne devletin yaptığı müdahaleleri, laiklik ilkesinden verilen ve gündelik hayata ânında, kadınlara yönelik saldırıların artması şeklinde yansıyan ödünleri sert biçimde eleştiren çok etkili yazılar da kaleme alır. Toplumda yaygınlaştırılan din tasavvurunun ilkelliğini teşhir etmekle kalmayıp tek parti döneminden miras laiklik anlayışını da eleştirir: Laik bir ülkede Sünni Müslümanlar da devletten bağımsız olarak örgütlenmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na gerek yoktur. 1930'larda ve 40'lı yılların ilk yarılarında feminizmi üst sınıf kadınlarının gereksiz meşgalesi olarak gördüğü (ama o dönemde mesela Sabiha Sertel de aynı fikirdedir), kadınları ve kadınlığı hep geleneksel, hatta yer yer

muhafazakâr terimlerle tasvir ettiği halde[1], bu saldırıların arttığı 1945-1960 arasında, onun günümüz feministlerince bile takdir edilebilecek kadın dostu yazılarının sayısının da arttığı gözlemlenir.

1950 yılına gelindiğinde Nâzım Hikmet'in açlık grevinin kamuoyunda yankı bulması için aktif bir biçimde çalışır (bu konuda yazdığı iki makalesini de ekledik seçkiye) ve hazırlayıcılarından olduğu af çağrısı metnine, çok farklı ideolojik eğilimlerden imza toplanmasında geniş çevresi sayesinde çok etkili olur.

1954'te *Akşam* gazetesinden ayrıldıktan sonra gazete değiştirme sıklığı artar. Önce *Cumhuriyet*'te, sonra *Tercüman* ve *Havadis*'te, 1960 sonrasında da *Zafer*, *Meydan* ve *Haber* gazetelerinde yazacaktır. 1960'tan sonra genellikle sağ kesime ait gazetelerde yazması eleştirilmiştir ama buralarda da kendi çizgisinden ödün verdiği söylenemez. Yine de CHP'ye yönelik eleştirilerinin dozunun epey sertleştiği görülür (ki bunlarda da genelde çok haksız sayılmaz). Bir yandan *Yön* dergisine de yazar (buraya orada çıkan iki yazısını aldık) ve çoğu yakın arkadaşı olan yeni sosyalist yazarları sık sık CHP'ye fazla hayırhah bakmamaları gerektiği konusunda uyarır. Sosyalist çevrelerle irtibatı hep sürmüştür: 1962'de Mehmet Ali Aybar'la birlikte Temel Hakları Yaşatma Derneği'ni kuran isimlerden biridir.

1965'te Nâzım'la ilgili kitabının yazımını bitirdikten bir süre sonra sağlığı kötüleşince gazetelerde yazmayı bırakmış, 1967'de tutkuyla bağlı olduğu ve dolu dolu yaşadığını şu dökümden bile anlayabileceğimiz hayata veda etmiştir. Mezar taşında Nâzım'ın şu dizeleri yazılıdır: "Güzelim dünya elveda ve merhaba kâinat!"

1. Aylin Özman, Vâ-Nû'nun bu meseledeki sorunlu bakışını şu yazısında ayrıntılı olarak örnekler ve eleştirir: "Domesticated Souls: Vâla Nureddin (Vâ-Nû) on Womanhood", *Turkish Studies* Vol. 8, Sayı 1, 137-150, Mart 2007.

DİL

Kelimecilikten Tabirciliğe

Mütarekeden sonra yazı yazmaya başlayan neslin zuhuruna kadar, edebî bir eserin *atom*'u, vahid-i kıyasisi *kelime* idi. *Kelime*'nin başlı başına bir hayatiyeti mevcuttu. Güzel kelime, çirkin kelime, şairane kelime, tenafürlü kelime, âlî kelime, süfli kelime, edebî kelime, amiyane ve avamfiribane kelime ilh diye tasnifler mevcuttu. Faraza bir zamanlar "emel, mefkûre" kelimeleri, bir zamanda da "füsun, tirşe" kelimeleri mergup sayılırdı. "Kirli" sıfatı ve diğer bazı sıfatlar sonra –telaffuzunda tenafür vehmedildiği için– muhtelif fiil sigaları, uzun zaman edebî lügatçeden kadro harici bırakılmıştır. Edebiyat-ı Cedide ile Fecr-i Ati müntesipleri, önlerinde *El-Kamus* ile *Ahteri*[1] harıl harıl naşinide ve şairane Arabi, Farisi elfaz ararlarmış... Derken efendim, bunun aksülameli meydana geldi: Turancılar kendilerinden evvelkilerin sarıklı cüppeli kelimelerini lisandan dehlediler, beherinin yerine Turani asıllı kelimeler bulup getirmeye çabaladılar.

1. *El-Kamusü'l-Muhit*: Fîruz Âbâdî'nin 15. yüzyılda tamamladığı Arapça sözlük. *Ahteri*: Dilci Karahisarlı Muhiddin Mustafa'nın 1545 yılında tamamladığı, ilk defa 19. yüzyılda matbu olarak yayımlanan Arapça-Türkçe sözlük (Y.N.)

Prensip aynıydı: Lisanın *atom*'unu, vahid-i kıyasisini "kelime" addetmek...

Halbuki son neslin yazılarına dikkat edecek olursanız görürsünüz ki artık kelime hükümranlığını kaybetmiş, yerini tabirlere, cümle şekillerine terk etmiştir. Muharririn bu devirde işlediği, incelttiği cihet, –ecnebi tabiriyle– *tournure*'dir. Vahid-i kıyasi artık *tournure*'dir.

Misal göstereyim. Faraza, "Ehemmiyet verme!" denecek. Eskiler galiba bu mevkide "İhale-i sem'i itibar etme!" ve buna yakın birkaç tabir kullanabilirlerdi. Şimdiyse, "aldırma", "aldırış etme", "oralı olma", "metelik verme", "kulak asma", "ipleme", "tınma", "vazife edinme", "umurlama", "umurunda olmasın", "pabuç bırakma", "sallama", "yan çiz", "sana vız gelsin" gibi tabirleri çok kullanabilen muharrir lügatçesi en zengin olandır. Bunları kullanmak meziyet sayılıyor. Kelimeciliğin yerini tabirciliğin alması lisanı cevval, hayatiyetli bir hale sokmuştur. Genç neslin muvaffakiyetlerinden birini bunda aramalıdır.

Akşam, 30 Teşrinisani [Kasım] 1929

Türkçeyi Güzel Konuşanlar

"Söz gümüş, sükût altındır!" diye bir darbımeselimiz vardır ki bu, konuşmaktan ne kadar hoşlanmadığımızı gösterir.

Çocuklarımıza, "Sus! Ayıptır! Büyüklerin yanında laf edilmez!" terbiyesini veririz.

Sükûtileri, "Ağzı var dili yok!" diye beğeniriz. Konuşkanları, "Cırcırböceği, laf ebesi, çok bilmiş haddini bilmez!" diye istihfaf ederiz.

Bütün millet için sofra başı bir hasbıhal mevkisidir. Bizim milli terbiyemiz mucibince ise yemek yerken laf

edilmeyecek: Ağız iki işi birden görmezmiş. Atıştırıp atıştırıp beş dakikada karnını dolduracaksın.

Kaç kereler, Matbuat Cemiyeti gibi, Güzel Sanatlar Birliği gibi münevverler içtimagâhında bulundum. Orada bile söz, kısır. Halbuki faraza bir Rus, bir Arap edebî mahfelini düşünün. Böyle yerlerde münevverler, aralarında belagat müsabakasına girişirler. O kadar güzel konuşurlar ki, birbirlerini bıkmaksızın dinlerler. Rusya'dayken, hafta geçmezdi ki bir mecliste konferansımsı söz söylemek mecburiyetinde kalmayayım. Türkiye'de bir kere olsun bu mecburiyeti duyduğumu hatırlamıyorum.

Bizde sözün makbul olmamasına, binaenaleyh güzel konuşanların kıt olmasına sebep nedir? Bahsettiğim gibi, evvela anane... Sonra da cümle-i nahviyemiz: Diğer lisanlarda bir cümlenin içindeki esaslı fikir ilk önce söyleniyor; arkasından teferruat serdediliyor. Mesela, "Gördüm bir at beyaz geçerken önünden bizim evin ki Fatih'te İstanbul şehrindedir," nevinde cümle kuruluşu bütün ecnebi lisanlarda caridir. Böyle kurulmuş bir cümleyi söylemeye başlarken, insan evvela "at gördüğünü" düşünüp söylüyor. Sonra "atın rengini" haber veriyor. Sonra atı "nerede gördüğünü" bildiriyor. Sonra "gördüğü yere ait mütemmim malumat" veriyor. Esas fikirden teferruata doğru gidildiği için ecnebi lisanlarda cümleye başlamak, teferruatı sonradan dimağda hazırlamak mümkündür. Halbuki Türk nahvı mucibince, "İstanbul şehrinde, Fatih'te bizim evin önünden geçerken bir beyaz at gördüm," demek için, bütün cümleyi daha evvelden dimağda hazırlamak lazımdır. Nahiv şeklimiz, ananemiz bizde hatiplerin ve güzel konuşanların nadir yetişmesine sebebiyet vermiştir.

Bizden evvelki neslin hatipleri parmakla sayılacak kadar azdı: Ömer Naci (*meeting* hatibi), Mustafa Asım Efendi, Cavit Bey (kürsü hatibi), Rıza Tevfik (hoşsohbet,

salon hatibi), Süleyman Nazif (her üç nevi hatibi) olarak şöhret kazananlar arasındaydı.

Biraz daha sonrakiler içinde *meeting* hatibi diye Selim Sırrı, Hamdullah Suphi, Nüzhet Sabit beyler ve Halide Hanım şöhret aldı. Vasfi Raşit ve Naşit Hakkı beyleri son zamanlarda *meeting* hatibi olarak gazetelerde görüyorum. Lakin bizzat dinleyemedim.

Lütfi Fikri, Necati mam, erh[1] Vasıf, keza Hamdullah Beyler kürsü hatibi olarak meşhurdurlar. Necmeddin Sadık ve Yunus Nadi beylerin kürsüden söz söylemelerini ben pek beğendim.

Yahya Kemal, Falih Rıfkı, Ahmet Haşim, tam manasıyla (Fransızların *bon causeur* dedikleri) hoşsohbet zevattır. Bu sıfatla meşhurdurlar. Ruşen Eşref, Yusuf Ziya, Ali Naci, Peyami Safa, Sakallı Celal, Orhan Seyfi, Selami İzzet, Nizamettin Nazif, Burhaneddin (Felek) beyleri ve daha eskilerden olmakla beraber hâlâ belagatinin gençliğini muhafaza eden İbnülemin Mahmut Kemal Bey'i, (şivesi Giridî olmasına rağmen bizim Hilali Bey'i) keza bunlar meyanına ithal etmek lazımdır.

Şefika Falih Rıfkı Hanım da güzel konuşuyormuş, onu dinleyemedim. Nihal Selami İzzet Hanım, en iyi hasbıhal eden hanımlarımızdandır.

Bence layık oldukları derecede geniş bir şöhret sahasına henüz kavuşmamış olanlar meyanında şu üç genci saymak mecburiyeti vardır:

Şevket Süreyya: Ankara Ticaret Mektebi müdürüdür. Zannımca *meeting* ve kürsü hatibi olarak en iyi Türkçe konuşandır. Fakat hususi meclislerde kendini gösteremez, silikleşir.

Eşref Şefik: Matbuat ve spor muhitinde gayet iyi ta-

1. "mam, erh": Gazetede böyle çıkmış. (Y.N.)

nınır. Kendisine has mütemadi buluşları, tatlı sesi ve edası vardır. Modern bir mir-i kelamdır.

Sait Gültekin: Elan askerdedir. Matbuatın eski müntesibi ve Babıâli'nin eski kalender ruhlu vatandaşıdır. Bu derece orijinal bir tarzda hoşsohbet Türk yoktur dense yalan söylenmez. Rumeli Türkçesinin bütün gavamızını İstanbul şivesine mezcederek konuşmak hususiyetini gösterir.

Bu saydığım insanlar, hitabetimizin çorak çölünde ender yetişen güzel tenebbütlerdir. Belki bildiğim başkaları da mevcuttur amma aklıma gelmedi.[1] Özür dilerim.

Akşam, 12 Teşrinievvel [Ekim] 1931

–Dil Kurulu Münasebetiyle–
Dedikodular ve Hakikat

Dil Kurultayı herkesin alakasını uyandırdı. Hatta hars ve irfan işleriyle alakadar olmayan zümreleri bile. Ne dedikodular deveran ediyor ne dedikodular!

Dün bize bir ihtiyar hanım geldi. Dedi ki:

"Nasıl Arap harfleri, gazetelerde, dairelerde, dükkânlarda ve diğer bütün umumi yerlerde yasak edildi de Latin harfleri kabul olunduysa konuştuğumuz Türkçe de yasak edilerek artık yeni Türkçe konuşulacakmış. Gazeteler gelecek senenin başından itibaren kurultayın yapacağı dille yazılacakmış. Hele memurların evlerinde bile şimdiye kadar konuşulan lisanla konuşmaları kanunen men edilecekmiş. Yeni dil konuşmayanlar işten el çekti-

1. Vâ-Nû ertesi günkü yazısının sonuna şu notu düşer: "Dünkü fıkramda, hoşsohbetlerden bahsederken Ercüment Ekrem ve Salah Cimcoz beyleri unutmuşum. İlave ederim." (Y.N.)

rilecekmiş. Bunu "kaavi" yerden işittim. Nereden olduğunu söyleyemem. Sıkı yemin ettim. Fakat kurultay vereceği kararları daha şimdiden yazmış; bu kararları, toplanan aza tasdik etmeye mecburmuş...

Bu nevi saçma ve aslı astarı olmayan sözler pek çok işitiliyor. İş sade bunlardan ibaret kalsaydı ehemmiyet vermezdik. Fakat bazı münevver vatandaşların bile dil kurultayının mahiyetine akıl erdiremediklerini görüyorum. Onun için kurultayın mahiyetini, kendi ihata ettiğim nispette izah etmeyi faideden hali bulamadım.

Dil kurultayının faaliyeti neticesi –harf inkılabında olduğu gibi– kısa bir zaman içinde konuşma dilimizde bir değişiklik olacak değildir. Yani vatandaşlar bildiğimiz "ayna, tayyare, memleket ilh" kelimeleri yerine "gözgü, uçkaç, bütün ilh" demeye mecbur tutulmayacaklardır. Esasen böyle bir kararın müeyyidesi bulunamaz. Benim sabahleyin, tıraş olurken hizmetçiye, "Aynayı getir!" diyecek yerde, "Gözgüyü kiltir!" dememe imkân var mıdır?

Keza kongrenin hitamından sonra hikâyelerimi de eskisinden farklı yazacak değilim. Ancak uzun seneler sonra lisanın tabii tekâmülüne inkıyat edeceğim. Türkçeyi yavaş yavaş, sindire sindire safiyetine yaklaştıracağız.

Peki öyleyse kurultay faaliyeti neticesinde ne gibi bir inkılapla –bir ani değişiklikle– karşılaşacağız?

Tahminime kalırsa şu işler derhal yapılacak:

1. Bütün ilmî ıstılahların Turani asıllardan işlenmesi için ihtisas encümenleri faaliyete girişecek. Mesela *müselle-i mütesavi'l-adla*, *hadeka-i ayniye*, *sayruret* gibi yeni nesil tarafından anlaşılması kabil olmayan ve Arapça kalmasına esasen artık hiçbir nazari ve ilmî lüzum ve ihtiyaç bulunmayan ıstılahların Türkçeleri aranacak.

2. Sarf ve nahvımızı, imlamızı bugünkü kargaşalığa düşüren kaidesizliklerin önüne geçilecek. *Mekale* mi yok-

sa *makale* mi yazacağımız, ecnebi ism-i hasları hangi imlalarla yazarak ne suretle telaffuz edeceğimiz ilh, gene bir mütehassıs encümen tarafından tespit olunacak. Kavaitte vahdet temininin çareleri aranıp bulunacak.

3. Türkçeye bundan sonra alınacak kelime ve tabirlerin eski Türk cezirlerinden ve lahikalarından ne suretle yapılacağı ve mürekkep kelimelerin ne usulle tertip olunacağı, böylelikle milli lügatimizin nasıl genişletileceği ana prensiplerle tayin ve tespit olunacak.

4. Türkiye haricindeki Türk kütlelerle hars birliğimiz ve irtibatımız nasıl temin edilecek? Bu araştırılacak.

İşte, kurultayda başarılacağını umduğumuz büyük ve küçük işler bu kabildir.

Yoksa dedikoduların karikatürleştirdiği gibi, "Gazeteler filan tarihten itibaren başka bir Türkçeyle yazılacaktır!" "Bu yeni Türkçeyi konuşmayan memurlar işten çıkarılacaktır!" nevinden sözler elbette lafügüzaftır!

Akşam, 19 Eylül 1932

Öz Türkçeyi Böyle Anlıyorum!

Öz Türkçenin diriltilmesi yolunda bizi çok sevindiren işler yapılıyor. TDTC'nin[1] çıkarmaya başladığı *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* şöyle bir karıştırılınca doğrusu eşsiz benzersiz gibi görünüyor. Dergi basılıp bitmiş olarak elimize geçince yazı yazarken sıkışırsak kolay kolay ona başvurabileceğiz. Karşılığını kestiremediğimiz özleri Arapça, Farsça sözleri burada bulabileceğiz. Artık şu apaçık görülecek: Dilimiz yal-

1. Türk Dili Tetkik Cemiyeti. (Y.N.)

nız İstanbul'un lakırdılarına bağlı kaldıkça bütün söylemek istediklerimizi böyle kolay kolay yazamayız. Fakirmiş, züğürtmüş; başka yerlerin Türkçesinde kullanılan, bizim de güçlük çekmeden benimseyeceğimiz nice nice sözler, lakırdılar varmış!

Bilmem gözünüzden kaçmadı mı? Bu yazımı Arapçanın, Farsçanın yardımını dilenmeden yazıyorum. Güçlük de çektiğim yok. Gelgelelim Türkçe bugünkü İstanbul konuşmasına bağlı kaldıkça bütün söylemek istediklerimizi böyle kolay kolay yazamayız. Kimse, "Dilimizi genişletmeyelim, şimdi kaç söz biliyorsak onları kullanarak yasak savıverelim, olsun bitsin!" diyemez. Yoksa Tanrı göstermesin, dilimizi Çerkesçeden de daha bücür bir boya indirmiş, çelimsiz çalımsız bir kılığa sokmuş sayılırız.

Demek *Tarama Dergisi*'nde yazılı bulunan yeni sözlerin birçoğunu beğenip kullanacağız. Kulağımızı okşamayan artakalanlar ise öylece dergide yazılı duracak, yüksek bilgi işlerinde birbirinden az çok aykırı düşünüşleri söylemek isteyenlerimiz, bunlardan uygun bulduklarını seçecekler, eskiden Arapça, Farsça alışılmamış lakırdılardan sözler düzerek ortaya attıkları, çocuklara bellettikleri gibi bizlere bunları öğretecekler...

Bu anlattıklarım baştan aşağı iyi.

Gelgelelim *Tarama Dergisi* bitmediğinden, şimdi elimiz kolumuz bağlı mı oturacağız? *Tarama Dergisi* basılıp bitince de iş kalmadı mı sanacağız? Türk okuryazarları başka yollardan da çalışmalı değil midir?

Nitekim çalışıyor da...

Doğrusu emek veren arkadaşlarımdan geri kalmak istemedim. Bir deneme de ben yapıyorum. Sanırım düşüncelerim, uğraşışım pek çok arkadaşlarınkilere benzemeyecek.

Bence çalışmaya, bütün Türklere birden en kulak okşayıcı, gönül çekici gelen, kimseyi ürkütmeyen, yadırgat-

mayan, irkiltmeyen sözlerden başlamalıdır. Yazıcılarımızın ne yazdığının anlaşılması gerektir. Bunun için de bütün hızımızı şimdiki dil yasasında adına eklenti dediğimiz söz bölmeciklerine vermeliyiz. Eskiden çocuklara, Arapça sözlerin "istif'al" ve "mufaale" ve "if'al" gibi biçimlere girince ne demeye geldikleri öğretilirdi. Çocuk daha ilk işittiği bir ses toplantısıyla karşılaşınca, "Ha! 'İsdar', 'sudur'dan 'çıkarma' demek... 'Mudarebe' 'darebe'den 'karşılıklı vuruşma' demek, 'istismar' 'semere'den 'yemişini isteme' demek!" diye anlardı.

Düşünceme kalırsa, güzel yazar olarak tanınmışlarımız için başbaş yapılacak iş, Türkçenin eklentilerini, böyle Arapçanın "bap"ları gibi işlek, kullanışa yatkın biçime sokmaktır.

Bunların birçokları şimdiden pek elverişlidir: Gönlünüzün dilediği söz kökünün sonuna bir "-en, -an" ekleyin; belli başlı bir duruşta, bir kımıldanışta bulunmaklığı düşünceye getirir: "Yatan, koşan, çalışan, yürüyen" gibi...

Türkçede bu türlü eklentiler yüze yakındır. Kötülüğe bakınız: Bunların topu birden "-an, -en" gibi her sözün ardına eklenmiyor.

Örnek diye "-gan -kan" eklentilerini göstereyim: "Çalışkan, yapışkan, ısırgan" sözleri, "çalışan, yapışan, ısıran"dan ayrıdır. Birinciler çalışmayı, yapışmayı, ısırmayı iş edinmiş, bunlara alışmış demektir. İkincileri işitince ise "iş edinmeyi", "alışmayı" düşünmeyiz; yalnız o sırada çalışmış, yapışmış, ısırmış birini (bir nesneyi) düşünürüz! "-en, -an" eklentileri bütün köklere ne türlü yapışabiliyorsa bunlardan belli başlı bir düşünce doğuyorsa işte "-gan -kan" eklentileri de o işlekliğe, o oynaklığa sokmak yolunu bulmalıdır. Arapçanın "bap"larını duyunca bunlara, düşüncemizde biçimler verdiğimiz gibi "koşgan" "yatkan" "uçkan" diye işittik mi şaşıp kalmamalıyız; "koşmayı, yatmayı, uçmayı iş edinmiş, bunlara alış-

mış!" birinden, bir nesneden konuşuluyor diye kestirivermeliyiz.

Ben öz Türkçe yolunda çalışmayı böyle anlıyorum. *Hâkimiyet-i Milliye*'de, *Cumhuriyet*'te M.N. Bey'in (Eskiden "Toplu İğne" takma adını kullanan Mehmet Nurettin Bey'in) yazdığı aşağıdaki sözler kulağıma, düşünceme de aykırı, tırmalayıcı geldi:

"Yeryüzünde kurduğu şenlik, sayılması baş döndürecek kadar güç, yıllarca eski bir budunu bozuk düzen kalgayların elinde köle olur gibi iken oğanara yaraşır bir atışla kim yeniden bay etti? Geçmişin boş düzensizliği yüzünden depreşir gibi olan süngümüzü Ege kıyılarında geçmişin görmediği bir parıltı ile balkıtan kimdi?

Şimdi nerede olduğunu unuttum; bir gün, bir yerde şöyle bir yazı okumuştum:

Avrupa'da bilgi araştırmaları işinde çalışan büyük bir dernek, yıllarca çabalayarak doğru iz üstünde yürüyen, aradığı neyse onu bulabilen adama değerli değerli armağanlar verdiği gibi, çıkmazlara sapan arkadaşlarının da emeğini karşılıksız bırakmazmış. Neden mi? Çıkmazı kendi denemeleriyle öğrenerek başkalarına tanıttığından!"

Bana kalırsa Mehmet Nurettin Bey bir bakıma böyle bir çıkmazı bularak bizlere gösterenlerdendir. Bundan dolayı kendisini kutlarız! Alışılmamış, anlaşılıksız sözleri gelişigüzel kullanmakla öz Türkçeye yardım edilemeyeceğini, kimsenin bu yazılardan bir nesne anlayamayacağını (dahası da var: Yurttaşların korkacağını, yılacağını, öz Türkçe budur sanarak işten soğuyacağını) arkadaşımızdan öğrenmiş oluyoruz.

Haber Akşam Postası, 27 Mayıs 1934

Türkçe Meselesi: Lisanımızın Takip Ettiği İnkişaf Hakkında Mülahazalar

Muharrir B. Naci Sadullah, diğer bazı meslektaşlarım arasında bana da müracaat ederek Türkçedeki eski ve yeni kelimeler, ıstılahlar hakkında düşüncemi sordu.

Son günlerde intişar eden makalelerle, anketlerle, maarifin tamimleriyle, dil işinin yeni baştan aktüalite olduğunu görüyoruz. Bu son ankete B. Falih Rıfkı Atay'ın *Ulus*'ta çıkıp bazı İstanbul gazetelerince *istinsah* edilen bir makalesi sebebiyet vermiştir. Hedef, serlevhadan da anlaşılmaktadır:

"Kelime ve ıstılahlarımıza istikrar verebiliriz."

Ve uzun makale şu suallerle başlıyor:

"Reis mi başkan mı, idare mi yönetim mi? Kâtip mi yazgan mı, sekreter mi müsteşar mı yönetger mi? Vekil mi bakan mı? Müzakere mi görüş mü?"

Falih Rıfkı Atay'ın böyle bir mevzuyu günün meselesi haline getirmesi yerinde bir endişedir. Kültür işleriyle uzaktan yakından alakadar herkes cidden garip ikilikler hissediyor. Nitekim B. Hasan Âli Yücel'in, "Kültür Bakanlığı denmesin, Maarif Vekâleti densin!" suretindeki son tamimi de bu umumi düşüncenin resmî bir makamdan ifadesidir. Tereddütlere cevap veren bir tamim.

Akşam karileri, benim aylarca evvel ıstılahların birdenbire değişivererek, iki nesil –hatta iki mektep sınıfı– arasında yarattığı Babil Kulesi faciası üzerine dikkati celp ettiğimi hatırlayacaklardır. İşin en ehemmiyetli noktası, bence "müdür" sözü varken "direktör" tabirinin de Türkçeye girmesi değildir. Her millet temasta bulunduğu âlemlerin tesirinde kalır. Kendi sinesinde mütenakız cereyanlar yaratabilir. Bütün bu haricî ve dahilî tezahürler kendi aralarında konkura tabi olur, çarpışır, barışırlar; zaman hükmünü verir.

Nitekim bundan beş-on sene evvel "filanca mektep şakirdanı" diyebiliyorduk. "Mektep talebesi" manasındaki "şakirt" artık öldü. Şimdi "şakirt", "tilmiz" karşılığında yaşamaktadır. "Filanca dâhi heykeltıraşın şakirdi" dersek tam yerinde bir kelime kullanmış sayılırız. Bu arada "mektep" ve "talebe" sözlerine rakip çıktı: "Okul" ve "öğrenci". Bütün maarif teşkilatımızda bunlar kullanılıyor. Üç-beş senelik bir zaman, bu yeni mücadelede hangi kelimelerin muzaffer olacağını gösterecek. Değişmelerin bu kadarcığında endişe edilecek bir şey yoktur.

Ben endişenin şu ıstılahlar meselesinde toplandığını önce de karilerime anlatmıştım; B. Naci Sadullah'ın anketine de gene o şekilde cevap verdim:

— Riyaziye, fizik, kimya, nebatat, hayvanat, tabakat, biyoloji ıstılahları mekteplerimizde yenilendi. Bunlar dört bin küsur kelime teşkil ediyorlarmış. Arkalarından diğer derslerinki de gelecek. Neşredilen ve mekteplerdeki tedrise artık esas tutulan risaleler dikkatle okunursa görülür ki yapılan şey yalnız "müselles-i mütesavi'l-adla" tarzındaki ağdalı ıstılahların basitleştirilmesi değildir. "Tesir", "sekte" gibi yüzlerce ve binlerce sözün de –ekserisi öğrenmeden manası anlaşılmaz– karşılıkları bu ıstılahlar arasındadır. Talebeye lügat diye bunlar öğretiliyor. Bunlarla tahsil gören nesil yalnız ıstılahları değil pratik dilde de mevcut birçok kelimeleri, bizlerin bildiğimizden başka türlü belleyecek. Asıl bu ikilik korkuludur. Ve daha korkulusu: Bugün en temiz Türkçe saydığımız romanlarda bile "tesir", "sekte" nevinden kelimeler vardır. O halde faraza beş-on sene sonra Reşat Nuri'nin nesri de Baki'nin nazmı kadar anlaşılmaz lügatlerle doluymuş intibaını verecek.

Şüphesiz ıstılahları yenilemek doğruydu. Fakat en adi bir dava bile bidayette aleni görülüp sonra mahkeme-i temyizden geçtiği halde bu pek mühim milli dava, apan-

sız denecek şekilde tatbik sahasına konuldu. Halbuki ailesinden bulunduğumuz medeni âlemin diğer milletleri –değil binlerce kelimeyi– bir tek kelimeyi bile resmen kabul etmek için yıllarca tecrübeden geçiriyorlar.

Sakat nokta, tatbik şeklidir.

Şayet ıstılahların mektepler yoluyla bütün kültür âlemimizde açacağı ikiliğin önüne geçilirse şimdilik bu sahada bu kâfidir sanıyorum. Yani "şu kelimeyi kullanalım, şunu kullanmayalım" tarzında geniş mikyasta bir mücadeleye ve bu sefer de makûs şekilde bir söz yasağına hacet kalmayacaktır. "Şakirt-talebe-öğrenci" kelimelerinin misalinde gördüğümüz gibi hükmü zaman verecektir.

Atatürk'ün lisan bahsiyle uğraşmaya başlamasından evvel Türkçenin sınırları katılaşmış bir haldeydi. Bir beynelmilel ıstılahın yahut Türkçe köklü bir kelimenin hudutlarımız içine girmesi imkânsızlaşmış gibiydi. "İstanbul Türkçesinde yoksun! Giremezsin!" Esas buydu. Atatürk'ün uyandığı cereyan bu darlığı gidertti: Şimdi kolayca "kültür" diyebiliyoruz, "köklü" de diyebiliyoruz. Bu sayede de dilimize yüzlerce lügat girdikten maada daha da sokulabilmesi mümkün oluyor. Yanlış bir manevra yaparak lisanımızın aldığı bu dinamik hali de bozmayalım... Aman, itidal, basiret... İfrat gibi tefritten de kaçınalım.

İşte yapacaklarımız... Eğer bu vadide sarf edecek enerjimiz varsa kamus, gramer ve ana eserle muhalledat kütüphanesi tesisi sahasına himmet edelim...

Akşam, 19 Kanunusani [Ocak] 1939

Kabule Mecbur Olduğumuz Bir Türkçe Kaidesi

Geçen gece muhterem Halide Edib'in ve Doktor Adnan'ın ziyaretine gittim. Yahya Kemal de oradaydı. Her biri kendi sahasında âlem olan bu üç büyük münevverimizin meclisinde çok istifadeli saatler geçirdim.

Muhavere zeminlerimizden biri telaffuz bahsi oldu. Bununla da bağlı olarak imla bahsi.

Yahya Kemal, İstanbul lehçe ve şivesine uzun senelerdir dikkat etmiş, çok enteresan müşahedelerini anlatıyordu.

Sadece bir "lale" kelimesi içinde koskoca bir tarihin gizli olduğunu söylüyordu: Birinci harf ince "l" ki bunu Türkler Orta Asya'dan getirmeyip müteakip tesirlerde kaldıkları sırada edinmişler. Keza ikinci harfin -a'nın- uzatılışı... Keza telaffuz kaidesi mucibince "lala" yahut "lele" demek icap ederken ilk hecedeki "a"dan sonra "e"ye sıçrayışı... Bugün bütün Türklerin malı olan –ve hatta laleyi bilmeyen köylere kadar şarkılarla giren– bu çiçek isminde zübdelenen telaffuz istihalesi...

Bir milletin hançeresinde bu derece esaslı değişiklikler olduğunu tek kelimeyle ne kadar güzel hülasa eden büyük şairimizi şu içinde yaşadığımız seneler zarfında da bazı istihalelere şahit olduğumuza ve bunları kaidelendirmek icap ettiğine bir türlü imale edemedim.

Mesela diyordum ki:

— On-beş yirmi sene evvel "avcu" denirdi. Hatta o zamanın sarf kitapları, bu kelimeyi ahenk-i telaffuz kaidesinin istisnası olarak kaydederdi. Şimdiyse "avcunun tüfeği" demek bize aykırı geliyor. İyi bir gazete musahhihinin bu kelimeyi behemehal "avcı", "avcının" şekline ifrağ edeceğinden eminim.

Doktor Adnan da Yahya Kemal'in "avcu" şeklini doğru buluyordu.

Bense hatta onların "ande" demelerini kabul etmiyor, "anda", "bir anda" diye yazmak lazım geldiğini söylüyordum.

Hocam Yahya Kemal'e bu salaklığımla hiç sempatik gelmemiştim belli! Halide Edib'e dönerek beni adeta şikâyet ediyordu:

— Dört-beş nesilden beri İstanbullu olan bir ailenin çocuğudur diye Vâlâ'nın Türkçesine evvelce itimat ederdim. Fakat birtakım kaideler çıkarıyor, her şeyi kaideye bağlamak istiyor, onun için kendisinden sıdkım sıyrıldı.

Bir yarı latife, yarı ciddi serzenişe rağmen ben yine kaide taraflısıyım. Bu gibi telaffuz ve imla tereddütlerinde odadakilere dönüp de, "Yahu siz 'ande' mi dersiniz 'anda' mı? Zevke hangisi uygun?" diye sormak elbette koskoca bir Türkçe için mihenk teşkil edemez.

Usul bu olduğu takdirde, aynı muharrir, dün yazdığı şekli unutup yarın aksini yazabilir. Elbette kaide lazımdır. Kaide ise Türkçenin ezelî ve ebedî ahenk-i telaffuzudur. Bu, birtakım ecnebi menşeli sözlere henüz vurmamıştır. Bazen de istisnalar bırakmıştır. Onlara tabiatıyla dokunacak değiliz. "Cemalde" deniyor, hiçbir İstanbullu ve münevver "cemalda" demiyor. Binaenaleyh böyle münazaun-fih olmayanlara ilişmek mevzubahis değildir. Fakat vaktaki beş-on sene evvel "ande", "avcu" denirken şimdi bir kısım halk "anda" ve "avcı" demeye başlamıştır; demek ahenk-i telaffuz kaidesi bunlarda rolünü oynuyor; artık eski "ande" ve "avcu" arkaik bir hal almaya yüz tutmuştur. Müstakbel ve resmî tarz "anda" ve "avcı"dır. Bu imlayı kullanacağız, hatiplerle aktörler de bu telaffuzu ihtiyar edeceklerdir.

Akşam, 15 Nisan 1940

Lisanı Nasıl Telakki Ediyorum?

Şu Türkçeyi –şimdi kullandığımız manada– iyi yazan yahut iyi yazmak arzusunda bulunan herkes, Refik Halid'in hocalık payesini teslim ederse hakşinaslıktan ayrılmamış olur. Laakal ben, –muharrirliği meslek diye seçenlerden bulunduğum için– onun üstatlığını teslim edenlerdenim. Kendisi geçen gün hususi bir mecliste yazılarımı her gün okuduğunu söyledi. Bundan dolayı iftihar duydum. Fakat kullandığım birçok kelime ve tabirlerin mürteciane olduğunu da ilave etti.

"Azar kimdeyse nazar ondadır!" dedim.

Hakikaten de Refik Halid, sevgisinin bütün hayatında tenkit suretinde tecelli ettiğini latife yollu bize bildirirdi. Mecliste hazır bulunan yakinleri onun bu hususiyetini tasdik ettiler.

Yukarıdaki satırlar arasında tanınmış edibin beğenmeyeceği söz parçaları şunlar olsa gerek:

"Arzusunda bulunan", "payesi", "hakşinaslık", "laakal", "teslim edenlerdenim", "mürteciane", "tenkit suretinde tecelli", "hazır bulunan yakinleri"...

Eminim bu fikirleri Refik Halid başka türlü cümle kıvrıltılarıyla pekâlâ ve pek daha şirin, pek daha çelebi edasıyla ifade ederdi. Fıkra da daha zevkli olurdu. Çünkü onun kaleminin bambaşka bir sihri vardır.

Bense yazı estetiğini ayrı bir şekilde düşünerek senelerce evvel muharrirliğe başlamıştım ve o yolu hâlâ da takip ediyorum.

Evvela, "Şu kelime, şu tabir zevkimi okşar, şu ise okşamaz!" telakkisi, benim de –şairlik ettiğim seneler– bedii ölçülerim arasındaydı. Bu daraltıcı ve bunaltıcı usulü sonradan kovdum gitti. Türklerin halk yahut münevver, genç yahut ihtiyar zümre ve tabakaları arasında kullanı-

lan bütün kelime ve tabirleri istisnasız olarak yazı dilimizin hudutları içinde sayıyorum. Onun için "laakal" kelimesi kalemimin ucuna gelmişken onun yerine "en azı" demek gibi bir suniliğe sapmıyorum. Bunun yanında gene fikrimi anlatırken "ceberut", karşılığı "hot zot" diye argo bir tabiri yazıveriyorum. "Cümle kıvrıltıları" gibi sözlerin icadını bile mubah buluyorum.

Bu gerçi bir aksülameldir. Fakat irtica değildir. Aksülameldir; zira 1925 senesinden itibaren ikinci defa olarak muharrirliğe başladığım zaman şöyle bir manzarayla karşılaşmıştım:

1. Edebiyatçıların, "Şu kelime iyidir bu kelime fenadır," diye kuşa döndürdükleri, mefhum ifade etmeye elverişsiz birinci çeşit Türkçe.

2. Gazetecilerin "amelmande", "ameden-i laklak" diye ölmüş tabirlerle doldurdukları ikinci çeşit bir Türkçe.

3. Mütercimlerin "azize zevcem" diye harfiyen tercüme gayretiyle acayipleştirdikleri anlaşılmaz üçüncü çeşit bir Türkçe.

İlim dilindeki "ilm-i terbiye-i etfal" tarzındaki tetabu-i izafat da cabası...

O tarihten bu tarihe kadar bu üç-dört çeşit Türkçe birleşmiş bulunuyor. Bir tek yazı dili doğmuştur. Bu da ancak bütün o "mürteciane" sayılan kelimelerin ve yeni "kıvrıltılar"ın, eklerin, köklerin heyet-i umumiye"sini birden kullanmakla kabil olabiliyor. Bence 1926'dan daha evvelin bir numaralı şekline dönmek arzusu lüzumsuz, hatta zararlı bir rücudur. Türkçenin bir "zarif İstanbul dili" olmak hususiyeti var; fakat bir de "beynelmilel herhangi bir şaheserdeki cümleleri kelime kelime, tabir tabir tercüme edebilmek zaruret ve vazifesi" var.

Yukarıda bahsettiğim ölçüleri kabul etmediğimiz takdirde gene yukarıda bahsettiğim ikiliklere, üçlüklere, dörtlüklere düşeriz.

En sağ, en sol, en yeni ve en ihtiyar (ihtiyar fakat ölmemiş) kelimenin, tabirin lisanımızda vatandaşlık hakkı vardır...

Safa-yı hatırla otursunlar...

Sohbet, sadık ifade, ilim... ancak bu sayede kabil olabilir.

Akşam, 13 Teşrinisani [Kasım] 1940

Klasik Eserlerin Tercümesi ve Klasik Türkçe

Bir idealizmin tahakkuk ettiğini görmekle bahtiyarız: Ankara'da, maarif vekilinin teşebbüsüyle toplanan ve çalışmalarını Doktor Adnan [Adıvar] gibi ehliyeti herkesçe müsellem bir âlimin riyasetinde ikmal eden bir heyet, dilimize çevrilecek eserleri tespit etti.

İlk listede Eski Yunan'ın şaheserlerinden başlamak üzere Shakespeare'lere, Goethe'lere, Balzac'lara kadar muhtelif numuneler görüyoruz.

Bunlar ehil mütercimlere verilecek, hatasız tab ettirilip üzerlerine Maarif Vekâleti'nin damgası basılacak. Ceste ceste diğer listeler de ilan olunacak. Mesaiye tabilerin iştiraki temin edilecek.

Bu tasdikli, resmî tercümelerle irfanımız sadece yeni eserler kazanacak değildir; aynı zamanda ecnebi dilden Türkçeye eser çevirmek hususundaki telakki değişecektir. İtiraf edelim ki –sade biz gazetecilerin pek serbest tercümeyle sütunlara geçirdiğimiz romanlar değil– hususi şekilde kitapçılık şubesi için yazılanlar da ekseriyetle, "Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali," laubaliliğiyle palas pandıras kaleme alınagelmiştir. Resmî tercümeler işte bu kötü ananeyi yıkacak.

Beynelmilel şaheserlerin tercümesi işi iyi idare edi-

lirse bir taşla birkaç kuş birden vurulacağı kanaatini öteden beri besliyordum. Her şeyden evvel milli dil bundan büyük fayda görecektir. Çünkü mütekâmil lisanlarda söylenen en büyük fikirleri aynıyla ifade etmek gayretine düşüp Türkçemiz bir temrin yapacaktır. Birtakım cümleler ve ifade şekillerini bizce gayrimenus yahut az menus mefhumlara tekabül eden kelime ve tabirleri yaratmaya yahut diriltmeye mecbur kalacağız. Telif eserlerde müellifin kaprisi rol oynayabilir; halbuki tercümelerde mütercim birçok şeylerle mukayyettir. O mecburiyetlerden mecburi ibdalar hasıl olacaktır.

Bu fırsatla yapılacak başka bir şey daha olduğunu bilhassa işaret edeceğim: İmla hususunda, kavait ve lügat hususunda bazı prensipler koymak. Mesela şu ism-i haslar meselesi; ism-i haslardan sonra apostrof koyup koymamak meselesi, "mukayyed", "olub" gibi kelimeleri "d" ve "b" ile mi yoksa "t" ve "p" ile mi nihayetlendirmek meselesi. "Ne sen ne ben gördüm"ün mü yoksa "ne sen ne ben gördük"ün mü Türkçeye daha uygun olduğu meselesi... Keza "binaenaleyh" gibi eski, "incelemek" gibi yeni tabirleri kullanıp kullanmamak meselesi... Bütün eserlerde bunların yeknesak bir şekilde adeta bir elden çıkmış gibi –bir umumi sekterin nezareti altında– yazılması herhalde pek faydalı olacaktır.

Eğer bütün bu meseleler aralarında izdivaç ettirilebilirse ve tercüme kütüphanesi –yeni tabirle– koordinasyonlu bir şekilde hallolunursa, lisanımız elbette beynelmilel şaheserlerle beraber sayılacaktır. Zira "Maarifin kitaplarındaki resmî imla, resmî şekil budur!" diye içtihat edebileceğiz.

Bu tercümeler heyet-i umumiyesi, klasik dilimizin esasını bile teşkil edebilir.

İş emin ellerdedir. Ümit edebiliriz.

Akşam, 5 Mart 1940

Tiyatro Dili

Refik Halid Karay "sahne Türkçesi" denen konuşuş tarzından şikâyet ediyor. Gerek tiyatroları gerek radyo temsillerini ve sinemalardaki dublajları bu yüzden dinleyemiyormuş.

Fikrini serlevhada şöyle hülasa ediyor:

> Sahnede Türkçe değil Türk gibi konuşmalı. Çocuklarımızın oyun olsun diye aralarında konuştukları kuşdili, kutu dili, kepçe dili sahne dilinden çok daha millidir, daha Türkçedir. Tamamıyla uydurma olan bu dili koparmak lazım.

Uzun makalesinin göze en ziyade çarpan satırları şunlar:

> Aramızda konuştuğumuz Türkçeyi, olduğu gibi, kendi tabii sesi, heceleri, telaffuzu, edasıyla, uydurmacaya veya Frenkliğe kaçmadan, yine kendimize mahsus tavırlar ve hareketlerle sahneye sokabilmek... işte meselenin can alacak noktası, daha doğrusu meseleye can verecek nokta budur.
>
> Şu yaşıma geldim. Daha hiç kimse beni o sahne diliyle sevmedi, azarlamadı, üzerime yürümedi, dizime kapanmadı.
>
> "Efendim, sanatkârlarımız için 'deklamasyon' ve 'diksiyon' dersleri lazım!" diyoruz; ben de dedim. Yanlış! Bu iki ders ancak Türk gibi konuşulan Türkçenin iyileşmesine yarar. Frenk kelimelerinin sihrine kapılmayalım ve yabancı dillerden aldığımız tabirlerden kerâmet beklemeyelim.

Birçok noktalardan üstada hak vermemek imkânsız-

dır. Ben de senelerden beri, "İlle Türkçenin tecvidi!" diye tutturdum. "Sahnede göze hitap eden cihetler mükemmel fakat biz asıl kulağa hitap edenleri istiyoruz. Zira birincileri sinemalarda tatmin ederiz, ikincileri bize ancak Türk sanatkârları verebilir," dedim.

Unutmamalı ki bizde sahne dili iki kanaldan zuhur etmiştir. Biri ortaoyunu ve Karagöz, öbürü Manakyan mektebi... İlkiyle Avrupalılaşmak kabil değildi. Onun devamı ve tekâmülü olarak Shakespeare'i, Schiller'i, Ibsen'i nasıl oynardık? Nitekim Türkçeyi en güzel yazanlardan biri olan Refik Halid de "Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin devamı" değildir. Edebiyat-ı Cedide'nin cümle şekillerine o, ben, sen, hepimiz muhakkak ki tevarüs etmiş bulunuyoruz. O noktalı virgüller, o parantezler, o kesintiler, iki kelimeli kısa sözleri takip eden o yedi-sekiz satırlık nesir... Ve bütün bunların yalnız kâğıda değil okurken kulağa da akseden Avrupalılığı. Hiçbiri Türk ananesinden çıkmış değildir, hepsi ithalat malıdır. Garp sanayisinin Tanzimat'tan beri Fransızca, Almanca, İngilizce kanallarından bunları da getirdik, getirmek mecburiyetindeydik. Bunlarsız gazelden öteye atlanamazdı; gazete çıkamazdı, roman, hikâye ve şu naçiz fıkra yazılamazdı. Hele şaheserlerin tercümesi hiç yapılamaz, hâlâ da pek yapılamıyor. Sırf o gayeyle Türkçeyi daha ötelere, uzaklara sürükleyeceğiz. Ve şaheserlerin tercümesi yapıldıkça dilimiz ananevi şeklinden uzaklaşarak beynelmilel ifade kalıplarına yaklaşacaktır. Tam bir modern lisan olacaktır. Bütün dillerde bu halet görülmüş; inşallah bizde de daha fazlasıyla görülecek. Sahne dili her yerde "konuşulandan başka", "yüksek" ve "münevver" bir dildir. Belki ilk modeller bizde Manakyanlar, Aleksanyanlar, Binemeciyanlar olduğu için, bazı artistlerde hâlâ onların edası sürüp gidiyordur; üstelik Türkçenin tecvidi, irşadı tespit edilememiştir ve daha nice şuursuzluklar vardır;

fakat sahne dilinin evde ve tramvaydaki konuşmaların yükseğinde bir şey olduğu fikrine alışmaktan başka çare yoktur. Bir *Hamlet*, bir *Nora*, bir *Mavi Kuş* oynanırken, mevzuların yabancılığını, uzaklığını göstermek üzere gayrı Türk, irreel bir seda ve edanın bile kıymeti vardır; aman ha, aksi gülünç olur. Nitekim Yunan klasiklerini Fransızcaya tercüme eden büyük sanatkârlardan bazıları da bunlara Yunan nahvının hususiyetini vermeyi muvafık sanmışlardır. Bizde de Ali Bey'in mukaddes kitapları tercümesindeki arkaik çeşni makbul bir şeydir.

Muhterem üstadımız zannederim, tasdik edeceklerdir: Sahnede yalnız Türk hayatı aksettiği zaman yüzde yüz Türklük gerektir; halbuki milli piyesler az, müellifler gayret edip, Şehir Tiyatrosu'na bir doğurganlık sağanağı boşaltsak hal böyle olmaz. Elbette... Rejisör, aktör bu sefer Türk hayatını canlandırmaya kalkar, şayet muvaffak olamazsa Refik Halid'le birlikte küplere bineriz, hiddet saçarız. Amma Napolyon'u III. Selim ağzıyla, Parisli kızı Aksaraylı küçükhanım gibi, Hamlet'i Pişekâr tarzında konuşturmak? Hayır! Onlar da yabancılıklarının damgasını muhafaza etmeli kanaatindeyim... Bu benim kanaatim değildir. Dünyanın her yerinde bu böyledir.

Akşam, 18 Kanunusani [Ocak] 1943

Türkçede Ölen Kelimeler Çok, Doğan Kelimeler Az

"Gözlüklü Amca" imzasıyla Türk okuyucularınca herhalde gayet iyi tanınan fıkracı seleflerimden B. Kâzım geçen gün matbaaya uğrayarak, "Yazıklar olsun! Sen de mi Brutus?" diye bana bir tevbihname bırakmış. "Bir ya-

zında *inkıraz etti* diyorsun; bunu bari sen yapma; pekâlâ bilirsin, *inkıraz buldu* denir."

Aklıma geldi ki sahi talebeyken eski hocalardan da böyle bir ihtar işitmiştim. Arabi'nin galiba "ma'rife" "nekre" tasnifine dayanarak bugünün bilgi ve mantığıyla anlaşılması, hele anlatılması ne güç ve lüzumsuz bir sebeple *inkıraz etti* dememeliymiş, *inkıraz buldu* demeliymiş.

Halbuki Türkçede "infial" babındaki bütün Arapça kelimeler simai (kulaktan dolma) şekilde fiillerimizle – tabir caizse– izdivaç eder:

İntikam almak, inkıyat etmek, intizar etmek, inşirah bulmak... gibi...

Yine böyle, Türkçeyi kırk küsur yıl dinlemiş, bir çeyrek asır imza atmış bir muharrir sıfatıyla ben kendi hesabıma –"kulaktan" kaidesiyle– hükmümü veriyorum: "Osmanlı Devleti inkıraz ettikten sonra" da denebilir, "Osmanlı Devleti inkıraz bulduktan sonra" da denebilir.

Fakat işin garibi şu ki acaba inkıraz kelimesi Türkçede yaşayacak mı? Ömrü kaç yıl sürecek?

Kaideden ayrılmayalım: "Kulaktan" kaidesinden... Sağda solda bu inkıraz sözü artık kulağıma ya hiç çalınmamaya başladı yahut da bizim kudema münevverler muhitinde kullanılmaya inhisar eder oldu.

Şu son cümlemdeki birçok tabirler, bir çocuğun peynir dişleri gibi sallanmıyor mu acaba? Altından yeniler çıkacaktır; fakat kaide, kudema, münevverler muhiti, inhisar etmek? Bunların ömürlerini –eski zannımın hilafına– artık pek sayılı görmeye başladım. Ben ki, "Türkçede şu anda kullandığımız bütün kelimelere vatandaşlık hakkı verilmiştir! İçeri kelime girebilir, dışarıya ise ne kelime atılır ne tabir!" diyordum.

Halbuki geçen gün on beş sene evvelki bir romanımı tekrar bastırmak için gözden geçirmem gerekti; hemen her sahifesine bir-iki defa kalem değdirmek zorun-

da kaldım. O zaman belki de birer yazı zarafeti olan ve keza "kulaktan dolma" ananesine dayanan –yani o günün konuşulan Türkçesinden alınmış bulunan– birçok tabirler, kelimeler, artık müzelik olmuş. Hepsi de kaytan bıyığa, çarliston pantolona, plastron boyunbağına dönmüş...

Arapçanın, İngilizcenin vasıfları değişmemekmiş. Son senelerde, Britanyalı bir albayı, *tanket* kelimesini kullandığı için "haşmetlu İngilizceyi rencide ettiğinden dolayı" tekaüde sevk etmişlermiş. Araplar da bir üstün, bir esrede sürçmeyi, lam cim yok, küfür sayarlar. Türkçe bunların aksine, yaprakları boyuna dökülen ve yeni filizler sürecek olan bir ağaç halindedir. Şimdiki halde, dökülen yapraklar daha fazla, tomurcuklar daha az.

Bir memlekette ölüm, doğumdan fazla olunca kıyamet koparılır. Bir lisanda da öyle olmak lazımdır.

"Ölenler yerine, aman; o miktarda, hatta daha fazla kelime yaratalım!" mı diyelim?

Yoksa, "Aman, ölüm miktarını azaltmak yoluna gidelim!" mi diyelim?

Galiba İbrahim Necmi Dilmen birinci şekilde, İsmail Hâmi Danişmend ikinci şekilde düşünüyor. Bense sadece, Türkçe konuşma ve yazma dilinde kelime ve tabirlerin azaldığına işaret etmek istiyorum.

Akşam, 5 Nisan 1943

Osmanlıcanın Son Devrindeki Müelliflerin Tedris Bakımından Kıymeti

Zamanımızın birçok müellifleri mevcudiyet gösteriyor: Reşat Nuriler, Mahmut Yesariler, Aka Gündüzler, Halide Edibler, Refik Halidler, Peyami Safalar, Burhan Cahitler –daha sayayım mı?– Bunlar az kudret midir?

Emek verdikleri diğer yazı şubeleri bir tarafa bırakılsa bile şu millete ağız tadıyla roman ve hikâye okumak imkânını bunlar ve arkadaşları vermişlerdir. Öte yandan zamanımızda Türkçenin en büyük şahsiyeti Yahya Kemal yaşamaktadır. Faruk Nafizler, Orhan Seyfiler, Nâzımlar, Celâl Sılaylar, ayrı ayrı nesilleri, ayrı ayrı şekilleri temsil ediyor. Kendi vadilerinde Ercüment Ekremler, Yusuf Ziyalar, Nizamettin Nazifler, Burhan Felekler, Şevket Radolar, Hikmet Feridunlar, Ulunaylar ve affediniz beni, ey isimlerini atladığım Halit Fahriler, Gavsiler, Gavsi'nin oğlu! Hepiniz mevcutsunuz.

Başmuharrirlerinden sekreter muavinlerine kadar gazeteciler, mecmuacılar...

Türkçe "tarihten evvelki" devrini sizlerin yaşadığınız zaman zarfında atlattı. Daha evvel "müellifin ne yazdığını halk anlayamıyordu." Ortamektep mezunu bile bir sahife romanda on-on beş defa lügate bakmak zorunda kalırdı. Hüseyin Rahmi'nin ahali tabakalarına inen sahifelerinin dışında, yüksek saydığı düşüncelerini ifade eden kısımlarında vaziyet bundan pek başka değildi. Halid Ziya, kitaplarını kendi kalemiyle bugünün Türkçesine çevirmek mecburiyetini duymuştur.

İşte Tevfik Fikret'ten bir mısra:

Ey dahme-i mersusu havatır, ulu mabet!

İşte daha dünkü Ahmet Haşim'den bir mısra:

Firaz-ı sine-i minayı kahra yükselerek...

Bir çeyrek asır evvel, bilemediniz kırk sene evvel, başmakaleler, edebî makaleler, resmî nutuklar, nesir, nazım, bu havanın tesirinden kurtulamamıştı. Şayet ismini yukarıda saydığım şahsiyetlerin devrinden evvelki dile "Osmanlıca" diyecek olursak, Türkçe yazı, bizim yaşadığı-

mız devirde doğmuştur. Gerçi Türkçe bir bakıma çok eski dildir. Fakat bu bakımdan da yepyeni bir milletin –milli hudutlar içinde yepyeni prensiplerle yaşamaya başlayan bir milletin– dünyaya henüz doğmuş bir yazı dilidir.

Bunu böyle telakki etmediğimiz için, yeni yetişenlerimize kendi dillerinin edebiyatçılarını göstermek zorunda kaldıkça bunu mazide arıyoruz. Bula bula, "Tanzimat'tan sonra"yı buluyoruz. Zira daha öncenin misalleri mana itibarıyla tedrise elverişli değildir. Tanzimat'tan sonra ise öyle şairleri, öyle nasirleri misal diye gösteriyoruz ki müstakil bir şeklin ve bir fikrin sahibi değildirler; olsa olsa Şark'tan bir kasidenin yahut Garp'tan bir *sonnet*'in, bir romanın taklidini yapmaya kalkmışlardır. Tahassüs ve manaca emsallerinden yayadırlar. Zamanlarında ihtimal "en iyi" imişler. Bugünkü ölçülere göre kıymetleri ancak "Osmanlıca"nın meçhul kelimeleri arasında anlaşılamamalarıdır.

Evvela edebiyat telakkisinde, sonra da edebiyat öğretiminde kendimizi bu hakiki olmayan kıymetlerin yalancı şöhretlerinden kurtarsak ileri bir adım atacağız.

Fikrimi hülasa edeyim:

1. Osmanlıcadan milli dile daha yepyeni girdik.

2. Osmanlıcada, Arap şekilleri içinde büyük üstatlar var sanarak onların tedrisiyle edebiyat derslerini boş yere işgal etmemeliyiz.

Akşam, 8 Şubat 1945

Bugün Dil Bayramı

Dudak bükmeyelim, istihfafla gülmeyelim.

Bu bayramla, bu mukadderatla hepimiz fevkalade alakadarız. Ciddiye alalım, uğraşalım, düzelecek taraf her

ne ise düzeltelim, uzlaşacak taraf her ne ise uzlaşalım. Söz birliği olup bu muazzam davayı selamete ulaştıralım.

Çok ehemmiyetli bir nokta olduğu için herkesin bildiği bir şeyi tekrarlayacağım:

"Bir millet istilaya uğrayabilir. Bir devlet yıkılabilir. Bir kavme uzun esaret yılları mukadder olabilir. Bunlar hep muazzam felaketlerdir. Lakin dil birliği mevcutsa, her şey kaybolmadı demek. Dile istinaden millet istiladan da çöküntüden de esaretten de er geç yakayı sıyırır."

Onun için düzeltelim, uzlaşalım, anlaşalım.

Bilhassa anlaşalım:

Büyükbabanın ne dediğini torun anlasın. Babanın mektuplarını kızlar, oğullar okuyabilsin. Hocanın kitaplarından dayılar, amcalar, genç yeğenlere ders çalıştırabilsin. 19. asrın kitapları cehren okunduğu zaman 20. asırlı Türkler Çince dinlemişe dönmesinler. Aynı gün çıkan gazetelerde bir muharrir eski nesle hitap eder gibi olmasın. Çeyrek asırda bir değil a, çeyrek saatte tümen tümen yeni kelimeler uydurulup Ankara Radyosu ortalığı Babil Kulesi'ne döndürmesin.

Ali Fuat Başgil'le Besim Atalay ve Ahmet Cevat Emre Hocamla bendeniz anlaşalım.

Zaten anlaşıyoruz, konuşuyoruz, sevişiyoruz. Yan yana gelince nasıl da tatlı tatlı konuşuruz. Fakat iş resmiyete binince birimiz apşırıp öbürümüz tapşırmayalım.

Azeri Türklerinin dedikleri gibi:

"Atan dili danış, balam!"

Yani: "Ata dilini konuş, küçüğüm!"

Ana babamızın o güzel, o cana yakın dilini esas tutup onu bel kemiği sayalım. Öylece devam edelim. Dilin tarihî bir varlık olduğunu bilelim. Türkçe asırlardan beri türlü milletlerin lisanlarına temas etmiş; onlara kelime, turnür, eda, seda vermiş; bilmukabele onlardan kelime, turnür, eda, seda, ıstılah, tabir, kelam-ı kibar vesaire vesaire almış-

tır. Gözlüğüm ve mürekkepli kalemim ne kadar benimse, Bizans'tan elde ettiğimiz Bosfor ve Ayasofya ve İstanbul surları ne kadar Türk milletininse şu fıkramın içinde kullandığım Arapça, Farsça, Frenkçe asıllı kelimeler de işte o kadar Türkçedir. Şayet müstakbel bir medeniyet yaratır da öz Türkçe eklerden, köklerden terimler vazedebilirsek; keşiflerimizi, icatlarımızı dünyaya yayarsak, diğer milletler, o maddi ve manevi hazineleri öz Türkçe köklerle ve eklerle benimseyeceklerdir, bundan da emin olalım.

Binaenaleyh tarih boyunca edindiklerimizi atmaya, onların yerine sunilerini getirmeye çabalamayalım. Terimler yoluyla mektep Türkçesini, yaşayan Türkçeden apayrı bir dil haline sokmayalım, iki numaralı Osmanlıcaya doğru gitmeyelim.

Zararın neresinden dönülse kârdır.

Türkçede birliği temin edelim.

"Halkın köylü kısmı zaten bu yazdıklarınızı anlamaz!" gibi mugalatalardan da vazgeçelim. Faraza ben Türkiye'nin en fazla satılan köylü gazetesinde de gene böyle, kelimelerde ırkçılık yapmadan yazıyorum. Köylüler okuyorlar, anlıyorlar. Çünkü dilleri budur.

Akşam, 26 Eylül 1948

"Dildeki Anarşi"nin Tarifi

İkide bir "dildeki anarşi" tabiriyle matbuatta ve münevver meclislerinde karşılaşıyoruz. Dilde sahiden bir anarşi var mıdır? Konuşurken de gazete okurken de buna pek rastlanmıyor. Dilin birliği o sahalarda bozulmuş değildir. Türkçe bütün canlılığıyla yaşıyor. Ve Osmanlıcanın ikiliğine düşmemiştir. Yani matbuat diliyle konuşma dili birbirinden ayrı değil.

Ancak bu asırda, dünyanın her tarafında milliyetçilik hareketleri mevcutken Türk milleti de devresini geçirmiş olan bir Arap-Fars kültür nüfuzu altında şahsiyetini kaybetmiş şekilde müstemlekevari yaşamakta elbette devam edemizdi. Ta "sadeleşmiş Türkçe" cereyanlarından başlayarak kurultay hareketleriyle son haddini bulan ve ifrata da kaçan bir aksülamelin doğması gayet tabiiydi. Bu aksülamel de bizim sevgili Türkçemizin tarihine dahildir. Normal bir şeydir. Onun da "tepki"leri bütün tarihî devirler gibi konuşmamızda ve yazmamızda elbette izler bırakacaktır.

Lakin ne yazık ki kurultay Türkçesi bir ifrat hareketi olarak genç Türk nesilleri üzerinde tahripkâr bir rol oynamak yolunu tuttu. Tahripkâr; çünkü bu nesillerle yalnız bizim aramızı değil, bütün bir mazinin arasını açmak tehlikesini gösterdi. Tarihimizin Türk milletine mal ettiği ve köylere kadar intikal eden binlerce kelimeyi terk ederek onların yerine halk tarafından anlaşılmayan arabalarla ıstılah getirdik. İşte bu uydurma yeni terimler, lisandan mevki sahibi kelimeleri tardedip güya onların rollerini oynamak istediler; olamadı. "Memur" yerine "işyar", "hâkim" yerine "yargıç" ilh... Tutamadı ve tutamıyor. Bu misaller pek çoktur ve zaman geçtikçe ikilik büsbütün büyüyecektir. Çünkü mesele yalnız "memur" ve "hâkim" gibi çok yayılmış sözlerden ibaret değildir. Tarihin bize mal ettiği ve menşeleri ne olursa olsun, mesela "menşe" gibi, "inşa" gibi, "neşet" gibi, "istifa" gibi münevver kelimeler mevcut. Bunları nesillerce yazdık ve konuştuk. Şimdi mektepler yoluyla, adliye yoluyla, kısacası devlet zoruyla bütün o munis kelimeler cihanımızı kapı dışarı etmek ve bunların yerine, yeni neslin ezberlediği ve eski neslin bir türlü anlayamadığı namütenahi uydurma kelime kabullenmek bize cebredilmiştir.

İşte, isyan ettiren budur.

Çocuklarımızın kitaplarını okuyup anlamak istiyoruz. Bizim kitaplarımızı da çocuklarımızın okuyup anlamasını istiyoruz. Bir lise talebesiyle, bir üniversiteliyle yan yana gelince münevver bir mevzu konuşabilmek istiyoruz. Hülasa kültürde milli beraberlik bozulmasın istiyoruz. Ve esasen görüyoruz ki yeni nesiller dahi bu uydurma dili ikinci bir dil olarak tıpkı vaktiyle bizim suni Osmanlıcayı tahsil ettiğimiz şekilde öğreniyorlar. Sonradan hakiki canlı Türkçeyi kulaktan dolma öğrenip gerek bizimle gerek kendi aralarında o lisanı konuşuyorlar.

Bundan birkaç sene evvel "ilkokul öğrencileri" arasında bir anket yaptım ve neticesini efkâr-ı umumiyeye arz ettim. Muhtelif şehirlerde ve mektepten dönerken çocuklara birdenbire soruverdim:

— Nereden geliyorsun, evladım?

— Mektepten.

Hemen hiçbiri "okuldan" demedi. Okul kelimesi ki mermer üzerine hakkedilmiştir. Çocuklar bu yazının altından her gün geçip duruyorlar. Öyle kelime bile insiyaka nüfuz edemezse varın kıyas edin... Aradan bunca sene geçti hâlâ aynı iddiadayım: Yüz çocuğu durduralım ve nereden geldiklerini soralım, yüzün elli biri hatta daha fazlası "mektepten" diyecektir. Kaldı ki mektep Arapçada "yazıhane" demek. "Okul" manasını biz ona Türkçede vermişiz.

"Dildeki anarşi"yi gidermek için girişeceğimiz yeni mücadelede ifrata varmayalım, hayır! "Okul" kelimesinin bile tarihî bir emrivaki olduğunu kabul edelim. Yirmi-otuz seneden beri devam eden milli gayretlerimiz neticesinde, Türkçenin uyuşmuş bazı mafsalları harekete getirilmiştir ve Türkçe daha dinamik olmuş, kelime haznesi yeni yeni birtakım (velev uydurma, velev arkaik fakat amme tarafından anlaşılabilir) sözlerle dolmuştur. Bu yeni göçmen vatandaşlarımızı muhabbetle sineye basarız.

Lakin dağdan gelen bağdakini kovmamalı. Irkımızın

bu topraklar üzerinde kurduğu imparatorluk, bize türlü türlü kanlarda birtakım vatandaşlar kazandırdığı gibi, türlü türlü dillerden de bize kelimeler, turnürler miras bıraktı. Hiçbirini kılıçtan geçirmemiz olamaz. Bu katliamı yapacak kadar kuvvetli kılıç olmadığı zaten yakın tarihimizin tecrübesiyle meydana çıktı.

"Dildeki anarşi"nin tarifi bence şudur: Yaşayan kelimeleri atarak yerlerine uydurmalarını getirmek gayreti ve bundan doğan ikilik, üçlük...

Bu anarşiyi önlemenin çaresi: Tarihin bize mal ettiği kelimeleri, zoraki usullerle, mesela meşhur anayasa tabirleriyle, mesela yeni terimlerle Türkçeden kovmamaktır. Tarihî bir kelime mevcutken onun yerine uydurma bir kelimeyi Türkçeye cebren sokmaya kalkışmamaktır.

Akşam, 15 Eylül 1949

En Esaslı Dil Kaidesi: "Tarihilik"

İnsan kafasında –eski tabiriyle– "vahide irca" gayreti vardır. Bir hadisedeki saik ve sebepleri anlamak için, teferruat kabilinden olanları atar, ortalığı temizleriz. Belli başlı âmili bulmaya çabalarız. Belki de ilmin, felsefenin mihanikiyeti çok zaman budur.

Herkesle beraber, şu dil inkılaplarının cereyanına uyarak ben de bütün bu müşkül mevzuyu tek saik ve sebebe irca etmeye çalıştım. "Tarihî" nazariyede karar kıldım.

Şöyle ki:

Dedelerimizden itibaren muhtelif anneler ve babalardan hasıl olmamız bir vakıadır; eğer bu arada anneannemizi beğenmezsek onu değiştirmemiz artık kabil değildir. Çünkü kanı kanımıza karışmış bulunuyor. Onun

tebessümünün, sesinin, bacak kemiğinin vesairesinin tesirleri benliğimizde vardır.

Organik mevcudiyetler olan lisanlar da buna benzer bir "tarihilikten" kurtulamıyorlar.

Üstat Yahya Kemal'in bulduğu bir misali burada yine tekrarlayalım:

Türk aşiretleri İran'dan geçerken orada rastladıkları *pencere, perde, pervaz, çerçeve, cam* gibi pencereye dair cisim ve isimleri öğrenmişler. Bu lafızlar, mefhumlarla beraber Türkçeye mal olmuş.

Akdeniz kıyısına varınca da *iskele, lostromo, miço, kaptan, iskarmoz* kelimelerini de ora halkından almışlar.

Türk dili, muhtelif nesillerde, muhtelif milletten analarla evlenmiş farz olunabilir. Çin, Fars, Yunan, İtalyan, Arap, Arap Arap bir sürü Arap daha, nihayet Fransız, şimdi de İngiliz zevceye iltifat etmiş. Bir de öz Türkçe gözdesi var.

Bu tesirler tarihî vakıalardır. Türlü temasların ve cereyanların zürriyetlerinden doğan kelimeler ve cümle şekilleri de vakidir.

Fakat bu arada, Türk anaların çok sağlam kanından olduğunu –yani milliyetçi, inkılapçı, halkçı bir cereyanın da lisan mevzusunda baş gösterip senelerce hüküm sürdüğünü– hesaba katmalı.

O da vakıadır. O da tarihidir. Binaenaleyh, "Uydurma kelimeleri atalım!" derken, yine tarihiliğe zıt bir harekete girişerek aynı hatayı işleriz.

Kurultay cereyanıyla da Türkçe yüzlerce tabir, terim edindi. Bunların birçokları kelimeleşti. Dile herhangi yoldan girmiş bir kelimeyi "atmak" olamaz. Nitekim kemiğimizi, gözümüzü, kulağımızı beğenmeyince koparıp atamıyoruz. Onlar bünyeye karışmış gitmiş artık.

Kısacası "vahide irca" ediyorum: Ana kaide, "tarihilik"tir.

Türkçedeki yabancı asıldan kelimeler gibi "uydurma" denilen kelimeler de (bittabi hepsi değil, yer etmişleri) lisanın tarihine aittir. Onları da kabulleniriz.

Bundan sonra, ikinci bir kaide:

"Yeni mefhum karşılığında yeni lafız."

Saraylarda, konaklarda acemi halayıkların isimlerini değiştirirlerdi. Biz de o yola sapıp tarihî kelimelerimizi, yeni öz Türkçe lafızlarla ifadeye kalkışmamalıyız. Hayatımıza doğacak yeni mefhumlara yeni isimler bulmalıyız. Bunları da icabına göre beynelmilel menşelerden, icaplarına göre öz Türkçeden.

Akşam, 11 Aralık 1949

Öz Türkçe, Latince ve Arapçanın Çarpışması

Dünkü yazımda, *Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası*'ndan bahsetmiştim. Bugün de hekimlerin kullandıkları ecnebi kelimeler üzerinde duracağım.

Klasik fotoğrafçı gibi, "Poz al! Resim çekeceğim!" demek gayritabii manzaralara sebebiyet verir, en iyisi enstantane çekmektir; tipler, vaziyetler daha natürel oluyor.

Vay vay vay... *Fotoğraf, poz, enstantane, tip, natürel...*

Amma da garip menşeli kelimeler kullanmışım...

Fakat bir de dört kelimeli ismi içinde üç Arap menşeli kelimeler bulunan *Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası*'nın Garp menşeli kelimelerini gözden geçirelim:

Editör: Muzaffer Şevki Yener.

İçindeki yazılar:

Müfide Küley: Hematojen böbrek hastalıkları patojenisinde yeni görüşlerimiz. Glomerülnefrit kapillerde

yaygın ve eksüdatif iltihapla ve endotel proliferasyonu ile karakterizedir...

Ertuğrul Saltuk: Dünyada ve bizde psikoşirürji... Lökotomiden sonra hipotalamo hipofizler ve kortiko sürrenal reaksiyonlar zuhur ediyor.

Fahri Arel'in, Cihat Abaoğlu'nun, Sabahaddin Kutsoy'un, Nihat Dorken'in, Reşat Garan'ın, Alaeddin Akçasu'nun, Kâmil Önen'in Bedii Gorbon'un, Aleko Sakellaridis'in Türkçe olarak yazdıkları bu meslek yazıları, terimler dolayısıyla hep yukarıdaki minval üzere sürüp gidiyor.

Elbette tenkit edemeyiz: Türkiye'de nesillerden beri reçeteler Fransızca yazılır. (Halbuki Fransa'da Latince). Hekimlerin aileleri ziyaretlerinde hastalara dair verdikleri izahat da öteden beri Garp kelimeleriyle o derece doludur ki kimse pek bir şey anlayamaz. Realite şu: Bu meslek ananesi devam edip duruyor. Hızı eksilmemiş, artmıştır.

Atatürk devrinde öz Türkçe bir hamle yapmasına rağmen tıp kalesinde esaslı mazgallarda bayrağını dikememişe benziyor. Olsa olsa eskiden Arapçanın bayrağı bulunan bazı burçlara, Garp terimlerinin bayrağı dikilmiştir. Bu arada "ıstılah" yerine "terim" dediğimiz gibi.

Netice şudur sanıyorum: Türkçenin bünyesinde Arapça büyük saha kaybetmiştir. Öz Türkçe pek az, devede kulak saha kazanmıştır. Garp menşeli sözlerin sahası pek büyümüştür. Acaba bu yalnız tıpta mı? Mütehassıs münevverler bir araya gelince, kendi şubelerine dair mütalaa yürütürken, çok miktarda Garp kelimesi kullanıyorlar. Bunlar da yavaş yavaş halk diline nüfuz ediyor.

Geçen gün iki çarşaflı kadın vapurda konuşuyorlardı. "Karakter yok herifte!" diyorlardı.

Bu kelimeyi, bir çeyrek asır evvel, yazı dilinde bile kullanamaz, "seciye" sözüyle tercüme ederdik. "Orijinal" sözünü Yakup Kadri "nevi şahsına mahsus" diye tercümeye mecbur kalmıştı. Şimdi "orijinal"i bilmeyen yoktur.

Mücadeleyi, Garp menşeli kelimeler daha fazla kazanıyor sanıyorum. Belki de bir nesil sonra Latince ve Grekçenin bazı müesseselerimizde okutulması zaruret halini alacaktır.

Akşam, 11 Haziran 1951

Dingildeyen Masa: Türkçemiz

Anayasa kelimeleri dolayısıyla Türkçenin duraklaması yahut inkişafı bahis mevzusuyken, öteden beri söylemekte ve yazmakta olduğum fikirleri tekrarlamaktan kendimi alamıyorum.

Eskilik taraftarları mı haklı? – Onlar bir taraftan haklı, bir taraftan haksız.

Yenilik taraftarları mı haklı? – Onlar da bir taraftan haklı, bir taraftan haksız.

Şöyle ki:

Eskilik taraftarları, şayet Türkçenin elde mevcut hazinesi içinde çerçevelenip katılaşmasını düşünüyorlarsa; Osmanlıca kaynaklarını, konuşulan Türkçe kaynaklarını, hatta beynelmilel kelimelerin kaynaklarını dikkate alıp sade bunlarla yetiniyorlarsa haksızdırlar. Şunu da gözden kaçırmasınlar ki ekleri ve kökleri de harekete getirip, bunları kullanılır bir hale sokup, yeni mefhumlara karşılık yeni kelimeleri öz Türkçe olarak yaratmak elbet doğru bir nazariyedir. Bunun aksini iddia etmek kendi dilimize hakaret olur. Bir masa farz ediniz ki dört ayaklıdır:

1. Tarihî kaynaklar, 2. konuşulan Türkçe, 3. beynelmilel tabirler, 4. öz Türkçe kelimeler. İşte bu dört ayaktan biri kırık olursa masa dingilder.

İkinci maddeyi ve üçüncü maddeyi ret ve inkâr eden eskilik taraftarları artık ortada kalmamıştır. Fakat dördüncüde çoğu hâlâ muhalif durumda... Mantıkları bu yüzden sallanıyor.

Yenilik taraftarları ise birinci kaynağın Osmanlıca kolunu boyuna baltalıyorlar. Onların masası da bu sebeple dingildemektedir. Halbuki biz Garp Türklerini tasavvur edin. Koskoca imparatorluk boyunca, aramızda kiminin kanına Çerkes, Arap, Kürt, Laz, kimininkine mühtedi İtalyan, Rum, Ermeni karışmıştır. Halkımızı ırkçılık bakımından elemek ve Turanileştirmek nasıl kabil değilse ve cümlemizi topyekûn Türk oğlu Türk saymak mecburiyeti varsa, aynı şekilde, tarih boyunca benimsediğimiz kelimeleri, tabirleri, ıstılahları Türkçe saymak mecburiyeti vardı.

Maalesef terimler babında ırkçılık yapılmıştır. Tarihî kelimelerimiz mevcutken, onlar kapı dışarı edilmiş, yerlerine öz Türkçe uydurmaları konulmuştur. Bu, tıpkı Anadolu'dan adam kovup yerlerine Kırgız getirmeye benzemiştir. Etnik politikamızla dil politikamız birbirini tutmamıştır. Dilde mevcut ikilik de bu yüzden doğdu. Babalar oğulları bu yüzden anlamaz oldular. Eski kitaplarla yeniler bu sebeple apayrı iki lisanda yazılmışa benzedi. Konuşma dilinin yanında yeni bir suni ve kitabi dil, bu yüzden doğdu.

En makul görünen yeni terim şu *üçken* değil mi? "Müselles" Türkçeye girmişken –ben kaniyim– onu dahi almamalıydı. *Üçken* lafzını üç köşeli yeni bir mefhum için saklamalıydı. "Mebus" varken "saylav" ve "milletvekili" alınmamalıydı. "Hâkim" varken "yargıç" alınmamalıydı. "Zabit" varken "subay" alınmamalıydı. "Nefer" varken

"er" alınmamalıydı. Zira bu "aman ne münasip"ler Türkçede ikilik yaratmıştır; arkalarından alay alay başıbozuk sürüklediler. Fakat bunlar artık birer emrivakidir. Geri de dönmemeli. Bundan sonrası için masanın dört ayağının tenasübüne dikkatli olmalı!

Ne şekilde mi?

Eski nesil, yeni terimleri öğrenerek. Fakat yeni nesil de eski kelimeleri ezberleyerek. Hep birlikte beynelmilel tabirlerle ilgilenerek. Bahusus, tarihî Türkçeyi, yaşayan Türkçeyi iyi bilmeyi bütün gençlik şeref sayarak.

Akşam, 14 Aralık 1952

Türkçeye Tercüme

Maarif Vekâleti'nin "Dünya Edebiyatından Tercümeler" serisi milli kütüphanemiz için bir servet teşkil edecek kadar çoğaldı. "Fransız Klasiklerinden" şubesinin 170 küsuruncu kitabı önümde duruyor. Öbür milletlerden tercümeler ve hususi tabilerin himmetleri neticesi hasıl olan neşriyat da bir arada mütalaa edilirse, Türk münevverinin emri altında epey bir bilgi hazinesi birikmiş demektir.

Bunlarsız Hanya'yı Konya'yı öğrenmek olamaz. Temenni etmeli ki Türkçemiz bütün dillerdeki kıymetli eserlerin tercümesiyle bezensin; böylelikle dilimiz gelişkin dillerin deyimleriyle, cümle şekilleriyle desteklensin, şimdikinden çok daha ilerlemiş bulunsun. Ve ileriki Türk münevveri Türkçeyi ikinci ehemmiyette sayarak başka dillerin lokomotifine kültür vagonumuzu takmak zaruretinden artık kurtulsun. Bu arada, başka milletlerin tamah edip bizden aktaracağı Türk orijinal eserleri yaratmış olmaklığımız da şarttır. Yalnız ticarette değil, manevi

alanda da ithalat ve ihracatın muvazenesi hem farz hem milli şereftir.

Tercüme eserlerimiz üzerine kuşbakışı bir tenkit lazım gelirse, bir talihsizlik olduğunu kabul etmeli.

Yok, hayır yanlış anlaşılmasın; harf ve dil inkılapları bu milletin şahsiyetini bulma davasında çok ehemmiyetli bir merhaledir; onlara itiraz yok lakin kabul etmeli ki bu mutlu inkılaplarımız, tercüme eserler kütüphanemizin altı kaval üstü şeşhane bir üslupsuz manzara arz etmesine sebep olmuştur. Birinci misal: Arap harfleriyle başlanıp filanca ciltten sonrası Latin harfleriyle ikmal edilmiş eserler... İkinci misal: Osmanlıcanın lügatleriyle başlanıp sade Türkçeye sapmış, oradan öz Türkçeye çark etmiş, sonra gene "savcı"yı "müddeiumumi"ye tornistan eylemiş tercüme serileri... Üçüncü misal de: Yabancı dillerin ve bizim dilin birbirine aykırı nahivleri arasında bocalamalar...

Birinci misaldeki durum hâlâ bile (diyelim ki Hammer'in geri kalan ciltlerinde) devam etmek zorundadır. Öyleyse evvelce yarısı Arap harfleriyle basılmış kitaplarımızı ortasından değil, başından itibaren Latin harflerine çevirmeli; öyle ikmal etmeliyiz ki evlatlarımız faydalanabilsin... Yalnız tercümeler bahsinde mi? Teliflerde de öyle: Kütüphanemde Evliya Çelebi'nin altıncı cildine kadar olan kısmı Arap harfleriyle, sonrası Latin harfleriyledir.

İkinci misaldeki kelime anarşisinin devam etmemesi için prensip kararı zaruridir. Gerek Maarif Vekâleti gerek hususi tabiler, "Filanca lügat kitabının içindeki bütün kelime ve tabirler şu ve şu ıslahlarla Türkçenin çemberi içindedir," demeli. Böylece Türkçenin ikilikler, üçlükler içinde bocalaması önlenmeli.

Üçüncü misaldeki meseleyi daha mühim bulurum. Ecnebi kitaplardaki uzun cümleler, nahivlerine göre ter-

cüme edilirse Türkçe nahvin başka dillerdekine benzememesi yüzünden müellifin çizmek istediği tablolar silsilesi bozuluyor. O sebeple güzelim tercümeler anlaşılmaz, soğuk bir laf kalabalığı oluyor. Kanaatimce mütercimler, ecnebi dilin nahvini Türkçe nahve geçirmeye kalkmamalıdırlar ki müellifin fikir silsilesi altüst olmasın. Mütercimler, ecnebi cümlelerin beherindeki tabloları bir sinema şeridinin karoları saymalı; tertiplerini bozmamaya gayret etmelidirler. Ta ki müellifin maksadı zahmetsizce anlaşılsın. Tecrübem: Ana metindeki büyük cümle noktalı virgüllerle parçalanırsa hem Türkçe bozulmaz hem de müellifin canlandırmak istediği hayaller serisi aynı tertiple ortaya serilmiş olur! Umumiyetle bizde böyle yapılmadığından tercüme cümleler labirent oluyor. Okuyucu sıkılıyor, kitabı yarıda bırakıyor.

Lakin gene de elbet milli kütüphanemiz, dediğim gibi çok kıymetli tercüme eserlerle bezenmiştir. Türk münevveri okuyacağı, öğreneceği model diye fikren ve ruhen yükseltici bir eserlere sahip olmuştur. Maarife de hususi ciddi tabilere de mütercimlere de teşekkür borçluyuz.

Şöyle bir tenkit de yerinde olur:

Birçok kitaplarımız, ecnebi dilini belki iyi bilen fakat Türkçeyi iyi bilmeyenlere tercüme ettirilmiştir. Bir mütercimin istihale halindeki Türkçeye tamamen sahip olması şarttır. Çünkü bütün bu gerekçelerle, Türkçeye tercüme, herhangi bir dile tercümeden pek daha zordur.

Havadis, 17 Ocak 1958

Hayat, "Yaşantı" ve "Yaşav"

Türkçenin yerine Ataççayı milli dil yapmak isteyenler yazımızdan ve konuşmamızdan "hayat" kelimesini de atıp "yaşantı" tilciğini getirmeye çalışıyorlar. Bu gibi çabaların yersizliği üzerinde evvelce epey durdum.

"Yaşantı" fena kelime değil gerçi. Uydurulması isabetlidir. Fakat "hayat"ın yerini alsın diye uğraşmamalıdır.

Fransızca *se survivre* diye bir fiil ile *survie* diye bir isim var ki, başka dillerde karşılıkları bulunduğu halde bizde net kelimeleri yok: "Maddi yahut manevi varlığını kısmen yahut tamamen yitirdikten sonra güya yaşamakta devam" anlamınadır. İşte "hayat" mefhumundan apayrı olacak "yaşantı" o makamda kullanılabilir, kullanılmalıdır da... Bir dilin zenginleşmesi o istikamette gayretlerle mümkündür. Yoksa tarih yadigârı ve yüksek Türkçeye mal olmuş ithal malı kelimeleri sakın ha sefihçe elden çıkarmamalı. Dede gazalarının mutlu mirasını katiyen reddetmemeli. Aydınlarımız arasında halen kullanılan Türkçeden kelime atmak şöyle dursun bilakis 20. asır ihtiyaçlarına uygun yeni kelimeleri Türk ek ve köklerinden yaratıp Türk sözlüğüne katmalı. Arsıulusal tabirleri de benimseyip kullanmalı. Dile yedirmeli. Genç nesillerdeki Türkçenin yalınkat olmaması, tam tersine bir kültür dili olması için başka çare yoktur.

Yani:

1. Dil Ataççıların ırk tasfiyeciliğine tabi olamaz. Bu tabiata uymaz. Çünkü dil de tarihî bir varlıktır. Hayvan cinslerinin, cemiyet şekillerinin tarihini nasıl altüst etmek, filleri mamutlaştırıp keyfimize bir biçimde üretmek yahut Mezopotamyalıları Asurilerin saf ırk devamı kılmak elimizde değilse. Osmanlıcanın suniliğinden kurtulup konuşma Türkçesiyle uyarlanan kültür dilimizi Ataççanın suniliğine çevirmeye de öylece imkân yoktur.

Zira tarihî bir netice olarak Türkçenin bugününe ulaşmış bulunuyoruz. "Hayat" nevinden dipdiri kelimelere musallat olmamalı. Bunlar ırklarına bakılmaksızın Türkçenin vatandaşıdırlar. Öz Türkçelerle yahut öyle sayılan ve sanılanlarla eş hakka, tam hakka sahiptirler. Irkçıları tenkit eden ileri aydınların dilde Hitler'cilik etmeleri hem büyük tezat hem büyük zulümdür.

2. Dilin "tarihî bir varlık" olarak anlaşılmasında bu sefer de aksi istikamette bir prensip aksamasına düşmemek için bizzat Ataççılar tarafından gösterilen gayretleri keza bir tarihî olay saymalı. Onların getirdiği sinonimler üzerinde dikkat ve ciddiyetle durmalı. Başka dillerde mevcut fakat bizde eksik anlam karşılıklarına o yeni kelimeleri hünerle oturtmalı. İşte bu anlamda "yaşantı" pek güzel bir örnektir.

Vaktiyle Aziz Nesin meslektaşımla dil konusunda bir yazılı tartışmaya giriştiğimiz sırada uzun uzun –başka bir gazetede– anlatmıştım. Türkçede "-ıntı" tipi eklerle biten kelimelere şöyle bir bakalım:

Üzüntü, sıkıntı, akıntı, kokuntu, çöküntü, buruntu, kuruntu, hatta girinti, çıkıntı. Hiçbiri mükemmellik, tamamlık, hele anlı şanlılık ifade etmezler. Eksik gedik, yarım yamalak, ekserisi kötü şeylerdir. Hatta argomuz da bundan mülhem olarak "mıymıntı", "kıriminti" gibi sözceleri uydurmuştur.

Efendim, sen tut "hayat" gibi pek pek pek latif olması gereken bir nesneye "yaşantı" de... Yooo...

Olur mu ya Ataççı arkadaşlar!

Sizler genel olarak galiba o soyut şahane hayata değil, bizim halen yaşamakta olduğumuz, sürüklenmekten bir nebze üstün ömürden ilham alıp bu ismi takmış olacaksınız. Halbuki yaşamak değildir bizimkisi. Hayat bu değildir. Sakat bir adamın, bir inmelinin, bir müflisin, otuz yılını doldurduktan sonra perperişan tahliye edilen

bir katilin, tekmil ailesini kaybedip tek başına kulübeye sığınan bir bedbaht dedenin hayatıdır "yaşantı".

Türklüğe niçin yaşantıyı layık görüyorsunuz? Bari yaşav olsaydı şu.

Ama yaşav da pek fazla kaçtı galiba... "Hayat"tan bile daha şaşaalı... Pırıl pırıl bir şey.

İnşallah, inşallah Türk hayatında mucizeler olur. Şu yaşantıdan kurtulur, fevkalade bir hayata kavuşuruz da artık ona "hayat" demek bile az sıyrılır. Hayat hayvanlarınkine, bitkilerinkine denir salt... İnsanlarınkinin şerefli eşref hayatı bir yaşav olur ki değmeyin gitsin: Yaşavın, kâinat tarihinde misli mevludi bulunmaz!

Ataççılık cenderesi:

Bu münasebetle aydınlarımızın dikkatini çekiyorum:

Diğer ilim kollarını tarihî bir görüşle mütalaa ederken dil konusunda felsefi bir aykırılık gösterip Türkçe üzerindeki asırlık tarih tesirlerini hiçe sayamazlar. Ataççılık onları "altı kaval üstü şeşhane" üslupsuz bir hayat görüşüne itelemiş oluyor.

Dil konusunda "gericiler" nasıl bugünün etkilerini hiçe sayarak gaflete düşüyorlar ve bugünün tarihî gerçeklerinden ayrılıyorlarsa "ilerici" olduklarını sanan Ataççılar da dünün (kaç asrın) tesirlerini hiçe sayıp ütopistlik ediyor, tarihî vakıaları çiğnemeye kalkışıyorlar.

Halbuki yarına dünden ve bugünden varılır.

"Tarihî görüş"e sahip olanlar, ilmin hiçbir kolunda felsefi birliği kaybetmemeli.

Türkçe bin yıllar içinde yoğrulmuştur. Türkçe 20. yüzyılın ortalarında paradokslar kumkuması rahmetli arkadaşım Ataç'ın cenderesine girip güya millileşti sayılamaz. Onu gözle kaş arasında saf kan kılmak çabası diğer ilim kollarında sahibi bulunduğumuz tarihî anlayışa aykırıdır.

Zafer, 12 Aralık 1962

EDEBİYAT

İstirahate Muhtaç Laflar

Bir hikâye tercüme ediyordum. Rusça metinde "pembe ufuk" sözüne rastladım! Ve vehle-i ulada kendimin de izah edemediğim bir sebepten dolayı –imkânı yok!– bunu dilimize, aynen "pembe ufuk" diye geçirmeye elim varmadı. Tercüme yazının o tarafını atladım. Birkaç satır aşağıda, hikâyenin kahramanlarından biri, öbürüne, "Ah! Niçin beni aldattın?" diyordu... Gene duralım... Ö! Ne adi, ne müptezel söz! Bunu da mı atlayayım acaba? Fakat imkânı yok, zira hikâyenin kahramanlarından biri, öbürünü pek fena bir vaziyete sokmuş, aldatılan da, "Ah! Niçin beni aldattın!" diyor. Bunu yazmasam hikâyenin cidden lüzumlu bir cümlesini ihmal etmiş olacağım! Aksiliğe bakın ki kalemim köprü başına gelmiş inatçı bir kara katır gibi ayak diremişti, ileri gitmek istemiyordu; sanki lisanıhalle, "Ben bayağılığın bu kadar koyusunu yazamam!" diyordu. Yok pembe ufuk, yok ah, beni niçin aldattın! Nedir bu rezalet... Bana bir de "ilahî nağmeler, veremli kız, erganun, ruhumun derinlikleri, mehtabın sırma sırma saçları, akşamüstü güneş gurup ederken, gül, sümbül" diye yazdır da tamam olsun bari.

Düşündüm ki bütün bunlar hakikaten aşağının aşa-

ğısı cümleler, kelimeler! Yazılır, okunur neviden değil! Zira bizden evvelki nesil, şairane sözler yumurtlayacağım, edebiyat yapacağım diye bunları ve emsalini o kadar çok kullanmış ki artık biçareler yorulmuşlar, örselenmişler, eskimişler, yıpranmışlar, kabak tadı vermişler, muharrire ve kariye gına getirmişler. Şimdi sahiden güneş batsa, ufuk hakikaten pembeleşse, bülbül cidden şakısa, veremli kız gözünüzün önünde sarı bir gül koklayarak ölse, erganun kulağınızın dibinde ilahi nağmelerle inlese, bir pundunu düşürüp yazamıyorsunuz.

Bütün bu kelimeler bir-iki nesil imtidadınca istirahate muhtaçtır. Ancak o zaman Türk edebiyatı lügatçesinde vatandaş hakkını yeniden kazanacaklar, icap ettikçe kullanabileceklerdir.

Yirmi-otuz sene müddetle ise, erganunun ilahî nağmeler çıkardığını filan maalesef meskût geçmek mecburiyetindeyiz.

Akşam, 2 Ağustos 1929

Samimiyetsizlik

–Asrımızın edebiyatından şikâyet–

Samimiyetsizlik deyince şunu anlıyorum: Faraza bir yabancı yahut resmî zatla görüşüyorsunuz; aklınıza gelen mütalaaları derler toplar, insicama sokar, kontrol eder, belki bir kontrolden daha geçirir, öyle beyan eylersiniz – bittabi esas fikriniz bütün bu ameliye esnasında çekilmiş, çevrilmiş, kesilmiş, budanmış; dimağınıza doğduğundan pek başka bir şekle girmiş bulunur; nezaketin yahut sadece göreneğin ve icabıhalin istediği kisveyi giyer bu vaziyette samimiyetten nişane aramayın gayrı!

Samimiyet deyince ise şunu anlıyorum: Faraza bir arkadaşla yahut bir dostla görüşüyorsunuz; çekinmenize ihtiyaç yoktur, aklınıza ne geliyorsa geldiği gibi söylersiniz; sonra bu kontrolsüz sözlerinizin aldığı (ihtimal yanlış) mecrayı değiştirirsiniz; demin dediklerinizle taban tabana zıt iddialar serd edebilirsiniz; derken insafa gelir, iki mütebayin fikriniz arasında bir anlaşma yapabilirsiniz; nihai kararınızı verirsiniz... Yahut da vermez, münasebetli münasebetsiz başka bir zemine geçersiniz. Hasılı keenne kafatasınızı açar; dostunuza, beyninizin nasıl işlediğini gösterirsiniz... Kendi dimağınızla onunki arasında bir kaynaşma husule getirmiş olursunuz: Samimiyet budur zannındayım: Düşünüşünü tasannusuz olarak muhatabına nakletmek...

Bu "şifahi samimiyet"! Bir de "tahrirî samimiyet"i –aynı ölçeklerle– ölçelim: Hikâyeler, romanlar, tiyatro piyesleri, makaleler, fıkralar hatta manzumeler ve daha ne kadar yazı şekli varsa hepsi, yukarıdaki "samimiyetsizlik" ve "samimiyet" tariflerinin hangisine mutabıktır? Hiç şüphe yok ki hemen bila-istisna hepsi müellifin aklına geldiği gibi sahifelere geçmiyor... Muayyen eşkâle göre kesiliyor, biçiliyor, dikiliyor, prova ediliyor, tamir ve ilavelere maruz kalıyor... Bunun böyle olduğuna en bedihi misal: Bir yazının başı ve ortası, onun neticesini hazırlamaya matuftur. Hani samimiyetsiz konuştuğunuz zaman maksadınızı düpedüz anlatmazsınız, birtakım girizgâhlar yaparsınız, bin dereden bin su getirirsiniz; nihayet, musanna, dolambaçlı yollardan neticeye vasıl olursunuz. İşte zamane muharrirlerinin tahriren fikrini söyleyiş tarzı da aynı samimiyetsizliği takip etmektedir: Herhangi bir asri tahkiyeyi okuyun. Kahraman yola çıkıp filanca adama rastladı mı yahut bir mektup aldı mı yahut yerde bir mendil, bir düğme buldu mu ilh, behemehal bu hadiseler, neticeyi vazıhlaştıracak bir meseleyle alakadar-

dır; oraya bililtizam sokuşturuluvermişlerdir. Halbuki bizzat hayat böyle mi? Bizzat hayat, yekdiğerine müteaarız, hatta çoğu "mantıken" zait vakalardan, hışıvlardan mürekkep... En acele, en hayati işinize giderken bile, ne bileyim bir romancı için en "mantıksız" bir hışıvla karşılaşırsınız ve ekseriya netice elde edemezsiniz. Hasılı edebiyatın bize asırlardır anlattığı hayat, katiyen biz canlı insanların hayatı değil, rolleri danışıklı dövüşle önceden kararlaştırılmış birtakım kuklaların hayatıdır! Bu itibarla bütün edebî eserler samimiyetten aridirler, sunidirler desem bana kızamazsınız ya... (Bittabi bu sözleri söylemekle sürrealistleri müdafaa etmiyorum; onlar suni ender suni) Hakiki hayatın bedii mihanikiyetini keşfedip onu tasvir edici bir edebiyat yaratacak olan müstakbel beşeriyet, 20. asırda ve ondan evvel yazılmış romanları *Binbir Gece* masallarındaki muhayyirü'l-ukul fakat sahte ve samimiyetsiz hayatlarını okur gibi okuyacak; tiyatrolarımızı, filmlerimizi de gene öyle, kukla ve *Karagöz* seyreder gibi seyredecektir.

Akşam, 30 Mayıs 1930

İthalat ve İhracat Edebiyatı

Bundan asırlarca evvel temasımız yalnız Şark âlemiyleydi:

Kervanla Hint'ten baharat ve Lahor şalı getirirlerdi. Yemen'den kahve, İran'dan safran... Bu gibi şeylerden maada bütün ihtiyaçlar memleket dahilinde yapılırdı.

Edebiyatımızda da aynı şeyi görüyoruz: Roman namına Hint'in *Binbir Gece Masalları*. Lisanda Arap'ın tesiri, şiirde Acem'in taklidi... Diğer bütün edebî ihtiyaçlar, Köroğlu ve koşma nevinden yerli malı...

Derken Avrupa'da "manifaktür" devri denen istihsal tarzı, sonra "kapitalizm" başladı. İstanbul bütün memleket için bir ithalat merkezi oldu. Artık Avrupa eşyası, hudutlarımızın içine bol bol giriyor, dahilî sanayiyi mahvediyor.

Aynı tahavvülü edebiyatta da görüyoruz: *Monte Kristo*'lar, *Demirhane Müdürü*, *Çamaşırcı Kadın* ve *Ladamokamelia*'lar neşriyat piyasasına salgın yaptı. Şiirde de aynı Garp metası... Güya yerli olan Edebiyat-ı Cedide nesrinde de aynı tesir...

Ford'un Tophane'de açtığı imalathanede yapılan otomobiller ne kadar Türk mahsulüyse İstanbul muharririnin şimdiye kadar yazdığı mahalli eserlerin hemen ekserisi o kadar yerlidir.

Parçalar Avrupa'dan gelme, eklentiler burada yapılma...

Fakat şimdi, Türkiye'de bir yerli sanayi kımıldanması başlamıştır: ipek fabrikaları, çikolatacılık, çorapçılık vesaire...

Bunlar dahilî piyasanın ihtiyacını kısmen temin ettikten sonra yavaş yavaş Suriye, Yunanistan, Bulgaristan gibi memleketlere de ufacık tefecik ihracat yapmak teşebbüsünde bulunuyorlar. Mesela çikolatacılığımız, çorapçılığımız bu neviden...

Düşündüm ki edebiyat sahasında da komşu memleketlere aynı tarz ihracat yapılmaya başlandı: Bizim İskender Fahreddin'in, Nizamettin Nazif'in, diğer bir-iki arkadaşın ve bu meyanda Selami İzzet ile diğer *Akşam* muharrirlerinin Balkan memleketlerinde yazılarımız tercümeye başlandı.

Edebiyatın ithalat ve ihracatçılığı da sanayininkiyle at başı beraber gidiyor. Buna bakıp da, "İktisat bir cemiyetin temelidir!" diyenlere hak vermemek elden gelmiyor.

Akşam, 16 Kanunuevvel [Aralık] 1932

Edebiyat Hocalarıyla Bir Hasbıhal

Bizde eski edebiyata iltifat edenlerin ekseriyetle mütalaaları şu kırattır:

— Nedim'i pek severim efendim... O ne şuh eda... Şu mısranın letafetine bakın: "Nim sun peymaneyi saki tamam ettin beni!"

Ne ahenk, ne ahenk! Fuzuli de son derece ruhumu okşar: "Menem ki kafile salar-ı kârvan-ı gamem..."

Naili'deki şu üstadane ifadeye bakın: "Eşarı böyle söyler üstat söyleyince..."

Hece vezniyle yazanlar arasında da Bayburtlu Zihni harikuladedir! Çok ahenkli bir şiirini okuyayım da bakın: "Laleyi, sümbülü, gülü har almış / Zevk ü şevk ehlini sanki nar almış."

Hülasa: Bir edebî parça yahut umumiyetle bir şair hatta bir nasir mevzusu bahsedilirken aranılan şey "ahenk, ruhu okşamak" olmuştur.

Halbuki Almanlar Goethe'yi, İngilizler Shakespeare'i, Fransızlar Victor Hugo'yu, Ruslar Puşkin'i hiç de böyle mevzubahis etmiyorlar. Hiçbir Garp edebiyatçısından işittiniz mi?

— Aman efendim, Victor Hugo'nun şu mısrasına bakın: "*Aprés une plaine blanche, une antre plaine blanche...*"

Ne sade, ne pürüzsüz Fransızca... Adeta kayıyor... Ne ahenk, ne ahenk! Bu söz son derece ruhumu okşuyor... Pek hoş edası var.

Bittabi hiçbir medeni millette böyle bir edebiyat telakkisine rastlamamışsınızdır.

Victor Hugo olsun, diğer bir büyük şair ve edip olsun tetkik yahut mevzui bahsedilirken onun bin bir cephesi de ayrı ayrı nazarı itibara alınır:

Felsefi parçaları ayrı ayrı gösterilir, birbirleriyle mukayese edilir. Aralarında insicam yahut tezat var mıdır bakılır. Muhtelif devrelerde yazdığı eserler nazarı itibara alınarak tekâmülü yahut tedennisi muhakeme olunur.

İçtimai ve dinî akidelerle alakasının derecesini gösteren parçalar aynı tasniflerle ortaya konulur.

Diğer ediplerden nasıl müteessir olmuş, diğer ediplere nasıl tesir etmiştir? Bunlar konuşulur.

Romantik, impressionist ve sair bedii görüşlerin hangisi ne suretle onda vardır? Buna bakılır.

Muhitini ne kadar aksettirmiş ve yaşadığı tarihî devirle ondan sonraki devirlere hangi suretle damgasını basmıştır? Ve bilhassa hangi yazılarla... Bu cihetler ehemmiyetli addedilir...

Ahlakla münasebeti ne şekildedir?

İlh ilh ilh...

Bütün bu cepheler saymakla tükenmez.

İşte Garplı edebiyatçılar, ediplerini böyle bin bir cepheden tetkik ediyorlar. Biz ise, "Efendim, mısraları ahenklidir, ruhumu okşar!" tavsifinin hududu haricine ekseriyetle çıkamıyoruz.

Maalesef bu yalnız edebiyatı laklaka mevzusu telakki eden heveskârlar arasında değil, irfan muhitlerinde, hatta resmî yahut yarı resmî edebiyat kitaplarının çoğunda böyledir. En bariz misalini söyleyeyim. Meşhur şairlerimizin külliyat hülasalarını yapıyorlar. Buraya alınan parçalar, hep Yahya Kemal bediiyatına göre kulağa ve "zevk"e hoş gelen mısralardan mürekkep "ritmik" numuneler... Divanın tasavvufu, felsefeyi, efsaneyi, tarihi, yazıldığı devri, fikrî kanaati, mücadeleyi aksettiren diğer çok mühim parçaları –"ritmik" değil diye– hariç ez edebiyat bırakılıyor, ihmal ediliyor.

Böylelikle yeni nesle çok eksik bir edebiyat terbiyesi

verildiğini görüyorum ve edebiyat muallimlerinin, şu, "Efendim! Nedim'in şiirleri zevkimi okşar! Mısraları pek ahenklidir," nazariyesine karşı mücadeleye girişmelerini tavsiye ediyorum.

Akşam, 13 Nisan 1933

Edebiyat Hocalarının Dikkatine

Şu cümleye bakınız:

"Fevkâni müessese ile tahtani müessesenin yekdiğerlerine mütekabilen tesir icra etmelerinden dolayıdır ki..." ilh...

İçtimai ilimlerle biraz meşgul olanlar, yukarıdaki sözlere aşina çıkacaklar... Fakat herkes gibi onlar da tasdik eder ki bu tabirler böyle kalmamalıdır. Değişmeli, zevke ve yeni dile daha uygun bir hale girmelidir.

Farz ediniz ki, ben müthiş bir dâhiyim ve bir mucize göstererek, bu çapraşık lafları gayet anlaşılıklı bir hale koydum. Katiyen şiirle, romanla, hikâye ile ve Ahmet Haşimkâri nesir garabetleriyle uğraşmıyorum da, felsefe, içtimaiyat, siyasiyat, iktisadiyat gibi insan dimağının yüksek mahsullerini ifade için yepyeni bir tarz Türkçe yaratıyorum. Fakat emin olunuz ki, liselerde ders veren edebiyat muallimlerinin yüzde doksan dokuzu beni gene meskût geçecektir. "Bu adam, Türkçenin nesrine Halid Ziya, Aka Gündüz, Peyami Safa gibi hizmet etmiştir!" demeyeceklerdir.

Mekteplerde tarif edilen nesrin çerçevesi o kadar daraltılmış ki, hatta diyebilirim, bir kalem sahibi, şayet edebiyat ülkesinden kovulmamak istiyorsa, malumatını genişletmemek, mevzusunu dallandırıp budaklandırmamak, ancak ferdî hissiyatını, orta tahsil görmemiş küçük-

hanımların anlayabileceği şekilde hikâye etmek zaruretinde bulunmaktadır.

Mektep kitaplarında, Yedi Meşaleciler ve hatta onların muakkipleri, Türk yazı dilinin numunelerini meydana getirmiş diye çocuklara belletiliyor da, havai olmayan, cemiyetimizin ihtiyaçlarına tekabül eden yazı çeşitleri, nasıl yazılmıştı, nasıl yazılmaktadır, nasıl yazılabilir? Bunlar öğretilmiyor: Resmî tahrirat hangi istihaleleri geçirmiştir? İlk, orta ve son numuneleri nedir? Felsefe, siyasiyat, içtimaiyat, iktisadiyat ve sair fikir mahsullerinin nesri bizde nasıl başlamıştır, şimdi ne şekildedir? Gazete nesri neydi, kimler sayesinde ne hali aldı? Bütün bunları anlatmak, öğretmek, araştırmak ve talebeyi bu vadiye sevk etmek lazımdır kanaatindeyim... Halbuki pek az istisnalarla edebiyat muallimleri nesir deyince, hikâye, roman, haydi haydi mensur şiir anlıyorlar...

Falih Rıfkı'nın *Ateş ve Güneş*'inde çölü tarif edişi edebiyata dahil fakat Ankara Belediyesi'ne dair yazdığı mantığa, bilgiye, buluşa müstenit yazısı, nesir namına tetkike değmez... Ahmet Haşim'in kuşları anlatışı talebeye numune diye gösterilmeye değer; Necmettin Sadık'ın, Şevket Süleyman'ın mücerret, muğlak bir fikri anlatışındaki mihanikiyet nesir diye zikredilmeye değmez...

Böyle şey olur mu?

"Efendim ben edebiyatçıyım..." diye önümüze çıkan gençlerin, "Sarı perdeler, siyah perdeler, mor perdeler!" diye cevherlere mevcudiyet hasretmemelerini, faydalı sahalarda çalışmalarını istiyorsak, edebiyat derslerinin bugünkü telakkisini ve öğretiliş tarzını değiştirmeliyiz.

Haber Akşam Postası, 12 Mayıs 1934

Bizde Edebî Mektepler

Sadri Ertem, *Kurun* gazetesinde, edebiyat anketleri hakkında şöyle söylüyor:

> Gençlerin açtıkları nesil mücadelesinin; 1918'den sonraki Türkiye ve dünya hareketlerinin yalnız bir inikâsı olarak kalmayarak şuurlu bir yeni estetik davasının ifadesi olmasını çok isterim.
>
> Yeni bir sanat görüşünün formüle edilmesi zamanının gelmiş olduğunu hatırlatmaya lüzum var mıdır?
>
> Öncekiler bunu yapmadılar. Nesillerini başkalarından sadece nüfus kâğıtlarıyla ayırmak istediler. 1918'den sonrakilerin bu hareketi yeni ses, yeni fikir ve yeni görüşle yapmaları bizim fikir ve sanat hayatımız için bir merhale olacaktır.

Bizce bu sözler hem doğru hem yanlıştır. Bir fırka halinde birleşmek iddiasında olanların elbette müşterek bir şiarı olması gerektir. Cep takvimi şairlerinde ise, –bu "cep takvimi" ismini koyabilmek için bile– kitaplarının kıtasından başka bir müşterek vasıf bulamadık.

Fakat insaf dahilinde konuşmak için şunu söylemeliyiz:

Her ne kadar Avrupa edebî cereyanlarıyla onlar da kıyas edilemezse de Edebiyat-ı Cedide'nin ve adına "Hececiler" denen grubun sanat görüşü formülleri vardı. Cılızdı, eksikti fakat vardı. Bilhassa bu ikinci grubun nesirdeki hizmeti nasıl unutulur? Onlar yazmaya başlamadan evvel, en basit romanlara kadar bütün ibareler, kılçıklı terkiplere, yaldızlı ve kof acemiyata boğulmuştu. Tiyatrodan devlet dairesine, romanından gazeteye kadar nüfuz ederek Türkçeyi bütün halk tarafından anlaşılır bir münevver dili haline sokanlar –hem de bu işi şuurla yapanlar– onlardır.

Bir cereyanın, hiç değilse "bu kadarcık" olsun bariz bir hususiyeti olmalı! Hayata, ihtiyaca bu derece karışmış olmalı... Doğrusu Edebiyat-ı Cedide de buna yakın bir kuvvetteydi: Yelken gemisi ile buharlı gemi ne derece birbirinden ayrı şeylerse, eski nesirle eski nazmın yanında bir Tevfik Fikret'le bir Halid Ziya o derece ayrıydılar.

İşte, "Yeni nesiliz, yeni cereyan yarattık!" demek için hiç değilse bu kadar bariz bir şey yapmalı, bir varlık göstermeli...

Yoksa lafla peynir gemisi yürümez. Yalnız dadaist bir edayla "hınk" de, realitenin odununu kesme. Zahmet çekme, çalışma, didinme... Yağma yok...

Damın üstüne konan saksağanlardan, yok bilmem [hangi] evdeki guguklu saatlerden saçma sapan, anlaşılmaz bir sayıklama halinde bahsediyorlar. Arada sırada, "Ülkümüz, Anadolu'da köylünün nasıl yaşadığını terennüm etmektir!" diyorlar. Diyorlar ama yazılmış, binlerce kişi tarafından okunmuş, beğenilmiş, benimsenmiş eser nerede? Biz bu Anadolu'yu gezip yazmak teranesini yirmi senedir işitiriz. Bizim de içimizde buna teşebbüs edenler çok oldu. Fakat başaramadık, başaramadılar. Gorki'miz, Dostoyevski'miz, Lesnantof'umuz[1], Tolstoy'umuz çıkmadı.

Eğer onlar zuhur ederse, bize takvimciler gibi, "Eserlerimizi okuyan yok ki kıymetimizi takdir etsin!" demeyeceklerdir.

Zira kitaplarının mürekkebi kurumadan eserleri Garp dillerine çevrilecek, şeref, şöhret ve servet onların olacaklardır.

İşte, saf Türkçe cereyanından sonra ilk mektebi ku-

1. Gazetede böyle dizilmiş. Lermontov kastediliyor olabilir. (Y.N.)

ran onlar olacaklardır... Kim bilir yahut da başkaları... Akla gelmedik başka işler yapanlar...

Fakat herhalde "dam üstünde saksağan" umdesiyle ortaya çıkanlar ve peykleri değil.

Haber Akşam Postası, 5 Nisan 1936

Bir Evliya: Tevfik Fikret!

Bugün Tevfik Fikret'in öldüğünün 21. yıldönümü... Belki diyeceklerdir ki: "Adam sende! Kültüre, imana, düşünceye dayanan şiirin modası geçti! Cep takvimi şairlerinin ortalığı istila ettiği bir devirde yaşıyoruz! Tevfik Fikret hakkında söylenmedik söz, yazılmadık müspet ve menfi yazı kalmadı! Bahsi tazelemekten ne umuyorsun? Zaten biçare Fikret'i mezarı başında bugün epeyce muazzep edeceklerdir. Bari sen bırak!"

Neslimin birçok okuyup yazmışları gibi ben de Tevfik Fikret'e karşı adeta bir mistik bağlılık duyuyorum. O, bizim nazarımızda insanlıktan yükselmiş, adeta evliyalaşmış bir nim ilahtı. "Kayalar"ında şahin gibi oturan bir şair, bir mütefekkir, bir mücahit...

Bir çeyrek asırdır zihniyetçe bunca değişmeler geçirdik. Eskiden mukaddesat kabilinden olan telakkilerimizin çoğu bize şimdi gülünç yahut laakal safiyane geliyor. Lakin *Rübab-ı Şikeste* şairine karşı hâlâ bir liseli heyecanıyla bağlı bulunuyorum. Ancak onunla kendi ruhi münasebetimi mukayese ederektir ki şeyhe bağlanan müridin haleti ruhiyesini anlayabiliyorum.

Onun estetiğine muarız olan ve Tevfik Fikret aleyhinde bir cereyan uyandıran diğer bir kutupla, –Yahya Kemal'le– geçenlerde hasbıhal ediyordum. Yukarıdaki

cümlelere yakın bir hararetle Tevfik Fikret'ten bahsettim. Gözleri daldı. Hürmetle sustu ve tasdik edercesine başını salladı. Yeni neslin ilham semalarına doğru en yüksekteki başı olan Nâzım Hikmet'in de Tevfik Fikret'ten bahsedilirken benim mistik hislerime yakın tahassüslerle sustuğunu yahut konuştuğunu hatırlıyorum. Mehmet Akif'le bu mevzuyu şimdi tazelemeyi pek isterdim...

Fikret insan dimağından doğan yalnız ritim unsurunu değil, her türlü düşünceleri sanatının içine sokmuştur. Fikret, yalnız nazım cümlesini değil, nazmın içinde nesir cümlesini de asrilikten çıkarıp Avrupaileştirmiş, bizim nesle devretmiştir. Fikret "cümle inkılabı"nı yapmış, "kelime inkılabı"na el sürmeyip onu ileriki nesle bırakmıştır. Fakat cümle inkılabı da işin yarısıdır. Binaenaleyh bugünkü Türkçenin yüzde ellisini ona medyunuz!

Fakat yalnız bunu mu? Medeni cesaret, memleket sevgisiyle Garplılaşma ve insanileşme aşkının hüsnü imtizacı numunelerini onda gördük. Fikret bir şair değil, bir âlemdi, bir hava-yı nesimiydi. Düşünün ki, "Ey dahme-i mersusu havatır" diye anlaşılmaz sözler söylemesine rağmen milletin bütün efradına kendini tanıtıp sevdirmiş olmak...

Şüphesiz ki Fikret'e mistik bağlarla bağlıyız... Ve o, nim ilahlaşmaya layıktır! Fikret münevver sınıfın evliyaları arasındadır. Türbesi kapatılmamak icap eden bir evliya...

Haber Akşam Postası, 19 Ağustos 1936

Muharrirlere Dair

Bir-iki hafta evvel bir gece, *Tan* başmuharriri Ahmet Emin Yalman beni evine davet etti. Bir akşam yemeği sofrası başında Bay ve Bayan Falih Rıfkı Atay, Neşet Ha-

lil Atay, M. Zekeriya, Nâzım Hikmet, Bay ve Bayan Yalman toplandık.

Doğrusu bu toplantı bir Falih Rıfkı gecesi oldu. Hâlâ tadı damağımdadır. Muharrirliği kadar konuşması da insanı saran tanınmış edibin durmadan çakan zekâsı, nükteleri, müşahedeleri, hazırcevaplıkları –hani güzel bir romanı okursunuz da bitirdikten sonra haftalarca havası içinde yaşarsınız, onun gibi– beni meşgul ediyor.

Harp sonu ve mütareke devrinin en bariz hoşsohbeti Yahya Kemal'di; bir de, muzır bir içki gibi müdavimlerini rahatsız etmekle beraber Ahmet Haşim'di. Fakat ben şahsen, Yahya Kemal'i Ahmet Haşim'e kat kat tercih ederdim. Çünkü birincinin ufku geniş, ikincinin dardı. Birincide daha yüksek, daha hayırhah hisler vardı. İkinci kıskançtı, hasuttu, yalnız rakiplerini değil, için için kendini de yerdi Allah rahmet eylesin.

Ekseriya hoşsohbet, meclis-ara insanlar, birbirlerini, nakzettikleri için çekemezler. Fakat Yahya Kemal, asil ruhlu, hakşinas bir insan olduğundan böyle değildir. Uzun seyahatlerden sonra İstanbul'a döndüğü zaman, fikir ve sanat piyasasında ne yenilikler var diye ortalığı bir kolaçan etmiş: "Falih Rıfkı, konuşmak sanatının bütün inceliklerine varmış!" diye edebiyat hareketlerimiz içindeki en esaslı müşahedesini bildirdi.

Vaktiyle Falih, *Tanin* gazetesine bir yazı göndermiş, Hüseyin Cahit daha ilk satırlarını okuyunca, "Bu genç kimse aman buldurun. İşte bunda istidat var..." demiş.

Demek, bir meslek üstadı, kendi sahasında zuhur eden bir şahsiyeti görünce, hemen numarasını veriyor.

Falih Rıfkı'ya göre, bunda yanılmak da kabil değildir. Bahsettiğim toplantıda, o, türlü türlü müşahedeleri arasında şunu da anlattı:

— Bir münevver, manevi inkişafının bir devresinde

şahsiyetini buluverir. Artık o, olacağını olmuştur. Belki çok okumakla, çok muhit değiştirmekle malumatına bir şeyler ilave olunur. Fakat asıl öz değişmez. Onda bir görüş hasıl olmuştur. Nereye bakarsa aynı tarzda görecektir. Öyleyse niçin bir muharrir, bir şahsiyete eriştikten sonra, boyuna yazmaz?

Gene Falih Rıfkı'ya nazaran mademki fotoğraf makinen bir kere mevcuttur; çek çekebildiğin kadar!

Bence de, bu, pek doğrudur. Çok yazmanın kaliteyi bozacağına dair iddia, Şarkkâri bir tembelliğin bahanesidir, özrüdür. Garp ediplerinin külliyatına bakınız. Hüseyin Rahmi, muvaffakiyetini neye medyundur? Şahsiyetini elde ettikten sonra gözlerini muhtelif sahalara çevirmesine değil mi? Keyfiyeti meydana getiren âmillerden biri de kemiyettir. Bizdeyse ekseriya, "Aman kafacığım örselenecek!" korkusuyla beyaz kâğıt üzerindeki siyahlıklara bakmaktan korkan edipler ekseriyettir.

Ben bir muharririn inkişafını bir merdivene benzetirim. Basamak basamak çıkar yahut iner. Bazen basamaklardan sonra sahanlıklar gelir. Sağa sola kıvrıntılar olur. Fakat merdivenin ceviz başlayıp çam tahtasıyla devam etmesine –yahut aksine– imkân yoktur. Şahsiyet, işte bu öz değişmemesi demektir.

Haber Akşam Postası, 6 Temmuz 1937

Üstat Ahmet Rasim'e Dair...

İstanbul Ahmet Rasim'i anıyor...

Fakat onu ne zaman hatırımızdan çıkardık ki zaten: Şehrin ne tarafına bakılsa, kıyıda, köşede hep onun hatırası vardır. Dolaşmadığı, nüfuz etmediği, anlaşmadığı yer yoktu. Yalnız yer değil, menkabe ve mahalli tip de!

Büyük üstat, yazdığı tarihle maziyi hülasa etmiştir.

Eserinin hususiyeti, sayfaların altındaki notlarla birtakım teferruatı vermiş olmasıdır. Esasen o, en fazla ufak tefek noktalara ehemmiyet, kıymet atfederdi.

Bu cihetten *Osmanlı Tarihi* onun kroniklerinin bir mukaddemesi halindedir. Ahmet Rasim, bütün bir muharrirlik ömrünü, kendi devrinin ufak tefeğini tetkikle geçirmiştir. Onun yazıları yalnız müstakbel âlim için değil, müstakbel edip için de mükemmel bir hazinedir; bir levazım ambarıdır.

Biri romancı, diğeri kronikçi olmak üzere, eski neslin en mükemmel Türk muharrirleri Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim'dir.

Bunların ikisinin de Darüşşafaka mezunu olması dikkati caliptir. Nesildaşları olan nice muharrirler Frenk mukallitliği yapıp dururken, onlar, orijinal tarzlarla bizim memleketi anlatmışlardır. Fakir çocuklarını entelektüel seviyemizin en yüksek derecelerine yükselten Darüşşafaka kendileriyle ne kadar iftihar etse azdır.

Ahmet Rasim de, Hüseyin Rahmi gibi, mahalli hususiyet ve tipleri görüp aksettirebilmiştir. Onların kendi devirleri hakkında İstanbul mikyasında yaptıkları iş, şimdiki devirde bütün Türkiye mikyasında ve birçok muharrirler tarafından yapılabilirse, milli edebiyat kendiliğinden doğmuş olacaktır.

Bu iki muharrir de, yalnız keyfiyete değil, kemiyete ehemmiyet vermişlerdir. Yani iyi yazmakla kalmayıp çok yazmışlardır. Çok yazmak ve aynı tarzdaki yazıların aynı devirde birçok muharrirler tarafından yazılması ehemmiyetli bir şeydir. Ne yazık ki, onlar kendi devirlerinde arkadaşsız kalmışlardı. Eğer memleketin diğer kısımlarını, diğer hayat parçalarını anlatan birçok Ahmet Rasimler, Hüseyin Rahmiler doğmuş olsaydı, Türkiye'de, daha o zamandan bütün teferruatıyla aksettirilmiş, milli edebiyat doğmuş olurdu.

Lakin ne yazık ki geniş bir işbölümüne iştirak edenler olmamış, türlü türlü musiki aletleri olması icap eden büyük bir orkestrada yalnız iki sazende fanfar ve klarnet çalmışlardır. Edebiyat senfonisi bu eleman miktarı azlığından dolayı doğamamıştır.

Ahmet Rasim'i hürmetle analım; onun yaptığını İstanbul dışına da çıkaracak yeni muharrirler doğmasını bekleyelim.

Haber Akşam Postası, 30 Temmuz 1937

Halk Edebiyatına Dair

Halk edebiyatının doğması bekleniyor. Köylü, esnaf, işçi anlatılsın, bu isteniyor. Tabii anlatılmalıdır. Bu lazımdır. Fakat anlatılamıyorsa niçin diye sormalı.

Bugünün muharriri, bunları yapacak iktidarda değil midir? Zannetmiyorum. Esasen, Anadolu'yu dolaşıp tetkik mahiyetinde yazılar yazmak da bu son aylar zarfında moda haline geldi. Bu da mükemmel.

Fakat geniş mikyasta bir halk edebiyatı bu değildir.

Bir Japon münevverine sormuştum:

— Sizde en çok ne çeşit roman okunur?

— En fakir tabakanın hayatında bahseden eserler.

— Niçin?

— Çünkü o tabaka, en büyük karidir...

İşte mesele burada!

— İngiliz edebiyatında seyahat, Afrika, okyanus, Sahra anlatılıyor...

— Niçin?

— Çünkü İngiliz müstemlekecidir. Buralarını dolaşıyor.

Bir misal daha:

— İhtilalden evvelki Rus edebiyatında inkılapçı fikirler kendini göstermiştir.

— Niçin?

— Çünkü millet inkılaba hazırlanıyordu zaten... O rejime dayanamazdı. Cemiyette bir kaynaşma oluyordu.

Amerika'da küçük hikâyecilik terakki etmiş; zira millet acele ediyor; uzun uzadıya *Pardayanlar*'ı yahut *Sefiller*'i okuyacak zamanı yok. Fransız edebiyatı, küçük sermaye sahibi ve işini tıkırına koymuş insanların şömine başında ve ayaklarında rahat terliklerle, cigarasını püfürdeterek okuyacağı edebiyattır.

Bizde Fransız edebiyatı çeşidi geçiyor. Çünkü okuyucunun ekserisi orta halli insanlardır. Ya kendilerininkine benzer bir hayatı okumuş oluyorlar yahut da erişmek istedikleri bir ideali. Sefalet romanı nadiren muvaffak olur. Olmaz desem daha doğrudur.

Bir sinemacı anlatıyordu:

— Bazı köylü yahut işçi yahut halk hayatı filmleri Garp'ta ortalığı kırıp geçiriyor, Türkiye'ye getiriyoruz, nafile! Ziyan ediyoruz.

Haber'in okuyucuları hatırlarlar: Esnaf ve işçi diye bir sayfa açmıştık. Sade İstanbul'da yüz binlerce insanın bu tabakadan olduğunu, binaenaleyh, kendileriyle uğraşmamızdan dolayı alakadar olacaklarını umuyorduk. Vaziyet pek de umduğumuz gibi çıkmadı. Çünkü bu tabakaların geniş mikyasta gazete okuma imkânları yok.

Bütün bu sözlerden aşağıdaki neticeye varırsak hata mı etmiş sayılırız?

Bizde hakiki halk edebiyatı, köylü edebiyatı ancak kalabalık halk tabakalarının, köylünün, okuma seviyesine yükselmesiyle başlayacaktır. Yoksa seçme bir şehirli sınıf mütemadiyen köylü hayatını, esnaf hikâyesini oku-

mak taraflısı değildir. Numune diye bir okur, iki okur, üçüncüde illallah der.

Marifet iltifata tabidir.

Müşterisiz meta zayidir!

Halk edebiyatının asıl püf noktası, halkın yalnız mevzu değil, aynı zamanda kari olabilmesidir.

Bilmem sözlerimde bir hakikat zerreciği yok mu?

Haber Akşam Postası, 2 Ağustos 1937

Sade Suya Lapa Gibi Yazılar

Bir muharrir "narkoz" diye yazmış. Malum olduğu üzere, bu, "uyuşturucu bir maddenin suni surette tevlit ettiği uyku" manasınadır: Fransızcası *narcose*... Ve diğer lisanlarda kullanılan bir beynelmilel kelimedir.

Bu sözü okuyup da anlamayan bir ahbabım, "Ne lüzum var böyle şeylere?" dedi. "Gazetelere, herkesin anlayacağı tabirleri yazılmalı değil midir?"

Bilmem siz de bu fikirde misiniz?

Ben değilim.

Eskiden –yani şimdiki muharrir neslinin zuhurundan evvel– lügat paralamak modası vardı. Halkın anlayacağı "su" tabiri varken anlamayacağı "ma" yahut "ab" kelimeleri kullanılırdı. Güneşe "hurşid", "şems", koyuna "ganem", ata "esb" denirdi.

Aklıselim, bu tarza isyan etti. Tam manasıyla bir aksülamel hasıl oldu. Fakat itiraf etmeli ki, bu aksülamelde de ifrata varılmıştır.

İfrat iki cihetten:

Biri, "Aman uzun cümle kullanılmasın; halka, en basit şekilde fikirler söylensin!" kaygısı.

Öteki, "Her ne pahasına olursa olsun anlaşılmayan

kelime kullanılmasın!" endişesi. Bu iki usul de, bir zamanlar, Türkçeyi sade suya lapa haline getirdi. Ve bu lapa, Osmanlıcanın ağır ve hazmı bati manevi yemekleriyle bozulan kültür midemize, doğrusu, bir müddet yakı gibi şifalı geldi. Temizlendik, tamamıyla dezintoksike olduk.

Fakat bir devre eriştik ki, artık kültür bünyemiz, gürbüzleşmek için, kuvvetli gıdalar istemeye başladı. Ve şimdi öyle bir devirde bulunuyoruz işte:

En muğlak, en çapraşık fikirleri söylemek istiyoruz. Bunun için, bol bol virgüllerle, noktalı virgülleri, parantezleri, tırnakları, keşidelerle, bazen de sekiz-dokuz satırlık cümleler kullanmak icap eder. Tercüme esnasında boyuna parçalamak olmaz. Her lisanda tek cümle olarak bir fikri Türkçeye de öyle geçirmek, yeni Türkçeyi her kalıba sokmak, alıştırmak lazımdır.

Onun için Orhan Seyfi'nin nazımda, Reşat Nuri'nin romanda ve gazete fıkracılarının makalede en güzel numuneleri vererek bizi alıştırdıkları kolay, basit, Karakulak suyu gibi hafif ifade tarzından uzaklaşanlar olursa, onlara karşı dudak bükmeyelim.

Hele yeni kelime hususunda.

Her dilde kullanılan beynelmilel tabirler var ki, bunlar, yavaş yavaş lisanımıza girmektedir. Ve girmeleri de mecburidir. Aksi takdirde mevcut mefhumları söylememek yahut da kulağını tersinden gösterir gibi söylemek lazım gelir.

Mesela öyle bir dil tasavvur edin ki, otomobil kelimesini henüz benimsememiş. Bundan bahsetmek lazım gelince "kendi giden araba" diyor. Yahut araba kelimesi yok. "Tekerlekler üzerinde yuvarlanan büyük kutu" diyor.

İşte "halk tarafından anlaşılmayan kelime kullanılmasın" demek lisanı böyle bir hale sokmaktır.

O eski lügat paralamayla şimdiki lügat kullanmanın arasında nispet ve benzerlik yoktur. Zira eskisi, basit ve

karşılığı mevcut bir mefhumu meçhul bir kelime ile ifade etmekti. Şimdiki ise, benimsemeye mecbur olduğumuz bir mefhumu kullanmaktır.

Orta tahsilli bir Fransız, mecmua, gazete okuduğu vakit, arada sırada lügate bakmak mecburiyetinde kalır. Bizde de bunun böyle olması zaruridir.

Muharrirler, fikirlerini sade suya söylemek mecburiyetini hissetmesinler. Okuyucular da yazıların behemehal vasat halk seviyesinden aşağı olmasını istemesin.

Bir insan dimağının vereceği en yüksek mahsulün kariye arz edilmesinin bizde de âdet olması okuyucu seviyesini yükseltecektir.

Haber Akşam Postası,
13 İkinciteşrin [Kasım] 1937

Adaptasyonlara, Röportajlara, Anketlere Dair...

Anketçiler çok talihlidirler doğrusu... Adaptasyoncuların uğradıkları hücumlara asla maruz kalmazlar... Münekkitler, karikatüristler, edebiyat hocaları, "vur abalıya!" tarzında yüklenirler adaptasyona! Halbuki düşünmezler ki, bir kitabı nakletmek için neler lazımdır neler:

Evvela laakal bir dilden fazlasını bilmek! Hem de kitapları devirecek kadarını... Böyle bir melekeyi edinmek için on seneden aşağı kafa patlatmak kâfi değildir... Sonra da, okumak, okumak, boyuna okumak! Okuduklarından muvafıklarını rahat hazım edilir bir şekilde diline çevirmek, çevirirken de icap eden değişikliklere uğratmak ve falso yapmamak...

Muhtelif memleketler arasında ticaret nasıl zaruri ise tercüme de öyledir. Ve tercüme üç kısımdır, biri harfiyen, sadıkane tercüme; öbürü serbest tercüme ve üçün-

cüsü adaptasyon. Adaptasyona yalnız bizim matbuata rastlamıyoruz. Meşhur Fransız muharrirlerinin bile İngilizlerle aynı şeyi yaptıkları sık sık vakidir. Bizde adaptasyonun bir faydası da, hayatımızdan henüz doğmayan mefhumları, düşünce ve tahassüsleri daha ilerlemiş bir cemiyetten almaktır. Garp'ın ampulünü, diş macununu, kumaşını, milli sanayimizde örnek almak gibi... Bu, bir devrin icabıdır.

Fakat diğer taraftan tamamıyla orijinal olanın canlanmaması için bir sebep mevcut değildir. Bununla beraber Edebiyat-ı Cedide'den şimdiye kadar paragraf paragraf adapte edilmemekle beraber, ruh ve mihanikiyet cihetinden mülhem olanları da unutmamak gerektir.

"Halid Ziya'nın romanlarındaki hayat tarzı halkımızca taklit edildi!" dediler. Bence daha ziyade, vaziyet şöyle olmuştur: Bu üstat bizden daha ileri safhadaki Garp milletlerinin romanlarından mülhem eserler yazdı. Bizim cemiyet de bizzarure Garplılaştığı nispette o hayatın tipleri içimizden doğdu.

İşte mevkisi bu olan adaptasyona parmaklarını dolayan münekkit, muallim ve karikatüristlerimiz, anketçileri tamamıyla başı boş bırakmışlardır.

Tasdik ederim ki, bazen sual sormak cevap vermekten güçtür. Aksi takdirde müstantiğin, hâkimin yüksek kıymeti olmazdı. Fakat sualciler de olur şey değildir hani! Gazete sekreterlerine, "Aman, bize çalışacak bir saha!" derler.

Yazıişleri müdürü de, delikanlının eline bir esami listesi verir:

— Dolaş! Şu adreslerdeki adamlara şu sualleri sor: "Kadınla erkek müsavi olmalı mı? Niçin? Aşkı nasıl telakki edersiniz?" ilh...

Bunlara maruz kalan biçare adam çalışır, verir ce-

vapları. İşte anketçiye hazır bir eser. Altına imzasını atmaktan başka yapacağı kalmaz.

Muhterem bir muallimimiz de bir eser hazırlayacakmış.[1] Edebiyatla uzaktan yakından alakadar olanlara sualler soruyor. İşte üç tanesi:

> Edebiyatımızın muhtelif devre ve kolları (İslamiyetten evvelki Türk edebiyatı, divan, tekke ve halk edebiyatları, Tanzimat edebiyatı, Edebiyat-ı Cedide, Fecr-i Ati, Genç Kalemler ve son devreler) hakkındaki mütalaanız.
>
> Edebiyat tarihimizi kendi noktainazarınıza göre başka suretle tasnife taraftar olduğunuz takdirde bu tasnifinizin ve bu hususstaki mülahazalarınızın tespit buyrulması.
>
> Muhtelif edebî neviler göz önünde bulundurulmak suretiyle müstakbel edebiyatımız için düşüncenizi ve edebî mesleğinizi ve umumiyetle sanat telakkinizi lütfen izah buyurunuz.

Bir tabi bir müellife, bütün ömrünce maişetini temin etmek şartıyla böyle bir –eser değil– külliyat-ı âsâr ısmarlayabilir. "Enfas-ı madude-i hayat" vefa ederse; serde sabır ve ilme istidat varsa avni hakla tetebbü tamamlanır, ciddi bir netice alınır. Fakat bu matbu mektupla insana bu kadar ağır ve mesuliyetli sualler sormak ve beleş karşılık istemek insaf mıdır?

Doğrusu, bu cereyan böyle devam ederse ben de piyasada dolaşmaya çıkacağım!

1. Bahsi geçen muallim M. Behçet Yazar, eser de *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı* (Kanaat Kitabevi, 1938). Yazar kitaba yazdığı "Bu Eser Nasıl Hazırlandı" başlıklı sunuşta, adını vermeksizin Vâ-Nû'nun bu alaycı cümlelerini de alıntılayıp kendisine sonradan gerekli izahatı verdiğini, hatta onun da ankete katılmayı vaat ettiğini söylüyor. Ama eserdeki elliye yakın edebiyatçı arasında Vâ-Nû olmadığına göre vaadini yerine getirmemiş anlaşılan. (Y.N.)

Emlak sahibine:

— Ankete geldim. Binanız hakkında fikir edinmek istiyorum. Bir sene oturmak niyetindeyim.

Bakkala:

— Röportaj yapıyorum. Çeşitlerinizden birer pişirimlik!

Nakliyat vasıtalarına:

— Devri âlem bileti lütfedin bakalım şu dünya nasılmış!

Akşam, 17 Kanunusani [Ocak] 1938

Yeni Edebiyat Neslinden Beklediklerimiz

Bazı arkadaşlarım son edebiyat gürültüsünü benim neden ciddiye aldığıma şaşıyorlar. Maksadım: Ne küçük Gavsi'nin mütemadi neşriyat ile şöhretini temin etmektir (zira heyhat, püf diye parlayıveren edebî saltanatın ömrü saman alevi kadardır!); ne de birkaç ateşli genci istihfaf eylemek...

Esasen içlerinde pek azını tanıyorum: Sabahattin Ali ile aşağı yukarı aynı seneler zarfında nesir yazmaya başladık. Bazı cihetlerden kendisini takdir ederim. Sait Faik'in ise bu işe ciddiyetle devam ettiği takdirde istikbali olduğunu senelerce evvel müteaddit seferler yüzüne söyledim. Zira Fransızca bilir, üslubunda bir hususiyet vardır ilh... On sekiz-yirmi yaş arasında olup imzalarıyla yazı yazan diğer gençlerde kabiliyet ve kıymet bulunmadığını iddia etmek de beni ürkütür. Elbet vardır, olacaktır, olmalıdır.

Fakat onları bugünkü iddialarından bambaşka bir yolda görmek emelimi de gizleyemeyeceğim. Evvela şunu kendilerine dostça söylemek isterim ki, garabetle

şöhrete erişmek devri artık geçti. Dün ressam Nurullah Berk'le de görüşüyorduk: Modernizmin acayiplikleriyle birdenbire halkı hayrette bırakmak ve dikkati celp etmek 1923-1924 senelerine ait bir demodelik halinde görünüyor.

O zamanlar Nâzım:

Bana bak hey avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksan a...

tarzındaki mısralarla bir hamlede gözleri kendine çevirti. Bu mukaddimeden sonra söyleyecek diğer sözleri varmış: Hoşa gitti yahut şunu bunu kızdırdı. Herhalde bir mevcudiyet gösterdi. Fakat buna benzer bir fütürizm şimdi kimseyi şaşırtmıyor. Yeni umumi harbin sanat vadisindeki manevi sarsıntısı henüz başlamamış olacak ki, bugün ammenin meyli ve zevki ciddidedir, derindedir. Resimde olsun, edebiyatta olsun, ağır başlı, klasiğe yakın eserler makbule geçiyor... Yukarıdaki mısralar kabilinden hitaplara uğrayan olsa olsa hiddetlenir... Halk böyle bir sanatkârı ala ala heye alır.

Gençlerimize bunun böyle olduğunu hatırlattıktan sonra başka bir noktaya geçeceğim:

Bir sanayi kurulunca (mesela Karabük demir sanayisi) onun yanında birtakım müteferrik fabrikalar baş gösterir: Boruculuk vesaire... Keza: Heykeltıraşlık, ressamlık vardır. Onların da yanında testicilik, çinicilik, halıcılık, hattatlık, tezyinatçılık, tezhipçilik, tesbihçilik vesaire mevcuttur. Cümlesinin güzel sanatlar ailesinden olduğunu, yeni konsepsiyon, kabul etmiştir. Tıpkı onun gibi: Gazeteciliğin fıkracılık, halk romancılığı, röportajcılık vesaire nevinden çeşitleri; kitapçılığın lügatçilik, ansiklopedicilik gibi envaı da edebiyat kollarındandır. Bazıları bunları küçük görüyor da mesela, "Sevgilim! Sevgilim!"

yahut, "Yazık oldu Süleyman Efendi'ye" diye mücerret ve kıymeti meşkûk mısraları yüksek tasnife tabi tutuyor. Bense edebiyatçı gençlerimize bir Ahmet Haşim olmaya beyhude yere çabalamaktan ziyade bir Şemseddin Sami, bir İbrahim Alaaddin olmayı tavsiye edeceğim. İnsan şayet kabına sığmayan bir lirikse ihtimal dakik bir mütetebbi olamaz; yine işi manzum söze döker. İstidadınızda Ahmet Haşimlik varsa bu hakkınız mahfuz kalacaktır, korkmayın! Bırakın ki şair bizim eski cemiyetimizde olduğu gibi bütün medeni dünyada da bir nevi lisan, tarih vesaire âlimidir. Nitekim bugünkü iyi şairlerimiz yine öyledirler! Fakat edebiyatımızın yanardağ olmayan yüksek dağlara da ihtiyacı vardır: lügatçiye, ansiklopediciye, gramerciye, mütercime, mektep kitabı müellifine, gençlik romancısına, folklor toplayıcısına, çocuk şiirleri şairine, edebiyat ve tiyatro münekkidine, ecnebi edebiyatlar müdekkikine, milli edebiyat tarihi vesikacısına... Daha sayayım mı? Hatta yüz binlerce halka ilk kıraat zevkini verecek meraklı halk romancılığına, içinde azıcık öz olan ve telkinde bulunan hafif fıkralara... İlh...

Bunlar da elbette kolay ve şerefsiz işler değildir... Bunlar da edebiyattır... Hem ne edebiyat! Çalışmayı, çabalamayı, ömür törpülemeyi icap ettirir. Bunlar için de on fırın ekmek yemek lazımdır...

Genç edebiyatçılarımızın iddiaları iyi, hoş... Fakat bunlardan ve bunlara benzer şeylerden neleri yapmak üzere kendilerini hazırlıyorlar? Onlar ancak böyle geniş bir kadroyla, birer ihtisasla ortaya çıktıkları ve bizlerin yapamadığımız bu işleri yaptıkları takdirdedir ki selefleri ne hakkıyla tefevvuk edeceklerdir. Umuyoruz ve hayırhahlıkla bekliyoruz.

Akşam, 16 Kanunusani [Ocak] 1940

Necip Fazıl Kısakürek ve Eseri: *Çerçeve*

Şair Necip Fazıl Kısakürek, nesir sahasında da kıymetli eserler veren nadir bahtiyar şahsiyetlerdendir. Nadir; zira şairlerin ekserisi, nesir cümlesini nazım mısrası gibi işlemek kaygusuna düşer. Neticede bir nevi kuyumculuk, tasannu doğar.

Kıymetli edip, son yıllar içinde gündelik gazeteciliğin *journalisme littéraire* denen kısmına bilhassa kendini verdi. Belki de artistlik insiyakiyle bu şubenin en hayatiyetli olduğunu keşfetmiştir. Ben kendi hesabıma öyle sanırım ki, ileride devrimizi tetkike kalkacak ilim ve sanat tahlilcileri bu yılların yazıya aksini en ziyade gazete fıkralarında bulacaklardır. Başmakalede de değil, hikâyede de değil; romanda, şiirde de değil. Gündelik yaşayışımızın hakiki sahnelerinden başlayınız; muhtelif vakalar muvacehesindeki ferdî ve kolektif düşünüşümüze kadar türlü türlü tezahürlerimiz ekseriya pek samimi ve daima pek konkre olarak şu gözlerinizi gezdirdiğiniz sütunun benzerlerine geçmiştir, geçiyor. Bu yazılara erbabınca herhalde vesika kıymeti verilecektir.

(Hoş ileriye ne hacet? Şimdiki devirde de bütün yazı çeşitleri arasında en çok okunan gazete fıkraları değil mi?)

Fakat Necip Fazıl gibi bir kabiliyetin kaleminden çıkanlarda elbet ayrıca bir sanat hüneri ve ehliyeti buluyoruz.

Evvela müellifi bir-iki cümleyle, kendi görüşümce tarif edeyim:

Her insan bazen uyanık, gergin asaplı, canlı olur; bazen de gevşer, tavsar, mızmızlaşır. Necip Fazıl Kısakürek, bir an bile –hatta hayat kavgasında feleğin kendisine oyun oynamaya kalktığı devirlerde bile– sinirleri bir lahzacık esnememiş müstesna bir hilkattir. Kaç kere kendi

kendime düşünmüşümdür: Acaba bu arkadaşımız hiç uyumaz mı? Daimi hareketi, daimi tevettürü temsil eden bu kadar bariz bir prototipe dünyanın bir yerinde rastlamadım.

Ve bu uyanık gözler, birer sanat prizmidir... Necip, dünya kelamı etmez hissini verir. Alelade günlerde, alelade yerlerde bile hepiniz gibi gelişi güzel konuşan fanilerden değildir. İnsan topraktan, şeytan ateşten yaratılmış derler, o, artık bilemem, ultramodern hikmet ve kimyada dinamizmin unsuru aslisi nedir; işte ondan halk olunmuştur. Herhalde size, bize onlara benzemez.

Hal ve hareketinin snobizmle bir alakası yoktur. Necip, Amerikan sinemacılığının, şu dünyadaki insanları habire birbirinin mukallidi yaptığı ve yeknesaklaştırdığı şu devirde baştan aşağı şahsiyettir. Cemiyetimizin tuzu biberi mesabesindedir.

Tanınmış edip, gazetelerde yazdığı iki yüz küsur fıkrasını *Çerçeve* sernamesi altında Semih Lütfi Erciyas Kitabevi'ne bastırttı. Böylelikle sanatkârın diğer bir hususiyetini de görüyoruz: Meğer müellifin her gün lezzetle ve istifadeyle okuduğumuz yazıları büyük bir heyet-i umumiyenin şuurla işlenmiş parçaları imiş. Bütün bunlar bir araya toplanınca bir "dünyayı görüş" mozaik levhası husule geliyor.

Çerçeve'nin fasılları şunlar: "Mesele ve İdeoloji", "Hedef ve İş İstikameti", "Kültür ve Ahlak", "Zevk ve Terbiye", "Tip ve Seciye", "Şahıs ve Eser", "Politika ve Harp".

Bunlardan yalnız "Kültür ve Ahlak"ın serlevhalarını birlikte okuyalım: "Başkasından Bir Şey Çıkmaz!", "Tesirinden Doğduğu Adamı Red ve İptal", "İstihza Zekâdır", "Kıskançlık", "Methet, Methedeyim!", "Birbirini Çekiştirmek", "Dedikodu", "Saygısızlık", "Disiplin Nefreti", "Bohemlik", "Dalkavukluk", "Fikir Hafifliği".

Serlevhalarda ile ne müthiş bir tetkik ve tenkit ağır-

lığı var. Kanaatimce Necip Fazıl bu kitapla yalnız en güzel değil, en kıymetli, en vesikalı ve edebiyat, içtimaiyat tarihine en fazla mal olacak eserini vermiştir. Onun şiir sahasındaki perestişkârları öyle çoktur ki şayet *Çerçeve*'den birer tane edinirlerse, hem dünyayı sanatkârın gözüyle görecekler, hem de eserin ikinci tabını zaruri kılacaklardır.

Akşam, 18 Şubat 1940

Bir Genç Şairin Üç Sualine Üç Cevap

Şair Celal Sılay bir anket açmış. *Üniversiteliler Mecmuası* namına benden aşağıdaki suallere cevap istedi.

1. *Edebiyatımız niçin içtimai hareketlerimizin makesi olamıyor?*

Cevabı:

Türkçe henüz tam manasıyla "modern milli bir dil" mahiyeti alamamıştır; 20. asır manasıyla millet dili olamamıştır; kavmî kalmıştır: Muhtelif lehçeleri ötede beride ümmi kitleler tarafından konuşuluyor; yazı dili henüz gramerle, imlasıyla lügatlerle, ıstılahlarla takarrür etmemiştir; ana eserleri yazılmamıştır; zaman geçmesi yüzünden eski muhalledatı kimisi nesilce anlaşılmaz bir hale gelmiş ve yeni dile aktarılmamıştır; beynelmilel şaheser tercümeleri dilinizin kütüphanesine doğru dürüst geçmemiştir; gazeteleri birkaç on bin nüsha, kitapları birkaç bin nüsha basılabiliyor. Bütün bu anemik vaziyetle hem'ülûb olarak edebiyatımız içtimai hareketlerimizin makesi olamıyor. Yalnız bir "site"nin yani İstanbul şehrinin hayatını şöyle böyle aksettirebiliyor; bunun dışındaki koskoca halk tabakalarını anlatamıyor ve onlara

da hitap edemiyor. Çaresini sormuyorsunuz. Çaresi, kavim dilinden millet diline geçmek için hamleleri bir sistem dahilinde yapmak: yani gramer, imla, lügat, ıstılah, ana eser, muhalledat, beynelmilel şaheser tercümeleri gibi meseleleri halletmek... Bunlarla muvazi olarak "halkı anlatan" ve "halka anlatan" edebiyat da doğabilir. Zira milletin pek çok münevverleri mesela şaheser tercümeleri yapıldığı sırada, diğer milletlerin nasıl şaheser yarattığını görecektir; bu numunelere imtisal edecektir. Gramer, imla, lügat, ıstılah da bu arada istikrar edeceğinden bir klasik dil doğmuş olacaktır.

2. *Dünya edebiyatı içindeki mevkimiz nedir?*
Cevabı:

Çocukçadır. Çocuk nasıl ders almaya muhtaçsa biz de öyleyiz. Bizim orta kırat ve müellifimiz, ileri memleketlerin orta kırat bir karisi; bizim orta kırat bir müellifimiz, ileri memleketlerin orta kırat bir karisi; bizim iyi bir müellifimiz keza onların iyi bir karisidir. Nafile yere megalomaniye kapılmayalım. Bizde henüz bir orijinal edebiyat doğmamıştır. Doğmakta olduğuna dair de emare yoktur. Şayet böyle bir mübeşşir yahut mübeşşirler zuhur ederse, bütün dünya Türkiye'yle öyle alakadardır ki, fırsatı fevt etmeyecek; bizim dâhilerin şaheserlerini ecnebi lisanlara çevirecektir. Siyasi ve iktisadi sahadaki muvaffakiyetlerimizden heveslenerek, Garp, edebî kıymetimizi de yoklamak üzere birkaç tecrübe yaptı. Fakat hepsi de "hatır için" şeylerdi; dünyada büyük alaka uyandırmadılar. Binaenaleyh çevrilmemiş gibidirler. Bir eser bizi temsil ederek Garp dillerine tercüme edilmek için evvela bu memlekette şimdiye kadar emsaline rastlanmamış bir muvaffakiyet kazanmalıdır. Ancak böyleleri yüzümüzü ağartacaktır...

3. *Yeni nesli fikir ve sanat bakımından nasıl buluyorsunuz?*

Cevabı:

Fazla miktarda nefsine güvenir buluyorum. İnşallah bu nikbinliği tahakkuk eder. Aksi takdirde kendini beğenmişliğe düşmüş olur ki bunu doğrusu hiç temenni etmem.

Yeni nesli iyi bulmamız için muhakkak ki yukarıda söylenenleri başarması lazımdır. Yani edebiyat deyince yalnız enfüsi ve kıymeti meşkûk serbest mısralar yazmamak; hayalî romanlarla iktifa etmemek, şunu bunu mevhum tahtından indirmeye kalkmamak! Edebiyatı geniş manada anlayıp 1940'ın Şemseddin Sami'si, Türkçenin Claude Augé'si, Leconte de Lisle'i olmaya heveslenmek.

Akşam, 3 Nisan 1940

Muharririn Efendisi

Gazetecilik ettikleri için halkla fazla temasları olan birkaç muharrir aralarında konuşuyorlardı:

— Arkadaşımızdı. Latifeye tahammülü vardır sanarak idaresindeki müessese hakkında birkaç satır yazdım. Küstü! Artık yazmayacağım. Fakat ona dair yazma, gücenir; buna dair yazma gocunur. Çerçeve daraldıkça daralıyor... Aksi gibi tanıdıklarımız da fazla... Bizim meslekte en iyisi ahbabı olmamaktadır zaten....

— Ben şakaya mütehammil geniş mezhepli, âlicenap, açık düşünceli, hakperest, aynı zamanda velinimet bir tek şahsiyet tanıyorum... Sade ona takılıyorum... Katiyen daralmıyor... Bütün kusurlarını yüzüne vurmama rağmen benimle ahbaplığı bozmuyor... Eski şairler ağızlarına inci dolduracak birer devletli edinirlermiş; ona ka-

sidehanlık ederlermiş ve kapısına sığınır, otururlarmış... Bu benimkisi, beni beslemekle beraber, meddahlıkta bulunmamı bile arzu etmiyor...

— Aman ne iyi zat bu. Kimmiş?

— Halk!

— !?

— Evet, bizzat halk... ona da dalkavukluk eden muharrirler vardır gerçi... Ahalinin bazı zaaflarını meziyet gibi göstererek, hatta teşvik ederek göze girmek, kari kazanmak isterler... Fakat her devletli gibi halk efendi de bir nebze bu kabil eteklenmelerden hoşlansa bile, onun aklıselimi herkesinkine galiptir: Doğru sözü tercih eder. Hatta kendi aleyhine çıksa dahi... en hassas itikatlarını baltalasa dahi...

— Hemfikir değilim.

— Niçin? Mesela halkımız, pek sofu, pek mutaassıp olduğu devirlerde Bektaşi fıkralarını zevkle dinlemiştir... Şimdi de örf ve âdet tenkitleri herhangi bir muharrir için yegâne ardına kadar açık kapıdır... alabildiğine yaz, ahalinin zayıf, çürük, hasta taraflarını deş deşebildiğin kadar... Bizzat o dokunduğun dertlere müptela olanlar, "Ne doğru yazmış! Yerden göğe kadar hakkı var!" derler... Hangi ekstra ekstra yüksek münevverin bu kadar tenkide tahammülü vardır? Bahusus tenkidi böyle sempati ile telakki etmeye? Üstelik sen açılıp samimi yazdıkça halk efendi seni büsbütün terfih eder... Ve onun terfih edişi başkasınınkine benzemez... Kayd-ı hayat şartıyladır. Veresene bile bakar... (Eserlerini ölümünden sonra da satın almak suretiyle.) Herhangi bir devletli öldü mü, idbara uğradı mı, ocağı söner; nedimi açıkta kalır... Halk efendiye yâr olanın ise, böyle felaketlere karşı da sigortası vardır. Çünkü o velinimetin kendi gibi nimet hazinesi de ebedidir; tükenir cinsten değildir. Eğer hayatında sana haksızlık ettiyse hatırana karşı borcunu mutlaka manen olsun öder...

Dinliyorlardı: "Bu efendi nasıl muharrirden hoşlanır?" diye sordular.

"Ya yazısı gayet vazıh şekilde anlaşılandan yahut hiç anlaşılmayandan!" diye gülümsedim.

— Birincisini anladık fakat ikincisi ne?

— Gayet muğlak, muzlim yazı yazanlar da rağbet buluyorlar. Arapça bir dua gibi eserleri alaka celp eder. "Ne büyük laf ediyor, kim bilir?" hissini uyandırırlar... Bilhassa dinî lisanı yabancı olan birçok milletlerin böylelerine bir mistik iptilası olduğunu sanıyorum... Fakat en emin şekil, birinci cins yani anlaşılan cins muharrir olarak halk tarafından sevilmek, karınca kaderince okunmaktır. Çünkü günün birinde, ikincilerin boşlukları, şarlatanlıkları anlaşılır; gözden düşerler... Payidar olan açık, düz, süssüz, büyük lafsız yazanlardır.

— Halkın kızdığı?

— Dalkavukluk, züppelik, kendini beğenmişlik, fazla muhafazakârlık ve aşırı inkılapçılık...

— Sevdiği?

— Kadının ve erkeğin nasıl tarifi imkânsız bir seksapeli varsa, muharririn de ona benzer bir mesleki cazibesi olmak gerek... Bunun tarifi zorca... Mamafih sanırım hani ikinci manada bir "deli" tabiri var; "veli"ye yakın bir şey; bazı paşalara falan lakap olmuştur; bazı paşalara falan lakap olmuştur; sağı solu pek düşünmeden açıkça fikrini haykıran demektir; halk öylelerini herhalde en başta sever.

Akşam, 2 Eylül 1940

İstanbul Dışındaki Vatanın Edebiyatımızda Mevkisi

Bazı yazıların ne garip tecellisi var. İnsan yazarken ehemmiyetini pek anlayamıyor. Fakat sonradan bir de bakıyorsunuz ki meğer o dakikada kaleminizden –kerameti gerçi sizden olmayan– bir kıymet çıkmış.

Eminim şu yaşadığımız devrin Türkiye'sindeki hayatın ne şekilde olduğunu anlamak, bunu ilim ve edebiyat eserlerine geçirmek isteyen müstakbel müdekkik ve edip, her şeyden ziyade gazete fıkralarına ehemmiyet atfedecektir. Onlarda hayatımızın ve düşünce tarzımızın samimi bir aynasını bulacaktır. Gelişigüzel kaleme aldığımız ibareler, Bizans vakanüvislerinin ruznameleri gibi, icap ettikçe, asırlar sonra, satır satır vesika olarak kullanılacak bu, ne heveslendirici bir tahmindir!

Türk hayatını anlatmak hususunda elbabı bozan bizim nesildir. Ecdat makale yazmamış, darbımesel söylemiş; roman yazmamış, hikâyeyi bir fıkra çerçevesi darlığına sıkıştırmış. 1453'te İstanbul'un müdafaasına çalışanların sur yüksekliğinde mektubatı tarihe kalmış. Muzaffer Türk ordularına iştirak eden müelliflerimiz, bu muazzam hadiseyi yarım sahifelerle geçiştirirler. "Azîm bir cenk oldu..." diye koca bir muharebeyi kısa keserler. Araplar Bağdat'a dair dört yüz kitap meydana getirmişler. Biz Osmanlı payitahtını hangi Türk müelliflerinden öğreniyoruz? Evliya Çelebi'nin birinci cildi... Bir! Hani ikinci, üçüncü, otuzuncu, kırkıncı eser? Nerede? Türk muharriri şu son bir-iki nesil içinde İstanbul'u anlatmaya başladı. Ahmet Rasim, Refik Halid, Osman Cemal, Felek, Hikmet Feridun, Cemal Refik, ilh bu hayırlı faaliyetin ayrı ayrı kıratlarda mübeşşirleridir. Fakat itiraf edelim ki hâlâ Anadolu'yu yazışımızda eslaftan ileri gitmedik.

Bütün matbu yazıların bizi okumaya icbar ettikleri

mevzular, ister istemez, ekseriyetle İstanbul hayatına dair bahisler oluyor. Bir de, tabiatıyla, Ankara hayatının akisleri amma, bunlar resmî hayat safhaları. Gazeteler büyükken, eh şöyle böyle doldurma kabilinden "Memleket sahifeleri" yapılırdı. Şimdi kâğıt buhranıyla, o âdet de, hükmünü kaybetti. Hem doğrusu, bunlar da kuru havadis kabilinden şeylerdi: Halkevinde kaymakam törene iştirak etmiş, jandarmalar baba katilini yakalamışlar; ilh... Hiçbiri Ahmet Rasim'in, Osman Cemal'in yahut Cemal Refik'in İstanbul hayatını aksettirişi kabilinden değildi.

Demek bu tarz henüz doğmamış bile... İstanbul dışına müteallik birkaç edibimiz romanlar, hikâyeler yazmak tecrübesinde bulunduysa da, kitapların sayıları bilmem on taneyi geçer mi? Ve bunlar acaba ne nispette hakiki memleket hayatı, ne nispette kafamızın içindeki (yahut kenarından geçer ayak görülüvermiş) Anadolu'dur, Trakya'dır? İzmir, Bursa, Edirne hatta Ankara gibi İstanbul harici büyük şehirlerin sivil hayatı dahi matbuatımız, edebiyatımız için bir bakir denecek vaziyette.

Müstakbel Ahmet Rasim, bu sahaya heves etse, M.T.A. (Maden Teknik ve Arama Enstitüsü) kadar şu millete fayda getirecek?

Yeni yıl hakkında herkes siyasi bir temennide bulundu. Ben de edebiyatımız için bu sahada bir dileği ileri süreyim.

Edebiyatçıların çoktandır sesi çıkmıyor. Cep takvimi tarzındaki eserlerini bile neşretmez oldular. Lafları ağza alınmıyor. Neredeler acaba? Böyle bir tetkik seyahatinde mi bulunuyorlar?

Dileyelim ki öyle olsun...

Akşam, 2 Kanunusani [Ocak] 1941

Parlamak Zorluğu

Muharrir Naci Sadullah, genç bir müellifin henüz intişar etmemiş bir hikâye serisi[1] hakkında "*Memleket Hikâyeleri*'nden bile daha güzeldir!" diye yazdı. Refik Halid de, bu kıymet takdirini müsamahakârlıkla sineye çekerek, "İnşallah... Haydi hayırlısı... Bekleriz, umarız!" kabilinden cevap veriyor.

Bir de ben fikrimi söyleyeyim.

Diyeceksiniz ki:

— Okudun mu yahu... Bu ne acele... İntişar etmemiş yazılar hakkında nasıl mütalaa beyan edersin... Ne hakla?

Naci Sadullah'ın kendinde bulduğu hakla.

Zira bir eser ancak cemiyetin mihengine vurulduğu zaman kıymetini gösterebiliyor. Üç-beş kişinin, hatta bir gazeteye münhasır karilerin falanca romana ayılması, bayılması kâfi gelmez. Eser şöhretini bu dar hududun dışına taşırmalıdır.

Geçen gün bir kibrit çaktım, baş tarafı sehab gibi karşı tarafa uçtu.

Meclisteki bir zat anlatmaya başladı:

— Adamın biri, ötekine, "Sigaramı yakmak için kibrit çıkacağım. Eviniz sigortalı mı?" diye sormuş...

"Yahu, bu bizim Cemal Nadir'in bir karikatür lejandı idi. Dönüp dolaşıp adeta mesel haline gelmiş," dedim.

Cemiyet bir eser hakkında –şayet verecekse– hükmünü böyle veriyor. Onu benimseyerek.

1. Bahsi geçen müellif, metni hapishaneden Cemalettin Mahir imzasıyla gönderen Kemal Tahir, hikâye serisi ise bu yazıdan kısa bir süre sonra *Tan* gazetesinde tefrikası yayımlanmaya başlayan *Göl İnsanları*'dır. Meraklıları, Refik Halid'in bu konuda yazdığı "Beklediğime Doğru" (*Tan*, 28 Şubat 1941) adlı yazısını şuradan okuyabilir: Refik Halid Karay, *Edebiyatı Öldüren Rejim*, T. Birkan (yay. haz.), İnkılap Yayınları, 2014, s. 251-252 (Y.N.)

Memleket Hikâyeleri'nin de hangi mecmua yahut gazetede çıktığını, kitabının ne şekilde olduğunu unuttuk. Halbuki "Koca Öküz", "Şeftali Bahçeleri", "Sarı Bal" teferruatıyla aklımızdadır. Demek Refik Halid, ne çetin bir içtimai imtihandan geçmiş de *Memleket Hikâyeleri* bu mevkisini kazanmış.

Ebenin elindeki bir çocuğa, "Sadrazamdan akıllıdır!" denebilir mi?

Nev-zadın damarlarında falanca dâhi babayla feşmekânca fend-i cihan ananın kanı bulunsa bile... Hele ortaya çıksın. Hayat imtihanında boy ölçüşsün. Zamanın "unutma" denen o yaman tahripkârlığıyla mücadele etsin... Yaşama kabiliyeti göstersin... Ondan sonra...

İyi doğuşun bile ne şeraiti var: *Memleket Hikâyeleri*, yazıldıklarından bir çeyrek asır sonra hâlâ kullandığımız bu lisanın ilk mübeşşir numuneleriydi. Osmanlıcanın bunaltıcı cümlelerinden ilk kurtuluştu. Böyle bir lisan inkılabıyla beraber ne meşakkatli bir hayatın semeresiydi: Üçra köy ve kasabalarda sürgün yaşamanın, oranın batî hayatına temessül etmenin neticesi... otomobilsiz, trensiz devrin ağır aksak temposunun mahsulü...

Bu devirde ise, Anadolu'yu gören ve gösteren ekser muharrirler, insanda bir nevi fotoğraf montajı kompozisyonu tesiri bırakıyorlar: Nice teferruatı otomobil ve trenle vız diye atlamış, dikkatinin enstantaneli objektifini, kâh şu Halkevi binasına, mikrofonunu da kâh kaymakamın izahatına çevirmiş yahut ilk mektep hocasının tuhaf bir müşahedesini dinleyip tekrarlamış. Al sana Anadolu!

Müsabakada *Memleket Hikâyeleri*'ni geçmek için demeyeyim fakat yeni bir harikulade bir muharririn parlaması için ne hususiyetler lazım:

Zamanın mihengini bir yana bırakıyorum. Fakat Refik Halid'in lisanı yenileştirmek hususunda yaptığı gibi: Şekil yeniliği... Bir... Ondan da vazgeçtik: Hamule... Asıl

o... Yani bilmediğimiz bir âlemi anlatmak imkân ve kabiliyeti... Bunun içinde görgü, bilgi sermayesi... Hülasa on fırın ekmek. Bir hikâyeciden, bir yeni müelliften artık bunlar bekleniyor... Sırf boş üslup ve garabet değil...

Hüsnüniyetle telakki edelim: İnşallah vardır... İnşallah olur. Ve elbet olacaktır!

Refik Halid'in söylediği gibi: Umalım ve bekleyelim...

Akşam, 1 Mart 1941

Parlak Nazariyenin Vardığı Sönük Netice

Mecmualarda çıkan şu veya bu şiire itiraz ettikçe, "Onları bırak," diyorlar, "Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat... İşte dikkatini teksif edeceğin asıl kıymetler."

İsmini zikrettiğim üç edebiyatçı bu işi bizzat kolaylaştırmış. Orhan Veli imzasıyla ve *Garip* sernamesiyle neşredilen altmış üç sahifelik bir risalede genç sanatkârların yalnız en seçme eserleri gösterilmekle kalmıyor, nazariyeleri de on sahife uzunluğunda anlatılıyor.

Dikkatle okudum.

Himalaya'yı anlatmak kabil olmaz da, Gorizankar, Everest, Davalaciro şahikaları hakkında malumat verilirse bu silsileye dair gene de bir fikir edinilir. Ben de on sahifelik mukaddimeyi aynen yahut hülasa olarak derç etmeye kalkmamakla beraber cümleler arasındaki en sivri düşüncelerin panoramasını karilerime oldukları gibi nakledeceğim. Bunlar sayesinde genç şairlerin niçin o tarza meyil ve heves ettiklerini öğrenecekler:

* Bir şiirde eğer takdir edilmesi lazım gelen bir ahenk mevcutsa onu temin eden vezin veya kafiye değildir. * Nazım dilindeki nahiv acayiplikleri vezin ve kafiye

zaruretinden doğmuştur. * Teşbih, istiare, mübalağa ve bunların bir araya gelişinden meydana çıkacak bir hayal zenginliği, ümit ederim ki tarihin aç gözünü artık doyurmuştur. (Şairlerin bu sayılan şeyleri, vezin ve kafiyeyle birlikte niçin attıkları böylece anlaşılıyor.) * Bugüne kadar burjuvazinin malı olmaktan, yüksek sanayi devrinin başlamasından evvel de dinin ve feodal zümrenin köleliğini yapmaktan başka hiçbir şeye yaramamış olan şiirde bu değişmeyen taraf; "müreffeh sınıfların zevkine hitap etmiş olmak" şeklinde tecelli ediyor. (Demek yeni şairler "Fakir fukara da elden düşme şiir dinleyip nefsini körletsin" tarzında âlicenabane bir endişeyle kalem oynatıyorlar!) * Yeni bir zevke ancak yeni yollar ve yeni vasıtalarla varılır. * Yapıyı temelinden değiştirmelidir. * Mümkün olsa da "şiir yazarken bu kelimelerle düşünmek lazımdır" diye yaratıcı faaliyetimizi tahdit eden lisanı bile atsak. (Çaresi var: Şair değil, bestekâr olunuz!) * Tarihin beğenerek aldığı insanlar daima dönüm noktalarda bulunanlardır. (Tekâmülü en yüksek kademesine çıkaranlar beğenilmemişler midir?) * Bir insan kurduğunu mükemmelleştirmeyebilir. Fakat kendisini hemen takip edecek olana kıymetli bir temel tevdi eder. (Üç şair, kendilerinden sonraki nesle kendi ibdalarının muakkibi olmayı tavsiye etmiş oluyor. Aman sakın ha, çocuklar, sakın ha...) * Şiiri şiir, resmi resim, müziği müzik olarak kabul etmelidir. Her sanatın kendine ait hususiyetleri ve ifade vasıtaları vardır. * Şiirde müzik, müzikte resim, resimde edebiyat (vazıh olması için buraya iki kelime de ben ilave edeyim: "... yapmaya kalkışmak") bu güçlüğü yenemeyen insanların müracaat ettikleri birer hileden başka bir şey değildir. * Şiir, bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır. Yani tamamıyla manadan ibarettir. (Yukarıdaki "kelime söylememek arzusu" ile de numuneleriyle sık sık gördüğümüz eserlerle de hayli tezat teşkil ediyor.

Değil mi?) * Bu âlem (yani şiirin hazinesi olan âlem) tahteşşuurdur. * Bu hususta bizim arzumuza en çok yaklaşan sanat cereyanı *surrealisme* olmuştur. * "Bütün kıymeti manasında olan şiir" "Tahteşşuuru boşaltma ameliyesi" * Tahteşşuuru taklit etme meselesi... * Sanatın senelerce cilvesini çekmiş ve namütenahi merhalelerden geçmiş bir şairi günün birinde acemi bir edayla karşınızda görürseniz menfi hükümler vermeyiniz. Bu takdirde o, acemiliğin ustası olmuş demektir.

Fransızların bir sözü vardır: "*Le moyen n'y fait nien, voyons l'oeuvre!*" derler yani, "Vasıtanın ehemmiyeti yok, esere bakalım!" Yukarıdaki parlak nazariye dağının müşterek imzayla doğurduğu sanat faresi şudur:

Kuşçu amca!
Bizim kuşumuz da var
Ağacımız da
Sen bize bulut ver sade
Yüz paralık.

Böyle bir neticeye varmamanın yüzü suyu hürmetine olsun, şu sanat nazariyesini değiştirsek...

Akşam, 6 Mayıs 1941

Şiir Nazariyelerine Dair

Muharrir arkadaşlardan biri, şiirde vezin ve kafiyenin birer koltuk değneği olduğunu iddia ediyor.

İnsanın şöyle diyesi gelir:

"Demek Fuzuli, Shakespeare, Schiller, Victor Hugo, Puşkin sanat vadisinde hep koltuk değneğiyle yürümüş-

ler. Yahya Kemal hâlâ o zavallılar arasında! Buna mukabil, bobstil şuara Olimp Dağı'nın bir doruğundan ötekine ahu misali sekiyorlar...

Gel de inan!

Bırakın ki ultra modern şiiri Türkçeye getiren Nâzım vezin ve kafiyenin mahiyetini değiştirmekle beraber, onları asla tamamen atmış değildir. Ancak tenazuru bozmuştur. Şu meşhur mısralarını alalım:

Ufuklardan ufuklara
Ordu ordu köpüklü mor dalgalar koşuyordu.
Hazer rüzgârların dilini konuşuyor, balam.
Konuşup coşuyordu.

Buradaki kafiye yalnız "konuşuyordu" ile "coşuyordu" değildir. Aynı zamanda "ordu"dur. "Mor" ve "konuşuyor"dur. Ve daha alt taraflarda "Hazer, gezer, benzer."

Şair hemen bütün şiirlerinde birtakım kafiye ve assonanslar bulur; ancak bunları mısraların ille sonuna getirmeyip başka taraflarında da göstermek müsaadesini kendi kendisine verir.

Vezin bahsine gelince, aynı şahsiyette aruzun birçok kısımlarına yahut arzumsu terkiplere bol bol rastlarız.

Heyhat ki bunlar da gerçi güzel fakat zürriyetsiz, sâkıt ceninli tecrübeler halinde kalmıştır.

Esas mesele: Vezin, şairin ferdine ait değil, cemiyete aittir. "Ben ticaret yapıyorum. Amma kendime göre bir kilo icat ettim. Yahut kilosuz ve göz kararıyla satıyorum!" diyenler olsa bile, çarşı pazarın gene herkes tarafından kabul edilmiş bir ölçüsü vardır. Nizama sokulmamış iptidai piyasalarda hem arşın, hem endaze, hem metre hem yarda kullanıldığı gibi, karakteristiği teessüs etmemiş edebiyatlarda da hem aruz hem hece, hem serbest vezin olabildiğini bizim sanat çarşısı gösteriyor. Filhakika ortalıkta bir

laubaliliktir gitmektedir. Hakiki büyük tüccar herkesin kabul ettiği kiloyu kullanır. Hakiki büyük şair de, ömrünün bir devresinde birtakım bidatleri tecrübe etmiş olsa bile, nihayet bunların mahdut marifetçikler olduğunu –inadından vazgeçerse– anlar; cemiyetin ananeyle tayin ettiği vezne, kafiyeye döner. (Nitekim böyle aksülamellere sanatın her vadisinde rastlıyoruz.) Şayet kudreti varsa, –spor tabiriyle– "faul" yapmaksızın, "federasyonca tespit edilmiş" kaideler dahilinde o kudreti gösterir.

Yesenin'in dediği gibi, "Ben yeni şarkıları eski tarz üzere söyleyenim!" demek sırrına erişir. Yoksa yeni şiirden istikbale "Yazık oldu Süleyman Efendi'ye" mısrasından başka bir yadigâr kalmayacak! Diyeceğim amma numune kısırlığından o espri bile çoktandır hayideleşti...

Nazariyeler: Vezin olmasın, kafiye olmasın, ahenk bile olmasın. Zira şiirin özü (faraza bir telakkiye göre) "an"ları tespit etmektir. Genç şairler arasında; Orhan Veliler, Oktay Rifatlar, Celal Sılaylar. Diyelim ki bu sezişlerde emsalsizdirler. Fakat yaptıkları, fotoğrafla bir enstantane tespit etmeye benzemiyor mu? Yahut bir kroki yapmaya. Kroki hakiki sanat mıdır? Olsa olsa, bir nottan ibaret değil midir? Ona bakarak, sonra, atölyede aylarla, bazen de senelerle emek verip okka dört yüz dirhem sanat eserinin verilmesi icap etmez mi? O, hani?

O –yani gelecek nesillere kalacak şaheser– mevcut ananenin ölçülerine göre yahut yeni bir anane tesis ettirecek dört başı mamurlukta olmalıdır.

Sanatkârın "ânât"ı tespit ettiği not defterlerini görmek bizi artık alakadar etmiyor. Hatta bu laubalice teşhirler cemiyetimizi sinirlendiriyor. Orijinal soğan doğrayışlar bize seyrettirilmesin. Yemek pişsin, iyi bir servisle, temiz bir sofrada halkın karşısına gelsin.

Akşam, 31 Temmuz 1941

Türk Gözlüğüyle Türkiye'ye Bakış

Bazı gözler miyop olur, uzağı görmez. Bazıları da ihtiyarlamıştır, yakını seçemez. Bilmem nerede okumuştum: İsrail kavminin göz hususiyeti, adesede yamru yumruluk bulunmasıymış, ışıkları çatal çutal görürlermiş. Davut yıldızı denen alamet bu sebeple çıkmış. Kartal, minimini şikârını binlerce metre yükseklikten seçer. Baykuş karanlıktâ görür. Karıncanın gözleri bizim mor sandığımız rengin içinde türlü alacalar fark edermiş.

Kısacası: Çeşit çeşit görme kabiliyetleri var.

Fakat bu, manevi cihetten de öyle:

Kimi insan, dünyaya romantik kimi mizahi kimi dervişane kimi kederli bir zaviyeden bakıyor.

Milletlerin bakışları, görüşleri de ayrı ayrı. Bunun böyle olduğunu edebiyatlarından anlıyoruz:

Kabataslak umumi vasıflar:

Hintliler iç âlemin seyrine dalmış. İranlı şair mahbubuna bin bir veçhesinden bakarak, onu türlü mazmunlarla tanrılaştırmış. Arap, lafız kalabalığı içinde dinini, kılıcını, sürmeli habibesini sonu gelmez yaleylilerle övmüş. Alman arazice genişleyemediğinden felsefece derinleşmiş. İngiliz, güneşin batmadığı bir imparatorluk üzerinde bir coğrafya edebiyatı yaratmış. Rus, yalnız Moskova'yı, stepi ve izbeyi değil, kendine bağladığı ülkeleri ve orada yaşayanların düşün ve his dünyasını romanlarına geçirmiş. Fransız hakkında ise miyop denebilir; zira gerçi o da koskoca bir imparatorluk kurmuş amma, değil Madagaskar'ı ve Siyam'ı, değil Cezayir'i, hatta Korsika'yı ve kendi eyaletlerini bile, dumanlı gözlerle süzmüş. Rus ve İngiliz edebiyatlarından o milletlere ait imparatorluklar hayatını öğrenebildiğimiz derecede, Fransız edebiyatından Fransız imparatorluk âlemini öğrenebiliyor muyuz? Elbette hayır. Herhalde o milletin özelli-

ği bu değildir. Devede kulak kabilinden o tarz eserleri bile, Âzade'yi Azyade telaffuz etmek ve anlamak kabilindedir. Fransız edebiyatı, daha ziyade anavatan, anavatanın merkez Paris, Paris'in de incelmiş nükte, incelmiş fert duygusu edebiyatıdır. Gerçi güzel şey, cazip şey.

Fakat...

Bize bir noktadan zararı dokunuyor.

Fransızları, edebiyatlarını sevmiyor değilim. Bunu söylesem bir nevi küfranda bile bulunmuş olurum. Kendimi bildiğimden beri orta hesap günde bir-iki saat Paris'te tab edilmiş kitapların sahifelerinden gözlerimi ayırmıyorum. Yalnız ben değil, Tanzimat'tan beri Türk münevverliğinin öncü kısmı hep böyle yapıyor. Neticede de içine son devirde girdiğimiz dünyayı Fransız gözlükleriyle seyretmiş oluyoruz.

Herkes bilir ki uzun zaman miyop gözlüğü takan, eninde sonunda kendini miyoplaşmış bulur. Artık ancak kendi burnunun dibini görür, uzakları göremez olur. Acaba Fransız edebiyatı da bizi –diğer birçok cihetlerden elbette faydalandırmakla beraber– bu noktadan sakatladı mı? Kabil değil, onun illetinden kendimizi kurtaramıyoruz: Anadolu'ya gitsek, orada uzun zaman yaşasak bile (kendi kendimizi hicvetmekten niçin korkalım?) hep Konstantinopolitano – Parizyen bakış! Ve tabiatıyla bir şey seçemeyiş! Âzade'nin Azyade oluşu gibi, bizim de kafamızda sanki önceden hazırlanmış birtakım köy, kasaba, köylü ve kasabalı kalıpları ve "Roman, hikâye, fıkra tekniği böyledir!" telakkileri var; hurç doldururcasına tıka basa, Beşpınar köyünü, Ayşe Kız'ın şahsiyetini, milli mücadeleye zeybeğin iştiraki hikâyesini onun içine sokuşturuveriyoruz. Hepsi de, hayattakinden bambaşka, bumburuşuk ve tanınmaz bir hal alıveriyor. Bunun içindir ki, mesela İnebolu, mesela Mersin, mesela Silifke, hatta Bursa, hatta Ankara'nın civarı, hatta Maltepe'den

altı kilometre ötesi ve oraların sakinleri Madagaskar derecesinde hakiki edebiyata mal edilememiştir.

Neden böyle oluyor? Düşünüyorum, taşınıyorum. Galiba Fransız gözlüğü ile miyoplaşma meselesi.

Onun yerine...

İngiliz gözlüğü mü? Rus gözlüğü mü? İskandinav yahut Amerikan gözlüğü mü?

Hayır... Türk gözlüğü... amma nerede? Evvela onu icat etmek gerek... Velev iptidai olsun... Bizim gözlüğümüz...

Akşam, 6 Kanunusani [Ocak] 1942

Her Gördüğümüz Sakallıyı Babamız Sanmayalım!

Geçen akşam radyoda bir edebiyat konferansı dinledim. Köylülerimizden birine de manzum parçalar okutuluyordu.

"İşte kopya edeceğimiz örnekler... Kendimizi yabancı tesirlerden kurtaralım, gözlerimizi bunlara çevirelim."

Mevzunun hülasası buydu.

Halk edebiyatının şekil ve ruhundan istifade etmek, hatta en iptidai modelleri kopya etmek... Bu tavsiye, elbet yeni değil! Mektep sıralarından beri malumumuz.

Fakat...

Ah şu "fakat"... Bütün nazariyeleri tekrar gözden geçirdiğimiz sırada hemen "fakat"a sarılırız. Gene de öyle yapıyorum:

Yabancı tesirlerden kurtulmak nedir? Roman mı yazmayacağız? Hikâye mi? Röportaj mı? Ne? Kendi milletlerini ve memleketlerini kimya maddeleri gibi unsur unsur tahlil edenleri mi taklit etmeyeceğiz? Muğlak dü-

şünceleri anlatmak için hiçbir milletin halk dilinde bulunmayıp beynelmilel münevver zümrenin suni şekilde icat ettiği o keşideli, parantezli, tırnaklı ve noktalı virgüllü iç içe cümlelerden mi istifade etmeyeceğiz? Neyi tepeceğiz? Neden kurtulacağız?

Halkın ruhuna inip orada bulduklarımızı yüksek edebiyat doruğuna çıkarmak fikrine itiraz, kimsenin haddi değildir, gerçi... Fakat halk şarkısı, halk edebiyatı deyince de adeta mistik hislere kapılıp, bazen de bundan fazla şeyler tevehhüm edenlerimiz oluyor. İşte takılacağım onlardır...

Üstat İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun bir listesini neşretmiştim. Şu son ayların *Akşam* koleksiyonları içindedir. Tekrarlamayayım. Bunda yüzde yüz Türk olarak ne kalem mahsulleri yaratıldığını belirtmişti. Hiçbiri hakkında, "Yallah! Unutkanlık sepetine!" diyemeyiz. Hakkaniyetle seçilmişler... Biliyoruz... Kumaşçılığın türlü şubeleri arasında halk motifleri üzerine dokuma, işlemeler yapanı da mevcuttur. Bu tarz halılar, bluzlar meydana getirildiği gibi, bir milletin edebiyatında maniler, masallar, nefesler de yazılır. Amma bunlar ancak bu "çeşit"tir.

Bir köylünün dımdımı –bestekâr ve şair Türk'tür diye– makbul sayılıyor da en müsait şartlarla yetişerek ıstıfalara tabi olmuş bir şehirli münevverindeki niçin, "Adam sen de!" ile karşılaşsın?

Hem her gördüğün sakallıyı baban sanma derler... Onun gibi, her halk eserini de cevahir sanmayalım canım... Mesela geçen akşam örnek diye övülen ve radyoda bütün dünyaya dinletilen sanat, (kimindi, neydi, zikredip kimseyi incitmeyeyim) beni sarmadı, doğrusu... Sarmak da ne kelime? Bilakis aklıma bazı şeyler geldi.

Bir ecnebi mütehassıs, ağaçsız, susuz bir köyü göstererek demiş ki:

— Bakın, tabiat burada nasıl züğürtleşmiş. Tek tük

ağaçlar çalıya dönmüş. Fundalıklar kavrulup, küçülüp bir karış olmuş. Öküzler keçi kadar. Atlar eşek büyüklüğünde, nehirler ırmak halinde. Bütün yaşayanlara ve hareket edenlere bu derece müessir olan arık tabiat, insanları da sarsmaz olur muydu? Nitekim o mükemmel, o bahadır insan cinsi de, burada bodurlaşmış, yamrı yumrulaşmış. Sıtmadan, gıdasızlıktan harap olmuş. Köylünün dalağı büyümüş, boynu armut sapına dönmüş. Ya bu ahaliyi başka bir kazaya nakletmeli, ya buranın tabiatını ıslaha çalışmalı.

Memleketimizin cennet gibi bölgeleri olduğu gibi bu tarif edilen çeşitte olanları da var. Hata bir sefer yazmıştım: Tokat civarında bir köy gördüm. Oralılar kırk beş yaşını asla aşamadan ölmekle meşhur.

Her şey üzerine müessir olan tabiat, böyle bir köyün sanat verimini de elbet bodurlaştırır... Kafa işlemez, ses hançereden mızmız çıkar.

Bana öyle geldi ki radyoda dinlettirilen o ses ve o söz, iddia edildiği gibi, "Aman, ne orijinal!" olmaktan çok uzaktır. Hele asla "Türk'ün tipik sanatı" değildir, hâşâ... Maalesef anlattığım sebeplerle mozalaklaşmış bir manevi mahsuldür. Ağacımızın, ormanımızın, yemişimizin, ineğimizin, batak yahut kurak toprağımızın ıslahı nasıl lazım geliyorsa ve bazı bölgelerde insanlarımızı hastalıktan kurtarmak için nasıl sıtma, trahom ilh mücadelesi yapıyorsak, işte o "tipik" sesten, o alelacayip tahassüs ve fikir eserinden ora halkının kurtarmak için "imdadı manevi" koşturmak gerektir. Cankurtaran arabaları tarzında: Çan çalarak! Yoksa bunlar bütün münevverlerimize numune değildirler. Ne münasebet...

Her gördüğümüz sakallıyı babamız sanmayalım!

Akşam, 7 Şubat 1942

Pek çok latif müşahedeleri olduğunu şifahi şekilde daima ispat eden bir dostum roman yazmak arzusunu duymuş.

Ne güzel bir heves! Kalem sahibi olmak yalnız profesyonellere has olsaydı, matbuat pek mahdut bir zümrenin elinde kalırdı. Halbuki dostum gibi, hayatlarında tek satırları gazeteye, kitaba basılmamış münevverler de aramızdan belirirse, ihtimal Türk camiasından *Rüzgâr Gibi Geçti*, *Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* tarzında eserlerin müelliflerine benzer "nageh-zuhur" edipler doğabilir. Zira malum ya, milyonlarca basılan bu kitapları yazanlar, eskiden muharrirliği tecrübe etmemişken (mesela, uzun müddet hastalanıp yatakta oyalanmak için bir kalem tecrübesine girişmiş ve) muvaffakiyetin son basamağına çıkmışlardır.

O güzel arzuyu izhar eden arkadaşıma bir mektup göndererek ezcümle dedim ki:

"Sana aşağıdaki öğütleri, kendi de roman yazmış bir muharrir sıfatıyla verecek değilim. Ancak ve ancak, kırkını geçip dünyanın muhtelif meseleleri hakkında fikirleri durulmuş bir hemşeri olarak konuşuyorum. Bu itibarla roman tekniğine dair düşüncelerim şunlardır:

Ekser yazıcılarımız gibi, sen de birtakım dekorlar, tipler ve hayat tarzları anlatıyorsun.

'İşte mevzum bu!' diyorsun.

Bir Shakespeare tasavvur et ki *Othello*'sunu yazmayı yeni tasavvur ediyor: 'Saray hayatını, prens tiplerini, bir kumandanın kahramanlığını işiten genç bir asilzade kızın ona âşık olmasını ilh anlatacağım,' diyor

Şaheser henüz taslak halinde bile belirmemiştir.

Halbuki senin hazırlığın işte bu kadar. Ve ekser romancılarımız kitaplarını tamamladıkları ve bastırdıkları vakit bile buluşları ancak bu kadara inhisar ediyor.

Romanda, piyeste, hikâyede, baştan başlayıp sona kadar sürüp giden bu gibi dekorvari vaziyetleri faraza bir *sarı haz* diye isimlendirirsek, onun yanında bir *kırmızı haz*, bir de *mavi haz* lazım.

Kırmızı dediğim haz, *Othello*'nun asıl hikâyesidir: Son derece kıskanç bir erkeğin malum tarzda karısını vurması.

Mavi dediğim haz, küçük küçük latif entrikaların birbirini takip etmesidir: Mendil meselesi gibi.

İşte bu sarı, kırmızı ve mavinin bütün piyes yahut roman uzunluğunca, tıpkı tertipli bir kızın saç örgüsü gibi kolan teşkil etmesi icap eder. Teknik dedikleri de budur.

Ve illa romanda teknik olmak şöyle dursun, eser roman bile sayılmaz.

Tabiatıyla bu umumi tarif... Her [neviden][1] istisnası var... Ve her eserde, aynen *Othello* piyesinde olduğu gibi kan kızıl bir kırmızı haz beklenmez. Bu renk kâh erguvanileşir kâh narçiçeği halini alır. Mizaca ve edebî okula göre...

Örgünün daima pek muntazam olması lazım gelmez.

Bu hususta ufak bir hatıramı anlatayım:

1931 senesinde, İsmet İnönü, diğer bazı meslektaşlarım arasında lütfen beni de Rusya seyahatine götürdükleri vakit. Türk muharrirlerini Maksim Gorki evine davet etmişti. Ben de meşhur edibe cemile olsun diye 'bazı eserlerini tercüme ettiğimi ve bundan iftihar duyduğumu' bildirmiştim. İçlerinde *Karşılık Görmeyen Aşk* isimli kitabı da bulunduğunu işitince, 'Onu bırak!' diye yüz buruşturdu ve elini istihfafla salladı.

Beğenmemesinin sebebi *Fransız tesirinde* bir roman oluşuymuş. *Fransız tarzı* dediği de, bahsettiğim örgünün

1. Gazetede okunmuyor, parantezin içi "olsa olsa" yöntemiyle doldurulduu (Y.N.)

hiçbir kıl taşmaksızın muntazam örülmek gayreti. Hakikaten de biz Türklerin de tesirinde kaldığımız edebî okul bunu icap ettirmiyor mu? Zait tafsilat vermemek! Hemen hemen her cümleyi hikâyenin icabı yazmak; sonradan baş edecek olan bir hadisenin hazırlığı olarak söylemek... öyle ki bu tarz romanlarda insanlar ekseriya insanlıktan çıkıyor; 'roman tekniği' denen cendere içinde kuklalaşıyorlar. İşte, Gorki'nin beğenmediği buydu. Ona göre, Rus romanı, reel insanı mevzu içinde daha rahat, daha serbest bıraktığı için kendi sahasında muvaffak olmuştu. (Ve bunu anlamayan bazı Garplılar, Rus şaheserlerinden onar yirmişer sahifeler atlayarak tercümeler yapmış. Akıllarınca tekniğe uygun bir hale getirmişler. Faraza *Cürüm ve Ceza*'nın Fransızcası böyle bir tercümedir.)

İşte aziz dostum, umumi kaidesiyle ve ihtişamlı istisnalarıyla, roman tekniğinden kırk yıllık ömrümde anladığımı birkaç satır içinde böyle hülasa ediyorum.

Sen yine bildiğini yap. Eğer Rus romancıları yalnız Fransızlardan öğrendiklerini tatbik etselerdi Gorki'ler doğmazdı. Biz de yalnız Paul Bourget'lerden, Gorki'lerden, Maugham'lardan belleddiklerimizi kopyaya kalksak orijinal Türk romancılığı doğmayacaktır.

Onun için, azizim, hak olan yine benim söylediklerim değil, senin karihana doğandır."

Akşam, 26 Eylül 1942

Bir Gençle Edebiyat Hasbıhali

— Nedim'in şu dört nefis mısrasını birlikte okuyalım oğlum:

Bezm sensiz görünür lanegeh-i bûm gibi
Bat-ı mey gam getirir tar-i meşum gibi

Bensiz ey Yusuf-ı gülpirehenim came-i ten
Zahm urur cismime pirahen-i mesmum gibi

... Bu iki beytin ortasında bir üçüncüsü vardır ki Lale Devri'nde de el falına rağbet olduğunu gösterir:

Kesb-i yeddir denilir başa gelen insanın
Safha-i kefte hat-ı cebhesi mersum gibi

... Fakat biz bilhassa edebî güzelliği bugünün anlayışına göre bile devam eden yukarı aldığımız dört mısrada duracağız.

... Manasından başlayalım: "Meclis sensiz, baykuş yuvası yer gibi görünür. Kaz biçimindeki şarap sürahisi meşum kuş gibi gam getirir." Bu ilk beyti yeniden okursan letafetini sezeceksin. Hatta Yeşilaycılar son mısrayı rozetlerine yazdırabilirler. Gerçi "la takrabü's-salate" tarzında olur amma zarar yok!

... Ne o, yavrum? Bu Arapça sözün manasını kavrayamadın, öyle mi? Bir ayetin parçasıdır.

Ay! Ayetin de mi ne demek olduğunu anlayamadın? Kuran'ın iki dudak arasındaki ibaresi. Hayır, "cümle"si değil. Zira her ayet gramer cümlesiyle mukayyet değildir.

... Neyse, bunlar sadet dışıdır, gelelim Osmanlıcadan Türkçeye tercümemize! "Sensiz, ey gül gömlekli Yusuf'um, ten libası, cismime zehirli gömlek gibi yara açar." Şairin "zehirli gömlek" dediği eski devirlere ait bir idam vasıtasıdır. Fakat o ne? "Gül gömlekli Yusuf'um" sözünden de mi mana çıkaramadın? Canım efendim, "Yusuf'un gömleği" yok mu hani? Hani on iki biradermişler. Babalarının muhabbetinden kıskanan kardeşleri oğlancağızı kuyuya atmış, Yakup ağlaya ağlaya kör olmuş. *Kısas-ı Enbiya* okumamışsın, diyelim haydi; bunları sana evde de mi anlatmadılar?

... Böyle şeyleri çocuklar masal gibi dinler, öğrenir a efendim... Fakat Tevfik Fikret'in de "Kamisi Yusuf" şiiri vardır; onu da mı okuyamadın? Öyle ya: *Rübab-ı Şikeste* yeni harflerle mevcut değil... Heyhat... Meğer Yusuf kuyudan kurtularak Mısır'a gitmiş; Züleyha'nın aşkıyla zindan arasında maceralı bir hayat sürermiş... Firavunun "Yedi zayıf öküz, yedi semiz öküz yedi" rüyasını tabir ederek yedi kıtlık senesi için ambarları doldurduğundan maliye vekili olmuş imiş... ilh... ilh... Hangi firavunun mu? Mukaddes kitapların zaviyesinden Mısır hükümdarlarının sülaleleri şimdi öğretilen tarihlerde olduğu gibi tasnife tabi görünmez. Bir firavundur gider. Sanki Hızır çeşmesinden su içmiş, cavidani hayata kavuşmuş bir insandır bu Firavun...

... Of, amma ya... Hızır çeşmesi! Cavidani hayat! Sermedî hayat! Bunları da mı birer birer anlatacağız? Fakat bu kadar haşiyeler ortasında hikâyenin de, kıssanın da, şiirin de şevki kalmıyor... Şunları henüz küçük yaşındayken öğrenmeliydin, hatta lise merdivenlerini tırmanmadan önce belleyerek mektebe öyle başlamalıydın... Zira yalnız eski edebiyatımız değil, ekser nüktelerimiz, mesellerimiz, hatta Türkçemiz bunlarla yoğrulmuştur.

... Bizim nesli, "Niçin aranızdan beynelmilel edip çıkmadı?" diye muaheze ediyorlar... Bence sebebi, bu "Kamisi Yusuf"lara tekabül eden Garp hikâyelerini bilmediğimizdir... Gene araya laf karıştırtma canım... Demin de bu "kamis" tabiri geçti: Gömlek demek... Frenkçenin *chemise*'i bundan alınmış... Malum ya, Haçlılar hareketinden evvel Avrupa'da çamaşır kullanılmazmış, gömleği Şark'tan öğrenerek ismini de beraber almışlar... Ne diyorduk? Beynelmilel bir edibin bizden niçin çıkmadığını araştırıyorduk: Sebebi, Grek-Latin-Cermen âleminin ta efsanelere dayanan müşterek edebiyatını münevver zümre halinde

bilmediğimizdir. İddiamı garip bulma: "Hızır çeşmesi"ni bilmeyenler arasında divan şairi çıkamayacağı gibi, Jüpiter ailesinin efradını ve âdetlerini bilmeyenlerden de Garp ölçüsünde edip çıkamaz!

... Bizden onun için beynelmilel müellif beliremedi oğlum... Ve sizden de –"cavidani hayat" gibi sözleri ve mefhumları öğrenemediğiniz için– fani ömürlü dahilî piyasa edipleri dahi çıkamıyor.

Akşam, 14 Teşrinievvel [Ekim] 1942

Hüseyin Rahmi

"Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı kaybettik!" demek ne derece doğrudur, bilmiyorum. Zira evvela bu kıymetli üstadın kadrini, itibarını hatıralarımızın en güzide bir yerinde saklıyoruz. Sonra da Hüseyin Rahmi seksen bir yaşına kadar yaşayabilmiş bahtiyarlardandır. Çok ihtiyarladığını hissediyordu: Fersudeleşmiş teninde o hâlâ taptaze canı taşımak istemiyordu.

Bir gün kendisine bir nakliye vasıtasında rastladım. Elini öptüm. Güzel güzel konuştuk. Sonra kaldırımlara indik, bacaklarının zaafını göstermeyi nefsine yediremedi, "Sen, yürü, git! Bu halim sinirime dokunuyor... Kendimle baş başa kalayım!" dedi.

Ve bunun böyle olmasını katiyetle istedi.

Bir yaşa geldikten ve vücut bir dermansızlık derecesine indikten sonra, ölüm, insana reha gibi gelir. Zaten, pek ihtiyarlamış olanlar da, tenlerinin yükünden ayrılmayı bizar edici bir hamallıktan kurtulmak sayarlar. Ölüm, bir yaşta sevimli görünürmüş.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'a karşı yalnız bizden evvelki nesil, yalnız bizim nesil değil, bizden sonrakiler de

–Türkçenin devam ettiği ebediyete kadar– hayran kalacaktır. Bu zaruridir.

Vefat günlerinde ve yıldönümlerinde, parlak sözler, göklere çıkarıcı methiyeler sarf etmek âdettir. Fakat benim bu senamı öyle mübalağalardan saymayın:

Hüseyin Rahmi, Türkçemizin şimdiye kadar gelip geçmiş nasirleri arasında –Naima ve Evliya Çelebi ihtimal müsabaka dışı kalırlar– en büyük simaydı.

Zaten Tanzimat'tan evvel Türkçenin nesri yok gibidir. Bazı milletlerde yüksek müzik olamıyor da, yüksek dram olabiliyor. Misal: İngilizler; bazı milletlerde yüksek mimarlık olabiliyor yüksek nesir olamıyor. Misal: Osmanlılar.

Tanzimat'tan sonra da bizde, yüksek bir nesir doğmadı. Edebiyat-ı Cedide –lisanının suniliği bertaraf– kitabiydi. Yani İstanbul kadınlarının modellere bakıp Paris kadınlarını kopya etmesi kabilinden. Adaptasyon tıpatıp olmasa bile topyekûn Edebiyat-ı Cedide nesri, Frengâneydi. Fecr-i Ati'yi –nesir bakımından da– korkmaksızın atlayabilirsiniz. Son zamanlarda gazeteler etrafında dikkate değer bir Türkçe nesir belirmiştir belki. Bunun hükmünü bizden sonrakiler verecek. Fakat Türk romanı bahis mevzusu olurken biz, tereddütsüz –birbirlerine benzemeyen– Hüseyin Rahmi ile Halide Edib üzerinde durmak mecburiyetini duyarız.

Hüseyin Rahmi, "etrafına bakmasını ve gördüğü dekorları ve şahısları anlatmasını", bu anlatışa da bir çeşni vermesini bilmiştir. Böylece elli küsur sene çalışıp altmış küsur cilt meydana getirmiştir.

Bunların öğretici olmak gayretlerini bertaraf edelim. Hüseyin Rahmi, bunu –bir kısım halkın roman okurken mesela nebatata dair malumat almak meylini bildiği için– eminim şuurlu olarak yapmıştır. *Mürebbiye* gibi romanlarının, zamanlarında, kazandıkları rağbet ve şöhreti,

başka bir sürü hususiyetleri arasında buna da medyundur. Fakat Hüseyin Rahmi cidden roman yazmıştır. Onun tiplerinin asıllarını Garp'ta bulamayız. Onun sahneleri teakup ettirmesi şeklini de Garp'ta bulamayız. Denebilir ki, şayet bundan yarım asır evvele kadar Garplılar roman usulünü icat etmeselerdi Hüseyin Rahmi onu bizde bulacaktı.

Hâlâ okunan ileride de –bazı sahifeleri tayyedildikten sonra– mütemadiyen okunacak olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türkçenin başlı başına bir müzesi kıymetindedir.

Yalnız edebiyat değil, örf, âdet bakımından da bir müze...

Hüseyin Rahmi, başlı başına Türk milletinin pek büyük bir hars kıymeti olarak –Türkçe gibi, Türk ananesi gibi– ebediyen yaşayacaktır.

Hüseyin Rahmi, Türk milletini Türk milletinin dışına anlatıcı olması itibarıyla da emsalsiz bir hazine olarak kıymetlidir. O, bu bakımdan henüz tasnif edilmemiş bir arşivdir.

Akşam, 10 Mart 1944

Divan Edebiyatı ve Yeni Edebiyat Zaviyelerinden Yahya Kemal

Son günlerde şehrimizin bir halkevinde bir edebiyat töreni olduğunu, Osmanlı tarihindeki meşhur şairlerin, burada, kılıklarıyla temsil edilerek, kendilerine ait şiirleri okuduklarını gazeteler uzun uzun yazdı.

Bana bir sual sorsalar, "Türk dilinin en ehemmiyetli şairi kimdir?" deseler; ben, devrinde yaşadığımız insanlar hakkında böyle bir söz söylemeyi caiz görmeyenler-

den olmakla beraber, tereddütsüz fısıldardım: "Yahya Kemal."

Ricat halinde muhteşem bir ordu tasavvur ediniz. Şayet divan edebiyatını hayalinizde böyle canlandırırsanız, son okçusu Yahya Kemal'dir. "Osmanlıca" diye bir tabire mesağ varsa, Osmanlıcanın en güzel gazellerini (bu dili ölen bir kuğuya benzetirseniz) kuğu şarkısı halinde o söylemiştir. Sanırım, edebiyat gecesinin Nedimleri, Nefileri, Bakileri, hakiki Nedimler, Nefiler, Bakiler olsalardı, devrimizin söz üstadına, "Bizi kendi sahamızda geçtin. Hiçbirimiz senin kadar güzel söyleyememiştik. Ver elini öpelim!" diyeceklerdi.

Bu zannımın başka dayanak noktalarını bir tarafa bırakarak şunu söyleyeyim; sanırım, divan edebiyatını tanıyanları yalnız bu delilimle ilzam edeceğim: Bütün divan edebiyatının içinde, "mevzu vahdeti" olan pek mahdut gazeller bulunur. Redif ve kafiyelere sığınarak mazmunlar bulmak hüneri öyle bir hünerdir ki, beş beyitlik bir manzume içinde bir mana bütünlüğü meydana getirmek değme üstatlarca mümkün olamamıştır. Sap derken saman demişlerdir. Bunu da, "Gazelin bir hususiyetidir," sayamayız; zira en fazla değer verdiğimiz gazeller, söylediğim evsafta olanlar, bir tahassüs-i külli olanlardır. Yahya Kemal, divan edebiyatının son mümessili olmak sıfatıyla işte bütün gazellerinde bu fendi göstermiştir. "Elini öpeceklerdir," dememin sebebi budur.

Divan edebiyatının son kahramanı olan üstadımız, yeni Türk şiirinin de –tekmil Tanzimat, Edebiyat-ı Cedide ve saire şairleri dahil– en büyük mübeşşiridir. Şu son haftalar içinde *İstanbul* mecmuasında neşrettiği "Sonbahar" manzumesini bir kere de ben sütunumda neşretmek müsaadesini kendisinden aldım. Birlikte okuyalım:

Fani ömür biter bir uzun sonbahar olur.
Yaprak, çiçek ve kuş dağılır, tarumar olur,
Mevsim boyunca kendini hissettirir veda;
Artık bu dağdağayla uğuldar deniz ve dağ.
Yazdan kalan ne varsa olurken haşır neşir;
Günler hazinleşir, geceler uhrevileşir;
Teşrinlerin bu hüznü geçer ta iliklere
Anlar ki yolcu yol görünür serviliklere
Dünyanın ufku gözlere gittikçe târ olur;
Her gün sürüklenip yaşamak ruha bâr olur.
İnsan duyar yerin dile gelmiş sükûnunu;
Bir başka musikiye geçiş farz eder bunu:
Teslim olunca vadesi gelmiş zevaline.
Benzer cihana gelmeden evvelki haline.

Yaprak nasıl düşerse akıp kaybolan suya,
Ruh öyle yollanır uyanılmaz bir uykuya.
Duymaz bu anda taş gibi kalbinde bir sızı;
Fark etmez anne toprak ölüm maceramızı.

Mimarlıkta Yunan üslubu neyse, öyle sanırım sözde de bu manzume odur. O bakımdan mütalaa edilirse şiirin kıymeti büsbütün anlaşılacaktır.

Diğer cihetten dikkati çeken, felsefi bakımdan Yahya Kemal'in ölümü bu derece materyalist görmesidir. O Yahya Kemal ki kendisini kopmaz bağlarla ananelere bağlı biliriz. Bu onun şiirde fikir söylemekten ziyade bir his ânını yaşatmak itiyadından mıdır? Yoksa materyalist felsefenin 20. asırdaki o büyük ruha bu derece tesir etmiş olmasından mıdır? Bu da apayrı bir mevzu.

Akşam, 23 Mart 1944

Halid Ziya'nın Nesri Genç Nesircilere Meşk Olmalıdır

Türkçe kaç cereyan değiştirirse değiştirsin, kaç şekle girerse girsin, ileriki nesillerin unutamayacağı bir neşir üstadımız vardır: Halid Ziya Uşaklıgil.

Onu şimdi de bir an aklımızdan çıkarmıyoruz. Okullarda olsun, edebiyat münakaşalarında ve makalelerinde olsun; daima "örnek" diye ortaya koyuyor, kendisinden hüner öğreniyoruz.

Bazı çocuklar birçok derslerde mükemmel, tek tük derslerde zayıftırlar. Çocuklarda olduğu gibi, milletlerde de aynı hal varit. Nitekim mimarlıkta, musikide konu komşuya üstünlük gösteren Türk milleti nesir yazmakta epey yaya kalmıştır. Vakanüvislerine rağmen beş alıp sınıfı geçecek durumda değildi.

Yarım asır evvel aramızda belirip Türkçe nesri, –bilhassa roman çerçevesi içinde– geliştiren Halid Ziya, aksak bulunduğumuz bir cephede bizi kuvvetlendirmeye ömür tükettiği için gözümüzde büsbütün kıymetlidir.

Onun şahsi irfanı ve sanatkârlığı hepimizce zaman zaman meskût geçilerek –sırf aradaki okul farkı yüzünden, sırf Edebiyat-ı Cedide'ye hamle etmek gayretiyle– "Halid Ziya kusurludur. Çünkü..." nakaratı tutturulagelmiştir. Ve bu terane malumdur: Alışılmamış Arapça ve Farsça kelimelerin, terkiplerin bu üstat tarafından kullanılmış olması! Koskoca bir tarihimizin tecellisi ki, mesuliyeti bir tek şahsın sırtına yükletilemez; hiç kimseye de, "Sen niçin dâhilerin dâhisi olamadın? Elli sene sonra ne yoldan gidileceğini sezemedin de yaşıtlarına meydan okuyamadın?" denemez.

Ve bilinemez, acaba Tevfik Fikret sağ olsaydı "Sis" manzumesini rötuş eder miydi: "Ey dahme-i mersus-u havatır" sözü ayak direyip bir türlü aruza giremediği tak-

dirde bunu kulağından yakalar da sıkıca bir tercüme ettikten sonra ile kaka hece vezine sokar mıydı? İşte Halid Ziya, kendi eserlerini kendi kalemiyle sadeleştirerek yeni harflerle bastırtıyor. Bunlardan *Kırık Hayatlar* romanını da ben hürmetkârına göndermek lütuf ve nezaketini göstermiş.

Şahsi imlaya muteriz olmama rağmen üstadın bu kaprisine riayetle, yazışındaki fanteziyi değiştirmiyorum. Uzunca cümlelerinden birkaçını seçiyorum:

> Bir aralık misafir odasına hep Şark eşyası koymak, burasını her nevi nadir Şark eserleri meşheri yapmayı düşünmüştü: kıymettar şallar, nadide halılar, çiniler, çeşmibülbüller, levhalar, sırma ve ipek işlemeler, oyalarla, müzeyyen yemeniler, kasnak işlenmiş yorganlar, sarma nakışlarla yastıklar, daha daha, bütün mezatlarda arkasından tahassür edilen şeyleri, bedestende dolaşırken karşısında titrenmiş nefiseleri düşünür, hayalinde bunları bugün hemen hemen boş denecek hüznüyle bekleyen odasına takar takıştırır, orasını fakır böyle bir küçük numune sergisi haline koyduktan sonra bir çocuk sevinciyle ellerini çırparak, "Ah! Ne güzel, ne güzel!" derdi.

Bazılarımızın yanlış yola saparak dört elle sarıldığımız "sade suya basit cümle" usulüne adapte edersek yukarıdaki nesir galiba şu hale bile sokulur: "Odasını seçme Şark eşyalarıyla süslemek istiyordu. Türlü antikalar alarak, bunları şimdi fakir olan evine hayalinde yerleştirir, sonra sevinçle el çırpar, 'Ah, ne güzel! Ne güzel!' derdi."

Çoğumuz dimağlarımızı miyop gözleri haline getirdi: Yalnız telif eserlerde değil, tercümelerde de teferruatı dumanlı bir halde görüyoruz; sözü kabataslak bir kılığa sokuyoruz. İhtiyar üstattan aldığım yukarıdaki cüm-

leler, bizlerden sonra yetişecek Türk nasirleri için cidden meşktir: İnsan dimağı, birtakım parantezlerle, denebilir ki, noktalı virgüllerle, ana cümleleri tamamlayıcı tali cümlelerle, kıvrıntılar ve kesintilerle düşünür. Büyük dillerin nasirleri, bütün bu halleri beyaz kâğıda aksettirirler; koca Halid Ziya da, Türkçeye göz nuru dökmüş, bize bu hünerleri gösterebiliyor. Onun pertavsızını mübarek ellerinden devralıp hadiseleri olgun bir nesirle aksettirmeden, Türkçemize "Kemalini buldu!" diyemeyiz.

Akşam, 31 Ocak 1945

Heba Ettiğimiz Mahmut Yesari'ye Dair...

Romancı, hikâyeci ve gazeteci, mecmuacı arkadaşınız Mahmut Yesari'yi kaybettik. Türk edebiyatı, böylece pek kıymetli müelliflerinden birinden mahrum kalmıştır.

Mahmut Yesari'nin edip tarafı gazeteci tarafına, his tarafı fikir tarafına, çekik sanatkâr tarafı girgin muharrir tarafına kat kat faikti. Buna rağmen inkâr etmeyelim: Gazetecilik ve mecmuacılıkta da müteşebbis sıfatıyla değil muharrir sıfatıyla muvaffak olmuştur ve yazılarının topyekûnunda bir anafikir vardı: Fena yaşamak zorunda kalanların ıstırabını, zalimlerin zulmünü belirtmek; fakat bütün bunları bir fırka propagandacısının tatsız çığırtkanlığıyla değil, bal yapan arının tabiiğiyle başarmak.

İstidadının kökleri meşhur hattat olan dedesindeydi. Bu itibarla bir sanat asilzadesi sayılır.

Rahmetli arkadaşımız, biraz da mariz bünyesinin icabı olarak, rotatif makinelerinin muntazam dönüşlerinin gerektirdiği o çetin ve yıpratıcı sanayi hayatı disiplinine giremezdi. Buna kâh cehdederdi; fakat bazen de her şeye lanetler yağdırarak kapar, koyuverirdi. O zaman

bohemlik ülkesine dalar, şu uçsuz bucaksız İstanbul'un bir köşesinde, itikafa çekilirdi. Her nereye gitse etrafında, türlü tabakalardan fakat hepsi de söz ve nükte ehli, hiç değilse hususiyet sahibi insanlar hale olurdu. Hayatımın bir devrinde ben de elde kadeh, gönülde dostluk, merhumun bu gruplarından birine katıldım. Böyle sohbetlerin hatırasını unutmamak ve kutlu saymak, Bezm-i Cemşid'den beri âdet olagelmiştir.

Bohemlik, ekser sanatkârların bal toplaması kabilindedir. Mevsim mevsim lazım gelir. Yüksek tabakanın yeknesaklığı içinde ömür sürmek, müellifin ilham membalarını kurutur. Hatta talihin ihsan ettiği servet imkânlarıyla transatlantiklerle kıtadan kıtaya seğirtmek bile, bir müellife daima içtimai tabakalar içinde ve insan ruhunda –derinliğine– geniş ölçüde seyahat etmek derecesinde edebî malzeme veremez. Hele Türk müellifleri için bunun böyle olduğunu, edipler kadromuz ispat ediyor. Hüseyin Rahmiler, Ahmet Rasimler hâlâ şahsiyetlerini mesafe aşırı seyahatlerinden ziyade, içtimai tabakalar derinliğine nüfuzlarına medyundurlar. Mahmut Yesari de bu bakımdan derinlemesine seyahatler yapan bize bizim hayatımızın muhtelif cilvelerini en iyi anlatan kalem sahiplerindendir. Yazıları aynı zamanda bir içtimai vesika hazinesi olarak, devrimizin bir zihniyet makesi olarak edebiyat tarihine geçecektir.

Mahmut Yesari'yi ellisine basmadan kaybettik. Bence bu emsalsiz sanatkâr, daha fazla, daha iyi yaşatılabilirdi. Daha da semere verebilirdi. Halbuki maddi ölümünden senelerce evvel bakımsızlık yüzünden heba edilmiştir. Söylediğim gibi, onun "işadamı, girgin, müteşebbis, hesapçı, sokulgan, Allah ömür versinci" tarafı yoktu. Cemiyetimiz bu his ve sanat adamını, bu çekik artisti himaye etmesini, köşesinde arayıp bulmayı bilememiştir. Asla

bilememiş beceremeyiştir. Bunun yakinen farkındayım: Mahmut Yesari, dede yadigârı bir sanat şehzadesi olarak her türlü nimetlere layıkken, bunca devlet ve millet müesseselerine rağmen mahrumiyetler içinde kıvrandırılmıştır.

— Falanca ay sekiz yüz lira kazanmıştı ya... eh, üç ay da beş para kazanmamışmış... Geçen seneden bu seneye yüz lira arttırarak, bu sene falanca müesseseden aldığı elli altı liranın üzerine katsaydı muhasebeci muavinimizden bile daha âlâ yaşayabilirdi!

Bu kabil birtakım hesaplar yürütenler arasında hatta onun dostları, hatta onu gayet iyi anlamak iddiasında olanlarında mevcut bulunduğunu görerek dostuma rahmet okurken kendi kendime mırıldanmaktayım:

"Suphane men tahayyere..."

Hamiş: Hastalığında Mahmut Yesari'yi sıyanet eden kıymetli doktorlarımıza teşekkürü bir meslek borcu biliriz.

Akşam, 19 Ağustos 1945

Cemiyet ve Şair

Yahya Kemal'e ve yeni nesil şairlerine dair bu sütunda yazdığım bir fıkra[1] basında ve okuyucuların arasında yankı uyandırdı.

1. "Yahya Kemal ve Yeni Nesil Şairleri" (*Akşam*, 10 Şubat 1946) adlı bu fıkranın temel savları burada genişletilerek tekrarlandığı için seçkiye sadece bu yazıyı almayı tercih ettik. (Y.N.)

Hayranlık

Haber gazetesinde "Arı" müstearıyla beni birçok noktalarda haklı gören meslektaşımız, Yahya Kemal'e dair yazdıklarımı "hayranlık" sayıyor ve bunu tenkit ediyor.

Halbuki güzel bir kadına âşık olmak kadar, büyük şairlere de hayran olmak pek tabiidir. Mademki şiirin "tahteşşuur" ile ilgisi olduğunu kabul ediyoruz; öyleyse şair mistik hüviyetiyle bizi kapsadığı nispette büyüktür ve biz hayran olduğunuz nispette onu anlamaya doğru bir basamak yaklaşırız. Kitabını elimize aldığımız, sahnesinin önüne oturduğumuz sanatkârı kendimiz ölçüsünde basit fanilerden sayıyorsak arada matlup kontakt doğamaz. O takdirde kusuru ya onun "verici" anteninde ya kendimizin "alıcı" cihazında aramalı!

Şiir ve Şuuraltı

Bazı edebiyatçı münevverlerimiz de benim şiiri şu yolda tarif edişimi noksan buluyorlar: "Tahteşşuurun söz sanatıyla ifadesi."

— Arap kasidelerinde gazalardan bahsedilir; yine şiirdir. Hani şuuraltı? Tasvir edici şiirler vardır. Hani şuuraltı?

Böyle söyleyenler, rüyalarında her medeniyet seviyesinde ayrı olduğunu unutuyorlar. Arap kaylulesinde paylulesinde kendini danslı çayda değil, gazvede görüyordur. Eskimo buzlu deryalar görür. Manzaralar şuuraltına işlemiştir. Manzarayı tasvir eden de, hakiki şiir yazabildiyse gördüklerini şuuraltı imbiğinden sanatla geçirmiştir.

Heyhat, Hugo!

Fransız mütefekkirlerden birine, en büyük Fransız şairinin kim olduğunu sormuşlar, "Heyhat, Hugo!" demiş.

Yani, Victor Hugo'nun şiiri ters anladığını, edebî faaliyetinin büyük bir kısmını birtakım manzum hikâyeler yazmakla geçirdiğini telmih etmiş. Buna rağmen onca yine en büyük şair Hugo! Çünkü eserlerini yazarken, "akıl" tarikiyle tertiplediği bir mevzu montürü üzerine o gani şuuraltı hazinesinde çıkardığı hakiki şiir mücevherlerini diziyor. Montür de "cemiyete fayda" bakımından kıymet. Onun için, pek de "heyhat" Hugo!" mu?

Marizlik ve Sıhhat

Çoğu kimse "şuuraltı" denince ille cife bir yer sanıyor: Doktor Freud'un tasvir ettiği o sapıklıklarla dolu olması şartmış gibi... Halbuki içimize sindirilmiş, şahsiyetimize mal edilmiş ne büyük aşklar, kahramanlıklar vardı. Her gönül salt uçurum değil; bazıları da enginlemesinedir yahut göklere doğrudur.

Bizim bu ulvi hislerde züğürt, manevi keşif ve icatlarda kısır 20. asrımızda, şairlerin ruh derinliğinden vâfir hezeyan çıkıyorsa kabahati asrın manevi hamle yapmamasında bulmalı.

Din gibi mezhep gibi, adalet, müsavat, hürriyet, sosyalizm, millet sevgisi gibi, şövalyekâri aşk gibi büyük ve iman hislerin yeni keşfedilip gönüllerde henüz taptaze kaynaştığı altın devirlerinde şiir daha sıhhatliydi. Şimdiki gibi mızmız değil, hımhım değildi. Şuuraltlarından asil ve ihtişamlı fevvareler fışkırıyordu.

Müstakbel sıhhatli cemiyetlerde, şairlerin yaratacağı eserler nur içinde pırıl pırıl olacaktır.

Şairlerin de çığırlar açabileceğini ayrıca unutmamalı.

Akşam, 17 Şubat 1946

Genç Neslin Küçük Hikâyeleri ve CHP

Muhterem üstatlarımız Halide Edib ve Adnan Adıvar'ı geçenlerde ziyaret ederek sohbetlerinden istifade ettiğim sırada, tanınmış romancımız yeni nesil gençlerinin en ziyade "küçük hikâye" denen çeşitte muvaffak olduklarını söyledi. Bu hususdaki fikirlerinin tafsilatını elbette kendi kalemlerinden okumak faydalıdır. Ben ancak iştirak ettiğim bu hükümden hareketle şahsi düşüncelerimi anlatacağım.

Roman yalnız yazılması noktasından değil, basılması noktasından da muğlaktır. Tabı imkânlarını ellerinde bulunduranlar, "Halk tutmaz! Daha âşıkane olsun! Küçükhanımların zevkine uysun!" gibi sık sık müdahalelerde bulunurlar; genç müellifi Fransız popüler janrına doğru itip dururlar. Neticede eserlerin yüzde doksanı, telif dahi olsa, hakikatte adapteye benzer. Zira mekanizması adaptedir: Motoru Avrupa'dan getirilip karosörü burada yapılmış kaptıkaçtıları andırırlar. Ancak o kadar "milli"dirler. Şimdi bu tarife göre, Edebiyat-ı Cedide'den başlayıp son romanlara kadar hepsini yoklamadan geçirelim. Sınav sonucunu da, haydi mürüvveten ilan etmeyelim. Halbuki mesela İngiliz, Amerikan, Rus, Alman, Fransız roman okullarından her birinin mekaniğinin modeli ötekinden ayrıdır. Bizde yerli romanın orijinal ve sağlam bir hüviyeti belirmediyse, bunun bir sebebini de romanın –isminden de anlaşıldığı gibi– bize son asra kadar yabancı bir medeniyet ailesine mahsus bir yazı çeşidi olduğunda aramalıyız.

"Küçük hikâye" ise öyle değil: Müellif her türlü laboratuvar araştırmalarını bu sahada yapabilir. Köyden bahseder, fabrikadan bahseder, aktar dükkânındaki ihtiyardan bahseder. Hülasa memleketin arzu ettiği her köşe ve bucağına fotoğrafının objektifini çevirir. Tab vasıtala-

rını elinde bulunduranlar da ona, "Can sıkıyorsun! Küçükhanımlar bundan hoşlanmaz!" diyemezler. Çünkü neşri kolaydır. Gazete ve mecmuada hikâye, ancak bir sütun işgal edecektir.

Ancak bu noktadan sonrası için müşkülat başlıyor:

Kitapçılar, yukarıda evsafını tarif ettiğim Fransız karması "milli" romanlarımızı memnuniyetle alıp bastıkları halde, hikâye kitabı basmakta fevkalade müstağnidirler. Zira meşhurdur ki edebî hikâye kitaplarına revaç yoktur. Onun için, ilk suyunu Nasreddin Hoca'nın Bektaşi'nin pınarından aldıktan sonra bugün memleketin birçok dergilerinde, yevmî gazetelerinde türlü genç imzalarla çıkan, yalnız edebiyat değil örf ve âdet bakımlarından, Türkiye hayatının türlü tecellilerini aksettirmek bakımlarından kıymetli olan küçük hikâyeler derlenip toplanmamak yüzünden zebil oluyor.

CHP geçen senenin şairlerini ve mimarlarını müsabakaya sokarak teşvik etti. Umarız: Önümüzdeki sene aynı müsabakaları daha genişletsin ve –mükâfat vermeyi ikinci plana terk ediyoruz– edebiyat ve içtimai vesika bakımından kıymetli hikâyelerin derli toplu basılmasına, şurada burada zıyaa uğramamasına imkân versin.

Akşam, 1 Nisan 1946

Son Senelerin Güzel Şiirlerinden Biri

Son seneler zarfında şiir müsabakaları yapıldı, ikramiyeler dağıtıldı; fakat ne saz şairi Âşık Veysel üzerinde duruldu ne de onun aşağıdaki manzumesine mükâfat verildi.

"Toprak" isimli bu manzumenin, zannımca, üzerinde durulacak ([İlk kuplenin ikinci mısrasındaki kelime-

yi] yerli lehçeyle "sadıh" diye de [İstanbul lehçesiyle][1] "sadık" diye de okursanız ve yâr kelimesini uzatmaksızın telaffuz ederseniz, toprağa "dorpah" derseniz ve umumiyetle Anadolu tahassüsüne kapılırsanız) yaman bir edası vardır. Üçüncü kuplesinin başında şaşırtıcı bir sadelik, aynı kuplenin üçüncü mısrasında daha şaşırtıcı bir zalim erkeklik var. Dördüncü kuplenin üçüncü mısrası, ahret fikrini sathi bir şekilde anlatıyorsa da, sonuncu kuple, hele üçüncü mısrasıyla bulunmaz bir inceliktedir. O zalim erkek tahassüsünden, o sathi uhrevilikten sonra bu neticeye nasıl varıldığına şaşılır.

Her neyse, bu küçük mukaddemeden sonra asıl esere gelelim.

Dost dost diye nicesine sarıldım
Benim sadık yârim kara topraktır
Beyhude dolandım, boşa yoruldum
Benim sadık yârim kara topraktır

Nice güzellere bağlandım kaldım
Ne bir vefa gördüm, ne fayda buldum.
Her türlü isteğim topraktan aldım
Benim sadık yârim kara topraktır

Koyun verdi, kuzu verdi, süt verdi
Yemek verdi, ekmek verdi, et verdi
Kazma ile döğmeyince kıt verdi
Benim sadık yârim kara topraktır

Bütün kusurumu toprak gizliyor
Merhem çalıp yarelerim düzlüyor

1. Gazetede parantez içi hem karışık hem eksik çıkmış, biz köşeli parantezler kullanarak karineyle doldurduk (Y.N.)

Kolun açıp, yollarımı gözlüyor
Benim sadık yârim kara topraktır

Karnın yardım kazma ile bel ile
Yüzün yırttım tırnak ile el ile
Gene beni karşıladı gül ile
Benim sadık yârim kara topraktır.

Bilhassa sonuncu kupleyi, İstanbullu gibi okumamanızı rica ederim. Şu eda, kıymeti veriyor:

Garnın yardım gazma ilen bel ilen
Yüzün yırttım dırnağ ilen el ilen
İlh

Son kuplesini evvelce de misal diye zikrettiğim saz şairi Âşık Veysel neslimizdendir ve âmâdır; Ankara münevverlerinden pek azı onu tanıyor. Şöhreti memleket ölçüsünü pek bulmamıştır. Tamamını sonradan ele geçirdiğim yukarıdaki şiir, öyle sanırım; edebiyat meraklılarının seçme şiirler defterine bu sütundan behemehal kopya edilecek ve gelecek nesillerde de unutulmayacaktır.

Hint edebiyatını, Çin edebiyatını, Yunan, İsrail, Arap, Acem, Türk, Frenk edebiyatlarını akla getirin: Her şey kayboluyor, iyi söz kaybolmuyor.

Bir de sözün uçucu bir şey olduğunu tevehhüm ederiz.

Akşam, 5 Ocak 1947

Şiir Tercümesi

Bir Fransız edebiyat mecmuası, parlayan Anglosakson şairlerinden birinin, metniyle ve tam tercümesiyle, şiirlerini basmış. Hepsini de Hıristiyani bir dindarlık havası içinde.

André de Richaud imzasını taşıyan[1] bu eserlerden birini aşağıya alıyorum:

Seigneur vous avez fait la nuit trop longue
Vous avez fait couler les rivières, éclore les fleurs
Vous avez fait le fort et le faible
Mais, Seigneur, vous avez fait la nuit trop longue
Vida pourquoi vous avez fait la nuit trop longue
J'ai un odeur et j'ai une maison
La porter en est ouverte toute grande
Mais à moi, vous avez fait chanter un chant solitaire
Volai pourquoi vous avez fait la nuit trop longue

"Şunun Türkçesi nasıl olabilir?" diye bir meraka kapıldım. Gerek Fransızcasında gerek İngilizcesinde Rabbe hitapla –"sen" demek mümkünken– "siz" deniyor. Ben de evvela, "Aslına tamamıyla uygun ve nesirvari tercüme edeyim," düşüncesine saptım ve başladım.

Odada bulunan Refik Halid üstadımız, "Ne yapıyorsun?" diye yanıma geldi.

Şiirlerin lafzı lafzına değil behemehal selikaya uygun tercüme edilmesi icap ettiğini söyledi.

1. Şiir aslında ABD'li müzisyen, söz yazarı Sam Lewis'e ait: "*Lawd, you made the night too long!*" André de Richaud Fransızcaya çeviren isim. Vâ-Nû'nun bu yazısında anlattığı "atölye" çalışmasına dair ayrıntılı ve güzel bir yorum için Savaş Kılıç'ın şuradan ulaşılabilen yazısına bkz. http://cevbir.org.tr/yazi-yorum/ceviri-tarihinden-sayfalar/1947de-bir-ceviri-atolyesi. Aynı linkte şarkıyı Louis Armstrong'un sesinden dinlemek de mümkün! (Y.N.)

Sonra karşı masadan –eski şairlerden– Şevket Rado dostumuz bize iltihak etti. Bilhassa onun gayret ve himmetiyle şu tarz bir tercümede karar kıldık:

Irmakları akıttın, çiçekleri açtırdın
Güçlüleri, güçsüzleri yarattın
Amma, Rabbim, geceleri çok uzun
Bahar türküleri söylettin saka kuşlarına
Banaysa yalnızlık türküsü söyletiyorsun
Bunun için geceleri çok uzun
Bir kalbim var, bir de evim
Kapısı ardına kadar açık
Kalbi ne yapayım, evi neyleyim
İkisi de bomboş olduktan sonra
Sen yüce dağların hepsini, yeri göğü yaratansın
Ben kimim ki sana sitem edeyim?
Fakat Rabbim, geceleri çok uzun

Ertesi gün Necip Fazıl Kısakürek'le yeni şairlerden Celal Sılay'a rastlayıp bu tercümeyi gösterdim. Arzu ettikleri rötuşu yapmalarını rica ettim. Necip Fazıl –Fransızcasını beğenip– tercümeyi şu hale soktu:

Irmakları sen akıttın, çiçekleri sen açtırdın
Sen yarattın güçlüleri, güçsüzleri
Fakat Rabbim, geceleri çok uzun
Bahar türküleri söylettin saka kuşlarına
Banaysa yalnızlık türküsü söyletiyorsun
İşte Rabbim, geceleri bunun için çok uzun
Benim bir kalbim var, bir de evim
Kapısı ardına kadar açık
Yürek neye yarar ve ev neye iyi
İkisi de bomboş olduktan sonra
Sen yüce dağların hepsini, yeri göğü yaratansın

Ben kimim ki sana sitem edeyim
Fakat Rabbim, geceleri çok uzun

Celal Sılay ise son tercümenin 5, 6, 9, 10 ve 11. mısralarını olmamış saydı. Kısakürek 10. mısrasını fena tercüme edilmiş saydı. Celal Sılay serbest nazım denen usulle eser yazan şairlerimizden olduğuna göre, bu tercüme tecrübeleri, belki de serbest nazımcıların mısra telakkileri hakkında bir fikir verir diye yukarıdaki tercümeleri bir vesika saydım.

Akşam, 12 Mart 1947

Genç ve Yaşlı Türk Muharrirleri Ne Kazanır

1947 senesinde, Türkiye'de matbuat, tiyatro, sinema ve radyonun en inkişaf etmiş bulunduğu İstanbul, Ankara ve İzmir gibi merkezlerde genç muharrir, müellif ve mütercimlerin hayatı nasıl bir hayattır?

Bu suale türlü cevaplar verilebilir: Mesela, "Muharrirler şöyle geziyor, böyle çalışıyorlar; ilhamlarını şu membalardan alıyorlar..." gibi.

Hayır, ben bugünkü mevzumu onların sade maddi sahalarına, çalışma ve kazanma imkânlarına hasredeceğim.

Böyle bir arzuyla –başka mesleklerde ilgisi olmayan, mesela muallimlik etmeyen yahut miras yoluyla hususi servete sahip olmayan– şahısları göz önünde tutacağım. Mesleğin hakiki vaziyeti ancak böyle "amele-i tahrir"in durumundan anlaşılacaktır.

Genç Nesil Muharrirleri Kimlerdir?

Şakaklarında kır belirmiş bir meslektaşa soruyorum:

— Hangi nesildensiniz?

— Genç nesildenim sanırım.

— Arap harflerini biliyor musunuz?

— H'ları, hı'ları, zel'leri z'leri, zı'ları, dat'ları mükemmel sökerim.

— Öyleyse sizden paso.

— Neden?

— Çünkü 1947'deyiz. Yeni harfler çıkalı yirmi küsur sene oldu. Siz o zaman iptidainin dördüncü sınıfında bulunsanız ha'ları, hı'ları, dal'ları, zel'leri, doğru yazacak kadar imlayı yine öğrenmiş bulunamazdınız. O sebeple, şimdi içinde bulunduğumuz sene zarfında, eski harflerle rika cızıktıranlar, müsaadenizle artık yeni nesil sayılmasın. Yeni muharrirler kimler?

— Bana da makul görünen sizin ölçüsüne göre "yeni muharrirler" var. Fakat bunlar umumiyetle gazetelerde çalışırlar. İstihbaratla uğraşırlar. İçlerinde iyi alamerikan röportajcılar çıkmıştır.

— Ne kazanırlar?

— Ayda seksen liradan, hatta bazen elli liradan başlayın. Şayet yüksek mektep mezunuysalar, Garp dillerini biliyorlarsa, çok sokulgan, çok muvaffakiyetli, çok tatlı yazar ve atak kimselerse ayda 100-150 lira... Hatta bir seferinde imzası iri harflerle birinci sahifelerde pırıldayan ve şahsen tehlikelere maruz kalan meslektaşlara 100'er lira aylık verildiğini tespit ettim.

— Gazeteler dışındaki gençler?

— Bazı yeni şairler var. Fakat şöhretleri dar bir edebiyatçı muhitine inhisar ediyor. Keza romanlar, hikâyeler tecrübe edenler de var amma onlar da öyle; hatta profesyonel olamamışlardır. Kalemleriyle yaşayamıyorlar. Daha ileri gidip söyleyebilirim ki kalemlerinin mahsulü için pek para alamıyorlar.

Eski Muharrirler Ne Kazanır?

Mevzuyu yakından bilen muhatabım, bu suale cevap vermek için gazete muhabirlerinden başladı:

— 200-300 lira... En kabadayısı dört yüz lira... Hükümet merkezinde çalışan pek meşhur bir muhabir, muhtelif gazetelerden daha fazla toplayabilir. Fakat bu gibiler birkaç istisnadır.

— Müellif muharrirler?

— Gazetelerde ve mecmualarda imzalı tek bir yazı 3,5 lira ile 25 lira sırasındadır. Pek nadir ahvalde –yazı yazan zatın sinni, eski şöhreti, bilhassa pek seyrek yazdığı dikkate alınarak– 50 lira ücret aldığı vakidir. Yeni çıkacak *Aile* mecmuası[1], böylelerine 100 lira daha vermiş ve rekor kırmıştır. Fakat bu azamiler, ender vaziyetler. Mamafih "Namık Kemal bir yazısına bir altın alırdı." "Ahmet Rasim, yarım altın, bir altın alırdı," dendiğine göre bu rekorlar şimdi kırılmış oluyor. Çünkü 50 lira, 100 lira, bir altından pek fazladır. Hoş, satın alma kabiliyetleri münakaşa götürür; o başka... Fakat bu paraları kazanabilmek için, sakalı değirmende ağartmamalı ve fırsat kuşunun keskin bir avcısı olarak beklemeli.

— Her şeye rağmen telif ücretlerinde bir yükseliş var demektir.

— Hayır. Zira evvela mecmualar az. Kitapçılık neşriyatı durgun mu durgun! Bir mesele nadir istisnalar ile değil, umumi kaideleriyle ölçülür. İyi bir tercüme romanı, orta bir telif romanı bir senede kitapçılara satmak mümkün değildir. Kötü eserlerle piyasa öyle işba haline gelmiştir ki okuyucu kanıksamış ve kitaptan adeta nefret

1. Yapı Kredi Bankası'nın desteğiyle Vedat Nedim Tör ve Şevket Rado yönetiminde 1947 yılında yayımlanmaya başlanan bu cömert "ev dergisi"nde Yahya Kemal Beyatlı, Refik Halid Karay, Vâ-Nû, Nahid Sırrı Örik, Mesut Cemil, Orhan Veli Kanık gibi ünlü şair ve yazarların eserleri yayımlanmıştır (Y.N.)

etmiştir. Şimdi iyice kitaplara bile el sürmek istemiyor. Kitap okuyacak yerde gazete okuyor, sinemaya gidiyor yahut kabak çekirdeği yiyor! Kitapçı İbrahim Hilmi'nin söylediğine göre bir eser, tab edilince, reklam parasını bile çıkarmıyor. Onun için bir kitapçı, kendinin naz ve istiğnayla seçtiği bir tercüme eseri tanınmış bir mütercimden 100-150 lira arasında almak yolunu tutuyor. Düşünülsün: Koskoca kitap! Bir kostüm, bir palto değerinde dahi değil. Göz nuru, zekâ mahsulü telif eserler de, diyelim ki, bunun yüzde elli fazlasına gider; fakat onlar dahi tabiin nazlanarak seçmesine bağlı... Gördüğünüz kitaplardan çoğu, "Parasını istemem, basılsın elverir!" diye tabiye bırakılmış yahut bizzat muharrir tarafından ziyanına bastırılmışlar. Hülasa kitapçılık tarumar... Hele yeni nesil bu sahadan bir şey kazanamıyor. Tab edilen broşürümsü şiir dergileriyle üste veriyor.

Rekor Kimde?

— Rekor kıran muharrirler?

— Mesela Halide Edib Adıvar son romanlarından birini, tefrikasını 50'den satmış diye kendisinden tahkik etmek cesaretini gösteremediğimiz bir tevatür vardır.

— Diğer bazı yüksek rakamlar işitiyoruz.

— Kendi kendine reklam etmek isteyenlerin de mübalağa ettiklerini düşünmelisiniz. Diyelim ki halkın tuttuğu meşhur bir müellifin bir tefrikası azami 15-100 liradan 50 tefrika sürsün ve kitabı 1.000-1.500 liraya satılsın. Keza 1.000, haydi 1.500 liraya –o da azami– bir senaryosu satılsın; ki senaryoyu yapmak ayrı meşgale ayrı hünerdir; aylarca uğraşmak ister. Sonra aynı roman piyes haline getirilsin. O da rekor kırsa 3.000 lira getirecek. Fakat bunun için dahi aylarca uğraşıp kitabı sahne için tekrar yazmak lazım. Radyoda temsil edilsin: 100 lira... Yani en birinci bir müellif, şayet halkın zevkini göz önünde tutarak, kendi sanat kaygılarından feragat ederek eser-

ler yazarsa bir eserinden dolayı, aynı eseri gazetede tefrika ettirerek, kitap halinde bastırarak, sinemasını ve tiyatrosunu oynatarak 7.500 lira kazanabilir. Radyosu caba... Lakin bu hem roman hem senaryo hem çifte piyes halinde üçüzlü mesaiyi icap ettirir. Bu da çalışkan bir müellifin bir senelik mesaisini yutar. Aylara taksim edilen 600 lira... Ve üstelik şansların tamam olması lazım. Mesela sahnede 100 defadan fazla oynatabilmek. Bir de bakarsınız aynı müellif geçen yıl oynanan piyesinden 3.000 lira alabilmişken bu yıl yazdığı eseri ancak dört hafta oynanabilmiş, eline 600 lira geçmiştir. O da vaki... Diğer taraftan kitabının senaryosu yapılamamıştır; fakat romanı birkaç tab yapmıştır. Telafisi ondan olabilir.

— Demek ki sizce azami istikrar, iyi bir Türk muharriri için 600 lira üzerinde?

— Azami istikrar... Evet... Lakin bazı hususiyetlerle... Faaliyet hayatında her sene bu seviyeyi tutanlar nadirdir. Çoğunun modası geçer. Parlaklıkları birkaç yıl sürenler, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim gibi, sırf muharrirlikle geçinen Refik Halid gibi yarım asır sürenler vardır.

Daha Yükseğe Fırlamak Mümkün mü?

— Daha yüksek kazançlara fırlayanlar?

— Üç türlüdür: "Amele-i tahrir" olmaktan çıkıp patronlaşanlar. Amma bunların kazançlarını muharrir parası değil, patron parası sayarız ve böyleleri mevzumuzun dışına çıkar. İkincisi, muharrirliği siyasi ve iktisadi veya mali müesseselerle izdivaç ettirenler ki onlar da mevzu dışı. Hakiki muharrirliğin üçüncü bir noktada yıldızı normal şekilde pırıldayabilir: Büyük ecnebi dillere tercüme ettirmek, dolarla, sterlinle, rubleyle, frankla zengin olmak... Hollywood'da filmlerini çevirtmek. New York ve Londra tabilerinden aldığı paraları İspanya'da şatolara yatırmak... Böylesi, diğer küçük milletlerin bazı müellif-

lerine mukadder oldu amma, bizim milletin muharrirleri henüz o seviyelere ulaşmadı.

— Ne zaman ulaşır?

— Öyle sanırım ki bir muharrir –nadir istisnalarla– kendi memleketinin şartları içinde ve okuyucularının muhabbeti üstünde yükselir. Evvela dahilde çok kazanabilmeli... Orijinalliği beynelmilel şekilde tahakkuk etmeli. Ondan sonra anlattığımız yatlar, şatolar... Yoksa faaliyetinin parlak yıllarında azami 600-700 papel yahut meslek haricinden bir koltuk değneği... İçtimai garantisizlik... Kötü bir ihtiyarlık, fakirane bir ölüm, belediyenin kaldıracağı cenaze...

Yürük Çelebi imzasıyla, *Akşam*, 15 Mart 1947

İttihat ve Terakki Devrinde ve Cumhuriyet'te Muharrirlik Mesleği

Bir nesil evvelin muharrirlerini hayalimden geçiriyorum. Hemen hiçbiri mesleklerinin icap ettirdiği tabii merhalelerde değildirler. Onun için bunca liseye, bunca yüksekokula ve İkinci Dünya Harbi'nin kırmadığı böyle mesut, böyle geniş mevcutlu bir nesle rağmen muharrir yetişmiyor. Her münevver meslekten –hatta eski devirde mevcut bulunmayan mesleklerden– yeni yeni mümessiller çıkmıştır. Eski harfleri bilmeyenler arasında imza sahibi edipler beş tane var mı, üç tane var mı?

Yok... Sebepleri?

Sebepler ihtimal birçoktur. Başlıcası, harf ve dil inkılaplarıdır. Fakat yabana atılmayacak bir sebep de geçen nesil muharrirlerinin uğradığı akıbet olsa gerek... Eskiler gençliğe katiyen heveslendirici bir numune teşkil etmediler.

"Gemisini kurtaran kaptandır!" dercesine, birtakımı, meslek dışına kapağı dar attı. Bunlar, umumiyetle İttihat ve Terakki rejiminin müzaheret gösterdiği üdeba idi. O devirde, hakikaten bir müzaheret vardı. İhtimal bu, eski saray âdetlerinin devamından, ihtimal Ziya Gökalp'in yüksek şahsiyetinin tesirinden ileri geliyordu. Bir imzacık kendini gösterdi mi, kimdir, kimin nesidir, vaitleri ne olabilir diye düşünülürdü. İttihat ve Terakki'nin son senelerinde belirenler bile böyle bir alakaya nail olmuşlardı. Nimete boğmak kabilinden değil, gönül almak, yol göstermek kabilinden bir alaka vardı.

Cumhuriyet devrinde bu alaka, evvelce alaka görmüşler üzerlerinde teamülü bozmamak istercesine devam ettiyse de, zürriyetsiz kaldı ve zürriyetsiz her mevcudiyet gibi keyfiyet değiştirdi. Çeyrek asırlık bu devirde kalburüstü kalem sahipleri, rejimin iltifatına nail oldukça, asıl kıymetli muharrirlik vasıflarını terk ederek türlü particilik işlerine, Meclis'te encümen faaliyetlerine, devletçilik müesseselerine, sefirliklere, umum müdürlüklere keenne terfi ettirmişlerdir. Böylece fikir ve sanat hayatımız için ölen romancımız, nasirimiz, fıkracımız pek çoktur. Saydığımız şube ve meslekler bunları kazandılar mı, orasını bilemiyoruz. Eğer misal, üç-beş olsaydı, üzerinde durulmazdı. Lakin iktidarın hüması ne zaman aramızdan birinin başına konsa, "Birini daha kaybettik!" der, üzülürüm.

Tek partili rejimin bir yanlışı, muharrir ve ekibi, kendi mesleği içinde geliştirmek için çareler arayıp bulmamasında olmuştur. İttihatçılar bu hususta becerikliydiler; mevzuya avdet ediyorum: *Yeni Mecmua*'nın hatta kendi yevmî gazetelerinin etrafına hayattan yetişme muharrirleri toplamışlardı.

Cumhuriyet rejiminde, ne zaman büyük sermaye fedakârlıklarıyla, hatta yalnız fırkacılık kaygısıyla değil,

Türkiye irfanının gelişmesine hizmet etmek [gibi] halis [bir] niyetle bir mecmua, bir gazete çıkarılsa bu işin çok defa başında ve hemen her zaman içinde o ana kadar muharrirliği kendine emel ve meslek yapmamış parti adamları görürüz. Basın ve yayını ilgilendiren teşkilatta da bu böyledir. Basın mümessilliklerinde de keza... Bu sebeple, *Yeni Mecmua* pırıl pırıl parlamış; son devrin mali destekli mecmua ve gazeteleri milyonluk zararla sönüp gitmişlerdir; başka türlü de olmazdı. Mühendislerin ve amele ustalarının yapmadıkları köprüden geçer misiniz? Öyle gazeteleri de okumuyorsunuz.

Demek ki muharrirler başka mesleklere sehven sevk edilmiştir. Başka meslek ve istidattakiler de muharrirliğe sehven sevk edilmiştir. Hatıralarınızı yoklayın: Namütenahi misaller bulacaksınız.

Tek partili rejim, bizim mesleğin inkişafı için maalesef hiçbir zaman iyi tedbirler alamadı. En iyi unsurlarımızı kapıp götürdükten maada, bunlara, "Ressam hazretleri bazen sefaret işleriyle meşgul oluyorlar," tarzında sinekürler de vermemiş olacak ki, ressam hazretleri artık tablo yapamadı; bir.

Geri kalanlar –telif ve tercüme hakkı tanınmaması yüzünden– ecnebi müelliflerin bedava tercüme edilen eserleriyle sefilane pençeleşmek zorunda kaldılar; hâlâ da kalıyorlar; iki.

Müelliflik, gazetecilik gibi meslekler, kendi kendilerini koruyacak tarzda teşkilatlanmadı, teşkilatlandırılmadı; bilakis, siyasi talihsizliklere uğrayıp zaman zaman çok kabahatli sayıldı, hırçınlaştırıldı; serkeş sayılıp yine zaman zaman baltalandı; üç.

Basın ve yayını ilgilendiren teşkilatın kadroları da, ecnebi memleketlerdeki basın mümessillikleri de basın ve yayın dışındaki mesleklerin şahsiyetleriyle kurulmuştur, dört.

Şimdi de son bir darbe bekliyoruz: Meclis açılıyor; gelir vergisi telif ve tercümeye ve gazetecilik mesleğine –hiçbir meslek ve zümreye vurmadığı nispette– kahredici bir darbe indirmek üzeredir; bunu kimse kimseye anlatamıyor; beş.

Bütün bunlardan sonra, "Yeni nesilden iyi kalem sahipleri ne zaman çıkacak?" diye beklemek abestir.

Marifet iltifata tabidir
Kim, neye heveslensin?

Akşam, 29 Ekim 1947

Ecnebi Müelliflerin Telif Hakları

Avrupalılar bizlerden bir hak arıyorlar. "Bizlerden" demekteki kastım, matbuat mensuplarından. Fakat daha da geniş sahalarda hak aramaktadırlar. Sinemacılardan, gramofon plakçılarından, barcılardan, gazinoculardan ve dolayısıyla, bilvasıta, bütün Türkiye halkından.

Telif hakkı arıyorlar.

Yazdıkları romanları, çevirdikleri filmleri, besteledikleri şarkıları, çektikleri fotoğrafları, çizdikleri karikatürleri ilh, istifademize bedava arz etmekte devam niyetleri yok. Bunlardan maddeten, manen zevk aldığımız nispette yakamıza yapışacaklar:

— Sökülün paraları!

Mesela sinemacı, filmi kirayla almak ücretinden başka –defalarca oynattığından dolayı– Patagonya'daki müellife her seferi için, ince hesaplarla tutulmuş bir minimini lira milimi verecek. Buradaki sinemacı da her bilet üzerinden bunu halktan sızdıracak.

Barda, bir Avrupa havası çalındı mı:

— Uçlan, hacı ağa! Zevk ediyorsun...

Gazete sekreteri eline makası aldın mı:

— Davran muhasebeci! Yerli muharrir derken başına bir de ecnebi kalem, fırça ve objektif sahipleri çıktı. Onlara da hisse.

Ve bu hesapları ecnebi diyarlardaki müellifler namına toplamak üzere –bizce muğlak, onlarca değil– bir kontrol cihazı mevcutmuş. Garplılar şimdi Türkiye'ye bunu vazetmek için yollar aramaktadırlar. Bazı kanunlar, bize vaktiyle izah ettiklerine göre zaten varmış, bazı yenilerini de çıkarmak bahis mevzusu.

Bunun neticesi ne olacaktır?

Kaba bir görüşle: Vay efendim, çok döviz çıkacak, az döviz girecek. Çünkü ithalatımıza nazaran ihracat devede kulak. İhracat, bir-iki romanla, bir-iki beste ve fasa fiso birkaç film. (Gerçi Garplılar, kendi eserleri için az telif hakkı alacaklarmış, bizimkileri kullandıkları takdirde müelliflerimize çok verecekler. Amma kullandıkları takdirde. Nerede o kuyrukluyıldız?)

Sanırım bu mevzuyu döviz ölçüsünün fevkinde olarak mütalaa etmeliyiz.

Evvela; barda, bardaktan içkiye kemanın kirişinden garsonun gömleğine kadar her unsur maliyete bir katre ilave ediyor. Peki, neşe uyandıran şarkının bestesini yapan niçin parsa harici kalsın? Onun da bir emeği geçmiştir. Saksafoncunun hakkını saksafoncuya, bestenin hakkını bestekâra. Bundan daha makul bir hukuk nazariyesi olamaz.

Bu teşebbüsün ilk kademesi, elbette Türk müellifini gümrük himayesi altına girmiş yerli mal derecesinde derhal sıyanet etmeyecektir. Çünkü istenilen telif hakkı, esasen laşey kabilinden ve bazı maddelerde büsbütün sembolik. Lakin yerli telifin himayesine de ancak bu yoldan adım adım gidilebilir.

Unutmamalı ki bugün Türk müellifi mucize kabilinden ve belki de iktisat tarihine garibe diye geçecek şekilde bir mevcudiyet idame edebilmektedir. Tasavvur edilsin: Dünyanın bütün şaheserleri Türkiye'de bedavadır; bunların rekabeti mevcutken, yerli müellif eser yazacak da geçinecek! Vay benim köşe sakalım!

Avrupa mobilyası bedava olsa (ve daha iyi mobilya olduğu malum) bu rekabet karşısında bizim mobilyacılar dükkânlarını kapatmazlar mıydı? Halbuki Türk müellifi "Neyleyim kurtulamam tab-ı hevesnakimden" fehvasınca hâlâ sabitkadem.

Telif hakkının yoluna sokulmasıyla onun da hayatı normale doğru gidecektir.

Akşam, 27 Mart 1949

Güzel Sanatlar ve Makineler

Ankara'dan haber verildiğine göre, Eflatun Nuri isimli bir ressam, Nasreddin Hoca'nın bir hikâyesini üç dakika sürecek bir film halinde, Walt Disney usulüyle canlandırmış. Başka fıkraları da "canlı resim" tipine sokacakmış. Neticeyi merakla bekliyoruz. İnşallah muvaffakiyet nispeti büyük olur. Küçük dahi olsa ilk adımdır, tebrik ederiz.

Geçenlerde şair Asaf Hâlet Çelebi arkadaşımızla şiirin talihsizliğinden bahsediyorduk:

Hemen her sanat, mihanik medeniyetin tekniği ile imtizaç etmiş, gelişmiştir. Fakat ne yazık ki şiir küskün, somurtkan bir tarafta kalmış; makinelerle mütenasip bir inkişafa nail olamamıştır.

İşte resim de musiki de filme uydular. Böylelikle, büyük endüstrinin içine girdiler. Bir Miki Fare filmi yap-

mak için yalnız dahi sanatkâr çalışmazmış. O, bir tip bulur; mutavassıt ve küçük ressamlar, teksir eder, ekmeklerini çıkarırlarmış. Modern müesseselerin afiş, reklam, rötuş, dekorasyon kısımlarında on binlerce yüz binlerce "az istidatlı ressam" çalışabiliyor.

Keza musiki de böyle: Yüz binlerce sazende, hanende (ve bunların alafrangaları) film sanayisinden başlayınız, kabarelere kadar derece derece birçok yerlerde mevki almışlardır. Kısacası, musiki de asri hayata intibak etmiştir.

Heykeltıraşlık başka türlü mü? Belki bizde henüz rağbet bulmadı; fakat dünyanın her tarafında resmi, hususi bina yaptıran insan, gözden çıkardığı paranın yüzde şu kadarını bazen de hayli okkalısını, dış tarafa konulacak kabartma yahut çökertme şekillere, kapının tezyinatına, holdeki büstlere, avludaki heykellere harcıyor. Yüz binlerce küçük heykeltıraş da, bu sayede sebeplenmektedir. Hele yeni manadaki belediyecilik, heykeltıraşların ekmeğine yağ sürmüştür.

Sanat dört kardeşmiş. Üçü, anlattığımız gibi kendini kurtarır. Modern hayatın tecellilerine uydu. Geriye kala kala biçare şiir kaldı. O maalesef, müsait bir zemin bulamadı. Bulamadığı gibi de günden güne zayıflıyor, veremleşiyor!

Büyük şairler, yine neyse, şöyle böyle –anketlerde olsun– iftihar levhasına geçiyorlar. Maddi gıdalarını değilse bile manevisini tatmin ediyorlar. Lakin ortanca ve küçük şairlerin hali yamandır. Cemiyet onlara adeta tezyifle bakıyor, "Faydalı bir iş bulsana," diye omuz silkiyor; ekserisine kâtiplik işlerini "avaredirler" korkusuyla çok görüyor.

Bu bir realitedir.

Gelelim tedavi kısmına... Tedavisi, sathi olsa bile:

Küçük ortanca şairler, niçin, sazende ve hanendeler tarzında eğlence yerlerinde mesela meddahlık, mesela *diseur*'lük etmezler? Gazetelere –eskiden Fazıl Ahmed'in

ve Halil Nihad'ın pek muvaffakiyetle yaptığı gibi– mizahi aktüalite manzumeleri yazmazlar? Dünyanın başka taraflarında bunlar yapılıyor.

Bizim şairlerin –eğer hayatlarını kazanmaya başka bir teşebbüsleri yoksa– halleri çok fenadır. Bir çıkar yol bulmalı.

Akşam, 25 Şubat 1950

Şair ve İdeoloji

Öteden beri şairlerin kimi romantik kimi realist kimi fütürist sahanın padişahı olmak istemiştir. Bu hal, onların sanat bünyelerinden gelir. Fakat "sanat gaye içindir" nazariyesi revaç bulduktan sonra dünyanın her tarafında olduğu gibi, bizde birçok şairler, ideoloji ülkelerini kendi aralarında keenne paylaştılar. Hece vezninin güzel eserlerini yaratmakla çeyrek asırdır şöhret bulan Necip Fazıl Kısakürek'e de müfrit sağcı arazi kaldı. Dindarların, mistiklerin, Atatürk aleyhtarlarının bayraktarlığını yapan şair, *Büyük Doğu* mecmuasıyla son zamanlarda epey faaliyetteydi.

Gelgelelim insanlar bir şaire, şairane avareliği mubah görüyorlar da bir fikir mübeşşiri olandan "tavsiye ettiği gibi olması"nı behemehal istiyorlar. Nitekim Necip Fazıl'dan da musalli olması, zekât vermesi, evsaf-ı Muhammediyeyle sıfatlanması beklenirken, gizli kumarhanede birdenbire baskına uğraması *Büyük Doğu* okuyucuları arasında inkisar uyandırmıştır.

Şair kendini hülasaten şöyle müdafaa ediyor:

— Ben kumarbazlık aleyhinde eser hazırladığım içinde yerinde tetkikat yapmak maksadıyla oraya ayak basmıştım. Yoksa bakara kâğıtlarına el sürmedim.

Biz onun mücerret şiirlerini sevenler, vaziyeti daima iyi tarafından görüp ve yorup kendisini müşkül vaziyette bırakmak istemeyiz ama bakalım, istintak süresinde Nasreddin Hoca hikâyesinin mahut sualleri ve cevaplarıyla sair bir çıkmaza girmeyecek mi:

— Peki bu lahanaları bu çuvala kim soktu?

"İşte ona sen de şaş, ben de şaşayım!" gibisine!

Herhalde "Allah kurtarsın!" dememiz lazım...

Ah, Necip Fazıl üstat, sen ne iyi şairdin. Nene gerek sütlü börek? Yine seni:

Sermaye-i şairan tükenmez
Dünya tükenir, yalan tükenmez

beytinin tasvir ettiği engin hayaller dünyası ortasında, "sanat sanat içindir" deryasında yelken açmış görmeyi ne kadar arzu ederiz.

İnşallah bu badireyi de, bu (ille ideoloji) hastalığını da çabuk, kolay atlatırsın. Güzel manzumelerini okur, güzel piyeslerini seyrederiz.

Sükûn ve selametin için okuyor ve üflüyorum...

Bizden amin, senden tövbe!

Akşam, 25 Mart 1951

Sermet Muhtar'ın Kelime, Tabir ve Cümleleri

Sermet Muhtar Alus'u kaybetmekle biz eski arkadaşları matem içindeyiz. Lakin bütün Türkçe konuşanlara, Türkçe bilenlere de bu matemden büyük küçük bir hisse-i şayialı miras kalmıştır.

Şu sebeple ki, Sermet Muhtar, dilimizin en fazla muhtaç olduğu bir faaliyeti kendiliğinden, tek başına gös-

terip duruyordu. Vefatıyla Türkçenin belki de en oynak mafsalı donmuş, kalmış bulunuyor.

Bazıları Sermet Muhtar'ı yarı mizahi film ve romanlarından tanırlar. Kâh beğenir kâh beğenmezler. Bazıları onu yakın tarihimize ait örf ve âdet röportajlarından tanırlar. Hakikate sadık yahut mübalağacı sayarlar. Bazıları resimli hikâyelerinden takip etmiştir. Yeknesaktır yahut değildir mütalaasını yürütür.

Bense mütareke devrinden beri, muharrirliğe başlamadığı tarihten itibaren, aile muhitinden tanıdığım Sermet Muhtar'da, Türk muharrirlerinin ancak pek müstesnalarında gördüğüm bir yaratıcılığı buluyorum. Bu haslet, muharririn kuvvetli hafızasına, tenevvülü görgüsüne, hayal oyunlarına dayanan kısımla ilgili değildir. Sadece lisan sahasına aittir.

Sermet Muhtar'ın yazıları, mazideki konuşma Türkçesinin sergisi olmakla kalmayıp müstakbel Türkçenin emsalsiz bir laboratuvarı halindedir. Biz diğer muharrirler, asırlardan beri Osmanlıca zevkiyle işlenmiş tabirlerden, ıstılahlardan alakamızı bir türlü çözemezken yahut Atatürk inkılapları gereğine öz Türkçe ıstılahlar, tabirler uydurmaya kalkarken o, bu iki yola da sapmamıştır. İstanbul'a her yerden gelmiş halk arasında konuşulan gayrikitabi Türkçenin unsurlarını yakalamış, bunların gösterilmeye değer turnürlerini karikatürist cesaretiyle tenasübü bozup büyüterek göstermiş, hemen bütün nesrinin nescini bunlarla dokumuştur.

Fransızcayı çok iyi bilmesine, kendi nesline mahsus Osmanlıca tahsilini de yerinde olmasına rağmen, Sermet Muhtar'ın Türkçesi, Frenk'ten, Arap'tan, Acem'den hatta yabancı dillerin tesirinde kalan Edebiyat-ı Cedide ve mabadından en az müteessir olmuş bir Türkçedir. Yalnız kelimeleri, tabirleri bakımından değil, cümlelerinin kuruluşu bakımından da.

Konuşma ananesine bağlı olan, o ananeyi teşrih masasına yatışmışçasına didikleyen Sermet Muhtar, kitap Türkçesine alışmış bulunanlara bazen "adi" bazen "suni" geliyordu, doğru. Fakat itiraf etmeye mecburuz ki yeni nesillerle iki nesirlerin arasındaki köprüyü artık son edebiyat neslinin arzusuna uygun olarak gediksiz, yamasız kurmak olmayacaktır. Yeni Türkçe, görünüyor ki, Osmanlıcadan ayrı, müstakil bir şahsiyet sahibi olacaktır. İşte bu istihalede, Sermet Muhtar'ın bulduğu unsurlar –henüz tasnif edilmemiş dahi olsa– pek kıymetli bir hazinedir.

Kendisini hangi muharrirle kıyaslamalı? Ahmet Rasim'le mi? Hüseyin Rahmi'yle mi? Refik Halid'le mi? Hatta Mahmut Makal'la mı? Onlar kendi vadilerinde daha ehemmiyetli olabilirler. Fakat Sermet Muhtar, klasik yazı Türkçesiyle rabıtayı en fazla kesip orijinal sahalarda en cesurane araştırmalara girişen bir numaralı rekortmendi. Kıymeti gün geçtikçe ve Türkçe baki kaldıkça anlaşılacak.

Allah rahmet eylesin.

Akşam, 23 Mayıs 1952

Ne Neyle Ne Neva-yı Neyle...

Bazı insanlar var ki, bizim hamurumuzdan yaratılmamış; hepimizin şartlarına uymuyorlar. Bunların çok yüksek numuneleri, ortanca numuneleri ve altta kalmış numuneleri var.

Bir Fransız tiyatrosunda, Napolyon'un tam taklidini seyretmiştim: Odanın içinde tıpkı koşarmış gibi süratle sağa sola gidip geliyor, yine aynı cevvallikle konuşuyordu. İmparator, geceleyin de pek az uyurmuş. Nabzı bil-

mem kaç atarmış. Hülasa öbür insanlara benzemezmiş. Benzemediğini de yarattığı tarihle ispat etti.

Diğer misal: Bir ana görmüştüm; yetişmiş çocuğunun bir kazaya kurban gittiğini duyunca bir köşeye çöktü, yemedi, içmedi, konuşmadı, dokuz gün öyle oturup öldü. O da normal dışı.

Bir mektep arkadaşımız vardı. Gayet hisli, coşkun mizaçlı ve hepimizden apayrı itidatlıydı. Âlemin tahammül ettiği zaruri hayat icaplarına boyun eğmedi; ehlileşmemiş bir mahlukun kafese dayanamaması kabilinden, serkeş, mahvoldu.

Bunlar bizimle aynı hamurdan yaratılmamış insanlar... Nice liderler, nice artistler, nice cemiyet dışı atılmış kimseler hep böyledir. Ayrı ayrı kıratlarda olmakla beraber, birbirlerine pek benzerler.

Aramızdan çekilip giden Neyzen Tevfik de tam manasıyla bir normal dışıydı. Cemiyetin kâh üstünde kâh kenarında kâh altında yaşadı. Mevcut kadrolardan birinde barem kabul etmedi. Hiçbirimiz gibi olmadı, olamadı, isterseniz "tenezzül etmedi" deyiniz.

Bir dostun anlattığı gibi, şeklen de bizim gibi değildi o... Anadolu kıtasında İlkçağlarda yaşayan dinlerin granite oyulmuş putlarına benziyordu... Eski heykeltıraşlar onu görselerdi, ilahlarına model ittihaz ederlerdi... Belki de o dinlerin mümessilleri, cemiyetteki bu gibi ender insanları görerek kimi hayra, kimi şerre çalışan yarı ilahları tahayyül, tasavvur ve ibda etmişlerdir.

Neyzen hayır ilahı mı, şer ilahı mı idi?

Müziğe şiire hayrı dokunmuştur. "Zararı kendisineydi!" de demeye dil varmıyor. Çünkü kendini hiç esirgemeden bu kadar uzun yaşadı ve istediği gibi kâh avare kâh ciddi, çirkinlik içinde güzel bir batak çiçeği tarzında yaşadı. Yalnız benim bildiğim, kendisine, bir çeyrek asırdan beri, "Bu gidişle öleceksin!" diyorlardı.

Nasihati verenler, muntazam yaşayanlar öldüler, o inadına yaşadı.

Cemiyetimizin tuzu biberiydi. Mevcut kaideleri hiçe saydı. 20. asrın ortasında zaman ve mekân hesaplamayan bir canlı tasavvuf abidesi halinde ömür sürdü ve göçüp gitti.

Ne neyle ne neva-yı neyle şimdi
Gönül eğlenmiyor bir şeyle şimdi

Allah rahmet eylesin.

Akşam, 30 Ocak 1953

Buhran Geçiren Muharrirlik Mesleği

Londra'da İngiliz muharrirleri dergisi, bizim meslekteki durumun gittikçe kötülediğini belirtiyormuş. Yazıyla para kazanmak imkânsız hale gelmiş. Yeni ve tanınmış muharrirler zuhur etmiyorlarmış. Vaktiyle sivrilmiş muharrirler de muazzam vergilerden dolayı geçinememekteymiş.

İngiliz Muharrirler Cemiyeti, bir "yardım fonu" kurulmasını teklif ediyormuş. Şimdiki kanunlara göre, telif hakkı, muharrir öldükten elli sene sonra bitmekteymiş. Bu müddet sonra telif hakkının yardım fonuna devredilmesi, böylelikle muharrirlere yardım yapılması teklif olunuyormuş.

Maddi güçlükler yüzünden İngiltere'de muharrirlik tehlikedeymiş. Böyle devam ettiği takdirde profesyonel yazarlık ortadan kaybolacak, kimse bu sahaya sapmayacakmış.

Nazariye olarak İngilizce yazan muharrirlerin, hitap ettikleri kitle büyüktür diye, mesut sayardık. Mekanik yayın vasıtaları ve kötü tertiplenmiş vergiler yüzünden, demek onlar da diğer memleketlerin muharrirleri gibi hokka altına gidiyorlar!

Şimdiye kadar hep madalyanın ters tarafı gösterilmiştir. "İşte!" denmiştir. "Anglosakson diyarlarında muharrirlik o kadar ilerledi ki, falanca muharririn makale yahut resimli romanları aynı günde beş yüz gazetede birden neşrediliyor. Filanca milyon kazanıyor!"

Ne terakki! Maşallah! Halbuki bu suretle beş yüz Anglosakson muharriri işsiz kalmıştır. Ve pek acayip bir tecelli: telif hakkı kanununa rağmen aynı neşriyat, bizlere bile darbelerini vurmuştur ve vurmakta devam ediyor. Profesyonel muharrir olarak hâlâ yaşayabiliyorsak mucizedir.

Üstelik vergi kanunundan da malum darbeyi yedik: Memurun tekaüdiyesi, tüccarın sermayesi, avukatın ve doktorun rakip kabul etmez meslek imtiyazları vardır. Onlar gelir vergisine tahammül ederler. Muharrir ise bunların cümlesinden mahrumdur. Ecnebi ve yerli, diplomalı ve diplomasız herkes onun rakibidir. Bu tekaüdiyesiz, sermayesiz ve sayısız rekabetlere maruz adam, üçbeş kuruş kazansa, devlet ondan alır.

Diğer memleketler kendi muharrirlerine türlü teşkilat ve türlü imtiyazlar ve faydalar sağlıyorlar. Bizde ise, güya bizi korumak üzere yapılan "Fikir İşçileri Kanunu" muharrire yâr olmamış, büsbütün bâr olmuştur.

Nitekim ihtiyar muharrirden para topluyor. Bunun karşılığını almaya ise, ihtiyar muharririn ömrü kâfi gelmeyecektir. Hesaplarla bunu ispat ederim amma mevzuyla ilgisi olmayan okuyucunun başını ağrıtmayayım.

Biz yaşlı ve profesyonel muharrirlerin, meslek işlerini tanzim edenlerden dileğimiz şudur:

"Muayyen bir yaşa, mesela altmışına vardıktan sonra, mesleğimizi terk etmeden dahi tekaüdiye alabilmek."

Aksi takdirde hiç alamayacağımız tekaüdiyeler bu müşkül mesleki durumda bizden kesildiği için lütuf yüzünden kahra uğratılıyoruz.

Bütün dünyada –hatta İngilizce konuşan milletlerde– muharrirlik buhran geçirirken bizde büsbütün buhran halindedir. Cemiyetin ve bizim güya hayrımıza diye yapılanlar mesleğimizin büsbütün zararına olmuştur.

Herhalde muharrirliğe cemiyetin bir cemilesi lazımdır. Durumumuz öyle ki, "Gölge etme, başka ihsan istemem!" dahi cemile olarak kâfi!

Fakat mademki bir mesleki teşkilat içine alındık, bari bu teşkilat makul ve munsıf bir hal alsın. İngiliz muharrirleri, bir destek ararlarken, biz destekten müstağni olamayız.

Akşam, 18 Mart 1953

Hececi Şairler

Akbaba Yayınevi, S.E.S. yani "Sanat Eserleri Serisi" ismi altında neşre başladığı kitapların birincisini *Hecenin Beş Şairi* başlığı ile piyasaya çıkardı. Hecenin şairleri beş değil; on değil, elli değil. Ben henüz lisedeyken bu cereyan doğmuştu. Ekseri muharrirler, mesleklerinin başlangıcında ekseriya şairliği tecrübe eder. Nitekim ben de o kitapta seçme eserleri neşredilen beş şaire katılıp 1919 yılında imzalı ilk manzum yazılarımı onlarla aynı dergilerde bastırmıştım. Epey müddet bir edebî grup halinde beraber yaşadık; sonra her birimiz kendi yolunu buldu. Bu sebeple haklarında mütalaa yürütmem hariçten gazel sayılamaz.

S.E.S'in beş şairinden birincisi Faruk Nafiz Robert Kolej'de Tevfik Fikret'e halef olmuş bir muallimdi. On küsur sene evvel *Yayla Kartalı* isimli bir mensur piyesle yazı âlemimizde dikkati çekti. O tarihten sonra kendisini siyasete mal etti. Halen DP İstanbul mebusudur. İkincisi Enis Behiç, son yıllarında kendini hafi ilimlere vermiş, ervah ile meşgul olmuş, maalesef vefat etmiştir. Üçüncüsü Orhan Seyfi Orhon, hece veznine sadakat edemeyip aruz alanında da girdi. Mevcut bazı şarkıların güfteleri ona aittir ve bunlar sevimli şeylerdir. Orhan Seyfi şimdi *Zafer* gazetesinde fıkra muharriridir. Dördüncüsü Yusuf Ziya Ortaç, meşhur *Akbaba* mizah mecmuasının ve yayınlarının sahibi, aynı zamanda mizah muharriri olmuştur. Beşincisi Halit Fahri Ozansoy, öğretmenlik mesleğinde emekliliğe kadar sebat etti. Edebî kollar içinde bilhassa tiyatroya emek vermiştir.

Görülüyor ki bu münevverlerimiz, şair olarak başlamışlar, fakat şair olarak devam etmeyip başka vadilere sapmışlardır.

Şair ona derler ki...

Birçoklarınca, şairliğin türlü tarifi yapılmıştır. Eğer sporla kıyaslanırsa, şair ya mukavemet koşucusu, ya sürat koşucusu olmalı. Hecenin –değil bu beş şairi– hiçbir şairi maalesef hecede maratoncu olamadı; milli kütüphanemize cilt cilt eserler veremedi. Halbuki hiç değilse beynelmilel manzum klasikleri hece ile milli kütüphanemize kazandırmak mümkündü. Onun için, bu beş şairin müşterek eserleri dolayısıyla kendi kendimizi tenkit kabilinden bütün hece cereyanını kabahatli sayarım.

Hececiler bari sürat şampiyonu çıkarabildiler mi? Kısa mesafede parlayabildiler mi? Bir misal: Eski nesle mensup yakın dostlarımız arasında mizahçılığıyla ün al-

mış Halil Nihad Ağabeyimiz, hakkımızda şöyle bir mısra yazıp bıyık altından gülmüştü:

Sözüm erbab-ı hecânınki gibi laf değil.

Yaşlılar tutmadığı gibi daha sonraki neslin de hececileri "klas" saymadığı realiteler arasında müsecceldir. Bazı sanatkârların talihi ileriki nesillerde parlar... Demek ki ümit o dağın ardında ama biz hececiler ana mevzulara dokunamadık: "Tabiatıyla insan", "cemiyetle insan", "mücerret ve karanlık mevzularla insan", "sevgilisiyle insan" gibi kıymetli arsalarda orijinal binalar kuramadık. Bakir topraklar da fethedemedik. Keza, küçük saksılar içinde, kokusu geniz, rengi göz hatırasından nesillerce silinmez nadide çiçekler yetiştiremedik.

Hülasa:

"Fındık kabuğundan çıkmış, kabuğunu beğenmemiş!" Ben bu yazımla ona benzedim. Lakin şu kanaatteyim, kendimizi tenkitte hakkaniyetli olmalı ki, bizden sonrakileri sigaya çekerken de vicdanımıza haksızlık yüklemesin.

Yine de Sezar'ın hakkını Sezar'a vermeli. Hececiler, "Dilde Milliyetçilik" bakımından ehemmiyetliydiler. Milli vezin saymadıkları aruzu aforoz etmişlerdi. Kafiyeyi zapt ve rapt altına almışlardı. Arapça Farsça terkipleri de, İstanbul konuşma dilinde bulunmayan kelime ve tabirleri de bir nevi "edebî küfür" sayıyorlardı. Dilimizi tarihî ve coğrafi Türkçe pınarlarından zenginleştirme yoluna gitmediklerinden (gerçi çok ağdalı teslim etmişlerdi ama) sonraki nesle pek "sade suya paluze" teslim ettiler. Bu ifratın ceremesini hâlâ çekiyoruz.

Lakin ne de olsa hececiler, Türkçenin mukadderatında dönemeç bir devreye rastladılar. Asıl şansları, bizzat kendilerinin de tefrit ettikleri aynı neslin nâsirlerinden

olmaktı. Çünkü bizim neslimizden önce, telif, tercüme ciddi ve hafif eserleri, mesela ilim kitaplarını, romanları, hikâyeleri, makaleleri, fıkraları, hatta gazete haberlerini, mizah fıkralarını, çocuk hikâyelerini halkın anlaması mümkün değildi. Hececilerle bitişik kardeş olan o devrin türlü edebiyat şubelerindeki nasirler, Türk dilini bir nesilde milli dil haline soktular. Bu milli dilin kuruluşunda "beş hececi şair"in, şüphesiz, nasir olarak hizmetleri daha da büyüktür.

Bu bakımdan, "hececi şair"lik, hiç kimseye daimi barınak yahut ideal menzil olamamıştır. Başka başka menzillere ulaşmak üzere bizim nesil bu ilk istasyondan trene binmiştir. O kadar.

Tercüman, 20 Ocak 1957

NÂZIM HİKMET

835 Satır
Nâzım Hikmet'in Kitabı

Nâzım Hikmet'in *835 Satır* unvanlı bir kitabı intişar etti. Şüphesiz ki başkaları da bu şiir mecmuası hakkında fikirlerini yazacaklardır fakat peşin söyleyeceğim: Devasa bir abideye pek yakından bakıldığı takdirde nasıl o abidenin ancak muayyen birkaç tarafı görünür, heyet-i umumiye görünmezse Nazım Hikmet'i tenkide kalkışacak muasırları da şairin müspet, menfi tekmil vasıflarını birden kavrayamayacaklardır. Ben bile on beş sene, geceli gündüzlü yanında bulunan, fikrî inkişafını adım adım takip eden, kendinin dahi hatırlamadığı manzumelerini ezber bilen bir arkadaşıyken onun hakkında yazacaklarım pek bir taraflı, pek noksan şeylerdir. O "dev şair"i bütün ebadıyla gözbebeklerine sığdıracak münekkitler, müstakbel asırların uzaklığına çekilmiş bulunuyor.

Nâzım'ı meslektaşlarından ayıran en bariz ve mümeyyiz vasıf –hüviyetine kavuştuğu 1921'den itibaren– yazdığı her mısrayla hayata aynı felsefe, aynı "tarz-ı telakki" zaviyesinden bakabilmesidir. Şahsiyetleri istikrar ettikten sonra kanaatlerini nazımlarına geçirmiş bazı şairlerimiz daha var. Fakat bunlar, rüzgârların esişine göre

gâh dindar gâh zındık gâh pantürkist gâh dar milliyetçi gâh "filantrop" gâh "şoven" olmuşlardı. Halbuki Nâzım Hikmet demokrat, inkılapçı, antiemperyalist görüşlerini, değil içtimai mevzuları terennüm eden şiirlerinde, hatta aşk yazılarında bile muhafaza eylemiştir. Hiddetlendiği sevgilisine şöyle çıkışıyor, küfrediyor:

Ey ruhu lordlar kamarası kadın!
Ey uzun entarili tüysüz puankare

Demek ki Nâzım şımarık, fındıkçı, hoppa, densiz "perii şiir"in tesadüfi ilhamlarına tabi olarak "nay"ını üflemiyor. Bilakis kurmaya uğraştığı fikir mimarisine her yazısıyla yeni bir mütemmim unsur ilave ediyor. Bu hal, fikir şairimizin, "şiiriyet"ten uzaklaşmasını asla intaç etmemektedir. Nâzım'ın dimağı bilakis bestekâr dimağı kadar "ritim"le doludur. Hatta o, bu sebeple, hece veznînin dar ve muttarit çerçevesini bile parçalamak mecburiyetinde kalmıştır.

Manzumeleri –hayır, manzumeleri değil zira bunların nazmı yoktur!– aleyhinde söz söyleyenler diyorlar ki:

"Şair bizzat okuduğu zaman bunlar insanı vecde düşürecek kadar güzel oluyor da kendimiz okuyunca kıymetlerini kaybediyorlar."

"Kendileri okuyunca kıymetlerini kaybediyorlar!" Doğru! Çünkü okumasını bilmiyorlar! Her şiir tarzının hususi bir inşadı, edası vardır. Nedim'in mısralarındaki imaleleri, tenvinleri, medleri ihmal eyleyerek düpedüz okuyacak olursanız, "Nim sun peymaneyi saki tamam ettin beni!" mısrası, "Kadehi yarım doldur fazla sarhoşum," kadar "gayri şairane" ve manasız kaçar!

Nâzım Hikmet'in *835 Satır*'da intişar eden şiirleri, kemiyet itibarıyla diğer yazılarına nispeten devede kulaktır: Arkadaşım, 1926 senesinde Rusya'da seyahat es-

nasında bana ve kendine ait olmak üzere, bir küçük bavul dolusu manzume, manzum piyes, hikâye ve roman kaybetmiştir.

835 Satır'ın en güzel şiiri, fikrimce "Piyer Loti"dir. Bu yazı dahil olmak üzere, daha birçokları, Fransızca, Almanca, İngilizce, Rusça gibi Avrupai lisanlardan başlamak şartıyla Çince ve Japoncaya kadar tercüme edilmiştir.

835 Satır'ın bence yegâne kusuru kabıdır. Herkesin bir illeti olduğu gibi dostumun da illeti kendini ressam ve çizgiden anlar zannetmesindedir. Kabı bizzat resmeden Nâzım Hikmet'in, iyi şair olduğu derecede kötü ressam olduğu derhal nazara çarpıyor! Mamafih bu "mâni"sini Türk edebiyat karisi ona çok görmeyebilir.

Akşam, 21 Nisan 1929

Mayakovski ve Nâzım Hikmet

Meşhur bir Sovyet şairi vardır: Mayakovski. İriyarı, çam yarması gibi fakat hantal değil, muvazeneli bir vücut. Sportmence kol sallayarak yürüyüşler. Saçlarını sıfır numara ile kestirmiş. Öyle ki bakan, şairden ziyade pehlivan olduğuna hükmeder. Konuşuşu, yüksek perdeden nikbinane cümlelere söyleyerek... Fakat ne garip tecellidir ki, sonu intihar oldu...

Bu şairin 1923-1924 senelerinde verdiği bir konferansı dinledim. Avrupa'yı dolaşmış, Moskova'ya avdetinde bir tiyatro binası kiralamış, bilet satmış, hıncahınç sami toplamış, onlara Garp'ta gördüklerini anlatıyordu. Kâh kahkaha kâh ciddiyet ve dikkat salonu istila etmekteydi.

Mayakovski, konferanstan sonra şiirlerini de okudu. İnşadı pek meşhurdu. Hele o zaman moda olan fütürizmin Rusya'da reisi halinde bulunması etrafındaki alakayı

büsbütün arttırıyordu. Şimşek gibi inkıtalı, çakışlı mısralarında küfür, hiciv, şamarlama gümbürtüleri de vardı.

— Nâzım Hikmet...

Akla derhal bizim şairimiz geliyor. Ve esasen birçok defalar, öteki beriki, Nâzım'ın Mayakovski tesirinde olduğunu yazmış veya söylemiştir. Geçen gün de bunun bahsi geçti.

Nâzım 1921'den evvel İstanbul'da ve Anadolu'da hece vezniyle, kâh mistik kâh hamasi şiirler yazıp duruyordu. İşte birkaç parçası:

Ebede sed çeken perdeyi deldim
Aşkı içten duydum, arşa yükseldim
İçten temizlendim, huzura geldim
Ben de müridinim işte Mevlana!

Büyük babası Nâzım Paşa Mevlevi'ydi. Bunları Nâzım on sekiz yaşındayken ve o zatın tesiriyle yazmıştır. Gene aynı motif üzere, dünyada hiçbir şeyin değişmediğini, sükûtun hâkim olduğunu, bir bostan dolabındaki ata insanları benzetmek suretiyle anlatıyor.

... döneriz
Aynı yerden başlarız, aynı yere döneriz
Deriz ki ilerledik, aynı yerdir geçilen
Bu ebedî zulmette bir seraptır seçilen

Büyük bir Mevlevi reisiyle Nâzım Paşa'ya bu şiirleri okuduğu zaman, iki ihtiyar, son derece heyecana düşmüşler. Şark felsefesiyle yetişen Nâzım Hikmet'in böyle bir şeyi "ilham-ı ilahi" ile yazabileceğine kanaat getirmişler, onda bir kutsiyet görmüşler.

Sonra Nâzım "Kaçırılan Kız Kardeşler" tarzında hamasi yazılar da yazıyordu. Birdenbire ortadan kayboldu.

Beş-altı sene memleket dışında kaldıktan sonra memlekete döndü. Bir de baktılar ki şu şiirleri getirmiş:

Bana bak hey avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksan a

Diğeri:

Eğer sen de
Ötekiler gibi kazsan...

Diğeri:

Santırdan alınca topu
Çakarım: Hop!
Beş numara top
Açık ağzından girer kalecinin karnına!
Bana mahsustur bu vuruş
Futbol potinlerim
Kurşunkalemimden öğrendi bu sanatı
O kurşunkalemim ki
Dokuz deliğinizden vücudunuza her tıktığı mısra
İşkembenizde taş!
Şairim!
Şairiz dedik ya be arkadaş!

Nâzım'ın bu iki safha arasında birçok istihaleleri vardır ki, bu değişmelerin şekilleri ve esbabı tamamıyla meçhuldür. Bunları bir gün uzun uzadıya yazmayı isterim. Çünkü yegâne bileni benim. Bizzat Nâzım Hikmet bile bir gün kendini yazmaya kalksa hafızası benimkinden zayıf olduğu için teferruatı hatırlamayacaktır.

Yukarıdaki iki çeşit şiiri yazan adamın aynı şahsiyet olduğuna inanmak bile geçtir. Fakat ben bu hüviyet değiş-

mesinin sebebini anlatabilirim. Nâzım Hikmet o baştaki "avanak"lı manzumeyi yazdığı vakit hiç Rusça bilmiyordu. Mayakovski'nin yalnız ismini duymuştu ve kendisine Rus şairinin şu iki mısrasını tercüme etmişlerdi:

Susunuz hatipler!
Söz senindir Mavzer yoldaş!

Ve:

Adımını "sağ" atan kimdir?
Sol... Sol... Sol...

Bu birkaç mısrada Nâzım Hikmet'in yeni şahsiyetini yaratacak kadar kuvvet vardır zannetmek abestir. Nâzım'ın hassasiyeti, nasıl evvelki muhitinde Mevlevi ruhunu "sezmiş" ve aksettirmişse, o seneler zarfında da aynı şeyi yapmıştır. Muhitinin havasını, seslerini, sözlerinin özünü aksettirmiştir.

Mayakovski'yle benzeyişleri varsa, aynı modeli resmeden bir ressamın benzeyişi kabilindedir.

Haber Akşam Postası, 21 Eylül 1937

Hafıza Kuvveti

Kendi sahalarında Türkçenin en şahsiyetli şairlerinden olan Yahya Kemal ile Nâzım Hikmet'i çeyrek asırca müddet yakından gördüm, iyi tanıdım. Herkesin de bildiği gibi, Yahya Kemal maziye pek bağlı bir münevverdir. Çok iyi tarih bilir, çok iyi edebiyat bilir. Tam manasıyla bir mütebahhirdir. Yazılarında bunların akisleri olduğu gibi, konuşmalarında da geçmiş zamanlardan

daima bahseder. Bu hal, gençliğinden beri böyleydi. Hatta öyle ki, bazıları kendisini "maziperestlik"le itham ettiler.

Bence Yahya Kemal'de böyle bir gerilik kusuru yoktur. Maziperestliği, "harabiliği, harabatiliği" kendi de kabul etmediğini bir beytinde söylemiştir.

Bilakis Yahya Kemal pek modern düşünceleri olan emsalsiz bir münevverdir. Şarklı ölçüsünde de, Garplı ölçüsünde de tam münevverdir.

Öyleyse, ondaki bu mazicilik hususiyeti nereden geliyor?

Bunu çok düşündüm ve Nâzım Hikmet'le mukayese ederek bulduğumu sanıyorum.

Yahya Kemal, ender insanda bulunur derecede kuvvetli bir hafıza sahibidir. Ben bu tecrübeyi yaptım, her dileyenin de fırsat bulursa yapmasını tavsiye ederim: Osmanlı tarihi ve Fransa tarihi başta olmak üzere, gelişigüzel bir tarih devresini tekmil vesikalarından iyice öğrendikten sonra kendisiyle bu bahsi açın; sizin aklınızda kasten ve taptaze tuttuğunuz bütün tafsilatı muhakkak ki fazlasıyla o daha âlâ biliyordur. Tekmil vezirleri, kadın efendileri, dükleri, mübalağasız, yakın dostları derecesinde huyları ve karakterleriyle tanır. Vakaların senelerinde yanılması mümkün değildir. O tarihte diğer memleketlerin durumunu sorunuz; yaşadığımız yeni Avrupa'nın durumu bizlerin dimağımızda daha karışıktır; Yahya Kemal bilir. Edebiyat sahasında da, diplomasi sahasında da aynı hafıza. Kendi şahit olduğu vakalara, tanıştığı şahıslara dair aynı şaşılacak hafıza.

Mazi, hatıralardan ibaret olduğu için, Yahya Kemal'in maziye bağlılığı bundan ileri geliyor.

Nâzım Hikmet ise, "mazideki putlar"ı yıkmaya önayak olan, sanat telakkilerine kadar her akide ve hareketin üslubunda öncü olan bir münevverdir.

Bunun sebebini hafıza eksikliğiyle ve emsalsiz bir intiba alış ve hayal saçış kuvvetiyle izah edeceğim. Kendisiyle birlikte, diyelim ki 1922'de yeni bir şehre giderdik. Ben oradan dört intiba alıp yazılarına geçirebilmişsem o muhakkak ki kırk tane almış bulunurdu.

Onun dimağı bir ayna gibidir; incelikleriyle alır, şiddetle aksettirir; fakat hemen unutur. Kendi yazdıklarını bile unutur. Ben bilirim, o bilmez. Mazinin falanca gününü kırk yılda bir yâd edişi istisna kabilinden ve hatır içindir. Hayat onun için sanki bugün başlayıp yarına doğru gider.

Selanik'te memur olan ailelerimiz ahbaptı, sonra Göztepe'de komşuyduk, Galatasaray'da sınıf arkadaşıydık. Hülasa kendimizi bildiğimiz günden beri tanışıyorduk. Nihayet o Bahriye Mektebine girdi, bir buçuk iki yıl kadar ayrılıp vapurda tekrar karşılaştık. Hayrettir: İsmimi hatırlamadı. Daha garibi on üç-on dört yaşlarında ayrıldığı Galatasaray'dan bir tek talebeyi, bir tek hocayı, bir tek yemekhane ve dershaneyi hatırlamıyordu. Bütün bunlar dimağında silinmişti. Kendi mazisine ait hadisecikleri ben anlatırdım, o dinlerdi.

— Senin Galatasaray'da en iyi arkadaşın şimdi eczacı olan 262 Yusuf'tur. Bahçenin falanca köşesinde zıp zıp oynardınız... Lakabın şuydu...

Katiyen hafızası dirilmiyordu.

Sonradan uzun seneler bir gün bile ayrılmaksızın beraber yaşarken, bu halinin katiyen yapmacık olmadığına, samimi olduğuna, bir yaratılış hususiyeti olduğuna kanaat getirdim.

Aynı yaratılış hususiyeti, Nâzım Hikmet'e şahsiyetinin bütün üslubunu vermiştir kanaatindeyim.

Bu büyük misallere bakarak belki de birçok insanların maziye bağlı, istikbale meyyal, muhafazakâr ve devrimci olmalarını mütalaa edebiliriz. Benim gördüğüm,

ilim ve fen adamlarınca bile bu ânâtın henüz dikkate alınmadığıdır.

Yedi Gün, 17 Şubat 1946

Açlık Grevi ve Lakaytlık Grevi

Gazetelerimiz umumi alakanın tercümanı olarak birkaç zamandır Nâzım Hikmet'ten bahsediyorlar. Sanat kudreti, memleket içinde ve dışında ittifakla tasdik edilen bu benzeri yetişmemiş şairimizin açlık grevi gibi bir nihai işkenceyle ölmemesini istiyorlar.

Açlık grevi yarın başlıyor.

Bizde şimdiye kadar umumiyetle teamül şuydu: "Falanca şunu zorla mı tatbik ettirtecek? Gazeteler de ona taraftar mıdırlar? Aksini yapalım ki otorite görünsün."

Eğer bu sefer de aynı vadiye sapılırsa Nâzım Hikmet'in maddi ve manevi durumu Ahmet Emin Yalman'ın tasavvur ettiği şekilde "kritik" diye kabul edilmezse; bu açlık grevine karşı bir lakaytlık grev ilan olunursa, Türkçemizi en mükemmel şekilde yazabilmiş ve Türk şiirini uzak mesafelere ve uzak asırlara nakletmek kudretinde bir sanatkâr ziyan edilecektir.

Böyle bir yükün altından tarih boyunca kalkamayız.

Şair Nesimi faciasını bir kere daha tekrarlamayalım. Abdülhamid'in bile, Tevfik Fikret'e karşı şairdir diye müsamahakâr bir siyaset takip ettiğini keza hatırlayalım.

Mütehassıs hukukçuların anlattıklarına göre Nâzım bir adli hatanın kurbanı olarak on üç senedir hapishanededir. Bu iddiada, uzun zamandır, ısrarla ilan edildiği halde, aksini söyleyen bir makam çıkmadı. Halbuki böyle ahvalde, tekziplerin, tavzihlerin, takiplerin nasıl birbiri peşi sıra harekete geldiği malumdur.

Bu mevzuyla uzaktan yakından alakadar sandığım zatlarla konuşur, dururum: "Haklısın," diyorlar. "Nâzım Hikmet'in beyhude yere yattığını ben de biliyorum. Yüreğimde azaptır. Fakat elden bir şey gelmiyor."

Nâzım'ın yirmi sekiz seneye mahkûm edilmesine âmil olduğu söylenen kimseler daha bu isnadı şiddetle (bir günah korkusuyla) hep reddediyorlar.

Meşhur tabirdeki gibi: "Dosya mesul!" Fakat o dosya dahi –güya canlı da– "iade-i muhakeme" yoluyla hâkim huzuruna ve umumi efkâr huzuruna tekrar çıkmaktan kaçınıyor! Kaçınmayıp çıksa Nâzım Hikmet'in açlık grevi önlenmiş olacaktır. Neslimizdeki bütün insanlar için "hisse-i şayialı" bu mesuliyetin mütebaki kısmından olsun kurtulacağız.

Kanunlarımız gereğince eğer on üç senelik bir hapis icap ettiyse yatmış olsun. Eğer kanunlarımız gereğince yirmi sekiz seneyi doldurması icap ediyorsa daha da yatsın; şairdir diye cürmünün bağışlanmasını bile istememeli (yahut umumi aftan o da ileride faydalanır.)

Fakat bugünkü iddia bir "adli hata" iddiasıdır. Bu da tekzip edilmemiştir.

Açlık grevinin karşılığı lakaytlık grevi olmamalı.

Yusuf kuyuya bir defa atılmıştır. Nâzım kaç kere tahakkuk etmemiş vaatlerle kuyunun ağzına kadar çıkarıldı. Çıkarıldı, tekrar dibe atıldı.

Adalet esasına dayanan bir devlette bu işkenceyi kimseye reva göremeyiz.

Akşam, 7 Nisan 1950

Nâzım Hikmet'in Son Mektubu

Şair Nâzım Hikmet'le çocukluktan ve gençlikten beri arkadaş olduğumuz sır değildir, mektep kitaplarına bile yazılmıştı. Babalarımız, dedelerimiz de aralarında arkadaştılar. Edebiyat hayatına da birlikte girdik. Fakat onu orijinal görüş ve yüksek edebî istidadı, benim mütevazı gazete muharrirliğimden apayrı iklimlere sürükledi. Eski arkadaşımı, kendi ailemin felaketzede bir ferdi saydığımdan, af kanunu çıkacağına dair hepimizde kanaat hasıl olduğu günlerde, Bursa Cezaevi'nden alarak evime getirmek, normal hayata onu kavuşturmaya naçiz imkânlarımla çalışmak üzere Bursa'ya gitmiştim. Kitaplarını ve birkaç eşyasını koyacağımız ambalajları da beraber götürmüştüm; bunları gerisingeri boş getirmek ve yalnız dönmek cidden vahim oldu. Ayrılırken ben Nâzım'ı teselli edecek yerde o beni teselli etti.

Gazetecilik işinde bu ziyaret intibalarımı kullanmak istemediğimden ve esasen, sarf ettiği cümleler üzerinde bizzat Nâzım da hassas davrandığından, gördüklerimi ve konuştuklarımı kendime sakladım.

Ancak Nâzım'dan son aldığım bir mektubun muhteviyatını buraya yazmayı bir haletiruhiyenin anlaşılması bakımından da edebiyat tarihimiz bakımından da vazife sayıyorum.

5 Nisan 950

Vâlâ kardeşim,

Mektubunu aldım. Hemen cevabını veriyorum. Mektup gelmeden önce bugünkü gazetelerde İstanbul ve Ankara aydınlarından bazılarının hakkımda cumhurbaşkanlığına yaptıkları müracaatları okumuştum. Sadece şahsımı ilgilendiren bir işte değil, bir hakikatin tecellisinde memleketteki bazı aydınların gösterdikleri bu yiğitlik beni bir yurttaş olarak sevindirdi.

... (Nâzım burada üç isim sayıyor, [bunların])[1] teşebbüse katılmamış olmalarına da şaştım. Fakat ... (Nâzım burada tanınmış bir şairin ismini zikrediyor; [onun]) istinkâfına üzüldüm. Ters anlama; zavallı adamcağıza vaktiyle hiç de kendime yakıştıramadığım bir mektup yazmış olduğumu hatırlayıp üzüntülü bir hayıflama duydum. Her ne hal ise, (Nâzım burada kendi ailesinden bahsediyor. Devamla:) ölmez, sağ kalır da aranıza katılırsam şu dünyanın keyfini çıkarırız elbet. Anneciğimin ve Samiye'nin (hemşiresidir) nasıl ve ne halde olduklarını, üzüntülerini, kahırlarını düşünmek beni kahrediyor. Hayatımda benim yüzümden gülmeyen iki insan varsa onlardır. Ne anneme ne kardeşime şu kadarcık faydam, iyiliğim dokunmadı. Her kara günümde, her müşkül ânımda imdadıma ilk koşan ikisidir. Onlara mektup bile yazamıyorum. Teselli bile edemiyorum. Çünkü yalnız o ikisinden hep alıp ve yalnız o ikisine hiçbir şey veremedim. Canım anacığım, Samuşçuğum. Yakında gelmek ihtimalinizi Mehmet Ali Sebük Bey'den aldığım mektuptan da öğrenmiştim. Kendisi şimdi Ankara'da. Bütün bu işlerden, bu teşebbüslerden ne netice çıkaracağını kestiremiyorum. Fakat ben de senin gibi selim aklın ve milli vicdanın eninde sonunda hakikatin tecellisine yardım edeceğinden ümidimi kesmiş değilim. Yani ayın sekizinde yatacak olduğum açlık grevine ümitle yatıyorum. Yeisle, kederle değil. Bu uğurda ölürsem dahi son nefesime kadar ümitle yaşayacağım. (Nâzım burada ailesine müteallik bazı isteklerde bulunu-

1. Bu mektubun tam metni yirmi yıl sonra şurada yayımlanmıştır: Nâzım Hikmet, *Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar*, Cem Yayınları, 1970, s. 234-235. Burada adı sayılan üç kişinin, Vâ-Nû'nun da o sıralar dahil uzun yıllar çalıştığı *Akşam* gazetesi yönetici ve yazarlarından Ahmet Hilali Sıyman, yine *Akşam* yazarlarından Şevket Rado ve Hukuk Fakültesi dekanı, bir sonraki cümlede "istinkâf"ından bahsedilen kişinin de Yahya Kemal olduğunu buradan öğreniyoruz. Eşi Müzehher Hanım'ın anlattıklarından öğrendiğimiz kadarıyla Vâ-Nû, Nâzım Hikmet'in affı lehinde dönemin çok farklı görüşlerden birçok aydınının imza attığı bu dilekçeye, yakın dostu Yahya Kemal'in imza atmış olmamasına çok kızıp ona, "Ne cenazeme gelsin ne cenazesine geleyim," diye haber göndermiş ve Yahya Kemal'in cenazesine gerçekten de katılmamış (Y.N.)

yor. Devamla:) Siz de her şeye rağmen ümitli olun. Hele sen Vâlâ'cığım, sinirlenme, kahrolma. Düşün ki ben de gayet ümitliyim. Hak aramanın keyifli sevinci içindeyim ve bu hakkın ben ölürsem bile nasıl olsa günün birinde tecelli edeceğini düşünmek, buna inanmak, bundan emin olmak gibi bir bahtiyarlığım var. Unutma, intihar etmiyorum, hiç kimseye şantaj yapmıyorum, hiç kimseyle inatlaşmıyorum. Sadece kanun yollarının açılması için on üç yıldır sürüp giden adli bir hatanın düzeltilmesi için hayatımı ortaya koymaktan başkaca imkân kalmadığı için bu son çareye başvuruyorum. Haydi kardeşlerim, ikinizi de (ikinci şahıs, benim ailemdir) hasretle kucaklarım. Her şeye rağmen yakın zamanda kavuşacağımıza emin olduğumu, çünkü memleketin vicdanına güvendiğimi bir kere daha tekrar ederim.

Bu mektubu Nâzım'dan izin almaksızın neşrediyorum.

Akşam, 9 Nisan 1950

Vâlâ Nureddin Nâzım Hikmet'i Anlatıyor

Dış kapıdan içeri adamakıllı titreyerek girdik. Bir eski zaman evi. Belki de ahşaptan bozma loşça bir koridorun ucunda bekleyen asık suratlı bir kapı. Dışarıda aldatan bir güneş, pırıl pırıl ama buz gibi. O zaman bu asık suratlı kapı, bu loş koridor, bu yer katı insana hiç ümitli gelmiyor. Bereket kapıyı açan insanlar güler yüzlü, yapmacıksız, candan. Ama içeride daha mühim bir sürpriz sizi bekliyor. O can sıkıcı ayazdan sonra odanın tatlı sıcaklığını bile size unutturan, beklemediğiniz bir armağan: Yer odasının yerlere kadar inen pencereleri kocaman bir arka bahçeye açılmakta. Başka bir dünya... Odada, bahçenin yeşili, soba-

nın sıcaklığı, yalancı güneşin ışığı birleşiyor. Değişik bir karışımla her şey daha inandırıcı, kolay, olumlu şimdi.

Bir mühim mülakata böyle bir atmosferde başlamanın da kendine göre ehemmiyeti var. Karşınızda kırk altı yıldır yazı yazan, hayatını sadece bu yoldan kazanan, hâlâ da hızını, şevkini, keyfini bozmamış bir insan. Karşısında bütün tecrübesizliğinizi, eksiğinizi hissediyorsunuz. Bereket ortadan dolaşan bir kadın var. Vâlâ Bey'in sıyanet meleği. Havayı ne güzel tutuyor, kopukları bağlıyor, güçlükleri çözüyor. Bir eski Babıâli kurdu ile bir yeni "müptedi" arasında köprü olmakta.

Bu kendinden ışıklı odada Vâlâ Bey hatıralarını yazdı. Karısı ona yardımcı. Bazen sekreter, bazen "hafıza", bazen tenkitçi, hatta bazen bir patron gibi. Ama her zaman baş vasfı yardımcı olmak.

Meydan *bu hatıratın bazı bölümlerine el koyma ve kitabın neşrinden evvel okuyucularına ulaştırma hususunda Vâlâ Nureddin'le anlaşmış bulunuyor. Bu konuşma, bu noktadan hareket ederek yapılmıştır ve meselenin ne olduğunu sizlere de açacaktır.*

Nâzım Hikmet'in yeni nesiller tarafından doğru olarak tanındığı kanaatinde misiniz?

Nâzım Türkiye içinde gerektiği gibi tanınmaz. Türkiye dışında gerektiği gibi tanınıyor. Bunu o, 1961 yılında "Yazılarım otuz-kırk dilde basılır / Türkiyemde, Türkçemle yasak" mısralarıyla ifade etmiştir.

Lokman Hekim'in hikâyesini bilir misiniz? Lokman tıbbın bütün kaide ve sırlarına vâkıfmış. Demek ki ölüme de çare bulması mümkün. Fakat Azrail buna razı olmamış ve bir gün Lokman bir su kıyısında bilgilerini topladığı kitabını okurken yanına gelmiş, bir kanat çarparak kitabın sayfalarını suya düşürmüş. Bugün tıp ilmi olarak bilinenler Lokman'ın elinde kalan sayfalarda yazı-

lı olanlarmış. Nâzım'dan elimizde olanlar da işte, kanat darbelerinden kurtulabilenler. Onlarla bir büyük şairin bütününü çıkarmak mümkün mü? Yazdığı mektuplarda Nâzım "Ben," diyordu, "yeni bir teknik arıyorum. Çeşitli teknikleri kullanıyorum. Türkçenin yeni seslerini, sırlarını arıyorum. Türkçe üzerinde laboratuvar araştırmaları yapıyorum."

Gerçekten bütün bunlar şiirlerinde vardır, görülüyor. Bunlar keşfedilip nazara alınmadan, değil Nâzım üzerinde, Türkçe üzerinde konuşmak bile eksik olur. Nesimi'yi düşünün. "Ar-ı namus şişesini taşa çaldık" dedi. Dedi ve dâra çekildi. Ama bir Nesimi Türkçesi var ki Türkçedir işte unutulmaz! Nâzım Hikmet Türkçe namına kıtalar keşfetmişken, ufukta, bunu yapabilecek yeni kabiliyetler keşfetmek için beklemek tegafül... tegafül, gaflet olur. Nâzım'ın bugün yalnız hasrete müteallik şiirleri söyleniyor. Sonra Nâzım aruzla yazmadığı için şiirleri değiştirilerek de söylenebiliyor. Bir vaka anlatayım: Vaktiyle Celal Sılay, Nâzım'ı hapiste ziyarete gitmiş. Nâzım da ona "Mehmetçik Mehmet" şiirini okumuş. Sılay çok beğenmiş bu şiiri. Sesleri aklında kalmış. Ve aynı seslerle fakat bambaşka bir şiir olarak baştan yazmış. İyi şairdir...

Nâzım çok yönlü bir şairdir. Materyalist olmasına rağmen felsefeye yönelmiştir. Abdülhak Hamid metafiziğe yönelmişti. Devrindeki diğerleri küçük şeylere... Böceklere, çiçeklere... Nâzım, "Ayrılık yaklaşıyor her gün biraz daha / Güzelim dünya elveda / Ve merhaba kâinat" derken bir felsefenin şiirini söylüyor.[1] Nâzım şiirde 20. asrın bütün meselelerini kendi görüş açısından dile getiriyor. Ama kanunlar, bunların hepsini neşre müsait değil.

1. Vâ-Nû da bu felsefeyi o kadar benimsemiş olmalı ki son iki dizenin ölümünden sonra kabir taşına yazılmasını vasiyet etmiştir (Y.N.)

Ben 141 ve 142. maddelerin kaldırılmasına bu bakımdan taraftarım. Her yazımda da bunu belirtirim. Fikir hürriyetine ve klasik demokrasinin Türkiye'de de hükmetmesine taraftarım. Büyük demokrasi memleketlerinde okunan şairin bizde de okunması ancak bu maddelerin kalkmasıyla mümkün olacaktır.

Kendisiyle bütün hayatınız boyunca ve başlıca meselelerde mutabık mıydınız?

Nâzım Hikmet'le bütün hayatımız münakaşalar içinde geçti. Daima birimiz tez, birimiz antitez olduk. Ve galiba onun için anlaştık. En anlaştığımız meselelerde bile bu böyleydi. Onun yaratıcı fantezisine yetişmek mümkün değildi. Büyük yaratıcıydı. Herhangi bir şeyden bende iki intiba kalıyorsa, onda otuz intiba kalırdı. Mesela bir gün bir adamla karşılaşmıştık ve Nâzım o adamla kavga etmişti. Ben de onları seyretmiş ve dinlemiştim. Sonra Nâzım onun için, "Beyaz getrlerinle sen / Kara tırnaklı bir katır gibi dolaşırsın" diye bir şiir söylemişti ve ben o zatın, o gün ayaklarında beyaz getrler olduğunu bu şiirden sonra hatırlamıştım. Nâzım'la hayatımızda irili ufaklı pek çok çatışmalar oldu. Henüz Rusya'ya gitmemiştik. İnebolu'da mürur tezkerelerimizi bekliyorduk. Canımız sıkılıyordu. Ben bir kahvehanede kendi kendime tavla oynuyor, oyalanmaya çalışıyordum. Nâzım'ın da bana baktıkça canı sıkılıyormuş. Kendini sıkmış sıkmış, sonra tutamamış. Bir anda suratımda müthiş bir tokat şakladı. Kahvehanede herkes döndü, sesin geldiği tarafı arandı. Ben de onlarla beraber döndüm. İkimiz de birbirimize bir şey demedik. Tam bir hafta hiç konuşmadan, aynı masada yemek yiyerek, aynı odada yatarak tezkerelerimizi bekledik. Ama beni gerçekten severdi. Hastalanmış, bayılmış, kollarımda kalmıştı. Ona günlerce baktım. Bunu bir şiirinde şöyle belirtti:

Bu kahpe dünyada tek arkadaşım
Anne, senin gibi yüzüme baktı

Ben her zaman Nâzım'ın şair olarak kalmasını istedim. Şair ol, o kadar büyüksün ki bu sana yeter, mücadeleci olma, karışma," diyordum. Bizim Nâzım'la en esaslı ayrılığımız belki de buydu.

Bana, "Ne ben Jül Sezar'ın ne sen Bürütüs'sün / Ne ben sana kızarım ne de zat-ı vâlâları bana küssün" diye yazmıştı. Ben *Akşam*'da çalışıyor, para kazanıyor, güzel giyiniyordum. Bunlara dayanamazdı. Öfkesini, "İşitmiyor artık / Hep aynı tahta masanın başında 'akşam'layan / Hasta, topal dostların / Kalbe karanfil ruhu gibi damlayan sözlerini / Çıplak iki bıçak gibi yüzümde gözlerini" mısralarıyla ifade etmişti.

Sizce Nâzım Hikmet'i insan ve şair olarak en iyi tanıyanlar kimlerdir?

Hapishanede beraber yattıkları Kemal Tahir, kimsenin bilmediği taraflarını bilir. Orhan Kemal, o da hapishaneden arkadaşıdır. Şevket Süreyya, Nihal Karamağaralı, Piraye Hanım'ın oğlu Mehmet Fuat, kız kardeşi Samiye Yaltırım, ressam Balaban...

Hazırladığınız kitap ve bundan Meydan*'da yayımlanacak seçmeler hakkında bilgi verir misiniz?*

Ben bir hatırat yazdım. Bu hatıratın merkez-i sıkleti Nâzım'dır. Yazıma 1960'larda başlamıştım. Niyetim yazdıklarımın ölümümden otuz sene sonra neşredilmesiydi. Kimsenin mutazarrır olmasını istemiyordum. Fakat sonra düşündüm ki bu geciktirmede birtakım maksatlar aranması mümkündür. Yazdığım hatırat uzundur. Kronolojiktir, bir seyahatnameye benzer. Mütareke İstanbul'u, Milli Mücadele'ye Nâzım'la beraber girişimiz, Kafkasya'da İtti-

hatçılarla buluşmamız, Moskova'ya tahsile gidişimiz, bütün detaylarıyla yazılmıştır. Kitabımın adı *Bu Dünyadan Nâzım Geçti.* Fakat hâlâ ne zaman neşredeceğime karar vermiş değilim. Kitabın dökümü yapılmıştır. Müzehher en büyük yardımcım. Türkçesiyle, aklıselimi temsil eden zekâsıyla karım bulunmaz bir dümendir.

Bu kitaptan *Meydan*'da yayımlanacak seçmelere gelince: Her yazımda hatıratımdan alınmış anekdotlar olmak şartıyla ne hafızamda kalmış *inédit* (daha önce hiç yayımlanmamış) mısra, kuple ve şiirleri ilave ederek, el yazılarından ve mektuplarından istifade ederek, basılmamış resimlerini kullanarak manevi hüviyetinin tablosunu on yazıda belirtmek istiyorum. Önemli olan şudur ki yazacağım anekdotların hepsi bizzat şahit olduğum mevzular, hadiselerin hepsinde bizzat yaşadığım veya yaşadığımız hadiselerdir; hiçbiri işitmeye dayanmıyor. Bütünü benimdir ve benim görüşüme göredir.

Nâzım Hikmet'i bugün anlatmanın bazı güçlükleri yok mu, bütün bildiklerimizi ve düşündüklerimizi söyleyebilecek misiniz?

Adı dünya edebiyatına mal olmuş bir şair. Kanunların müsaade ettiği kadar, bütün düşündüklerimi ve bildiklerimi söyleyeceğim elbette. Bu biraz da benim vazifem. Dünya dillerinde Nâzım'ın şiiri hakkında bin kitap yazılmış.

Şiirlerinden örnekleri hangi kaynaklardan vereceksiniz? Sizce hafızaların zaafı şiire ihanet etmiyor mu?

Ben bir âlimin yaptığı gibi bütün dokümanlarımı toplayıp ilmî bir araştırma yapmıyorum. Ben yazılı olarak tamamlanmamış birtakım hatıraları hafızamın yardımıyla tamamlayarak Nâzım hakkında ve beraber geçen günlerimiz hakkında bildiklerimi yazıyorum. Şairin neş-

redilmiş parçalarını bende olan ve neşredilmemiş orijinal metinlerle birleştirdim. Bizim beraber yazılmış en az yüz şiirimiz vardır. Mesela bakın: Bir gün karımla beraber yürürken aklıma bir mısra geldi:

Ben beni bir daha ele geçirsem
Demiyorum âb-ı hayat içersem

Hapisteydi o zaman. Arkası gelmeyen bu mısrayı karım ona yazdığı bir mektuba koymuş. Şiir tamamlanmış olarak bize gönderildi:

Ben beni bir daha ele geçirsem
Âb-ı hayat içersem demiyorum
Kapılar açılsa bir daha
Ben bu haneye bir daha girsem
Yaşardım yine böyle kan revan içinde
Gene böyle aşk ile sersem
Ben beni bir daha ele geçirsem

Nâzım hakkında son zamanlardaki neşriyatı doğru buluyor musunuz? Onun hangi seviyeden alınıp tanıtılmasına taraftarsınız?

Bütün taraflarıyla. Doğruları ve yanlışlarıyla. Faziletleri ve zaaflarıyla. Fakat asıl mühim olan onun şairliğidir. Onun Türkçesidir. Türkçesi! Bir şair olarak Nâzım Hikmet'i tanımadığımız ve bilmediğimiz zaman Türkçede büyük eksiklerimiz kalacaktır. Bugün Türkçenin onun kadar büyük bir şairi yok.

Bu on yazınızda bize nasıl bir Nâzım anlatacaksınız? Soğukkanlı ve realist kalabilecek misiniz? Bu arada, Meydan*'ın taraf tutmayan, peşin hükümlü olmayan tavrı işinizi kolaylaştıracak mı? Lehinde ve aleyhinde verilmiş hükümler sizi bağlıyor mu?*

Ben yazımda Nâzım'ın bütün insanlık zaaflarını da belirtmeye çalışıyorum. Bu benim vazifem. Şu sebeple ki, bir roman bile yazarken "defosuz bir jönprömiye" çok antipatik, çok sevimsiz kaçar. Nâzım "defosuz" bir kahraman değildi. Ne idiyse, bildiğim kadar yazmaya kendimi mecbur hissederim. Onun Türkiye'den izinsiz gidişini, evliliklerini, halasının kızı ve kitaplarının Fransızca mütercimi olan Münevver'e karşı davranışlarının hikâyesini... Yani kısaca, insan olarak bütün yönlerini, tabii gördüğüm kadar... *Meydan*'ın taraf tutmayışından ve hadiseye bir hadise olarak bakışından elbette memnunum. Nâzım'ın sadece bir zümre tarafından benimsenmesi ancak anlaşılmadığına delalet eder. Mademki artık hayatta da değil, o sadece belli bir zümrenin malı olmamalı, bütünüyle edebiyat tarihine mal edilmelidir! Ama şunu da söylemeden geçemeyeceğim: Benim Nâzım hakkındaki bu yazılarım mesela isterseniz Vatikan gazetelerinde isterseniz en solcu dergilerde neşredilecek olsun... Beni düşündürmez. Ben Nâzım için ne yazabileceksem onları olduğu gibi yazdım. Bir şey daha söylemek isterim. Sağdan soldan... bizde taraflılıktan illallah artık! Hepimiz bıkmışız bundan. *Meydan* serbest bir kürsüdür. Böyle bir kürsüye de ihtiyacımız var. Ben düşündüklerimi, yaşadıklarımı yazayım. Başkaları da yazsın. Hatta çekişelim. Sonradan el sıkışmasını biliyorsak mühim değil bu. *Meydan*'ın faydası ve fonksiyonu burada.

Biz birbirimizin elini sıktık ve ayrıldık. Oda hâlâ güneşli, sıcak ve yeşil bir arka bahçenin aydınlığıyla doluydu.

Meydan, 23 Mart 1965

SANAT

Biraz da Hodbin Olalım

İllallah yenilikten!

Yenilik! Yenilik! Yenilik!

Resimde yenilik, mimaride yenilik, şiirde yenilik, romanda yenilik, tiyatroda yenilik, ev döşemek hususunda yenilik!

Ben, kendi hesabıma, bunların hepsinden gına getirdim.

"Vay gidi mürtet mürteci!" diye hücuma uğramaktan korkmayarak bunu ilan ediyorum.

"Yenilik için yenilik" yapmak, esasen öyle müptezelleşti, öyle bayatileşti ki, bizzat yenilik mefhumuna zıt gelmeye başladı!

"Yenilik-orijinallik" taraftarları, gözlerinin önüne bir "seri sanat" seriyorlar, "Ne orijinal şey, değil mi?" diye soruyorlar.

Şayet samimi bir insansınız, dobra dobra "Bir mana çıkaramadık!" cevabını veriyorsunuz...

Bunun üzerine, muhatabınız, cehlinizle –açık yahut gizli kapaklı– alay ediyor. Ve başlıyor size bir konferans vermeye:

– Önümüzdeki şaheserin kıymeti şimdiki insanlar ta-

rafından takdir edilmeyecektir. Zira cemiyet, o seviyeye henüz yükselmemiştir. Fakat müstakbel nesiller, bu şaheserin artistini te'lih edeceklerdir. Onun altın heykelini dikeceklerdir. Artist, torunlarımızın bizimkinden daha ince olacağında şüphe bulunmayan zevkine ulaşmıştır. Yüz sene sonra onların anlayıp beğeneceği eserler meydana getiriyor. Bari siz bunu takdir buyurun. İlh, ilh...

Bu noktainazar bila-itiraz tasdik edilemez... En münevver tabakadan en geniş halk tabakasına kadar kimse tarafından anlaşılmayan, beğenilmeyen bugünkü "orijinal şaheserler"in müstakbel nesiller tarafından takdir edilmesine belki küçük bir ihtimal vardır. Tarihte bazı dâhiler zikredilir ki, devirlerinde takdir edilmemişler, açlıktan ölmüşlerdir. Fakat ekseri dâhileri ve eserlerini kendi devirleri içinde parlamış görürüz.

Son seneler, münhasıran birinci çeşit sanat dâhisinin zuhur etmesi gariptir. İkinci çeşit sanat dâhilerinin zuhur etmesi üzerine telaşa düşüyoruz. Müstakbel nesillerin zevklerine göre, –beşeriyete avans vererek çalışan– şair, romancı, tiyatrocu, mimar, dekoratör ve ressam üstatlardan rica ediyoruz. Bu biçare şimdiki nesle de azıcık onun da zevkine hizmet etmek himmetini iltifat etsinler. Şimdi yaşayan insanların rahat anlayabileceği eserler de meydana getirsinler. Neslimiz hesabına hodbinlik etsinler. Korkmasınlar, müstakbel nesiller, gene kendilerini takdir edecektir.

Niçin Süleymaniye medreselerini yapmış da Dördüncü Vakıf Hanı tarzında gelirli binalar yapmamış diye Mimar Sinan'a kızıyor muyuz? Bu dâhiyi bu sebeple, kıymetinden dun görmek aklımıza geliyor mu?

Hülasa: Zamane sanatkârları, bizler tarafından anlaşılacak eserler yapsalar hiçbir şey kaybetmezler, belki kazanırlar.

Akşam, 28 Kanunusani [Ocak] 1932

Fütürizm

İstanbul'u Marinetti isminde bir İtalyan şairinin ziyaret etmesi üzerine fütürizm hakkında yazı yazan münevverlerimizin miktarı çoğaldıkça çoğalmaya başladı. Kimi "Marinetti ile münakaşalarım" diye, tafra-furuş tafra-furuş, ukala ukala çetrefil ibareler sıralıyor kimi kendinin de anlamadığı büyük laflar ediyor!

Bu sanat cereyanını, en basit şekillerinde, cümlemizin bildiği misallerle ben anlatayım:

Fütürist tiyatro: Hani, çocuklar, parmaklarına acayip şekiller vererek "Hırsız damdan kiremit çalar, imam meyzin başını sallar!" diye bir oyun oynarlar. İşte, bir perdelik fütürist tiyatroya bundan daha âlâ misal olamaz.

Fütürist heykel: Çanakkale'den geçtiğiniz olmadı mı? Orada, üzerinde aslan şekli olan birtakım testileri vapura getirip satarlar. O aslanlar, fütürist heykele pek yakındır.

Fütürist şiir:

Eveleme
Develeme
Devekuşu
Kovalama
Çengi
Çember
İlh...

Bu da fütürist şiirlerin en nefis numunelerinden biri addolunabilir. Esasen, yeni sanat cereyanlarının üstadı Hayri Muhiddin Bey evvelki sene, bu şiire, beliğ bir numune yazmıştı.

Fütürist resim: İranlı kahvelerinde asılı duran resimler, kâmilen fütürist birer şaheserdirler. Sonra, hepimizin

bildiğimiz "Ah mine'l-aşk!" levhası da fütüristtir. Hani "ah"ın çifte gözlü "he"sinden yaşlar akar, bundan dere olur, üzerinde ördekler yüzer. Fütürizm ilhamına bundan daha hoş gelecek bir mevzu nadir bulunur.

Fütürist mimari: Ekseri Orta Anadolu köylerindeki evler... Damları, yerle bir... Arsada yürüyorum sanırken bacasından içeri düşersiniz...

Fütürist dekorasyon: Yazma mendiller, yemeniler...

Marinetti'nin şiirlerini gördüm. Karınca duası muskalar vardır; onlara benziyor. Başka bir misalle daha anlatayım: Eskiden kabakulak olanların boyunlarına kargacık burgacık bir şeyler yazarlardı. Marinetti, o şekilde şiir yazıyor...

Garplılar, acayibat karşısında kalıyorlar; fütürizme yer veriyorlar. Onu, bir ibda, bir buluş addediyorlar.

Fakat biz Şarklılar, kös dinlemişiz... Bize öyle şeyler vız gelir...

Genç nazariyatçılarımız da bu sanat mektebini (?!) bize çapraşık yollardan anlatmaya kalkışmasınlar. Yukarıdaki bir-iki misal meselenin efkârı umumiye tarafından anlaşılması için kâfidir.

"Akşamcı" imzasıyla, *Akşam*, 20 Şubat 1932

Greta Garbo'ya Pul Yapıyorlarmış...

Geçen gün Selami İzzet, sinemanın güzel sanatlardan sayılmaması lazım geldiğine dair bir yazı yazmıştı. Birdenbire talebeliğimi hatırladım. Allah rahmet eylesin, Şehabettin Süleyman edebiyat hocamızdı. Mevzunun dışına çıkar, bize bediiyat okuturdu. Kendisini mektep haricinde tanıyanlar belki pek sevmezler fakat merhum

talebesi üzerine son derece müessir olmuştu; bizi etraflı düşünmeye sevk ederdi. Ortaya bir mesele atar, münakaşa ettirirdi. Bir gün sinemanın güzel sanatlardan sayılmaması lazım geldiğini ileri sürdü. Ben bu fikri katiyen kabul etmemiştim. "Sinema mutlaka sanayi-i nefisedendir!" diye iddia etmiştim.

Düşünün ki o devirde, en ileri gelen artist, kadınlardan Pina Menichelli, erkeklerden ise Max Linder'di... Sinemanın sanat olduğunu iddia etmek 1915 senesinde hayli müşkül işti. Nitekim sinemacılığın bu derece ileri gittiği bu devrede de, bu sanat şubesinin heykeltıraşlık, musiki, şiir ve sahnenin kardeşi olmadığını iddiaya kalkışmak da o derece güç bir meseledir. Maşallah, arkadaşımız Selami İzzet, buna cesaret ediyor.

Hoş, onun kalemi, bir saldırışta, Schiller'leri, Shakespeare'leri Hugo'ları tahtlarından indirecek celadette ya!

Olur iş mi bu:

Milyonlarla liralık bir müessese, müelliflerin, ressamların, bestekârların, aktörlerin, muganniler in, virtüözlerin ferdî bilgi ve kabiliyetlerini rejisör vasıtasıyla muğlak ve mürekkep bir hale getiriyor –artık tiyatroya gitmeyi, kitap okumayı tavsatan 20. asırlılar buna fevç fevç rağbet ediyor– hatta sinema binalarının haricinde, muhaverelerinde, kılık kıyafetlerinde, gazete sayfalarında hep bunu aksettiriyorlar. Böyle bir içtimai mevcudiyet sanat değil... Fakat filanca nazenin beyin yazdığı düttürüleyla iki mısra sanat... Nerede bu bolluk?

Bu eşek arabasının vesaiti nakliyeden olduğunu kabul edip de tayyareyi –yerden kesiliyor diye– nakliyat harici tutmaya benziyor...

Şüphesiz ki sinema düşmanlığı Selami İzzet'e has değildir ve bu düşmanlığı besleyenler, birçok noktainazarlardan haklıdırlar: Amerikan filmleri, bir cihetten seviyeyi düşürüyor; zevkleri standartlaştırıyor; gençleri

mukallit ve züppe ediyor. Fakat aynı tarzın romanları da aynı neticeler doğurmaz mı?

Tiyatronun yanında sinema, yağlıboya tablonun yanında fotoğraf değildir. Belki elyazması kitabın yanında matbaacılıktır. Bir edebî eserin mahiyetini matbaada basılmış olmaklık nasıl düşürmezse, sahneden alıp filme çekilmek de öylece haleldar etmez.

Dünkü *Haber* gazetesi, Greta Garbo'nun resmini, İsveç hükümeti –hükümdarlara, âlimlere, büyük sanatkârlara yapıldığı gibi– pullara basacakmış diye yazıyordu. Demek ki 20. asır, kendi icat-gerdesi olan yeni sanat şubesinin en meşhur şahsiyetinden birini böylece tebcil ediyor. Garipseyecek bir şey yoktur.

Mesafeleri gramla ölçmek olmaz, bunun için metre lazımdır. Her asrı da kendi mikyaslarıyla ölçmeli... Muasırlarımızın gayreti, rağbeti, şimdiki sanat üstatlarının hedefi mademki sinemadır, öyleyse asrın güzel sanatı sinemadır; sanat dâhilerini de orada aramalı... Bulursunuz. İsveçliler Garbo'ya bu şerefi vermekle pek doğru hareket etmişler.

Haber Akşam Postası, 24 Mayıs 1934

Seyyar Tiyatroculuk

Anadolu'nun birçok yerlerinde seyahat ederken seyyar tiyatro teşekküllerine rastladım. Bunlar, gittikleri yere –durgun suya atılmış bir taş gibi– hale hale heyecan dalgası getirirler. Kahve köşelerinde pinekleyenler, silkinir; ömründe sanat nedir temas etmemiş körpe ruhlarda bir uyanma olur.

Sakın, "Püf! Tuluat kumpanyaları", "Derme çatma aktörlerin oynadıkları piyes taslakları!" diye istihfaf et-

meyiniz. Oynanan parçalar dünya şaheserleridir: Shakespeare, Schiller, Hugo... Ve sonra bizimkilerden Hamid, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Halid Fahri...

Teferruat kaybolsa bile mevzu yerindedir. Cümlelerin çoğu silinse de mütebaki azının içindeki ruh yükseltici, hamle verici fikir ve hisler işte bu truplar tarafından yurdun her yanına yayılmaktadır.

Buna mukabil, bu manevi meta kervanları, meşakkat ve cefa sahralarından geçer; aç kalır, susuz kalır, başını sokacak han köşesi ile bulamaz, hastalıklardan kırılır. Himaye göstermesi lazım gelen makamların çıkardıkları müşkülatla karşılaşırlar. Cemiyetimiz, onlardan ettiği istifadenin bedelini kendilerine zerrece ödememek haksızlığını gösteriyor.

Seyyar tiyatrolar, aynı zamanda muallimdirler. Bunların içinde, kadri henüz takdir edilmemiş ne maderzad sanatkârlar vardır. Kasabalarımızda kurulan halkevlerinin amatör artistlerine bunlar iyi bir model oluyorlar. Rejimin arzusuna uygun yazılmış piyesleri de, henüz halkevlerinin kurulmadığı yerlerde oynuyorlar. Şu kanaatteyim ki hiçbir zaman demode olmayacaklardır; cemiyetimiz içindeki vazifeleri asla zeval bulmayacaktır. Çünkü seyyar tiyatroculuk, dünyanın her yerinde mevcuttur; hele merkezlerle hücra mıntıkaların manevi temasını temin etmek isteyen yeni tip rejimler için emsalsiz bir vasıtadırlar.

Şükrü Kaya, parti genel sekreteriyken şöyle demişti:

— Bir kısım halk sanatkârları vardır ki, bunlar aç, çıplak, yoksul oldukları halde, icabında yaya dahi yürüyerek inkılabın bayrağını her yerde dalgalandırmışlardır.

İsmet İnönü'nün her sınıf halkla temas edip intiba topladığı şu sırada, işte bu sanatkârlar da mesleki sıkıntılarının giderilmesini istiyorlar.

Zaten şerefli olan bu sanat şubesinin haysiyetini en kadir bilmeyen muhitlerde yükseltmek için, bütün resmî

merkezlere, "Yardım ediniz!" emrinin verilmesi lazımdır. Fakat bundan evvel de mesleğin tufeylilerden kurtarılarak hakiki bir meslek haline getirilmesi.

Şöyle vaziyetler bulunduğunu, bizzat artistler anlatıyor:

"Kendini beslemekten âciz bir gruba, babasının istibdadından kaçan falanca genç başvuruyor. Bu kapı, öyle bir kapı ki istisnasız herkese açık. Ne istiyorsun? Aktörlük mü? Buyurun! Bu akşam Abdülhak Hamid'in *Eşber*'i var. Şu İskender rolünü ezberle!"

Artık bu laubaliliklerin önlenmesini dileyen artistler, bana yolladıkları uzun bir mektupta kendileri için tasavvur ettikleri nizamnameden bahsediyorlar. Hallerini ıslahı, zapturapt altına alınması için üzerinde durulacak çok makul ve pratik tekliflerde bulunuyorlar. Her sanatkârı şu malumatı verecek bir kurstan geçirmek zaruri olduğunu söylüyorlar: tiyatro tarihi, Türk temaşa tarihi, söz söyleme sanatı, nazari ve ameli makyaj, iktisadi coğrafya.

Bu faydalı meslek mensupları, sıkıntıdan kurtulmak, zapturapt altına girmek, layık olduğu şerefiyle yaşamak ve daha da faydalı olmak istiyorlar. Dileklerini alakayla nazarı itibara almak cemiyetimizin borcudur. CHP'nin bu işi üzerine alması beklenir.

Akşam, 16 Mart 1939

Karagöz + Alaturka + Saz + Tezhip + Zekâ ve Gayret

Osmanlı Devleti'nin inhilalinden sonraki askerî, siyasi ve iktisadi muvaffakiyetlerimiz üzerine, Garp âlemi gözünü dört açmış bize bakıyor:

"Uyandılar... Muhakkak şimdi fikir ve sanat eserleri de meydana getirecekler... Eli kulağındadır... Bekleyelim!"

Diğer milletlerde kültürel tezahürler içtimai hareketlere takaddüm bile etmiş; inkılapların mübeşşiri, hazırlayıcısı olmuştur.

Binaenaleyh Garplılarda, "Biz bunlarınkini göremedik... Bari kendilerine soralım! Şaheserleri neymiş?" fikri hasıl oldu.

1930 yılında filanca Avrupalı müdekkik Beyoğlu'nun bir oteline inmiş, bir pastanede filanca dördüncü sınıf muharririmizle tanışmış: A... Bir de bakıyorsunuz; ecnebi dilde intişar eden bir kitapta Emced Zühtü tarzında meçhul isimli bir edip, baş safı işgal ediyor da bu zatı muhteremin hissiyata kapılıp beğenmediği ne bileyim birinci sınıf ediplerimiz zikrolunmuyor. Keza bir başkası rüzgâra kapılıp Ankara'ya düşmüş; orada resmî silsile-i meratibe göre eline bir liste sunulmuş... Diğer bir antoloji de böylelikle meydana getirilmiş... Keza, aynı merak ve alakaya hitap ederek ve aynı tip tesadüflerden istifade eyleyerek şu veya bu edip, şu veya bu lisana şaheserini tercüme ettirmiş... O şaheser ki, sokakta –hatta mekteplerin paydos saatinde– yüz kişiyi durdurarak sorunuz: "Nedir?" bilmezler!

Kendi memleketinde bu derece lakaydane geçiştirilmiş bir kitabın Garp karileri üzerindeki tesiri elbet pek büyük olmuyor. Tercüme ve tabı olunmakla ve tabinin hatırı için şurada burada üç-beş satır methedilmekle kalıyor. Bizi temsil edemiyor. Edememesi de isabet... Çünkü bu, biz değiliz. Bu, olsa olsa Garp'ın kötü bir taklididir.

Aynı şekilde, iki dostun kartıyla bir İsviçreli müdekkik bana da geldi.

— Türkiye'de bir filminiz çevrilmiş... Yakında gösterilecekmiş. Buna dair malumat istiyorum. Gazeteme ya-

zacağım. Şahsiyetiniz, tercümeihaliniz hakkında beni lütfen tenvir ediniz... ilh...

Garp'ın büyük gazetelerinde neşrolunan makalelerini gösterdi. Kendisi aslen musiki münekkidi bir doktor. (Tabip değil, ilmî manada doktor.) Buraya da Şark musikisini tetkike gelmiş. Fakat sinemayla da ilgileniyormuş. Çünkü sinema ile musikinin ilgisi var.

"Garp beyaz perde üzerine her türü sanat unsurlarını çıkardı. Dram, trajedi, komedi, modern, hayat, tarih, Miki... Artık yeni bir şube bulamıyor. Acaba Türk hayatından bir şey çıkar mı? Sinemayla uğraştığınıza göre ilerisi için tasavvurlarınız var mı?" diye soruyordu.

Bu da, bana yukarıda tarif edilen şekilde gelmiş bir "kısmet"ti. Fakat onun karşısında mefruz Emced Zühtü vaziyetine düşmekten çekindim. Meşhur ediplerimizden ziyade meşhur laedrilerimize alakasını celp ettim.

Fikrimce bütün sanat mahsullerimiz arasında en mükemmelleri hâlâ halkın bulduklarıdır: Nasreddin Hoca, Bektaşi fıkraları, *Karagöz*... Bunlardan beherinin kıymeti, Edebiyat-ı Cedide'den de, Fecr-i Ati'den de büyüktür.

İçlerinde bilhassa *Karagöz*, sinemanın "canlı resmi" haline getirilerek, musikimizle ve minyatür, çini, halı, tezhip motiflerimizle izdivaç ettirilerek, bütün Şarki Akdeniz'in, Balkanlar'ın, Garp dünyasının, Hint'in, Rusya içlerinin –menşei Türk– sanat ihracı malı olur. *Karagöz*'ü bu saydığım yerlerin ekserisinde bilirler yahut beğenirler; ruhlarına uygun bulurlar; seve seve seyrederler. İhtimal zekice tertiplenirse bu figür Miki tarzında Garp'ta bile tutar. Fakat bilhassa Şark memleketlerinde sinemaya yeni tabakaları celp etmesi bile muhtemel olduğundan gerek sermayedarların, gerek kültürümüzü neşretmek isteyenlerin alakasını birinci derecede celp edebilir. İşte, İsviçreli doktora böyle bir tez verdim. Ala-

kadar oldu. Zira bunu sinemaya oldukça yeni unsur ilavesi saydı.

Akşam, 6 Nisan 1940

Top Sesleri Arasında İncesaz

Dün Fransız radyosu Garp cephesindeki bombardımanları uzun uzun nakletti. Top arabalarının geçmesini andıran top seslerini cihanşümul bir matem marşı *ouverture*'u gibi dinledik, durduk. Bu harp gürültüsü içinde incesaza yer var mı bilemem. Fakat mademki Büyük Millet Meclisi'nde konuşulmuş, bir fıkra sütununa da mevzu teşkil etmesi mevsimsiz sayılmaz.

Türkiye'de öteden beri Şark ve Garp musikisi taraftarları birbirlerine cephe almışlardı. Atatürk bizzat hissen alaturkadan hoşlandığı halde fennin ancak Garp tekniğinde olabileceğine kanaat getirdiğinden kültürümüzde hareketler uyandırdı. Meşrutiyet devrinde, alaturka, ders suretinde tedris edildiği halde, Cumhuriyet maarifinde ancak Garp musikisi tekniğine yer verildi. Alaturkacılar da artık devlete dayanmadan kendi teşebbüsleriyle faaliyet göstermekte devam ettiler. Hele "musiki inkılabı" denen hareketin bir vakitler radyoda hatta umumi mahallelerde alaturkayı menetmeye kadar vardığını hatırlatırız. Sonra bu şiddetten sarfınazar olundu.

Şimdiyse her iki şubede de mevcudiyet gösteren bestekârların ve eksekütanların mesaisiyle karşı karşıyayız. Alaturkanın piyasada nail olduğu rağbet meydandadır. Halkın büyük bir kısmı onu seviyor. Alaturkacılar da bundan istifade ediyorlar. Gecesi yüz küsur liraya şarkı söyleyen, aylığı bin liraya kontrat yapan alaturkacı artistlerin mevcudiyetini işitiyoruz. Plak satışları ayrıdır. Bun-

dan elbette her hayırhah vatandaş gibi ben de şahsen memnun oluyorum. Şayet onlar şubelerinde yeni adımlar atabileceklerse; bazı iddialara nazaran alaturkadan taptaze bir fennî musiki çıkacaksa, bu umumi rağbete göre hükümetin desteklemesine bile hacet yoktur. Avrupa'da nice hareketler sırf halkın himmetiyle, teşebbüsüyle, gıdalandırmasıyla tekevvün etmiş, nemalanmıştır. Bizim de aynı manzarayla karşılaşmamız umulur.

Şimdiki vaziyette –Şark musikisi nasıl halkın himayesi altındaysa– Garp musikisi de devletin himayesindedir, denilebilir. Ve bu doğru bir şeydir. Zira cidden muhtaç olduğumuz beynelmilel sesin fennî bilgisini mühmel bırakamazdık. Şayet piyasanın rağbeti azsa (ki pek de az değil, zira İstanbul şehri son konserlere çok rağbet gösterdi!) ona, elbette, –fen olduğu için– devlet elini uzatacaktı.

Bütün medeni bilgiler ne kıymette ise, Garplının anladığı manadaki ses fenni de öyle olmak lazım gelir. Gençlerimiz bunu yüksek müesseselerde öğrenmelidirler elbette. İşte devletin musikiye ayırdığı bütçe de bunu istihdaf ediyor. Fakat bütçe Büyük Millet Meclisi'nde bazı muhterem mebuslarımızın itirazıyla karşılandı.

Doktor B. Osman Şevki Uludağ, şu cümleleri sarf ediyor:

— Hiçbir vakit radyomu açtığım zaman falan yerdeki operayı dinlemek hevesine kapılmadım.

(Vah vah... Fakat bu, iftihar edip ilan olunacak bir mazhariyet değildir... İnşallah evlatlarımız opera ve konsere devam hevesine kapılırlar... Sizin de ağzınızdan milleti opera dinlemeye teşvik edici sözler beklerdik muhterem mebus!)

B. Süreyya (Bitlis): "Yaylı sazlar, vurma sazlar tabirlerinden ne anlaşılması lazım geldiğini..." kürsüden soruyor.

(Musiki hakkında mütalaa beyan etmek için hiç olmazsa bunları öğrenip kürsüye çıkmalıdır.)

Diğer muhterem mebus Rasih Kaplan:

— Türk edebiyatı ve Türk musikisi bugün de Frenk mukallitliğine kurban gidecek gibi görünüyor.

(Frenk mukallitliği! Ne hortlamış bir tabir... Mesela kılık, kıyafet, serpuş hakkında da ve sair medeni inkılaplarımıza dair de bu söz saf olunurdu. Frenk mukallitliği değil, Garp fenni! Beynelmilel fen... Bunları öğrenmeliyiz, benimsemeliyiz.)

Bir tefritten bir ifrata gitmeyelim...

Alaturkanın hakkını alaturkaya... Garp musikisinin hakkını da Garp musikisine!

Şayet yukardaki sözler başka taraflarda söylenirse Büyük Millet Meclisi'nden tenkit edici seslerin yükselmesini bekleriz. Değil ki Türk çocuklarının Garp musikisi öğrenmesine "Frenk mukallitliği" demek... Bir tek temennim var: Şahıslarına hürmet ettiğim kıymetli mebusların sözleri inşallah benim okuduğum gazetenin sütunlarına yanlış inikâs etmiştir.

Akşam, 15 Mayıs 1940

Tiyatro İnkılabı

Bir millete bilmediği bir sazı çaldırmak (Haydi, çaldırmak neyse yine kolay; birkaç kişi birkaç heyet yetiştirirsin!) ve bilhassa alışmadığı bir musikiyi dinletmek ne güçtür; nasıl muhale yakındır.

Asırlardan beri nice tecrübeler geçirdik. Hele son devirde, Garp musikisini, yeni bir akide gibi halka kabul ettirelim diye nasıl uğraştık. Yasaklar koyduk, tertipler aldık, propagandalar yaptık. Üstelik radyo gibi yaman bir icat da bu kuvvetli cereyanın yardımcısı oldu: Hangi düğmeyi çevirirsen karşıma nefis bir klasik hava çıkıyor. Amma:

— Kapat şunu... Saz heyetinin zamanına kadar Kahire'yi ara bakalım!

Vaziyet ekseriyetle bu merkezdedir.

Muhsin Ertuğrul ise, tek başına, sırf kendi iman, azmine ve bilhassa ehliyetine güvenerek şu millete bir saz çaldırıyor. Dinletiyor da.

Cumhuriyet devrinin mazhariyetleri arasında "O inkılabı başardık", "Bu inkılabı becerdik" ilh diye sayıp dururken "tiyatro inkılabı"nı da unutmamalıyız. İnsaflıca düşünürsek Sezar'ın hakkını Sezar'a, Ertuğrul'un hakkını da Ertuğrul'a vermeye mecburuz.

Gerçi yukarıya aldığımız musiki misaliyle tiyatroyu kıyas edince arada fark görünür: Birincinin kuvvetli bir alaturkası olduğu için hak ona dört elle sarılmış, bırakmak istemiyor. (Ve Garp'ınkini benimsemekle beraber, Şark'ınkini de bırakmasın, canım; bilakis onu da inkişaf ettirsin!) Halbuki Muhsin Ertuğrul'un devamlı rejisörlüğünden ve maruf tabirle sahne diktatörlüğünden evvel zaten pek tamah edilecek anane-i tiyatromuz yoktu ki... Şayet Garp manasında tiyatroyu seyredemeseydik, hiç temaşamız olmayacaktı. Binaenaleyh o bizi tamamıyla tiyatrosuz kalmaktan kurtarmıştır.

Ortaoyunu? Halkevlerinin desteğiyle yılda bir bedava temsillerini veredursun... Tuluat? Teneke yuvarlayadursun... (Mamafih bunları da istihfaf etmiyorum, kendilerine göre büyük meziyetleri vardır, o ayrı bahis amma modern Türk milletinin sahne sanatını tek başlarına temsil edemezler.) Vodvil adaptasyonları? Müşteri çekedursunlar lakin sanat değildir mübarekler...

Muhsin Ertuğrul'un muarızları vaktiyle diyorlardı ki:

"Halkın hoşlandığı, eğlendiğinden dolayı rağbet ettiği güldürücü eserler, kolay dramlar var. Sahnemizi onlara hasredelim. Para da kazanılır!"

O böyle çetin bir cereyana karşı dayandı. Ve bu sa-

yede resmî tiyatromuz hakiki bir mektep haline gelmiştir: Manevi meta satan hiçbir müessesemizde oradaki gibi bir sistem ve muvaffakiyete rastlamıyoruz. Tiyatrolarıyla tanınan bütün milletlerin sahnelerinden eser numuneleri Türkçeye tercüme edilmiş, oynanmıştır. Bu arada dekorundan aktörüne, kitabından mütercimine ve müellifine kadar her unsur üzerinde ayrı ayrı çalışılmıştır. Hepsinin yenileştirilmesine himmet edilmiştir.

Bilhassa halk bakımından şaşılarak bir neticeye varıldı. En güç ve en "eğlendirmeyici" üstelik "tüyleri de ürpertmeyici" –ve bilhassa fıstık tenavülüne gayri müsait– piyesler oynanırken haftada yedi kere salonu dolduruyorlar. Oyun esnasında çehrelere dikkat ediniz: Tadarak dinliyorlar!

Rejisör benden Maksim Gorki'nin *Ayaktakımı Arasında* piyesini tercüme etmemi istemişti. "Bir bildiği vardır elbet!" diye tereddütle yaptım, verdim. "İlk günü birinci perdeden itibaren sahne boşalmazsa hayrettir. Bu kadar felsefeyi bizim halk sahneden dinlemez!" diyordum. Halbuki ilk sene birkaç hafta temdit edildi, oynandı. Bu sene yine tekrar programa alındı, oynanıyor. Çarşamba günü gittim, salon doluydu. Halk dikkatle takip ediyordu. Sonunda alkışladılar bile.

Ertuğrul Muhsin böylelikle bir mucize yaratmıştır. Bir millete sade yabancı saz çalmasını değil, dinlemesini de öğretmiştir.

Akşam, 15 Teşrinisani [Kasım] 1940

Yeni Bilgiler ve Yeni Sanat

Sanatkârlar meclisinde bir İngiliz şairi ayağa kalkmış; şampanya kadehini ciddiyetle havaya kaldırmış.

Herkes, iyi bir şey söyleyecek diye, onu taklit edince, ne dese beğenirsiniz:

— Newton'un şerefsizliğine içiyorum!

— O da ne demek?

— "Şerefine"nin aksi!

— Ne münasebet?

— Zira Newton semavatın esrarını keşfederek telakkilerimizdeki şaireliği bozdu... Kısacası sanatı öldürdü... Onun için kendisine lanet etmeliyiz!

Yaz mevsiminde geceleyin bir kırda sırtüstü yatarak yıldızları seyrederken, ben de çok defa, Laplace'ın mübeccel hatırasına karşı kalbimde bir gücenme duymuşumdur:

— Onun nazariyesini okumasaydım, şu tepedeki boşlukları kim bilir nasıl latif bir şekilde telakki edecektim... Halbuki şimdi atomların sıkışması, hareket hasıl olması, kızgın sehabelerin döne döne küreleşmesi, soğuması, parçalanması, güneş sistemini teşkil etmesi diye berbat maddi bir şekilde tahayyül ediyorum... Ah, bunu öğrenmeseydim, o zaman dimağımda perili hurili, fanteziler canlanacaktı... Fennin mümessilleri bunlara mâni oldular...

Yalnız bunlara mı?

Ağaçlar hiddete gelip sallanır; rüzgâr, ormanların gazabından doğar sanırdım... mekteplerde hakikati öğrenmem çocukluğumun bu hoş zannını bozdu...

Sadece ben değil, bütün beşeriyet uzun asırlar aşağı yukarı bu kabil birtakım efsanelere inanmış. Bundan da koskoca kurun-ı ûlâ esatiri zuhur etmiş... Keşfiyat, mütemadiyen ve mütemadiyen yeni keşfiyat, hepsini yıkmış, devirmiş...

İşte bundandır ki, bir zamanlar pek çoklarında şu kanaat hasıl oldu:

— Şair öğrenmemelidir... Cahilane safiyetini muhafaza etmelidir... Tahsil onun hassasiyetini bozar... İptidai kalmalıdır.

Bunu böyle söyleyenler haklı mıdır? İngiliz edibi Newton'un "şerefsizliği"ne içerken ben Laplace'a gücenirken haklı mıyız? Hakikaten "bilmek", "öğrenmek" şiiri öldürüyor mu? Bahusus, bütün eski kanaatlerin yıkılmasına sebebiyet veren bir bilgi ve telakki inkılabı, sanatın fevkalade aleyhinde mi oluyor?

Sanırım beşer dimağındaki en mühim sanat değişikliğini, "bir Allah" esasını kabul eden dinler meydana getirmişlerdir. O zamana kadar şiir, heykeltıraş, resim, mimari, musiki, raks, ilh, hep "çok ilahlı dinler"in telakkilerine dayanıyordu. Yeni büyük dinler, bunların hepsini zirüzeber etti.

O zaman da bir şair, bir muharrir, şimdi bizim Newton ve Laplace hakkındaki serzenişlerimizi peygamberler aleyhine savurabilirdi. Fakat sonradan şunu gördük: Esatir, sanatın bir salçası halinde kaldı, "tek Allah"lı dinlerin de koskoca bir sanat dünyası hasıl oldu: kilise ve cami mimarisiyle, musikisiyle, ressamlığıyla, edebiyatıyla, tarikat ayinleriyle...

Demek yeni bir bilgi, eskisini yıkıyor amma kendi sanatını da beraber getiriyor... Mesele sanatkârın bilgiden geri kalmamasında. Putperestlikten sonra vahdaniyetin sanatı doğduğu gibi, içinde bulunduğumuz bu fen ve cemiyet inkılaplarının da kendilerine göre sanatları –gerçi henüz umulduğu gibi doğmamıştır– bilmecburiye doğacaktır.

Yeni bilgilerin yeni sanatı...
Yeni cemiyetin yeni sanatı...

Akşam, 26 Şubat 1941

Estetik Sansürü

İncelmiş zevk sahibi bir çocukluk arkadaşım vardır.

İstanbul'un ücra semtlerini bazen birlikte gezeriz. Vezinden, kafiyeden, berceste mısradan konuşuruz.

Ansızın, bir noktada duruverir, "Bak!" diye parmağını uzatır. "Ne güzeeel!"

İşaret ettiği tarafta tek insan yoktur. İki ahşap evin cumbalı ve alacakaranlık aralığından Sultanahmet Camisi'nin minareleri ve kubbeleri görünür.

Ressamlar, sinemacılar, fotoğrafçılar için ne mevzu.

Onun bu fark edişine hayran, bakarım.

Sonra, bir büyük ağacı gösterir. Bir çeşmenin önünde duraklar... Çarpılmış bir duvar üzerinden bahar salkımlarının sarkışı kendisini saatlerce oyalayabilir.

Geçen gün, "Bir yazını okumuştum, beğendim. Hâlâ zihnimi kurcalıyor; fakat natamam buldum!" dedi.

Bu sanatkâr dostumun fikri bence çok ehemmiyetliydi: "Nedir?" dedim.

— "Tercüme eserlere sansür konulmalıdır," diyordun. "Sultan Hamid zamanındaki bazı kitaplar üzerinde Maarif Nezaret-i Celilesi'nin ruhsatıyla tab olunmuştur diye bir kayıt vardır. O zaman siyasi bakımdan kontrol mevzubahismiş. Şimdi ise, zevk bakımından aynı tetkik ve müsaade usulünü vaaz etmeliyiz. Kültürümüzün kurtuluşu için başka çare yok." İşte azizim, senin fikrin buydu. Doğru amma, söylediğim gibi, eksik.

— ?

— Yalnız tercüme eserlere değil, bütün eserlere, fikir mahsulatından, ticaret emtiasına, el sanayisinden bina yapıcılığına kadar her şeye her şeye bir estetik kontrol konulmalıdır. Şayet elimde iktidar olsa bunu diktatörcesine usul ittihaz ederim. Şu yeni yapılan beton binanın sakaletine bak! Canım âsâr-ı atikadan camiyi kötü kalıbıyla nasıl maskelemiş... Şu vitrindeki halı desenini görüyor musun? Eski halıcılığımızın nefasetine nazaran ne geridir... Aman şu tabelaların yan yana duruşundaki kerahet... Şu yeni açılan mağazanın çiğ boyası. Şu gramofonda akseden şarkının bayağılığı... Şu... Şu... Şu... Saymakla bitmez, dostum her eserimizde, her mahsulümüzde bir zevk seviyesi düşkünlüğü sezmemek elden gelmiyor...

"Peki," dedim. "Kontrolör kim olacak? Ona nasıl mukadderatımızı emniyet edeceğiz? Zahir muallim kadrosu yetiştirir gibi, bir zevk müfettiş kadrosu yaratmalı... Başka çare yok!"

— O, bu, şu... Bilmem... ancak muhakkak ki böyle alabildiğine sakalet fabrikası halinde çalışmamızın önüne geçmeli... Başka çare bulamıyorum... Kenarında "zevk bakımından neşrine müsaade olunur" damgası bulunmayan maddi ve manevi eserlere hayat hakkı verilmemeli...

Akşam, 7 Mart 1940

Kübik Camiler

Anadolu'nun tam ortasında bir mahalle içinde gelişigüzel dolaşıyordum.[1]

Hiçbir güzelliği olmamakla insana ıstırap veren so-

1. Vâ-Nû, 1942 yılının tamamını, yazdığı bir yazı yüzünden er yapılarak sürüldüğü Konya'da geçirmiştir. (Y.N.)

kaklar... Yerler çamur, binalar ve duvarlarda da çamur rengi... Bu eşbiçimlilik insanı bunaltıyor.

Ara sıra, çölde vaha gibi, karşıma bir Selçuk binası çıkmakta... yahut bir Osmanlı minaresi, evkaf-ı hayriye çeşmesi... Bu anıtlarla şimdiki insanlarımızın kendilerine reva gördükleri yapılar arasında ne tezat...

Bunları düşünerek yürüyordum.

Ansızın, bir köşe başında, beton, kübik bir bina gördüm. Komşularından apayrıydı. Yayvan pencereleriyle, acayip kapısıyla dikkati celp ediyordu. İçinde de bol ışık...

"Şüphesiz mahalle arasına sokulmayı kârlı saymış bir pratisyen doktorun evi olacak," diye düşündüm.

Durup baktım: Kapısını laubali şekilde iterek içeri giren girene... Bunlar, yenlerini dirseklerine kadar sıvamış hemşeriler... Kasketlerinin güneşlik kısmı da enselerine çevrilmiş... Bir dua mırıldanıp kapıdan dalıyorlar... Belli ki henüz aptes almışlar. Acaba doktorun kayınvalidesi mevlit filan mı okutuyor?

Köşe başında, duran bir adam, elini şakağına koyarak ezan okumaya başladı. Ben meseleyi henüz anlayamamıştım.

"Burası neresi?" diye sormam lazım geldi. "Cami!" dedikleri zaman bile bunun hakikat olabileceğini zihnime yediremedim...

Suadiye kaçkını bu plaj binası cami olabilir miydi?

Minaresi yok, şadırvanı yok, güvercini yok, üslubu yok... Yok, yok...

İçeri girdim. Duvarlara, acemi hattatlar Allah'ın, peygamberin, dört ilk halifenin isimlerini eciş bücüş yazmış. Yerlerde demirci halıları...

Bir kübik yuvarlak dolap gördüm. Pırıl pırıl yağlıboya... Kapağı vardı. Adamın biri açarak içinden kayboldu... Meğer gerilerde ikinci bir yarım kat daha varmış. (Kadınlara mahsus kısım nevinden.) Oraya da bu kübik merdivenden çıkılırmış...

İşin garibi şudur: Meğer bu nevi camiler bundan ibaret değilmiş. Daha pek çokları varmış da ben farkında değilmişim. Birincisini görmem öbürlerine de dikkat etmeme sebep teşkil etti: Nitekim birkaç yüz metre ileride bunun aşağı yukarı bir benzerini, biraz ötede bir diğerini gördüm.

Biz Türkler, sivil mimari denen, dünyevi ihtiyaçlara ait binalara pek ehemmiyet vermemişiz. Fakat dinî ve içtimai yapılarımız daima gözü okşar, daima bir kıymet ifade ederdi.

Meşhur mimar Profesör Sue bir gün bana şöyle demişti: "En sefil halk bile, umumi binaların zarafet yahut ihtişamıyla bir ihtiyacını tatmin eder. Şehirlere yüksek mimari eserler onun için lazımdır."

Eski çeşmelerimiz, Selçuk ve Osmanlı abidelerimiz bu ihtiyacı bol bol tatmin ediyordu. Mektepler, Halkevleri vesairenin binaları, abidevari olmaktan ziyade pratik yapılardır. Halkın, kendi parasıyla bir cami yaptırırken, Allah'ın evini doktorun evine benzetmesi cidden acınacak bir zevk düşkünlüğüdür. Bilhassa dinî mimaride bu derece mükemmel bir ananesi olan bir millet için... Bunda da, "Hükümet yol göstersin!" diyecek değiliz. Numuneler yurdun her tarafına namütenahi yayılmıştır. Mademki para sarf ediliyor, aynı para ile mükemmellerini yapmamak için hiçbir sebep yoktur.

Akşam, 21 Kanunuevvel [Aralık] 1942

Kübik Halılar

Bir dostum eşya alacakmış, beni halıcıya götürdü. Ahmet Haşim'in şöyle bir mısrası vardır:

Bir Acem bahçesi, bir seccade...

Burada "seccade" ve "bahçe" mefhumu birbirine karışır. Hakikaten de, zevk erbabınca, bunların hangisini hangisine tercih etmek gerektiği tayin edilememiştir. "Mangal safası kış gününün lalezarı" olduğu gibi, halı da, kış gününün çayırı, çimenidir; bahar dallarında kuşlarıdır. Belki de o sebeple, taze taze çıkar çıkmaz, kuru bakla ile kuru fasulyenin artık kullanılmadığı gibi, eskiler, yazın halılarını derler, toplardılar ve sonra, sıcak mevsime geçince, o renkleri, çiçekleri, pırıltıları gözlerinin önüne tekrar sererlerdi.

Bazılarına göre, sevgilinin fotoğrafını çektirmektense tablosunu yaptırmak daha hoş bir şeydir. Zira eserde tam kopya değil, "sübjektif=enfüsi" bir cihet görünür. Ben kendi hesabıma, halılardaki ve nakışlardaki kuş, çiçek, böcek, canan, süvari, köşk ve şelale şekillerini enfüsiliğe doğru tablodan da daha fazla bir adım sayarım. 1- Fotoğraf, 2- tablo, 3- nakış... ilk ikisinin arasındaki farktan ziyade, iki sonuncunun arasında fark ve uzaklık vardır. Tablo, netice itibarıyla, yine de mevcut bir şeyin, bir "tabiatzede"nin uzaktan yakından taklididir. Halı nakışları ise, daha ziyade insan dimağının fantezisidir. Öyle kuş, öyle böcek, öyle çiçek hakikatte yoktur. Bunlar, asırlık ananelerden doğmuş, yepyeni fasileler halinde üreye üreye gelmiştir. O sebepledir ki belki karşımızda birkaç zaten asılı duran bir tabloya boyuna bakmaktan bıkabiliriz de, senelerce ayağımızın altında serili duran güzel bir halının şekil ve renkleri bize usanç vermez. Nitekim muntazam resmin yapılması birkaç asırlık mesele olduğu halde artık medeniyet ondan usanarak yeni yeni cereyanlar aramaya koyuldu: İptidai şekiller üzerinde çalışanlar çıktı, fütüristler çıktı, kübistler çıktı. Halbuki ömrü binlerce sene olan halı zevkinde bir değişme yoktur denebilir.

Öyle biliyordum.

Arkadaşımla birlikte girdiğim halıcı dükkânında bu zannımın doğru olmadığını anladım. Meğer Türk halıcılığı –bir taraftan ananeye devam etmekle beraber– öte yandan da "modernlik"e doğru adım atmış: Aynı fiyata yeknesak bej veya buadöroz, çağla halı... Yalnız kenarlarında biraz daha koyu bir hat... Yahut sağında solunda, arnuvo hissini veren iki cılız dal da, zemin, yekpare olarak, yukarıda anlattığım renklerde...

"Kübik salonlara daha yakıştığı için" diye tefsir ediyorlar.

Bu zevk tereddisi karşısında, insan dişlerini gıcırdatarak başlamak istiyor:

— Hay, kübik salonunun da...

Şu bizim küçücük ömrümüzün âciz zevk tecrübesine dayanarak, canım halılar üzerinden asırlık incelişlerin timsali ve o koskoca Şark medeniyetinden hemen hemen en son, en dayanıklı bakiye olan desenleri, renk armonilerini bir kalemde silivermek...

Evlerimizde bahçe zaten yok, kuş yok, çiçek yok... Halılardaki şekil ve renkler bunların oyalayıcı hayalleriydi... Yeni tip düz renkli halılar bana, bahçeye arsayı tercih etmek gibi göründü.

Akşam, 7 Nisan 1943

FİKRİYAT

Tevfik Fikret Bunak Mıydı?

Bir doktorumuz, şair Tevfik Fikret'in bunaklığına dair *İçtihat* mecmuasında makale yazmış.

Ne yalan söyleyelim? Bu buluşu, hiç de *orijinal bir orijinalite* addedemedik: Bilakis pek köhne bir tababet tarzı! – İsa'nın deliliğine, Muhammed'in saralılığına, Lenin'in frengililiğine, yok bilmem filanca meşhur zatın evhamlılığına dair makaleler hatta kitaplar yazmak bir vakit modaydı. Tarihin dönemeç yerlerinde halk kütlelerine rehberlik eden bu büyük şahsiyetleri –uzaktan üstünkörü bir sözümona ruh tahliliyle ceffelkalem çürütmeye kalkışmak– (en hafif tavsifiyle) olur saffet değildir. Bu köhne tababet mektebi, büyük adamların yaptıkları işleri, sırf fıtri, ruhi hususiyetlerle ölçmek temayülünü gösteriyor. Neticede içtimai âmilleri hiçe saymış oluyor! Halbuki büyük mürşitler halkın, ihtiyaç neticesi, kendi arasından bizzarure fışkırttığı simalar değil midir?

Esasen alelumum ruhi tababet, hekimliğin diğer şubeleri yanında henüz çocuk da değil, bebektir: Hastalarına bromürden, duştan ve saf havadan ayrı ilaç tavsiye edemeyen bu türedi bastıbacağın, boyundan büyük işlere kalkışmasına, dünya hadisatı hakkında mütalaa beyan

etmesine kahkahalarla gülünür! Fransa'daki ruhi hastalarından ekserisi, hâlâ mukaddes addedilen Lourdes kasabasının maneviyatından medet umuyorlar. Demek tababet-i ruhiye, en medeni memleketlerde bile henüz kurun-ı vustayı olsun yenememiştir. Üstelik bir de çizmeden yukarı çıkıyor!

Bir insanın cemiyet içinde yaptığı işleri fıtri, bünyevi, ruhi hususiyetlerinden anlamak, "*Akıbet gürkzade gürk şeved*"[1] diyen Şeyh Sadi kadar, hatta ondan daha eskidir. Bu ekolün müntesiplerinden meşhur bir profesöre müthiş bir de oyun oynamışlar: Hazret, canilerin yaradılışlarında cani olduklarını iddia edermiş. Bir de nazariye çıkarmış: "Parmağının şurası şöyle kafasının burası böyle olan cani olur," filan diyerekten! Talebesine ders vermek üzere hapishaneyi ziyaret ettiği sırada –"Bakalım gene neler yumurtlayacak" diyerek– gardiyanlara mahkûm elbisesi, mahkûmlara da gardiyan elbisesi giydirmişler. Sizinkisi gardiyanların ötesini berisini işaret edip cinayete sebebiyet veren mevhum fıtri gayritabiilikleri izah eylemiş!

İnsan, içtimai insandır, doktor bey! Doktorlar, Tevfik Fikret'le, ancak merhumun hayatında meşgul olmalı idiler. Büyük şair, şimdi, sade edebiyata ve tarihe mevzu teşkil edebilir.

İstitraden arz edeyim ki onun gibi bunaklara olan ihtiyacımız, pek çok akıllara olan ihtiyaçtan fazladır: Maksadım anlaşıldı mı?

Akşam, 23 Teşrinisani [Kasım] 1929

1. Kurdun oğlu nihayetinde kurt olur. (Y.N.)

His ve Fikir

Faraza şairsiniz yahut fantezi yazılar yazan bir muharrirsiniz yahut (ne bileyim?) alelumum bir sanatkârsınız. Senelerden beri, hissinize istinat ederek bazı eserler verip duruyorsunuz. Herkes de, eh beğeniyor, sizi takdir ediyor. Derken efendim, mütemadi okuma ve hayatla temas eyleme neticesi, dimağınızda muayyen kanaatler, muayyen fikirler hasıl olmuştur. Bunları yazmaya, çizmeye, ileri sürmeye başlıyorsunuz... İşte o zaman hapı yuttunuz. Etraftan başlar tenkitler: "Azizim, sen artık cıvıttın... Eski safiyetini (!?) kaybettin... Şuurun başladığı yerde şiir susar derler. Sen de düşünmeye başladın; his tarafın dumura uğrayacak!"

Bunun aksi de cari: Mecmualara yazı yazan mütefekkirlerin (iktisat doktorlarının, felsefe müntesiplerinin, içtimaiyatçıların, fen adamlarının ilh...) yazılarına elbette dikkat ediyorsunuzdur. Bunlar kuru mu kuru, çetrefil mi çetrefil, abus mu abus, çatık kaşlı mı çatık kaşlı, nalet mi nalet! Keenne Çerkesçe... Sanki âlimlerimiz, yazılarını şöyle azıcık üslup zarafeti, teşbih, misal espri vesaire ile süsleseler tenkide maruz kalacaklarından korkuyorlar. Demir leblebi gibi batiü'l-hazım şeyler yazıyorlar.

Hasılı birçoklarımız his ile fikri, her nedense, yan yana gelmez ateş ve barut yahut kurtla kuzu yahut Sait Paşa ile Kâmil Paşa zannediyoruz.

Halbuki Garp'ta en makbul şair, felsefi bir sistemi olan şairdir: Goethe, bu mazhariyetle geçen asrın arkasında dev gibi duruyor. Hatta Ludvig Feuerbach, Engels, Marx gibi maddiyetçi mütefekkirler bile şairler kadar coşkundurlar.

His ile fikir, birbirinin zıddı değil mütemmimidir. Şairlerimizle âlimlerimize, bu böylece malum ola...

Akşam, 18 Kanunusani [Ocak] 1930

Gidişattan Memnun Olmalı Mıyız?

Bayramda çıkan *Hilaliahmer* gazetesinin bir nüshasında, Ali Paşa tarafından "Tekâmül" serlevhasıyla tercüme edilmiş bir makaleyi okudum. Ne yalan söyleyeyim irkildim. Gerçi, elçiye zeval olmadığı gibi, mütercime de zeval yoktur; fakat ne de olsa, insan, aşağı yukarı hemfikir bulunduğu müelliflerin yazılarını ekseriya tercüme eder; – alelhusus, tercümeyi meslek edinmemiş de, böyle yılda, çeyrek asırda bir kere, teberrüken, bir makale bastıracaksa...

Ali Paşa'nın tercüme ettiği yazı yeknazarda, herkese pek mülayim görünür. Hatta bunu okuyanlar, "Çıldırdı mı bu Vâ-Nû? Böyle halim selim, uslu akıllı makaleye de itiraz edilir miymiş?" diye şaşacaklar. Filhakika meydanda öyle bir fenalık menalık yokmuş gibi görünüyor! Makalenin esas fikri şudur:

"Mesut olmak için her şeyi hoş görün... Âlemi, mirsad-ı ibretten mütebessimane temaşa edin. Öyle değişiklikler, meğişiklikler, boyunuzdan büyük işler yapmaya kalkışmayın. Zaten kâinat, kendi kendiliğinden bir ahenktar tekâmüle maruz bulunmaktadır... Sizin cürmünüz ne ki satranç şahı gibi ileri atılacak ve neticede didine didine bedbaht olacaksınız? İyisi mi her şeyi hoş görün. Böylece beşuş ve mesut olun... İlh, ilh..."

Tekrar edeceksiniz:

— Bu tavsiyeye riayet edilse fena mı? Kötülük bunun neresinde?

Cevap veriyorum Bu tavsiyeye riayet etmek, hatta bu fikrin propagandasında bulunmak, bazıları için (*bazı milletlerin bazı sınıfları için* demek isterim yani) iyi hoş olabilir. Fakat yukarıki dervişane, mütevekkilane, kalenderane nazariye, bizler için, muzırın muzırıdır. Maazallah o fikirler bütün Türklerce kanaat halinde kabul olunsa berbattır işte o zaman...

Hadisatı, dünyanın bugünkü şeklini, böylece, bu seyr üzere yürümekte bırakmak ve bundan memnun olmak... İngiltere'nin lordlarına göre ne mükemmel, ne ideal bir nazariye... Ah! Şayet, herkes, şimdiki vaziyetinden memnun olmaya başlayıp da işleri "tabii" akışına bırakırsa... Artık, ne Hindistan hareketleri kalır ne Gandi ne bir şey... Demek şahsı nazarımda pek muhterem olan Ali Paşa'nın tercüme ettiği makale, dünyanın bugünkü ali kıran baş kesenleri için keenne sultanıma biçilmiş kaftan... Masallardaki su başlarını zapt eden devler gibi, bunlar, küreiarzın ham ve mamul ne kadar serveti varsa hepsine konmuşlar; oh babam, kekâ... Elbette ortalığı pembe gözlükle seyredecekler... Gidişatı memnun kalmaya elverişli bulacaklar. Saadet onların tabii hali zaten...

Bir de gidişattan memnun olup olmadığımızı, biraz nefes almak için, biraz adam gibi yaşamak için didişmek, canla başla didişmek ve değiştirmek, değiştirmek, gene, gene, gene, gene, habire habire habire değiştirmek, zorla değiştirmek, ağlaya ağlaya, elimiz kolumuz kanaya kanaya değiştirmek mecburiyetinde olup olmadığımızı biz Şarklılara, hatta Şark'ın en berisinde bulunan biz sıfrülyed millete sorun... Elbette, işi, fıstıki makam tekâmülün keyfine bırakmayacak; elbette yirmi iki senedir yaptığımız inkılapları yapacaktık; elbette daha da değişeceğiz... Elbette kılavuzumuz o uysal nazariye olsaydı, olduğumuz yerde uyuşup kalırdık...

Paşa hazretleri!

Makalenizle hemfikir değiliz...

Gelecek sene *Hilaliahmer*'e daha muvafık bir şey tercüme etmek lütfunu gösterin.

Akşam, 17 Mayıs 1930

Sa'yın Bıktırıcılığı ve Yıprandırıcılığıyla Mücadele

Bazı başmakalelerde şu fikir o kadar çok yazıldı ki, elbette sizin de dikkatinizi celp etmiştir: Halihazır cemiyetinin iki kutbu var; biri Amerika Cemahir-i Müttehidesi, öbürü Rus Şuraları Cumhuriyeti...

Bu iki memlekette, taban tabana zıt rejimler hüküm sürdüğü halde –ne garip!– bazen aynı neticelere varılmaktadır.

Mesela Rusya'da, bir şehrin valiliği derecesinde yüksek bir mevki işgal eden bir insan, bir müddet sonra, valilikten alınır; gençliğinde ameleyken çalıştığı bir fabrikaya müdürlük yapmak üzere yahut Kırgızistan çöllerinde kımız sanatoryumunda teşkilatçı sıfatıyla hem çalışmak hem de dinlenmek üzere gönderilir veya köylere seyyar propagandacı olarak yollanılır. Bilhassa kendisine gene idari daha büyük vazifeler verilir.

Küçük işlerde de bu böyledir. Hiçbir insanın istihsal ile alakası ebediyen kesilmez. Memurlar, birkaç senede bir kere, fabrikalarda imalathanelerde, *sovhoz*, *kolhoz* denen çiftliklerde çalışır.

Böylelikle insanların mesailerinde hem tenevvü temin edilip insan aynı işte çürümez hem de bir memurun istihsal başına yollanması sıhhatine iyi tesir eder; hayatı yakından görmesine sebebiyet verir.

(Bizde de memleketle sıkı surette alakaları devam edebilsin diye, hariciye memurlarını üç-beş senede dışarıda çalıştırdıktan sonra bir müddet de merkezde çalıştırmaktadırlar. Onun gibi...)

Dünkü gazetemizde okudum:

"Amerika sanayisinin müşahhas bir mümessili olan M. Ford, fabrikalarının etrafında, büyük çiftlikler hazırlamış. Fabrikalarda çalışan amele, her sene dört ay bu çiftliklerde çalışacakmış. Bu sayede ilh..."

Demek ki bugünkü dünyanın iki kutbu denilen iki memleket de, aynı neticeye varıyor: İnsanları sa'ylarında yeknesaklıktan kurtarmak; tenevvüye mazhar etmek!

Bir ferdi, kendini bildiği günden gözünü yumacağı güne kadar, aynı makine düğmesine basmak, aynı masa başında aynı kalemle yazı yazmak, aynı tramvayda hatta aynı hat üzerinde vatmanlık etmek, aynı maden ocağında kazma sallamak bedbahtlığından kurtarmaya uğraşıyorlar...

Ah, bilseniz, üç-beş ay müddetle, bir marangozhanede yahut bir balıkçı gemisinde yahut trenlerde çalışmayı öyle isterdim ki... Böyle değişik bir mesai, beni öyle dinlendirebilir ve dimağıma öyle tazelik verebilir ki... Hiç şüphe etmem: Siz de hangi meslekte bulunursanız bulunun, fasılalarla, başka vazifelerde çalışmayı, mesainin yeknesaklığına tercih edersiniz.

İki zıt rejimin mesai tenevvünü kabulünden anlaşılıyor ki müstakbel beşeriyet, bir ferde, gözlerini yumuncaya kadar, aynı çekici kullandırmayacaktır.

Akşam, 12 Teşrinisani [Kasım] 1931

Plan ve Evdeki Pazar

Ne zaman sigaramı yaksam, eldeki kibriti karşımda açık duran sobanın ağzından içeri atarım. Bunu, dimağım başka bir işle meşgulken, dalgın dalgın yaparım ve kibrit, –hop!– tam hedefe vasıl olur. Bu hemen daima böyledir.

Fakat bazen de kibrit elimdeyken, "Şunu deliğe atayım!" diye düşünüyorum. Elimin hareketini hesaplıyorum. Ve bu takdirde katiyen muvaffak olamıyorum. Mutlaka isabetsizlik vukuya geliyor. Kibrit dışarı düşüyor.

Demek ki nişancılık hususunda tahteşşuurum şuuruma faik... Öyleyse ya: Kim bilir, ecdadımın içinde nice ok, sapan atarak hayatlarını kazanmışlar, kurtarmışlar vardır. Bu meleke, irsiyet suretiyle benim adalelerime, sinirlerime işlemiştir. Fakat şuurum bu hususta pek müptedi, dakik ve hesaplı bir silah olmaktan çok uzak...

Başka misaller de bulmak kabil... İnsan, şuurunun yardımı olmadan neler yapıyor: Yürürken her adımınızı size attıran insiyakınızdır. Saçlarınız, sakalınızı, bıyığınız, iradenizin dahilî tesiri olmadan büyüyor. Kalbinizin atışını, siz, arzunuzla tanzim etmiyorsunuz. Ziyanın çokluğuna, azlığına göre, göz bebeğinizi büyültüp küçülten aklınız değildir.

Bütün bunlar malum şeyler...

...

Pek çok âlimler, cemiyetimizi vücuda benzetirler. Ben de bu teşbihi kullanmaktan kendimi alamayacağım. Şimdiye kadar insan cemiyetinin pek çok işleri kılların büyümesi, gözbebeğinin açılıp kapanması, kalbin atması nevinden insiyaki surette oluyordu. Sanayi, ziraat, eşya mübadelesi, hülasa cemiyetin bütün ihtiyaçları, evvelce merkezî ve âli bir heyet tarafından düşünülüp taşınılıp karar verilip yapılmıyordu. Bunlar irademizin haricindeki (arz ve talep kanunu nevinden) içtimai kanunlara göre çoğalıyor, azalıyor yahut dumura uğruyordu.

Fakat son zamanlarda evvela Rusya'da sonra İtalya'da nihayet Almanya'da bambaşka manzaralarla karşılaştık: Cemiyetin işlerini bir plan dairesinde idare etmek fikri uyandı ve bunun tatbikatına girişildi.

Diğer memleketlerde de bunun tesirlerini görüyoruz. Hatta son *Lu* gazetesinde, Amerika'nın plan dairesinde ziraat yapmaya başlanacağını okudum.

Bu, cemiyet işlerinde, göreneğin, insiyakın, mevkisini şuura terk etmesi demektir. Binnazariye çok iyi bir

şey! Elbette bir hedefe doğru nişan alırken düşünüp taşınıp hesaplayıp nişan almak, hesaplamadan hop diye nişan almaktan daha mantıki olmak lazım gelir.

Lakin ya henüz cemiyetin dimağında o şuur ve meleke hasıl olmadıysa... Ya şuur görenekten ve insiyaktan bile daha zayıf ve ehliyetsizse? Şu kadar hayvanı şurada yetiştireceğiz diyecekler, Rusya'da olduğu gibi, devlet çiftliklerine toplayıp mesela salgın bir hastalıktan öldürecekler! Et kıtlığı olacak! Olmazsa da nakledemeyecekler, aç kalacağız. Plan mucibince senelerce elbirliğiyle çalışmalar hep boşa gidecek. Yapılan tesisatın nafile olduğu neticede anlaşılacak.

"Nafile" sözünde mübalağa etmiyorum:

Size Kadıköy sebze ve meyve halini misal gösterebilirim. Binnazariye ne iyi şey, değil mi? Çarşıdaki gayri fennî ahşap dükkânlardan alışveriş edeceğinize bu mükellef bahusus iskeleye yakın binaya girer, alacağınızı alırsınız. Halbuki bunca masraf, hal yapıldı. Kapalı duruyor: İşe yaramıyor! Evdeki pazar çarşıya uymadı.

Keza sözde Unkapanı Köprüsü'nden geçeceğini hesapladıkları geniş cadde! O da binnazariye ne iyi! Cadde yapılır yapılmaz, etrafında Şişli'deki gibi binaların yükseleceği zannedildi. Halbuki geçen gün baktım: Kaldırımlarının arasında biten otları inekler yiyordu. O derece metruk bir yol!

Bütün dünyanın işlerini bir plana sokmak modası her yerde alıp yürüyor. Her kafadan aynı ses çıkıyor. Planlı iktisat, planlı iktisat... İyi hoş. Lakin bu âlemşümul –yahut koskoca bir vatan mikyasında– planı yaratacak meleke ve kabiliyet cemiyette hasıl olmuş mudur? Sakın mahrumiyetler ve emellerle çalış çalış; Rusya, İtalya, Amerika, Almanya mikyaslarında birtakım Kadıköy halleri husule gelmesin?

Saçımızın kesilmesini, sakalımızın tıraş olunmasını

bile berberlerin melekelisine terk ederken asırların göreneğiyle, cemiyetin insiyakiyle teessüs etmiş koskoca ziraat işini, haydi gel, (velev Amerikalı mütehassıs olsun) üç-beş plancının eline teslim et.

Ey biçare küreiarz! Vah başına gelecekler...

Yok, hayır, muhakkak ki birtakım devasa Kadıköy hallerine şahit olacağız!

Akşam, 31 Mayıs 1933

Yakılacak Kitap

Kurun-ı vustada ruhaniler zihniyetlerine uymayan kitapları şehirlerin meydanlarına yığarlar, ateşe verirlermiş. Kurun-ı ûlâda cengâverler beldeleri istila ettikleri vakit, kütüphanelerdeki eserleri nehre yığdırırlarmış; bunlar, bir köprü teşkil ederler; asker üstünden geçermiş ve nehrin suları, mürekkeplenmek yüzünden, günlerce kara akarmış. 20. asırlı kafamızla, bu iptidai ve muzır hareketi, tevahhuşla karşılık bir ürpermeyle tarihlerde okurduk. Hatta Hazreti Ömer'e atfolunan, "Kuran dururken başka kitap lazım değildir!" sözünün iftira olduğuna inanmak isterdik.

Bu son günlerde, bütün beşeriyet esefte ve hayrettedir: Medeni Almanya'nın meydanlarında da bu kitap yakma vahşetine başvuruluyormuş. Bu moda, yamyam danslarının bile sosyeteye girdiği devrimizde, her yerde salgın haline mi gelecek acaba? Fransızca *Vu* mecmuasında, "Hangi muharrirlerin hangi kitaplarını yakmayı istersiniz?" diye bir anket açmışlar.

Bizim yevmî gazetelerden birinde de, bir muharrir, aynı anketi tekrarlıyor!

Bu sakim zihniyeti Türk hudutlarının içine niçin

sokmak istemeli? Bir anket, yarınki tatbikatın bir provası olabilir. Babıâli Yokuşu'nun ortasında, Beyazıt Kütüphanesi'nin karşısında cilt cilt eserlerin yakıldığını görmek, bizler için ne elim olacaktır. Türk münevverinin vazifesi, gözleri taassubun dumanıyla perdelenmiş şuursuz kitlelerin hareketine kalemiyle karşı koymaktır; ihtiyati tedbirler almak için, bu modaya karşı propaganda yapmaktır kanaatindeyim.

"Muzır kitaplar..." diyerek itiraza başlamayın.

Neye nazaran muzır? Bir fikir mahsulüne bu damgayı basarak onu imha salahiyetini kim kime bol keseden ihsan etmiş? Bugünkü ilmin babası olan eserlere "yakılsın" hükmünü veren engizisyoncular, hareketlerinin doğruluğuna Alman müfritlerinden daha mı az kani idiler?

Bu fikri terviç eden neşriyatı beğenmiyor musunuz? Hemfikirlerinizi seferber edip makul fikriyatı kütüphaneler dolusu meydana getirin... Hem mademki resikârdasınız, elinizdeki vesait daha fazla demektir. Fikre fikirle karşı koyunuz.

Yoksa bir cemiyet, içinde inkılap ve aksülamellerin yekdiğerini takip ettiği bir kaidei umumiyedir. Bu imha modası alıp yürürse, "Sen benim kitaplarımı yaktın, ben de seninkileri!" diye, bir asır sonra eserden eser kalmaz!

Hani kan davası güderek, Arnavut aileleri, karşılıklı, yekdiğerlerini doğrarlar, son nefere kadar ölüp biterler. Kitaplar da buna döner.

Şu Avrupa'da ne iyi cereyanlar çıkıyor. Onlara heveslenelim. Yoksa üzerinde siyah satırlar olan kâğıtları yakmak? Hayır... Yakılacak hiçbir kitap yoktur. Bediiyat namına Ethem İzzet'in *Yakılacak Kitap*'ını bile yakmamalı. Fikir namına ise kitapları yakma fikrinin ilk mürevvici olan o anketin basıldığı sahifeleri bile ateşe vermemeli.

Akşam, 1 Haziran 1933

Habeşler Medeniyet İstemiyor

İtalyanlar, Habeşistan'da esaretin mevcut olduğunu ve pek feci bir manzara arz ettiğini göstermek için, ayakları zincirli, boyunları laleli birtakım zencilerin fotoğraflarını neşredip durdular.

Fakat diğer taraftan şu şaşılacak haberi öğrendik:

Esirler kurtulmak, kurtarılmak istemiyorlarmış...

Acaba o uyuşuk, miskin, haysiyet kırıcı hayata temessül ettikleri için mi? Yoksa bunda daha ince bir sebep mi var?

Bir esir, efendisinin malıdır. Bir atın kıymeti düşmesin diye sahibi ona bol arpa verir, hayvanı fazla yormaz, tımar eder. Makineyi yağlar, en ufak bir eksiği olursa tamir eder. Evin damı akarsa aktarır.

Tıpkı onun gibi bir esir sahibi de –sırf malının kıymetini düşürmemek için– kölesini, cariyesini doyurup giydiriyor, hastalıklardan koruyor...

Bizim nesil, esir kullanan büyük babalarımızla konuşurken öğrenmiştir ki, bizde de vaktiyle, azat kâğıdını almamak için çırpınan cariyeler varmış.

Acaba Habeş esirleri kendileri için Avrupa'nın medeniyet getirdiğini mi sezmişlerdir?

Tanklar, tayyareler, zehirli gazlar gibi bir medeniyet.

Evet, esirlik çok fena şey... Maddeten, manen öldürücü... Lakin Habeş'in mızrağı, oku kadar az öldürücü... Tanklar, tayyareler gibi değil. Tanklar, tayyareler gibi öldürücü olan, Garp medeniyetinin getirdiği tarzdır:

"Fertlerine sahip olmayan", "içtimai aile efradının mukadderatlarıyla alakadar olmayan", "onları başıboş sokak ortalarında bırakan", "iş bul da hayatını kazan!" diyen", "peki, iş ver deyince vermeyen", "iş verirse insanla-

ra hayvandan ve makineden daha az bakan", "eski tip, sömürüp sokağa atan" tarz...

Habeş köleleri ve cariyeleri, zehirli gazdan ve tanktan korktuğu gibi bunlardan da korkmuş olacak...

Böyle bir medeniyeti istemiyorlar...

Haber Akşam Postası, 24 İlkkanun [Aralık] 1935

Intellectuel'in Tarifi

Ahmet Ağaoğlu, *intellectuel* (yani münevver insan) mefhumunu nasıl anladığını söylüyor:

> Bence *intellectuel* umumun seviyesi fevkine çıkan ve lakin gündelik maddi ve mihaniki yaşayıştan ziyade hayatın manevi kısmına kıymet veren ve ona karşı hususi ve şuurlu bir alaka gösteren adama denilir.

Ve Ağaoğlu, bu görüşünü Eski Yunan'dan, Roma'dan da misaller göstererek pek güzel izah ediyor.

Yalnız bir cihete itiraz edeceğiz: Ağaoğlu *intellectüel*'i gündelik hayatın faaliyetinden hayli ayrı, oldukça esirî bir nim-ilah lider telakki ediyor. Halbuki bu teknik, sürat devrinde Eski Yunan'a nazaran vaziyet azıcık değişmemiş midir? "Gündelik maddi ve mihaniki" diye bir istisna koyarsak, sanayinin, iktisadi faaliyetin hatta matbuatın ve daha nice nice asri müesseselerin içinde *intellectüel* yoktur mu diyeceğiz?

Şimdi hayat ile nazariyeler birbirleriyle daha fazla bağlıdır. Muhterem üstadın bütün tarifi eski devirlere göre çok doğrudur. Fakat şimdiki devrin değişikliğini tebarüz ettirmemiş sanıyorum.

Devrimizin intellektüelini gündelik maddi ve mihaniki hayat içinde arayıp bulmaya mecburuz.

"Sabah Gazeteleri Ne Diyorlar" köşesinde Hat-Sür imzasıyla,

Haber Akşam Postası,
12 Sonkanun [Ocak] 1936

Arap Hayranlığından Garp Hayranlığına

Garplılaşmak...
Şarklılık...

Bunun bir mecaz olması lazım gelirdi. Fakat son zamanda bazı münevverlerimiz bu işi pek ileri vardırdılar, pek maddileştirdiler...

Mesela İsmail Habib, bugünkü yazısında bizi Garplı camiasına sokmak kaygısıyla, coğrafya telakkilerini bile değiştirmek, Anadolu'yu Avrupa'ya sokmak istiyor:

> Asya, Anadolu'nun batısında değil, Himalaya'dan gelen dağların bittiği yerde tükenir. Avrupa Rumeli kıyılarında değil, Alp Dağları'nın gittiği yerde biter. Ve Asya ile Avrupa deniz suyuyla ayrılmıyor, Doğu Anadolu'nun o iki çeşit dağı bu iki kıtayı granit düğümlerle birbirine ilmikleyip perçinledi.

Falih Rıfkı Atay, Sadri Ertem gibi muharrirlerimizin Garplılığın, Garplılaşmanın, Avrupalılığın ne derece hararetli müdafileri olduğunu öteden beri malumdur. Onlardan da kaç tane misal gösterilebilir. Üstat Ahmet Ağaoğlu'nun dünkü yazısında ileri sürdüğü fikir de, zulmün membasını Şark olarak gösteriyor. Sanki Garp kalubeladan beri bundan münezzehti.

Yalnız iki kelimeyle bunu reddedelim:
1. Engizisyon?
2. Gladyatörler?

Bence bu coğrafi kültür tasnifinde pek ileri gitmemek daha uygun olur. Medeniyet derecelerini güneşin doğduğu yahut battığı tarafa kıyasla değil, "cemiyet şekilleri inkişafı tarihine göre" anlatmalıdır.

"Garplı yahut falanca ırk ta kurun-ı ûlâdan beri manen şu kadar yüksekti de onun için bugünkü makine medeniyeti doğdu!" nevinden bir telakkiye sahip olmak ve bunu aşılamak doğru değildir. Bu Garplıya adeta mistik bir tefevvuk atfetmektir ki "Garplılık" diye mecazen işaret edilen asri düşüncenin tam zıddı olsa gerektir.

Arap hayranlığı yerine Garp hayranlığını koymak ise bizim terk ettik sandığımız eski zihniyetin mihanikiyetine yakındır. Bu zihniyet, en maddi şeylerimize kadar tesir ediyor:

— Aman şehirlerimizi Garplının hoşuna gideceği tarza sokalım.

(Bu endişe Hüseyni Cahit'indir.)

Muhterem Falih Rıfkı Atay'ın geçenlerde ileri sürdüğü şu teklifi de, iştirak etmediğim bu zihniyetin bir mahsulü buldum:

— Gazetelerimizin harflerini inceltelim! Zira bir Avrupa sergisine iştirak edersek aykırı düşeceğiz.

Haber Akşam Postası,
25 Sonkanun [Ocak] 1936

Tercüme Eserleri Nasıl Okutmalı?

Kültür Bakanlığının dikkatine,

Milli edebiyattan, tercüme edebiyatından bahsedildiği şu sıralarda benim de iki çift sözüm vardır.

Önümde Rus klasiklerinden bir edibin eseri ve bunun Fransızca, Almanca tercümeleri duruyor. Ben de büyük bir itinayla Türkçeye tercüme ediyorum. Sonra üç ecnebi dil bilen üç arkadaşımı davet ederek kitapları ellerine veriyorum. Cümleleri birer birer okuyor ve dinletiyorum. Mecliste, selikanın doğru olup olmadığını tetkik eden hakemler de var.

Aldığım rapor şudur:

> Gerek Alman gerek Fransız mütercim, Rusça eserdeki cümleleri mefhumuna mefhum, tabire tabir, darbımesele darbımesel, ıstılaha ıstılah tekabül etmek üzere) sadakatle tercüme etmişler. Türkçesi de tıpatıp öyle olmuş. Serbest değil, tam bir tercüme meydana gelmiş... Esasen, bu, bir gazete hikâyesi olmadığı için, böyle yapmak zaruri idi. Türkçe tercümenin selikası da gayet doğrudur. Yalnız heyet-i umumiye okunduğu vakit "bir Türk muharriri yazsaydı başka türlü olurdu. Bu fikirler, bu ruh, bu tahassüs bize yabansıdır. Zevk alınmıyor!" hükmü veriliyor. Onun için, bu eserin halkımıza arzından müellif yahut tabı hiçbir ticari menfaat bekleyemez. Zarar edilir. Bu sahada boşuna emek sarf etmişsin? Yazık...

Halbuki bahsettiğim klasik eser on küsur lisana çevrilmiş, her birinde halkın rağbetini kazanmıştır.

Niçin bizde böyle vahim bir neticeden korkuluyor? Niçin halkımızda umumiyetle "aman tercüme eserler soğuk! Milli olsun yahut adapte edilsin, bizim hayatımıza bizim zihniyetimize uydurulsun!" diye bir talep var?

Bu talebi biz gazeteciler daha iyi anlıyoruz. Elimizde ölçüler vardır; halkın rağbetini, binaenaleyh zevkini bunlarla takip ederek Avrupa eserleri arasında en hafif-

lerini –hatta onları da serbest tercüme yoluyla– daha basitleştirerek alıyoruz.

Mesleki yorgunluğumuz içinde, fedakârlık kabilinden yaptığımız hakiki ve kıymetli tercümeler de, işte mütehassıslardan yukarıdaki feci raporu alıyor.

Tetkik ediyorum: Başka lisanlarda iyi tesir yapan eserler, bizde niçin yadırganıyor? Bunun sebebi, bir tektir: geriliğimiz...

Mesela herhangi bir Avrupalı için "hamakat-i beşeriyeyi istismar" kabilinden bir mefhum kolaylıkla anlaşılır... Bunu tiyatroda da, romanda da kullanırsınız. Halbuki bizde bu terkip köhnemiştir. Yeni nesil tarafından anlaşılmaz yahut demode sayılır, "İnsanlık ahmaklığını istismar" deseniz veya buna yakın bir söz bulsanız, ancak mefhumu bilenler bunu Osmanlıcaya, oradan da Avrupai bir dile çeviririlerse ne demek istediğinizi kavrarlar... "Ahmaklığından istifade etmek" diye serbest bir tercümeyi klasik bir eserde yapamazsınız... Ve bu gibi sözler bir sayfada sık sık geçerse işte size "soğukluk!"... Hele işin içine biraz da Yunan efsanelerinden yarı ilah isimleri karıştığını, Afrodit'lerden, Adonis'lerden bahsedildiğini düşünün... Eğer kari Yahya Kemal'in "Biblos ilahı genç Adonis bekliyor ölü!" şiirini de okumadıysa büsbütün yandı!

Bir Avrupalının herhangi beynelmilel bir eseri kolaylıkla ve zevkle okumasının sebebi, mekteplerdeki tedris tarzıdır. Onlar "hümanizm" denilen kurun-ı ûlâ kültürünü öyle esaslı öğretiyorlar ki Jüpiter'le Jovan kendilerine, komşu bayla bayan kadar menus geliyor. Bütün beynelmilel mefhumlar, keza, öyle...

Halbuki bizim mekteplerdeki edebiyat dersleri tamamıyla hüdayinabittir.

"Ahmet Haşim ruhumu okşar, Yusuf Ziya ruhumu okşamaz!" hudutları içindedir. Hele dil değişikliklerin-

den sonra, Tevfik Fikret'e kadar bile yükselemiyoruz. Değil ki, divan klasiklerini yahut Avrupa şaheserlerini kavramak! Mektepler böyle olunca, muharrirler yahut tabiler, tiyatro müdürleri ne yapsın? Anlamak zevk duymak için ilk ihzarata malik olmayan halk rağbet etmeyince, bir tek müessese bile bu lakaytlıkla mücadele edemez... Ertuğrul Muhsin'in Şehir Tiyatrosu sahnesinde halka ille yüksek kültür eserlerini seyrettirmeye azmetmiş olması, ancak araya hafif eserler karıştırılmak sayesinde ve rejisörün çelik iradesiyle, demir leblebi gibi yutturuluyor...

Yapılacak şey, her lisandan kırk-elli klasik tercüme ettirilip mekteplerde ders gibi okutturulmasıdır. Ben şahsen Rusçadan çevrilecek olan eserlerin bir kısmı için fedakârlıkla çalışacak bir mütercim olmaya hazırım... Mukayesede kazanırsam, bir program üzere tercüme edeceklerim basılır ve bunlar mekteplerce satın alınırsa, tabii ve mütercimi yaşatacak bir varidat da zuhur eder. Aynı şeraitle çalışan birçok mütercimler daha çıkacağında şüphe yoktur. Maarif bizleri teşkilatlandırabilir...

Ancak bu yoldan gidilirse, bir tercüme kütüphanemiz zuhur eder, beynelmilel kültürü kavrayacak bir zevk sahibi bir neslimiz belirir ve milli edebiyatı yaratmak için de mukayese miyarımız hasıl olur.

Haber Akşam Postası, 21 Eylül 1936

Posta

Beşeriyetin meydana getirdiği teşkilatın en mühimi nedir? New York şehri mi? Hayır... Süveyş Kanalı mı? Hayır. Ehramlar mı? Hayır. "Acaib-i seb'a-i âlem"in geri

kalan altısı mı? Dniprostoy tesisatı mı? Roma İmparatorluğu yahut Büyük Britanya İmparatorluğu cihazları mı? Heidelberg Üniversitesi mi? Holywood marifetleri mi? Hayır, hayır, hayır...

Bence bütün medeniyetlerin en yüksek kemal noktası "posta"dır.

Çünkü yalnız bir sınıfı, bir zümreyi ve mahdut memleketler halkını istifadesi dairesine koyan medeni mazhariyetlerin kıymetleri de o derece mahdut olmak lazım gelir.

Karl Marx, "Bir medeniyete kıymet biçmek için, onun ne gibi mamulat yaptığına değil, ne gibi aletlerle istihsalatta bulunduğuna bak!" der.

Bu, istihsal bakımından doğrudur. Fakat kullanma bakımından da şu düsturu ortaya atamaz mıyız: "Bir keşfin, bir tesisatın beşeriyete ne derece faydalı olduğu bizzat o mahsulü, o malı, o teşkilatı tetkik etmek suretiyle değil, ondan kaç insanın bihakkın istifade ettiğini anlamak suretiyle meydana çıkar."

Yani: "Aman efendim, Londra'da filanca otel varmış!" Ne mutlu Amerikan seyyahlarına! Yahut: "Ah, Theresianum Lisesi şöyleymiş de böyleymiş!" Avrupa asilzade çocuklarına münhasır olduktan sonra... "Fransızlar, Afrika'daki Bon şehrini öyle şirin bir şekilde yaratmışlar ki!" Fakat burada yalnız kendileri oturuyor, yerliler değil... "Otomobil, tayyare icat edildi!" Ancak ileri milletlerin muayyen sınıfları istifade ediyor, geriler olsa olsa istila harplerinde bunlardan zarar görüyor.

"Ampul?"

Evet zannederim ki, elektrik tenviratı, bütün asri teknik içinde en fazla umumun istifadesine konulandır. Bu iki medeni kıtayı dolduran insanlardan yüzde doksanı bunun şaşaasından istifade ediyor. Düğmeyi çeviriyorsun, şırp! Yanıyor! Hem temiz, hem ucuz.

(Heyhat! Ben bu satırları velev ki lüks tertibi bir petrol lambasının ışığında yazıyorum.)[1]

Diğer üç kıtada, hele Asya ve Afrika'da Edison'un dehası henüz ışıldamıyor...

Fakat buna rağmen, ampul, belki de bütün 20. asır tekniği içinde en demokrat olanıdır... Binaenaleyh, beşeriyete en *nafi*dir... Harunürreşid zamanında keşfedildiği rivayet olunan saat bile, pahalılığı yüzünden, insan milyonlarının istifadesine, elektrik ışığı derecesinde vazolunamamıştır.

Amerikalıların altı asır sonra açılması mevzubahis ehramları içine ampülü de koydularsa onun bu demokratik hususiyetini temayüz ettirmeliydiler. Demokrasi devrinin medeniyet enmuzeci olmaya liyakat kesbetmeye yaklaşan teknik keşfiyatın en başında ampul gelir.

Fakat hakiki sembol?

Postadır.

Demokrasi, burada, bütün dehasını, yüzde yüz nispetinde göstermiştir: Milli hudutlar, sınıflar, imtiyazlar, manasız rekabetler, şahsi menafii umumi menafie üstün tutmalar, intizamsızlıklar, tezatlar, silah fabrikatörlerinin dalavereleri, her şey, her mâni, beynelmilel posta işinde bertaraf edilmiştir. Tam manasıyla mantıki ve insani bir anlaşma husule gelebilmiştir. Hiçbir itiraza, hiçbir tenkide mahal yok. Tam ideal bir vaziyet!

Daha bir asır evvel, bir namenin filanca şehirden filanca şehre gitmesi için bir tatar ağası çıkarmak yahut bir kervan reisine yalvarmak lazımdı. Yine de haydutların bir oyun oynayıp oynamadığına emin olamamak va-

1. Vâ-Nû ile eşi 1936 sonlarında bir başka aileyle birlikte Ünye'ye yerleşmişler, bir seneyi aşan bir süre orada kalmışlardı. Elektriksizlik bu sebepten. Vâ-Nû oradan gönderdiği yazılarda çoğunlukla Anadolu ve Karadeniz hayatının çok ilginç ayrıntılarını anlatmıştır. Bu iki ciltlik seçkide bu yazıların hiçbirine yer vermedik, önümüzdeki yıl ayrı bir cilt olarak yayımlamak niyetindeyiz. (Y.N.)

ziyeti vardı. Muhabere de zenginlere has bir mazhariyetti. Fakat şimdi?

En ihtisassız adam iki-üç saat çalışmasının mukabili olan küçük bir kazancını posta ücreti diye ayırmak suretiyle dünyanın ta öteki yerine –hem de varacağına yüzde yüz kanaatle– istediği haberi gönderiyor.

Velev o yer en kuş uçmaz, kervan geçmez bir nokta olsa bile!

İşte bence, bu, beşeriyetin yapabildiği en büyük başarılardan biridir... En dâhiyane keşfiyattan bile daha harikuladedir..

Buna alışmış olduğumuz için, dikkatimizi üzerine toplamıyoruz. Muvaffakiyetsizlikten muvaffakiyetsizliğe koşan diplomatlar dünyanın işlerini her gün biraz daha arapsaçına çevirirken, bravo diye alkışlanıyorlar. Zavallı posta, tam bir muvaffakiyete erişmişken, hiçbir alkışsız, hiçbir falsosuz, katırlar, trenler, tayyareler, vapurlar, arabalarla, tellerle, kablolarla, pnömatiklerle bütün dünya üzerinde, şaşırmadan, en mahir bir dokumacıya parmak ısırtacak zikzaklarla gidiyor, geliyor, gidiyor, geliyor...

Ah, insanlığın bütün işleri –bütün istihsal, tevzi ve istihlak– posta haline girebilseydi... İşte o zaman dünya cennetine kavuşurduk: Tam demokrasi, tam beynelmilel intizam!

Haber Akşam Postası, 7 Şubat 1937

Müstahsil Münevverlik Müstehlik Münevverlik

Bazen, şöyle geçer ayak, kulağa çalınan bir muhavere parçası, insanın ruhu üzerinde ne büyük bir intiba hasıl eder. Moskova'da, Puşkin'in heykeli, tam talebe mahallesinin ortasında gibidir. Şairin ismini taşıyan parkta

bir münevver kalabalıktır kaynar. Oradaki sıralardan birinde oturuyordum. Genç profesörler midir, asistanlar mıdır, her kimselerse, yanımda iki adam durdu.

Biri, ötekine "Nedir bu kitaplar?" dedi.

— Napolyon devrine ait.

— Ne hazırlıyorsun?

— Nasıl "ne hazırlıyorsun?"

— Bunları okuduktan sonra ne yapmak niyetindesin?

— Hiç... Başka kitaplar okuyacağım.

— Sonra?

— Daha başka kitaplar...

— Demek boyuna okuyacaksın? Ne zamana kadar? Fakat azizim, biz seninle müstehlik münevverlik devrimizi geçirdik. Onu tahsilimiz esnasında yapmıştık ve manevi gıdalarla ruhumuzu beslemek, mukabilinde cemiyete bir şey vermemek o zaman olurdu. Şimdi bize düşen müstahsil münevverliktir. Yani okuduğumuz kitaplar mutlaka yeni bir şey doğurmak gayesiyle olmalıdır. Yoksa eski papazların İncil tilavetleri kabilinden oku oku bir şey çıkmasın... Caiz değil... Bunan sevabı bile yoktur...

Gülüşüp yollarına devam ettiler.

Bu sözleri o zaman haklı buldum. Hâlâ da aksini ispat edecek bir delil elde etmiş değilim...

Türkiye'de de pek çok okuyan, kütüphaneleri yutan münevverler vardır. Bunların yetişmeleri için aile yahut hükümet bütçesinden mekteplere avuç dolusu para sarf olunmuştur. Sonra, bunlar, kendi yiyip kimseye pay çıkarmayan oburlar gibi, bir köşeye çekilip beşeriyetin ruh ve zekâ nimetlerinden kendileri istifade etmişlerdir. Fakat hâlâ da muhterem mevkidedirler:

— Âlimdir, fazıldır... derler.

— Ne yapıyor?

— Okuyor da ne oluyor, yahu?

Bir içtimai mevzu çıktığı sırada cevherler yumurtlayıp milleti istifade mi ettiriyor? Halkevlerinde konferanslar mı veriyor? Haftada birkaç gün fukara çocuklarını mı okutuyor? Ecnebi gazetelerine yazılar yazarak bizim Türk âlemini beynelmilel âleme mi tanıtıyor? Yoksa dünya şaheserlerini Türkçeye tercüme ederek Garp'ı bize mi naklediyor? Orijinal bir tetebbüün izleri üzerinde mi? Ne yapıyor? Yaptığı nedir? Rahmet olmuş da kimin bahçesine yağmış?

Müstehlik münevver tipi kadar kötü tip nadir bulunur. Kötü ve tufeyli tip!

Haber Akşam Postası, 15 Haziran 1937

Ona da Çok Şükür: Ölüm İşkencesizdir!

Herkes aynı fikirde: Beyazların asırlardan beri kurduğu o muazzam medeniyet sukut ediyor.

Gerçi henüz maddi cihetler var: Binalar, makineler, istihsal ve tevzi teşkilatı...

Lakin binalar, makineler, birkaç bombardımana bakar. Nitekim Avrupa'nın bir kenarında kangren başladı. İspanya'nın beş yüz senelik âsârı mahvoluyor. Makine medeniyetine gelince, o kırılınca, pas haline gelecek; taş medeniyetinin âsârı binlerce sene sonra hafriyat esnasında zuhur ettiği gibi, makinelerimizin parçaları bulunup da "20. asırlılar ne dâhi insanlarmış!" dedirtemeyecektir.

İstihsal ve tevzi işine gelince: Zaten bunu tedenni ettirmeye başlamıştık. Eskiden dünyanın her yerinde çıkan her mal her yerinde satılırdı. Fakat ileri atılan bu adımdan –sebep her ne olursa olsun!– geri döndük.

Demek ki, medeniyetimizin demirbaş cihetinde de,

istihsal ve tevzi gibi diğer maddi cihetlerinde de tedenni var. Bu kısımların bakiyetü's-süyufu tehdit altındadır.

Sorunuz:

— Bu son senelerin terakkileri var mı?

— Var. Fakat tahrip edici maddeler cihetinde...

— Tayyareler falan?

— Onların da kullandıkları yerler bilhassa muharebe işleri... Her yeni icadın yüzde doksan istimal mahalli tahrip sahasıdır... Tetkik edin, göreceksiniz.

Medeniyetimiz yıkılmak üzere bir işaret bekliyor. Hele manevi cihetlerden büsbütün hapı yuttu. Birçok memleketlerde ferdin inkişafı –son asırlar medeniyetinin bu en güzel mazhariyeti– sıfıra yakın bir hadde indirildi. İnsanlar, hele gençlik makineleştirildi. Eller aşağı, eller yukarı! Onlar da tahrip vasıtalarının düşünmeyen bir yarı canlı parçası haline getirildi.

Balık baştan kokarmış. Medeniyetler ahlaklara dayanırmış. En büyük devletlerin başlarının ahlakı koktu! Ne şart, ne kayıt, ne nizam, ne intizam tanıyorlar. Göz göre yalan söylüyorlar. Batırıyorlar, inkâr ediyorlar. Vuruyorlar, inkâr ediyorlar. Söz veriyorlar, tutmuyorlar. Bugün böyle diyorlar, yarın başka türlü yapıyorlar. Denize kundak sokuyorlar. Karaya tuzak kuruyorlar. Havaya zehir ekiyorlar.

Bir arkadaşım, "Bari esirliği ihya etseler..." dedi.

— Etmediler mi?

— İnsan satmıyorlar ki. Esir pazarları ihya edilmedi.

— İnsana kıymet atfedilmediği için satmıyorlar. İnsaniyetlerinden değil.

— İşkence yapmıyorlar...

İşte o zaman tüylerim diken diken oldu!

Sahi:

Bir bunu yapmıyorlar... eski barbar devirlerin her

şeyi hortladı. Yalnız idam şekilleri hâlâ "mutedil"dir. Baltayla kafa kesiyorlar falan ama, öldürüş anidir. İşkencehaneler henüz kurulmadı. Deri yüzülmüyor, kırk katıra adamı bağlamıyorlar, kimseyi hafif ateşte kızartmıyorlar. Birdenbire öldürüyorlar... Hem de binlerce insanı birden.

İnsanlık, son asırların medeniyetinden şimdilik yalnız bu iyiliği muhafaza ediyor. Buna da çok şükür!

Haber Akşam Postası, 9 Eylül 1937

Gıpta Ettiğim İki Münevverimiz

Gıpta ettiğim iki büyük münevverimiz vardır. Bunlardan biri, Şemseddin Sami, öbürü de Ata Bey'dir. Daha eskiye doğru giderseniz Cevdet Paşa, Naima, ilh...

Tekmil fantezi şairlere, üslüpkâr muharrirlere bunları tercih ederim.

Düşünün Şemseddin Sami'yi! Abdülhamid'in yirmi beşinci yıldönümünde basılan lügatine hâlâ muhtaç oluyorum, ara sıra bakıyorum. Hem siyasetçe de celadetli, seciyeliymiş doğrusu: Mukaddimede kitabın tabisi Mihran Efendi padişaha hulus çakmış; bizzat müellif hiç o taraflı olmuyor: Lügatin mahiyetini anlatıyor.

Keza *Kamus-ı Âlam*! Şayet elde o da olmasa, Türkçe tarihlerdeki isimlerin ne Fransızcalarını bulabileceğiz, ne de şahsiyetlerini tespit edebileceğiz.

Cilt, cilt cilt! Ömür törpüsü... Yazan el nur içinde yatsın... Şu mübarek zat için heykel dikmeliyiz; üniversitemize giden en büyük caddeye onun adını vermeliyiz. Fakat bilmem ki henüz belli başlı bir sokağı bile bu âlimin ismiyle şereflendirdik mi?

Hele *Kamus-ı Türki*'nin mukaddimesini okudunuz mu? Lügat paralama usul-i edebisinin ortalıkta pala çal-

dığı bir devirde yazıldığı halde, Türkçeye Arabi ve Farisiden medet olmadığını, bütün terimlerimizi Çağataycadan yaratmamız lazım geldiğini söylüyor. Sanki Dil Kurultayı'nın kürsüsünden konuşuyormuş gibi...

Ne mutlu o mübarek adama ki nesilden nesile elden ele geçen ve büyük küçük herkesin istifade ettiği kocaman, tamam ve emsalsiz şaheserler yaratmış...

Ömrü bir günlük yazılarla senelerimi tüketip dururken gıptayla hep Şemseddin Sami'yi düşünürüm.

Hammer mütercimi Ata Bey de öyle... On sekiz ciltlik meşhur tarihi dilimize çevirmiş. Ne yazık ki hepsi tab olunmamış. Ah, muhterem arkadaşım Nurullah Ataç! Senin de yazıların güzel, âlimane, fazılane, âlâ amma beyaz kâğıtları münhasıran onlarla dolduracağına peder merhumunkiler için de azıcık bir tasarruf etsen daha muvafık değil mi? Bilhassa on yedinci ve on sekizinci ciltlerdeki lügat, fihrist, merci tarzında ilaveler bizim dile de geçmeden evvel Türkçe tercümeden icabı derecede istifade olunmamaktadır. Babanın eseri yarım duruyor; sen elin dördüncü derecedeki Fransız'ının kiriminti yazılarını şerhle vakit geçiriyorsun!

Fakat bizim gönlümüz bu kadarına da kail olamıyor. Yeni nesilden Hammer mütercimleri değil, o müellif kıratında mütetebbiler çıkmasını istiyoruz. Öyle insanlar ki, yüksek tahsillerini yaptıkları senelerden, saçları bembeyaz olana kadar aynı bahis üzerinde iğne ile kuyu kazsınlar... Ve neticede manevi abideler yaratılmış olsun.

"Sürat asrı! İnsanlarda sabır kalmadı! Çabucak bir işi yapmak, bitirmek, başkasına geçmek istiyorlar..." diye mi izah edeceksiniz?

Yok, yok, bu izahı havsala kabul etmez... Başka medeni memleketlerin de ilim çilekeşleri var... Manastıra kapanan münzeviler gibi kütüphanelere hapsolup kozasında mahpus ipekböceği tarzında çalışıyorlar. Cemi-

yetin de bütün şaşaası onların irfandan ipeğinden dokunuyor.

Bu tiplere çok muhtacız!

Akşam, 7 Temmuz 1938

Mütercimlerin Çektikleri Güçlükler

Fransızca bir kitapta rastlıyorsunuz:

Chosroés'in bir ordusu Anadolu'yu geçtikten sonra Chalcédoine'ı –yani bugünkü Kadıköy'ü– muhasara etti.

Allah razı olsun müelliften ki Chalcédoine'in bizim Kadıköy olduğunu yazmış. Yoksa hayli uğraşmamız lazım gelecekti.

Fakat işin içinde bir de Chosroès ismi var. Bunun bizde nasıl kullanılması lazım?

— Aynen geçiriverirsin, olur, biter.

— Fransızcaya has *è* harfiyle beraber mi? Olamaz... Hele bir yol büyük ansiklopediye başvuralım.

Açıyorsunuz, "Kosroès'e müracaat!" diyor. O cildi kapatıp diğerini kütüphaneden çıkarıyorsunuz. Kosroès'in karşısında da şu kayıt: "Khosroès'e müracaat!"

Çevir gene sahifeleri: 520'den 523'e kadar müteaddit Khosroès'ler var. Hepsine göz gezdiriyorsunuz. Sizin aradığınız 626 senelerinde yaşamıştır. Bu tafsilattan ve tercümeihalinin diğer teferruatından hangisi olduğunu tespit ediyorsunuz.

Birlikte okuyalım:

Khosroés II Parviz, "İktidarlı", (Arapları Khosoû Aberviz dedikleri), İran hükümdarı (590-728) dördün-

cü Hormisdos'ın oğlu ki, bu zatı bir ihtilal neticesi öldürtüp 590'da yerine geçmiştir.

Fakat tabii 590 tarihinden itibaren 138 sene daha yaşamak mümkün değil! Demek meşhur Fransız kamusu bir tertip hatası yapmış. Metnin diğer taraflarına da göz gezdirdikten sonra 728 tarihini 628 diye tashih ediyorsunuz.

Şahsiyet ve tercümeihal tespit olundu amma gene bu ismi tercüme ettiğiniz esere nasıl geçireceğinizi bilemiyorsunuz. Bu müşkülü gidermek üzere, bizim eski kitaplarda İran şahlarının sülalelerini aramalı... Şemseddin Sami'nin *Kamus-ı Âlâm*'ını açıyorsunuz. *İran* kelimesinde bir araştırma.

Allah rahmet eylesin... Yattığı yer nur olsun... Sasaniyan sülalesindeki bütün hükümdarları sırayla yazmış...

Yirmi birinci hükümdar: Hürmüs-i Rabi, yirmi ikinci Hüsrev!

Hah! Yaşasın! Tetabuk ediyor:

Dördüncü Hormisdos = Hürmüz-i Rabi!

Khosroès = Khosroû = Hüsrev!

Fakat ihtiyatkârsınız. Yukarılara doğru bakınca, diğer hükümdarlarda başka bir Hüsrev'e rastlamıyorsunuz. Öyleyse Fransızcadaki *II* yani "sani" işareti nereden zuhur etmiş?

Bu sefer gene *Kamus-ı Âlâm*'ın "Hüsrev" kelimesine müracaat!

Lügatte Hüsrev isimleri 2042. sahifeden itibaren başlıyor. İlk maddede şöyle yazılı:

> İran müluk-i Sasaniyesi'nden Nuşirevanı Âdil'in ismidir. Bu maddeye müracaat buyurula.

Öyleyse üçüncü cildi bırak, altıncı ciltte Nuşirevan ismini ara!

4621. sahifede:

... Sasaniyan sülalesinin yirmincisi olup Araplarca Kesrâ ve Rumlarca Chosroés ismiyle maruftur...

Oh, âlâ! Demek bu birinci Hüsrev, bizim mevzudaki ikinci!

Gene deminki cildi aç... Birtakım diğer Hüsrevler... Hatta aralarında diğer sülalelerden üç İran şahı daha var. Hüsrev Beyler, Hüsrev Paşalar, Hüsrev Efendiler... On iki tercümeihal okuduktan sonra on üçüncüde aradığınıza kavuşuyorsunuz... (Bir de rakama uğursuz derler!) Halbuki buldunuz işte:

Hüsrev Perviz... Sasaniyan sülalesinin yirmi ikincisi olup Hürmüz'ün oğlu ve Nuşirevanı Âdil'in torunudur. Miladın 590 tarihinde Behram tarafından pederi iskatla kendisi tahta iclas olunmuşsa da ilh...

Düşünün ki, pek maruf bir hükümdarın ismini bir tercüme esere doğru geçirebilmek için bile bu kadar müşkülat var... Halbuki daha aşağı satırlarda üçüncü dördüncü kıymette generallere rastlıyoruz. Bunları hangi menabiden, ne türlü araştırmak lazım ve kabil?

Şark kültüründen Garp'ınkine geçtik, geçiyoruz. Fakat arada köprü vazifesini görecek lügatleri, mercileri, ansiklopedileri henüz yapamadık, yapmıyoruz da...

Onun için –tercüme furyası baş gösteren şu devirde– en meşhur isimleri bile kitaplarımıza, gelişigüzel kâh Chosroès kâh Kosroès kâh Khosroés Kâh Husrev I kâh Nuşirevan kâh Nuşirevanı Âdil hatta kâh Nuşinrevan kâh Nevşirvan...

Gelsin de kari bu Babil Kulesi'nin içinden çıksın!

"Mütercim yorulsun, arasın, bulsun!" denemez. Bu, bir başlı başına muazzam kültür teşkilatı meselesidir.

Akşam, 20 Eylül 1938

Tatlı, Sert, Âlâ...

Matbuatımızda iki zıt telkin dikkatime çarptı. Biri *Yücel* mecmuasında Halide Edib'in; öbürü de, *Cumhuriyet*'te Peyami Safa'nın.

Birincisine ait tahassüslerimi *Resimli Hafta* mecmuasında uzun uzun anlattım. Halide Edib diyor ki:

> Umumiyetle insanların, hususiyetle bizim hem fert hem cemaat halinde en büyük ihtiyacımız dostluktur. Darwin'in hayat mübarezesi ve en layık olanın payidar olması esaslarını mütemadi bir mücadele ve en kuvvetlinin payidar olması gibi yanlış tefsir ediyorlar. Darwin'den sonra dev adımla ilerleyen ilmi müşahedeyi bilmedikleri için dostluk unsurunu hayatta lüzumsuz, sırf âcizlerin ortaya attığı vakti geçmiş bir ihtiyaç telakki ediyor ve zihniyet itibarıyla on altı yaşta demir atıyorlar. Cinslerin tekâmülünde azılı ve haşin olanlar mesela aslanla kaplan azalıyor. Sıcakkanlı, dost, küçük kuşlar çoğalıyor.

Bir kadın kalemine de yakışan budur. Halide Edib'in Madonna tatlılığında bir anlatışı var. Bunu çok beğenmekle beraber, "Hint-Hıristiyan" yumuşaklığındaki bu telkini milli terbiyemiz için yegâne esas diye kabul etmeyi kendi hakir aklımca uygun bulmadım.[1]

Şüphesiz terbiyemizin esasında yarı yarıya bu latif, şefkatli unsur olmalı... Fakat mahdut doz dahilinde... Bazı milletlerin yedisinden yetmişine kadar bütün evlat-

1. Halide Edib, 22 Mart 1939 tarihli *Akşam* gazetesinde Vâ-Nû'nun sütununda "Kuş mu Aslan mı?" diye bir yazı yayımlayarak bu portreye itiraz etmiş. Dostluktan, acz ve miskinliği filan kastetmediğini, o yüzden de vazettiği şeyin Hıristiyanlığın "yanağına tokat atana öbürünü çevir" düsturuyla alakası varmış gibi gösterilmesini kabul etmediğini, asıl derdinin dayanışma ihtiyacını vurgulamak olduğunu anlatmış. (Y.N.)

larına yüzde yüz miktarda Bukovina biberi gibi "Vur! Kır!" ahlakını aşılamak istiyorlar. Onu da istemeyiz. Şunun bir ortası... Hani eskiden bir sigara vardı: İsmi "tatlı sert âlâ" idi. Onun gibi bir şey...

Karakter telkinatında Peyami Safa, Halide Edib'in tamamıyla zıddı olan bir cepheyi tutuyor.

Bakınız onun dediklerine:

> İnsan aslana hayrandır ve Homeros'tan beri kahramanlarını ona benzetir. Aslanın paralayıcı uzuvları, dişleri, tırnakları gıptamızı celp eder. Beşerî nizamda kuvveti haktan ayırmaya imkân yok. Müdafaasız bir miskine yaşama hakkını çok gören eski Roma ve yeni Anglosakson görüşü de daha layığın ve daha mükemmelin bekasını temine çalışan korkunç fakat zaruri bir ıstıfa prensibidir. Tek çare âcizi aczinden kurtarmaktır. Bunun için de her köşe başında bir darülaceze açmak değil, miskine çelik enjeksiyonu yapmak ve koyuna aslan guddesi aşılamak lazım!"

Diktatörlüklerin dayandıkları filozoflardan biri Nietzsche'dir. Peyami de bu düşünceleri onun ruhundan alıyor. Nitekim parçasını naklettiğim yazımın içinde de onun ismini takdirle zikrediyor.

Fevkalbeşerliğe yeltenirken çıldırıp ölen bu filozofa, zamanının nüktedanlarından biri, "Alelade normal bir adam bile olamadın!" demişti.

Yok hayır, ne Halide Edib'in ideali olan Madonna ruhlu, sıcak kanlı kuş gibi...

Ne de Peyami Safa'nın fevkalbeşeri, o taş basma resimlerden fırlama aslan...

İnsan olmak kâfi... İcabında tatlı, icabında sert; âlâsı budur...

Akşam, 19 Mart 1939

İnsanoğlunun Islahına Niçin İmkân Olmasın?

Vakit refikimizde Muzaffer Acar isimli bir meslektaşımız bugün bütün dünyayı ilgilendiren "yeni beşer hukuku" hakkında bir anket açmış. Tanınmış tarihçi Mükrimin Halil mütalaasını beyan ediyor, yazının serlevhası şöyle:

"İnsanoğlunun Islahı? Buna İmkân Yok!"

Metni de dikkatle okununca, B. Mükrimin'in beşeriyetten ümidi hayli kesilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Tarihçi her şeyde hırsın âmil olduğunu görüyor:

"İnsan tahakkümden zevk duyan sadik bir mahluktur!" gibi cümleler kullanıyor.

Ve umumiyetle, yeni bir hukuku beşer nizamına karşı şu hükmünü vermiş oluyor: "Böyle bir şey kabil değildir!"

Şayet maruf bir tarih âlimi olmasaydı, muhterem Mükrimin Halil'in bu fikirlerine, "Fantezi!" der, geçerdim.

Fakat acaba, tarihin cereyanına bakarsak, her büyük içtimai hadiseden sonra beşeriyette bir intibah hasıl olduğunu, yeni bir muvazenenin tesis ettiğini görmez miyiz? Ve elde edilen tecrübelerden manevi miraslar kalmamış mıdır? Bunlar gelecek nesillerin hayatında payidar olmamış mıdır?

En yakınından başlayalım: Bu harpte –Garp medeni milletlerinde hüküm süren– insan kırmak hususundaki teenni, geçen umumi harbin ibretinden alınmış bir derstir elbette... Modern tahrip vesaitini bir Asuri hükümdarının eline veriniz de çoluk çocuğun nasıl kan ve ateş deryasına boğulduğunu görünüz! (Öz tebaasının kırılmasını bile düşünmeden bunu yapardı.)

Garp'ın medeni milletleri, imparatorluklarıyla birlikte elbette birtakım hakları, hakikatleri sıyanet etmek için çarpışıyorlar.

Beşeriyetin her felaketten bir ders almadığına nasıl hükmedebilir ki, artık bir şehir halkını kılıçtan geçirmek; esirleri –kendilerine kazdırılan– hendeklere diri diri doldurup öldürmek; sulh zamanında olduğu gibi harpte de muhakemesiz adam katletmek yoktur! En yaman diktatörler bile kendilerine zalim dedirtmemek için rey-i âmmlara başvuruyorlar. Ve herkeste bu kadar zulüm dahi herhalde geçici olduğu kanaati var. Maşeri vicdan adaletsizliğe bir türlü kail olamıyor. Hatta fersahlarca uzak memleketlerdeki keyfi hareketlere bile isyan ediyoruz.

Eflatun'un *Cumhuriyet* isimli eserinde bir ideal cemiyet şekli tasvir edildiği malumdur. Filozof burada esir mesaisinden nazariye halinde bile sarfınazar edemediği halde, son asırlarda beşeriyet, köle ve cariye usulünü bilfiil ortadan kaldırmıştır. Medeniyet, kurun-ı vustadaki toprağa bağlı köylü esaretini de kaldırmıştır.

Keza medeniyet, Fransız inkılabıyla, bütün milletlere hürriyet, müsavat, adalet fikirlerini aşılamıştır. En küçük bir milletin en biçare bir ferdi dahi Hint'in paryası vaziyetinde kalmaya razı olamıyor; içtimai vasati vicdan da onu o vaziyette bırakmak istemiyor.

Mükrimin Halil, "Bütün filozofların, peygamberlerin aradıkları beşeriyet kurtarmak, ıslah etmek değil miydi? Fakat ne yaptılar? Gayelerini tahakkuk ettirmek şöyle dursun, yeni ihtiras kapıları açtılar" diyor.

En meşhur misal: İslamiyetten evvel insanlar kız evlatlarını diri diri gömerlermiş. Sonra gömmediler. Hıristiyanlık ve beğenmediğimiz müstemlekecilik Afrika'da yamyamlığı kaldırdı. Yeni felsefeler insanları gladyatörlük yapmak şöyle dursun himaye-i hayvanat cemiyetleri kurmaya sevk etti.

Ve şimdi, eski hukuku beşer beyannamesini de kâfi görmüyoruz. Çünkü o, cemiyetin içinde ezilmiş milletlerin, ezilmiş fertlerin kalmasına imkân veriyordu. Buna

imkân vermeyecek bir nazariyenin konulmasına çalışanlar, esirliği kaldıran fikir mücahitleri gibi emellerinde elbette er geç muvaffak olacaklardır.

Akşam, 2 Mart 1940

Hazin Dönüş

Fransızlardan bir milyon küsur bin kişi muhacir varmış; ceste ceste yerlerine dönmeleri mevzubahis diye okudum.

Vatanına yeniden kavuşmak, evine barkına sahip olmak iyi şey. Hatta insan damını biraz çökmüş, eşyasını harap edilmiş bulsa bile tamir eder, yeniler: Oturur... Ve eski hayat, başlar.

Ama işte mesele burada: Başlar mı?

Bizim nesiller, Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlubiyetleri seyrine şahit olmuştur. O yüzden bir bozgunun müstakbel umumi hayat üzerinde ne tesir yaptığını çok iyi hatırlarız. Memleket, vücudunun azası kesilmiş, kan kaybetmiş bir biçareye döner. Hayatın her şubesinde bu hissedilir.

"Gezginci" dedikleri cinsten bir memur ailesinin çocuğuydum. Kıtalara kol salmış Osmanlı İmparatorluğu'nun şehirlerini benimsemiştik. Oraların bizden koparılan parçaları, Selanik, Beyrut, Şam diye anıldıkça, ölen akrabanın isimleri söylenmiş gibi, büyükbabamın, annemin gözleri yaşarırdı. Usulla siler, iç geçirirlerdi.

Aynı derecede hazin olan: Yaşadığınız şehir o şehirdir; tepeler o tepeler; tarihi kale o kale; fakat bütün bunlar kalıptır, zevahirdir; zira hayat o hayat değil! Eski bildiklerin kimi ölmüş, kimi esarette, kimi terk-i dar ü diyar etmiş... Geri kalanların yüzlerinde o alışılmış mesut te-

bessümden eser yok. Zira her biri bir felakete uğramış... Yollardan heyula gibi geçerler. Ortalıkta bir mazi hasretidir başlar; gayrı bugünden, yarından bahsolunmaz; hep dün: "Şöyle yapardık, böyle yapardık... Ah, ne günlerdi..." Bu, yalnız hususi muhaverelerin değil, edebiyatın ve umumiyetle sanatın nakaratını teşkil eder. Bizde öyle olmadı mı? Hatta bir zamanlar gına bile verdiydi: "Nedir bu maziperestlik! Bütün gazetelerimizde geçmiş zamanın tahassürü çağlıyor!" denildiydi. Cidden yaşanılan hayat dayanılmaz bir hal alır...

Alıştığımız bir şehir, içindeki adamlarını, âdetlerini benimsediğimiz için gözümüze sevimli görünüyor. Halbuki geçen nesillerden bir adamı mezarından çıkarıp aramıza karıştırın; vaktiyle İstanbul'un âşığı bile olsa bizlerle birlikte yaşamaya dayanamaz. Varsın başka yere götürülsün: Tercih eder.

Ona da ne hacet? Bir ihtiyara sormuşlar: "Niçin sokağa çıkmıyorsun?"

"Tanıdığa rastlamadıktan sonra... Hepsi de öldü..." cevabını vermiş...

Bu gibi hissi facialar, bana facialarının maddisinden bile müthiş görünüyor.

Birlikte yaşadığınız, uzun senelerinizi birlikte geçirdiğiniz kıymetli bir insan... Aranızdan su sızmamıştır... Derken felek günün birinde, ayırır... aklınız fikriniz ondadır: Ah o, ah o... Ve nihayet kavuşursunuz. Hayrette kalırsınız: Aman Yarabbi! Nasıl değişmiş... Ayrı sürdüğünüz hayatın intibaı onu da, sizi de başka istikametlerde inkişaf ettirmiş... artık nafile. Uzlaşamazsınız...

Memleketler hakkında da aynı şey... Çocukluğumun geçtiği –ve sonra yabancılara intikal eden– eski şehirlerimizden birinin müthiş daüssılasını çekerdim... Aradan yirmi sene geçtikten sonra nihayet kavuştum. Kavuştum amma, keşke oraya tekrar ayak basmasaydım da bari o

güzel intiba hayalimde ebediyen kalsaydı... O şehir, ne yabancı... Yabancıdan da beter olmuştu... Adeta nefret ettim.

Neyse, bari bu bahsettiğim benim hakiki memleketim değildi... Şimdi Fransızların halini düşünüyorum. Şüphesiz içlerinde bu anlattığım hisleri gözleri yazarak duyanlar çok olacaktır. Pek çok...

Akşam, 27 Nisan 1941

Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin

Osmanlı tarihindeki birçok kahramanlara gadredildiği, bazılarına da layık olmadıkları payeler verildiği iddia edilmişti. Bu arada Patrona Halil'le Simavnalı Şeyh Bedreddin de mağdurlar arasında zikrediliyordu.

Patrona'ya dair menfi düşüncemizi aksettirmiştik.[1] Fakat Şeyh Bedreddin onun gibi kıymetsiz bir şahsiyet değildir. Arada mukayese bile caiz olamaz. Kaldı ki onun değeri öteden beri de tasdik olunmuştur. Bunun için "tarihî kıymetlerin yeniden tetkiki" cereyanının uyanmasına dahi lüzum yoktur.

Miladi 1368 ile 1420 arasında yaşayan Şeyh Bedreddin Müslümanlıkta ve cemiyet kaidelerinde bir değişiklik

1. Naci Sadullah Daniş, *Tan*'da çıkan bir yazısında Osmanlı tarihinin yeniden gözden geçirilip bazı olay ve kişilerin şimdiki ölçütlerle değerlendirilmesini talep edince Vâ-Nû da ona ilkesel olarak katılır ama Daniş'in yeniden değerlendirilmesini teklif ettiği kişiler arasında saydığı Kabakçı Mustafa ve Patrona Halil'e şiddetle itiraz eden iki yazı yazmıştır: 15 Haziran 1941'de, her zamanki "Akşamdan Akşama" sütununda yazdığı "Kabakçı Mustafa Milli Kahraman Olabilir mi?" ve "Günün Ansiklopedisi" sütununda yazdığı "Patrona Halil". Yine ansiklopedi maddesi olarak yazdığı bu "Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin" metni bu konudaki üçüncü yazısıdır. (Y.N.)

yapmak için uğraşmış, mücadelesinde mağlup olup idam edilmiş bir Türk âlim, filozof ve siyasisidir.

Tarih kitapları ondan ekseriya Bedreddin'i Simavi diye bahsederlerse de kendisinin Kütahya civarındaki Simav'la alakası yoktur. Bu sebeple Simavi tabiri yanlıştır. Babası olan Kadı İsrail, Edirne civarındaki Simavna'nın fatihi, valisi ve kadısı olarak tanınır. O da bu kasabada doğmuştur. Bu sebeple kendisine Simavnalı demek icap eder.

Tahsil için Konya'ya, Hicaz'a ve Mısır'a seyahat etti. Mısır'da hayli müddet kaldı. Ora sultanı Berkuk'un oğlu Ferec'e hocalık etti. Sonra Ahlat'taki Şeyh Hüseyin'e tabi oldu. Onun emri üzerine irşat için Tebriz'e gittiği sırada Aksak Timur'un (Timurlenk'in) huzurunda ve başka âlimler arasında bir meseleyi hallederek büyük hükümdarın teveccühünü kazandı.

Ölü kelebeği diriltmek tarzında mucizeler de gösteriyordu.

Yıldırım Beyazıt'ın mağlubiyetinden sonra, Bedreddin, padişahın oğullarından Musa Çelebi'nin kazaskeri oldu. Çelebi Sultan Mehmed kardeşlerini yenip padişah olunca Bedreddin'i İznik'e gönderdi. Ona maaş da bağladı.

Fakat şeyh düşüncelerini etrafındakilere aşılamıştı. Kendisine inananlar arasında Börklüce Mustafa İzmir'in Karaburun taraflarında on bin kişi kadar toplayarak Dede Sultan namıyla ve Bedreddin'in hesabına mücadeleye girişti. Ona tabi olanlar arasında gayrimüslimler hatta papazlar bile vardı. Papazlar, onun denizden yürüyerek Sakız adasına geçmek kerametini gösterdiğine inanıyorlardı. Diğer bir müridi, Yahudiden dönme Torlak Kemal de üç bin maiyetiyle Manisa'da meydana çıktı.

Bu hareketler padişaha isyan sayılmıştı. Çelebi Sultan Mehmed'in askerleri muhtelif seferler, Dede Sultan'la çar-

pışıp mağlup oldularsa da, nihayet galip geldiler. Börklüce Mustafa'yı da Torlak Kemal'i de işkenceyle öldürdüler.

Börklüce kendisine işkence edilirken "*La ilahe illallah*" dediyse de "*Muhammeden resulullah*" demiyordu. Zira mezhebin gayesi Yahudi, Hıristiyan, Müslüman ve Mecusi bütün insanları Bedreddin'in reisliği altına toplamaktı.

Bedreddin, taraflarının Romanya taraflarında çok olacağını düşünerek ve oradakilerin yeni bir sarı saltık beklediklerine kani olarak, İznik'ten Kastamonu ve Karadeniz yolu ile Kara Orman'a geçti. Kendisinin de üzerine bir ordu gönderildi. Şeyh esir düştü. Ulema meclisinde muhakeme edildi. Kimse onun idamına fetva vermek istemiyordu. İranlı bir hoca bu fetvayı verince bizzat kendi de altına imzasını koydu ve Serez'de asıldı. (Kemikleri son zamanlarda İstanbul'a getirilmiştir.)

38 kadar eseri vardır. Bunların ekserisi fıkıh ve tasavvufa aittir. En meşhur eseri Müslümanlık itikatlarını anlayışını gösteren *Varidat*'tır.

M. Turhan Tan'ın hülasasına nazaran, Bedreddin taraftarları şu akideleri neşrediyorlardı:

> Dünyayı Allah insanlar için yarattı. Yeryüzünde her şey, servet ve mahsulat, insanlarındır. Tabiatın hediyesi olan bu servet müsavi yaratılan insanlar arasında müsavi surette taksim olunmalıdır. Nikâhlı kadınlardan maada her şey müşterektir. İtaat olunacak kanunlar tabii kanunlardır. Bu kanunlar akıl ve izanla idrak olunur. Herkes idraki nispetinde ilahi kanunları anlar. Kimse kimseyi kendi gibi düşünmeye icbar edemez. Fikir ve vicdan bir tabiat ahenginin mahsulüdür, cebre hedef olamaz. Bu sebeple İslam, Hıristiyan, Musevi, Mecusi yoktur. Yalnız insanlar, yani kardeşler vardır. Bu kardeşliğin kabul edilmesiyledir ki, hak batıla galebe eder ve

zulümden, tagallüpten başka bir şey olmayan hükümetler yıkılır, tekkeler kapanır, dervişler yok olur, hocaların saltanatı çöker.

Darülfünun Kelam Tarihi müderrisi B. Şerafeddin'in *Şeyh Bedreddin* isimli küçük bir eseri 1925'de basılmıştır.

Akşam, "Günün Ansiklopedisi"
maddesi, 19 Haziran 1941

Zevkin Terbiyesi

Hepimizin birçok cihetlerden zevki bozuktur, itiraf edelim. Mesela diyelim ki giyim hususunda...

1917'de, Viyana'ya gitmiştim: Sefirin oğullarını eskiden tanır, takdir ederdim. En şık delikanlılar haline geldiklerini de işittiğim için, yanlarında mahcup düşmemek gayretine kapıldım. O sıralarda İstanbul'da ince ve çıtkırıldım bir Fransız gustosu hâkimdi. Mümkün mertebe sipsivri rugan iskarpinler; fantezi yelek... Talebelik bağlarını henüz koparmadığım Galatasaray'da, arkadaşlar arasında ise, incecik ve gayet kolaylıkla bükülür bastonlar modaydı. Bunlardan da bir tane, dükkânları araya araya edindim. Eh, kendimi epeyce iyi şekil ve şemailde sayıyordum. Amma, ne inkisar... Bir kış günüydü. Kar, dizlere kadar... Arkadaşlarım İngilizvari kalın kunduralarla, sopa gibi bastonlarla ve adını bile yeni duyduğum yarı spor palto ve elbiselerle yanımda makul bir tezat teşkil ettikleri vakit, adeta utanç duydum.

Sanat telakkisi hususunda da aynı...

1931'de Paris'e gitmiştim. Epeyce uzun müddet oturdum ve abidelerin önünde saatlerce durabilmek fır-

satını buldum. Sonra üstadım Yahya Kemal, sefir bulunduğu Madrid'e beni davet etmek lütufkârlığını gösterdi. Orada da bir ay kaldım.

Bir akşam baş başa oturuyorduk. Heykel güzelliği bahsi açıldı. Ben de hudayinabit zevkimden külüstür bir mütalaa fışkırtıvermişim: "Paris'te Musset'nin heykeli hoşuma gitti!" demişim.

İşte o zaman, hocamın hiddetini görmeliydi. Sakin sakin oturduğu koltuğundan, beni dövmek istercesine bir asabiyetle fırladı: "Ben de seni zevkçe olgunlaştın, mütalaalarında isabet var sayıyordum... Yazıklar olsun!" diye başladı. "O senin beğendiğin heykelin hükmü verilmiştir: Diğer kırk abide ile birlikte, zevksizlikleri tescil edilmiştir. İlk fırsatta yıkılmaları bile düşünülüyor."

İhtimal mazur görülmeliydim. Zira birçok seyahatlerde bulunmuş bile olsam, netice itibariyle, "suret"in "haram" olduğu bir memlekette ilk terbiyemi almıştım. İnsan şeklinde yontulmuş mermerlere dair gustomda elbet aksaklıklar olacaktı. Nitekim işte olmuştu da...

Kendi sahalarında incelmiş, mütehassıslaşmış, yükselmiş nice münevverlerin birçok cihetlerde sapıttıklarına rastlıyoruz.

Mesela bir doktorun Boğaziçi'nde yaptırdığı binanın sakaleti... Bir avukatın döşettiği salonun berbatlığı... Bir muharririn kullandığı kravatların horozşekeri renginde oluşu... Bir zarif hanımefendinin beğendiği şiirler. Hepsi "eyvahlar olsun" dedirtecek nevidendir.

Gene ben neyse: Sefirzarelerin hasıl ettikleri mukayese karşısında olsun, Yahya Kemal'in tenkidi üzerine olsun "Yanılmışım" diye, itirafta bulundum.

Fakat bakıyorum, maşallah, umumiyetle çok kimse cesur! Cesur amma, Arapçada bir mesel olduğunu da akıldan çıkarmamalı: "*El-cahilü cesurün*!"

Cüretleri işte ona benziyor.

Bir laf tutturmuşlar; sürüp gidiyorlar:

— Falanca şey, zevkimi okşuyor.

Ve bunu miyar tutuyorlar. Düşünün: Zevkleri! Zevklerinin ölçü olması! Arapça meselden başladık, gene öyle sürüp gidelim:

"Eyne's-sera mine's-Süreyya!"

İşin garibi şudur: Münevver sınıfta, umumiyetle "Halk hoşlanıyor! Ne yapalım"ı bir nevi düstur diye kabullenmiş. Mesela radyodaki köylü türkülerinden ve şehirlerde çıkarılan yave şarkılardan birçokları.

"Bu nedir, bu ne zevksizlik..." itirazı karşısında:

— Ne yapalım? Hoşlananlar çok...

Onların hoşlanmalarını teşvik mi etmek lazımdır? Bu hoşlanmalar, benim kış ortasında ve kıvrılan bastonla, incecik burunlu rugan iskarpinlerle dolaşmama, Musset abidesini beğenmeme benzemez mi?

Yahya Kemal'in hiddetiyle yerimizden kalkmamız lazımdır:

— Bu şarkılar dinlenemez... Yeter! Kesin! Gustolar tashih edilsin!

Akşam, 24 Haziran 1942

Ayrıldığımız Şark Dünyasını Yeni Neslin Tanıması İçin...

Biz kırkında ve ellisindekiler, aramızda konuşuyorduk:

— Aşere-i mübeşşereden... Kelam-ı kibar... Hadis-i sahih... Farz-ı kifaye... Bedir Gazvesi... İlh...

Muhaveremiz arasında geçen bu gibi tabirleri yirmisinde, otuzundakiler anlamıyordu: Türk münevverleri olmalarına rağmen. Hatta içlerinde biri ikisi edebiyatçı, tarihçiydi... Parlak diplomalarına rağmen sözün inceliğine varamıyorlardı.

Bunda da şaşılacak bir şey yok. Öyle bir zincir tasavvur edin ki halka halka devam edegelmiş. Derken bizim nesilde kopmuş. Bizim teşkil ettiğimiz baklayı, olduğu yerden sökerek, ardımıza küçük kardeşlerimizi, oğullarımızı, torunlarımızı takıyorlar. Geçmişin göreneği ancak bize ilerde. Bir ilgileri kable't-tarihinden itibaren Türk tarihinde... Diğer ilgileri, Garp'ta...

Bizim nesle kadarsa, Şark dünyasıyla tıpkı saç örgüsü halinde dokunmuştuk: Yukarıda geçen tabirler hep o hayatımızın, o telakkimizin mahsulleri... Onun içindir ki, bizim bildiğimiz, kullandığımız birçok mefhumları, tabirleri yeniler kavrayamıyorlar.

Böylelikle, onlar başka adam, biz başka adam, ikiye ayrılmış bulunuyoruz.

Denebilir ki:

— Ehemmiyeti mi var? Kırkındakilerin, ellisindekilerin seneleri sayılı. Göçüp gidecek, meydanı yeni tarzda yeni yetişenlere bırakacaklar...

Fakat onların yalnız bizimle şifahi rabıtası bahis mevzusu değil ki... Bir de eski kitaplarımızla ve medeniyetimizle olan alakaları var. Bu da asla kopmayacaktır. Kopmaması lazımdır.

"Ne yapmalı?" sualiyle karşılaşıyoruz. Bunun cevabı, herhalde şu olamaz:

— Gençler de bizim gibi tahsil etsinler. Öğrendiklerimizi öğrensinler... Kısas-ı enbiya, ebcet, Arapça kelamıkibar, Farisi edebiyat, mantık, fıkıh, usturlap ve cifir okusunlar.

Fakat şu olabilir:

— Bütün bunlara dair kuşbakışı bir malumat sahibi olmalıdırlar. Belki ufak çapta birer müsteşrik halinde...

Geçenlerde Pierre Benoit'nın bir romanını okuyordum. Kahramanlardan biri şöyle diyor:

— Resmî tahsili bitiremedim. Diploma sahibi olamadım. Fakat yaşadığım şehirde bir konferans heyeti vardır. İlim ve fen muhipleri orada herkesi malumatlarından hisselendirirler. Dört sene içinde mübalağasız yüz konferans dinledim. Hepsinde not tuttuğum için tekrar tekrar okumaktan usandığım dört büyük defterin sahibiyim. Onların münderecatını hemen hemen ezber bilirim. Mevzular gayet muhteliftir. Bundan da, elde ettiğim malumatın çeşit çeşit oluşu meydana çıkar.

1917 İnkılabı'nı müteakip de Rusya'da, milyonlarca işçi ve köylü çocuğuna yüksek tahsil vermek icap etmiş, orada da Pierre Benoit'nin anlattığına benzer bir usule başvurulmuştu: Liseyi bitirmemişleri üniversitelere alabilmek için her bir fakülte nezdinde ihzari kısımlar açılmış, o kısım için icap eden malumat "kompleks usulü" denen konferanslar tarzında veriliyordu. Mesela bir içtimaiyat talebesi için tabiiyat ne derece lazımsa, biyoloji, mikrobiyoloji, nebatat, hayvanat, hatta tabakat, fizik, kimya, hep birlikte, muhtasar, müfit.

Aynı şey, bizim genç nesil için de yapılamaz mı? Mekteplerde olsun, Halkevleri'nde olsun öyle konferanslar ki, bunlar sayesinde, eskilerin malumatı zübdeleştirilmiş bir halde küçük kardeşlerimize sunulsun.

Yalnız şifahi sahada değil, yazı ile bazı neşriyat. Mesela yeni harflerle öyle risalecikler ki, *Larousse* lügatinin pembe kısmına tekabül etsin:

"*Kellim kellim la-yenfa...*"

"*Zâd-ı fi'l-tanbur nagmete uhra.*"

"*Bum nevbet mîzened...*" ilh...

Bunları bir Türk genci Çince gibi dinlememelidir.

— Aşere-i mübeşşere... Cihar-ı yâr-ı güzin... Kelamı-kibar... Hadis-i sahih... Farz-ı kifaye... Bedir Gazası... Nass-ı katı... Kule-i zemin... Hilye-yi Hakani... Sec'-i murassa... Münkirle Nekir... İlh...

Keza... Gençlerimiz bunların ve emsalinin ne demek olduğunu anlamalıdır... Öğrenmeleri de güç değildir.

Her Türk münevveri, laakal, ufak çapta bir müsteşrik malumatını haiz olmalıdır.

Çünkü biz, bir eli Şark'ta bir eli Garp'ta bir milletiz... Yalnız tarihimiz değil, coğrafyamız noktasından da...

Akşam, 27 Haziran 1942

Milli Anane Meselesi

Yeni Adam mecmuası sahibi ve eski Darülfünun emini Profesör İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu[1] *Türke Doğru* isimli başlığıyla bir kitap çıkardı; bir nüshasını da bana yollamak lütfunu gösterdiğinden kendisine teşekkür ederim.

Muhterem âlimin hele son zamanlarda millete bir ülkücü hamle vermek emelinde bulunduğunu biliyordum. Onun için eseri dikkatle okudum.

B. Baltacıoğlu, milliyetçilik önderliğinde Ziya Gökalp'in hem devamı, hem de düzelticisi olmak istiyor; (bunu *Türke Doğru*'nun birçok satırları arasında görüyoruz;) milliyetçilikte "anane"yi esas tutuyor; Garp'tan yalnız "teknik" almamız gerektiğini söylüyor.

Ahlakta, hukukta, muaşerette, dilde, mimikte, ede-

1. İsmayıl imlası kendisine aittir. (Yazarın notu.)

biyatta, romanda, tiyatroda, evde, bahçede, ilh, ilh, nasıl "Türk'e doğru" gitmemiz lazım geldiğini yazıyor.

Görüşü ve malumatı pek geniş olan bu profesörümüzün kitabını okuyanlar pek çok şeyler öğrenecek, istifade edecektir. Nitekim benim de bilgime ve kavrayışıma taze unsurlar katıldı. Ancak, bir cihete takılmaktan da kendimi alamadım.

Galiba, muhterem profesör "anane" ile "medeniyet"in sınırlarını pek katı, pek elastikıyetsiz, pek taslağımsı[1] görüyor ve gösteriyorlar. Mesela muaşerette diyelim, ev hayatında diyelim yüzde yüz "Türk'e doğru" nasıl gideriz?

Evet, Baltacıoğlu'nun tavsiyesine uyarak, genç bir Türk kadını oturduğu yerden manikürlü elini öptürmek için yaşlı bir erkeğe uzatmasın; kendi kalksın, o sayın ak saçlının elini öperek başına koysun... Âlâ... Fakat bir cemiyet hayatı, ev hayatı bundan ibaret mi? Yalnız teknik cihetinden değil "beynelmilel mahiyetteki örf ve âdet" cihetlerinden de Garp'tan bir şeyler alacağız ve oraya bir şeyler vereceğiz elbette... Faraza sofrada yemek yemek usulleri gibi...

Hesapta iki tabir var: "En küçük kat sayısı" ve "En büyük bölen"[2] ...

Bunların ne olduğunu en basit tahsili olanlar bilir; izahlarına kalkmayacağım. Her millet, kendi ananelerinden bir miktarını bütün insanlığa verir ve "beynelmilel örf ve âdet" dediğim şey, böylece teşekkül eder. Bu alma ve verme nispetlerini, işte matematiğin yukarıda bahsettiğim "en küçük kat sayısı" ile "en büyük bölen"ine benzetebiliriz. Mesele, Türk milletinin de kendi milli ananele-

1. Şematik. (Yazarın notu.)

2. "Misl-i müşterek-i asgar" ve "kasım-ı müşterek-i âzam"ın yeni karşılıkları. (Yazarın notu.) Günümüzde "en küçük ortak kat" (EKOK) ve "en büyük ortak bölen" (EBOB) tabirleri kullanılıyor (Y.N.)

rinden bazılarını bütün beşeriyete müşterek mal ettirmesidir. Amma, faal olarak: edebiyatı, tiyatrosu, hukukçuları, mobilyacıları, mimarları yoluyla... Yoksa pasif olarak değil. Yani Türk "divan", "mangal" ve "sini"lerin Amerikalılarca bütün dünya salonlarına mal edilmesi suretinde değil. Her millet gibi biz de kendimizden umumi kazana birçok şeyler atmak ve oradan "beynelmilel örf ve âdet"ler almak zorundayız.

İşte, Türk münevverinin bir vazifesi de yalnız körü körüne "Türk ananesi"nin peşine takılmak olmasa gerektir. Münevver sınıfın kökü elbet o ananeye dalmış bulunmalıdır. Lakin 1942 Türk'ünün muhtaç bulunduğu her maneviyat kayıtsız şartsız ananeden gelebilir mi? Eski ananelerimiz arasında baltalanacak şeyler, diriltilecekler kadar çoktur.

Türk münevverinin bir aktif rolü, bir öğretici, yeniden halk edici olduğu kadar bir de maneviyat ithalatçısı ve ihracatçısı rolü olsa gerektir. Mazideki Türk'ün ve şimdiki halkın büyük eserlerine bağlanmalı, evet, fakat mistik bağlarla değil; bugünkü hayatımız için hazineden lüzumlu unsurlar alarak; keza, "beynelmilel örf ve âdetler"i de ihmal etmeyerek! (Zira böyle bir realite vardır!)

Akşam, 10 Kanunuevvel [Aralık] 1942

Tarih Telakkisi

Eskiden tarih deyince akla birtakım hikâyeler silsilesi gelirdi: padişahların, vezirlerin, düşman hükümdarlarının ve saray erkânının menkıbeleri... Bunlara dair uzun uzun teferruat...

Mizac-ı şahanenin –her manada– mülayim mi, zat-ı sadaret-penahinin mavi gözlü mü, pembe yanaklı mı ol-

duğu bile ehemmiyetli sayılırdı. Tarihte bütün bunlar rol oynar gibi gösterilirdi.

Hatta meşhurdur: Kleopatra'nın burnu ile insanlık mukadderatının münasebeti varmış derler.

Sonra gitgide anlayış değişti:

Kalabalıkların hayatı, cemiyetin tekâmülü, iktisat meseleleri, yeni sınıfların zuhuru... Bütün bunlar birinci plana getirildi ve en ehemmiyetli sayıldı... Fertlerin karakterleri, iradeleri yahut bozuklukları ise devede kulak sanıldı...

Ve hepimizi bir galat-ı rüyettir aldı:

Hammaddeleri hesaplıyoruz, nüfus miktarını ölçülüyoruz, fabrikalara fiyat biçiyoruz. Hükümlerimizi ona göre veriyor, arşınımızı ona göre tutuyoruz... Neticede de: Aldanıyoruz!

Halbuki muhakkak olan: Eski tarihçi, daha salim ölçüler bulmuş. Bir şefin iradesi, yanındakilerin aklıselimi, bir kelimeyle, ferdin kıymet ve kabiliyeti onun nazarında birinci derecede mühim.

Başta bir bunak, bir korkak, bir âciz, bir hain bulunabiliyor... Yahut başta bir dâhi, bir tedbirli, bir usta ve bir cüretkâr olabiliyor... – Kısacası fert, tarihe istikamet veriyor...

Yalnız milletlerinkine değil, insanlığınkine de...

Eskiler tesadüflere de kıymet atfederlerdi: "harp talihi" denen bir şeyi en başta hesaba katarlardı. Halbuki yeniler, kuru rakamlardan neticeler çıkarmak istedi. Buna rağmen mesela bir fırtına baş göstermeseydi, İkinci Filip'in meşhur "Yenilmez Armada"sı öyle tarumar olmazdı: ve Anglosaksonlar yerine İspanyollar Amerika'ya da, dünyaya da hâlâ hükmederlerdi.

Haydi tesadüf unsuru yine bir tarafta dursun, o bizim irademizin fevkindedir; yine biz ana mevzumuza dönelim: Eski devir insanları ferde kıymet vermekte ifra-

ta dahi düşmüş olsalar yeniler ondan berbat bir tefrite kapıldılar. İkincilerin yanılması daha fecidir.

Bundan başka bir tefsire de yol açabiliriz: Ferdin iradesine kıymet tarih telakkisi, fatalizme daha uzaktır; insan iradesini daha kamçılayıcıdır. Şu koca beşeriyetin iki milyarda birini teşkil etmemiz sıfatıyla, beherimiz kendi kendimize aşağı yukarı şöyle diyebiliriz:

— Ben de umumi gidişi değiştirecek yahut hiç değilse hem cinslerimizi daha bedbaht etmeyecek bir rol oynayabilirim. Elverir ki şuuruma, irademe hâkim olayım...

Bunun aksine, tarihin diğer telakki şekli, elimizi kolumuzu bağlıyor, azim ve gayretimizi felce uğratıyor: Zira bütün kadr ü kıymet aşağı yukarı insan iradesinin dışında...

Muhakkak olan şey:

En birinci âmil ve muharrik insan iradesi, ferdin kabiliyetidir. Eski tarihçi, buna layık olduğu mevkiyi vermekle hakikati haleflerinden daha iyi anlamıştır.

Akşam, 14 Kanunuevvel [Aralık] 1942

Kendi Kendimizi Bir Metotla Yetiştirmek Meselesi

Bizde iki cins insanın mevcut olduğuna bilmem dikkat ediyor musunuz? Birincisi tabii, en fenası: "Lakayt"... Kitaplara karşı, hayata karşı, hadiselere karşı lakayt... Sanki beş hissinin penceresini, panjurlarını sımsıkı kapamış. Münzevi bir manevi ömür sürüyor. Buna ömür bile denmez: Pinekliyor!

İkincisi, uyanıklar fasilesidir. Artık bilinemez, Allah vergisi istidattan dolayı mı; yoksa aile ve mektep muhi-

tindeki güzel telkinler yüzünden mi, bu iki numaralılar, bir mevcudiyet göstermek, yükselmek, gelecek sene geçen seneden daha hamuleli olmak üzere çabalarlar.

Bunlardan bir küçük bayan bilirim. Ağabeyi stenografi öğrenmiştir. O da öğrenir. Amma ticaret kâtipliği yapacak, zabıt tutacak değildir. Diğer biri, kocasıyla birlikte Cenubi Amerika'ya gitti. İspanyolcayı söktü. Hani bir dereceye kadar söküş. Hani İstanbul'da da hizmetçilerden çatra patra Rumca öğrenirler a; sonra zaman geçer, unuturlar; o kabil... Şayet İspanyolcayı irfan artırıcı bir alet olarak kullanmak gayesinde bellemiş olsaydı ne mutluydu... Ve bence aynı bayan, az çok bildiği İngilizceye daha fazla himmet sarf etseydi pek daha iyi ederdi.

Lakin mesele bu saydıklarımın şahsi misallerinde değil. Umumiyetle bizlerin –(aramızda "uyanık" olanların)– "öğrenme ve kendini yetiştirme" şeklinde... İşte ben bu şeklin pek kusurlu olduğunu sanmıyorum.

Kalabalık milletlere mensup Garplıları ekseriya tenkit ederiz:

— Ne aptaldır, aman Yarabbi... Münevver olacak sözde... İki yabancı dil bilmiyor. Kendi ihtisasının dışına çıkamıyor... Kaz kafalı! Dangalak!

Fakat evvela kendi dilini ve ihtirasını iyi biliyordur. Bir de amatörlüğü vardır... Kâfi, vafi... işbölümünün bu derece şubelendiği devirde alelade bir fert için fazlasına lüzum yok.

Evet, umumi hatlarla ansiklopedik malumat iyi şey... Bunu edinmiş olmak, medeni bir insan için lazım da, elzem de... Ecnebi bir dil: Hay hay! Muvafık...

Amma, bu evsafla, karmakarışık dolabı andıran bir kafanın arasında hayli fark olsa gerek. Bu farkı anlatmak için, yine kendi aramızdan misalleri bol bol buluruz.

Bir yarım münevver ki, neler öğrenmemeye yeltenmemiştir, aman Yarabbi, neler? Aristoteles'in malumat

hazinesinden kendisinde her mostralık vardır... Fransızca çakar, çakar amma, konuşacak, kitap okuyacak seviyede değildir. Geçen harpte Almancaya başlamış, bu harpte Stalingrad hadisesine kadar Almancasını tazelemiş; sonra İngilizceye başlamıştır... Gelgelelim bu aletleri edinecek de ne yapacak? Ne olacak? Orası malum değil... Seyyah tercümanı da değildir... tezgâhtar değildir... Yataklı vagon garsonu değildir ki altı lisanı yarım yamalak konuşmasından istifade etsin... Okumak heveslisi olsa, Fransızcadan da takip edilmesi mümkün, önünde koskoca bir cihan açık... Hatta Türkçenin klasik tercümeleri ne güne duruyor?

Mesele kafanın bir hedef için hazırlanmamış bulunmasında... Hani pisboğazlar vardır; kaloriyi, yemek saatini, midenin istirahatini hesaba katmaksızın habire atıştırırlar. Sofraya oturunca iştahları kesilir; çoğumuz o çeşit...

Bizim nesil tarif etmek istediğim neviden "metotsuz münevverler" nesliydi. Çok çalıştık, çok çabaladık: Arabi, Farisi, İngilizce, Almanca, Rusça, Fransızca, Rumca, Ermenice, İspanyolca... ben kendi hesabıma, bu saydığım lisanlardan üçünü öğrenmişken unuttum... Ne akıntılara kürek çekmedik... Arkamızdan gelen nesil de hâlâ çekmecesine... Tahsilin otuz küsur yaşlarına kadar sürmesi sanırım muazzam bir metotsuzluk faciasıdır.

Fert daha körpeyken ona bir hedef seçmek! Onu o hedef için yetiştirmek... Önümüzdeki sulh devrinin maarif prensibi behemehal bu olmalıdır.

Fakat yalnız maarif prensibi meselesi de değil: Her münevverin kendi şahsi programı!

— Filanca seneye kadar kendimi şu gaye ile yetiştireceğim. Şunları şunları öğreneceğim. Ziyadesine heveslenmeyeceğim. İnsanların dimağları mahdut şeyler alır. Rast geldiğini kafaya tıkmak, kafaya girmesi asıl icap edenin zararınadır...

Biz bu şuurla yetişemedik amma, bizden sonrakilerin böyle olmalarını ne kadar temenni ederiz.

Akşam, 25 Kanunuevvel [Aralık] 1943

"Mavi Kan" Denen O Efsane...

Gazeteciler, Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'le birlikte, Arifiye Enstitüsü'nü ziyaret etti. Bize oradan çok ferah verici, çok güzel intibalarla döndüler. Yazılarını okuduk; Şevket Rado'nunkilere muhakkak *Akşam*'da rastlamışsınızdır. Keza resimlerini de gördük. Dünkü nüshamızın dördüncü sahifesinde bir "mandolin çalan köylü kızları grubu" vardı. Bilmem dikkatinizi çekti mi? Ben bunun orijinal nüshasına, uzun uzun, hayranlıkla ve zevkle baktım:

"Greta Garbo'nun çocukluğu!" diye gösterselerdi, inanmamıza hiçbir mahzur olmayan artist tavırlı bir kız, arkadaşlarına mandolin çalıyor... alaturka tabir lazımsa "bir hanımefendi namzedi kadar kibar", alafranga tabir lazımsa da "bir *lady* gibi vakur" genç kızlar, elişleri yaparak yahut sadece oturarak, onu dinliyorlar.

Bunlar Türk köylü kızlarıdır.

Başka bir grup resmi: Garp bestekârlarını çalan Türk köylü çocukları...

Bir neslin bile geçmesine lüzum yokmuş meğer! Çocukları köyden alıyorsunuz; birkaç sömestr tahsil ve terbiye... Kâfi!

İlkçağ'ın Yunan çobanlarına, İlkçağ'ın şairleri derin felsefe ve yüksek sanat mahsulü sözler söyletir... Bu sözler hakkında: "Ne gayri tabii!" diye düşünülmesin... Bizimkiler de öyle yüksek hâkim, yüksek artist köylü ve çoban olabilecek. Biraz himmet...

O dereke ile bu mertebe arasındaki mesafe ne kısa imiş meğer... Bir sıçrama ile oradan buraya çıkılabiliyormuş.

Ve bunun için sadece İNSAN olmak kâfiymiş!

Bunu yalnız şimdi değil, Türk köylü çocukları eskiden de ispat ediyordu:

Yine bu çeşit "köylü-çoban"lara orduda en muğlak aletler teslim ediliyordu, ediliyor; işletiyorlardı, işletiyorlar. En garibi: Muzikalara asker ayrılırken, hususi bir istidat aranmaz; göğüs ve gırtlak durumu aranırmış. Böyle ayrılanlar notalara bakarak, Garp üstatlarının parçalarını çalabilecek hale gelirlermiş. Onlar ki okuyup yazmayı dahi bilmiyorlar...

Bir nazariyeye göre, yüksek ırk varmış; yüksek ırkın da baronları, kontraları "mavi kanlı" imiş. Hatta kanları, renk bakımından bile âleminkinden farklıymış! Zira bir muharebede yaralanan bir dükün kanı ile gelişigüzel bir köylünün kanı yan yana konulup kıyas edilince dükünkinin ayan beyan mavimsi olduğu meydana çıkıyormuş.

Bu kan efsanesi yıllarca zihinleri uğraştırdıktan sonra, fen ilerleyince anlaşıldı ki, meğer asiller sırf iyi beslendikleri için –sırf bu maddi sebepten dolayı– kanları mavimsi olurmuş. Herhangi iyi beslenen bir adamın da kanı mavileşirmiş.

İşte, iyi yetiştirilen bir köylü genci, bir solukta, "en mükemmel insan olabiliyor."

Misal mi lazım? Alın size ananeli Prusya generallerinin karşısındaki –iki harp arasında yetişen– Sovyet ordularını... Ayaktakımı arasından zuhur edip beynelmilel şöhret alan Gorki'yi...

Bunlar hep sadece İNSAN olmanın kâfi olduğunu göstermişlerdir.

Bütün bu hadiseler, yüksek ırk, "mavi kan" efsanesini çürütüyor; köylüye tepeden bakan şehirlilerin gururunu gülünç bir hale sokuyor.

Köy enstitülerimizden Türk milletine en ziyade iftihar edeceğimiz insanların yetişeceğine şüphe yoktur. Şehirlilerin nüfusu köylülerin nüfusunun ancak beşte biri kadardır. Köylü nüfusumuzun arasından münevver unsurlar çıkması, Türk milletini beş misli kuvvetlendirecektir.

Akşam, 6 Ağustos 1944

"Akıl İçin Tarik Bir Değil!"

Süratli nakil vasıtaları, V silahları, her bölgeyi kaplamak isteyen emperyalizmler, insanların gözünü açtı: 1939'dan evvel birbirinden ayrı kalmış âlemler bir tek emniyet cihanı teşkil etmeye çalışıyor. İnsanlık hesabına diğer bir kurtuluş çaresi de pek görünmüyor. Böyle muazzam bir harp yorgunluğundan sonra milletlerin samimi olmadıklarını niçin iddia etmeli? Ancak, yetmiş iki buçuk milletin emniyeti anlayış eş midir? Asıl mesele o.

Nitekim "taarruz"u anlamakta herkesin vaktiyle ittifak edemediği meydana çıkmış; "mütearrız"ı resmen tarif etmek lazım gelmişti. "Emniyet" bahsinde, "sulh ve sükûn" bahsinde, "hürriyet" bahsinde, ilh, niçin aynı hal olmasın?

Vaktiyle insanlar "Akıl için tarik birdir" sanırlardı. Bu, su götürmez bir hakikat zannedilirdi. Fakat sonradan, aklın, mantığın "mücerret" şeyler olmadığı; devirlerle, mesafelerle bunların pekâlâ değişebileceği anlaşıldı. Harunurreşit kendi devrinde idarelerin en mantıkisini kurmuş olabilir; muasırları ve dindaşları onu başlarına taç, masallarına mevzu yapmışlar. Ama onu şimdiki Amerika'nın vatandaşlarına ideal önder diye kabul ettirebilir misiniz? Ölçüler başka başkadır.

Diyoruz ki:

Adalet lazım! Hürriyet lazım! Şu lazım! Bu lazım! Bütün bunlar lazım ki, insanlar için saadet olabilsin. Ama bakalım birimizin hürriyet dediğini öbürümüz istibdat mı anlıyoruz? Galiba öyle oluyor.

Mesela şu "Basın hürriyeti"... Liberal memleketleri tenkit edebiliriz: Oranın gazeteleri şu veya bu kapitalist menfaatin elinde oyuncak olmuştur. İspatı için de tomarla vesika var. (Bunların bazıları, şu sırada *Akşam* gazetesinde tefrika ediliyor.) Fakat liberallerin de otoriteli rejimlerdeki gazeteleri tenkit ediş şekli malumdur. Birinin de, öbürünün de kendini müdafaa ediş usulleri keza malumdur. Bunlar, hemen hemen hazır dosyalardaki birtakım müdafaaname ve polemiklerdir; hepsini aşağı yukarı hepimiz ezber biliyoruz.

Öyleyse bir tek basın hürriyeti bahis mevzusu olunca bile:

Herkesin maksudu bir, lakin rivayet muhtelif!

Fakat halledilmesi gereken işler, namütenahi çok, namütenahi büyüktür. Zira bunlar, bütün dünyanın çeşit çeşit dallı budaklı davalarıdır. "Bütün dünyanın" derken, sırf bir "sözün gelişi" değil: Hakikaten, bütün dünyanın!

Öyleyse elbette ihtilaflar çıkacak. Çıkmaması gayet anormal olurdu: Mantıklar, başka başka âlemlerde oluşmuştur. Yan yana gelindiği vakit, ayrı ayrı telkinler baş gösteriyor. Kiminin adalet dediğine, kimi zulüm diyebiliyor ve daha da diyecektir. Ruhlara ferah verecek, bütün enstrümanları aynı tempo üzerinden çalacak bir senfoninin zuhuru hayli müşkül olacaktır.

Eş gözlüklerle hadiselere bakabilmek! Vakalardan aynı hükümleri çıkarmak! Elbette bu da mümkün olacaktır. Fakat daha ileride...

Bütün insanların, aynı aka ak, aynı karaya kara, aynı hürriyete hürriyet diyecekleri devir, uzun bir beraber hayatta; nesilleri aynı terbiye ile yetiştirmeden ve az çok aynı iktisadi ve içtimai şartlar altında yaşamadan sonra; yani kırk fırın ekmek yedikten sonra mı zuhur edecek? Kim bilir? Her halde bugün "akıl için tarik bir" değil!

Akşam, 8 Mayıs 1945

Keşif ve İcatların Kolektifleşmesi

Arada sırada matbaaya telaş içinde türlü hemşeriler gelir: Alet keşfetmişler, tatbikat sahasına koymak için sermayedar arıyorlarmış. Bunların vekâletlere başvurduklarını, patent istediklerini, resimlerini gazetelere bastırdıklarını, nihayet mizah mevzusu olduklarını da biliriz. Unutulup giderler.

Ekserisi "devridaim makinesi bulduk," yahut "hava tazyikiyle vapurları, trenleri yürüteceğiz. Artık kömüre ve petrole hacet kalmayacak!" diyen romantik mucitlerdir.

Şayet keşif ve icat zekâları mütevazı işlere sarf edilse alkışlarız. Halbuki bu gibi minimini ve faydalı yenilikleri ekseriya ecnebi memleketlerden Türkiye'ye göçmüş insanlar –geldikleri memleketlerdeki patentleri takliden– yapıyorlar. Bizim içimizden de, kibrit kutusu mahfazası, mekanik oyuncak, modası geçmiş bir makineye emniyet supapı tasavvur edip bunları da tatbikat sahasına koyanlar ender mi ender zuhur ediyordur belki... Zira bu gibi tecellilere rastladığımızı bile pek hatırlamıyoruz. Aksiliğe bakın: Asıl bize lazım olan bu icatçıklardır. Garp memleketlerinde gün geçmez, türlüsünün belirdiği görülür. Tanıdığım bir Selanikli Musevi, evvela Viyana'da, sonra Cenubi Amerika'da küçük mucitliği kendine mes-

lek edinmişti. Atölyesinde tecrübecikler yapar, sonra civarındaki fabrikalara –(bir hikâye muharririnin gazetelere hikâye satması kabilinden)– bu icatçıklarını satardı. Her sene birçok eseler yaratır; kimi yeni tip süzgeç, kimi otomatik bulaşık fırçası, kimi soğan doğrayan pres... Bazen de oyuncaklar... Bunlar sayesinde vasattan yukarı bir hayat sürerdi. Ansızın milyoner olmak ümidini de gölünde yaşatırdı. Bütün Garp âleminde mucitliği kendilerine meslek yapanlar pek çoktur. Bu adamlar, asrımızın süsü, zevki, keyfi, fantezisi ve küçük efendileridir.

Çarşıda duralarız:

— A... Bakın... Ne hoş bardaklar çıkmış... Ne hoş sigara tablaları yapmışlar... Abajurun böylesini hiç görmemiştim... Takvim konacak yeni bir tip sehpa...

Ömrümüz boyunca bizi şaşırtan milyonlarca nesne... Her sene, beş-on bini çıkar... Bizde ise, koskoca İkinci Umumi Harp'te ne çıktı? Türk kahvesini içmek için doğru dürüst fincan bile yapamadık. Türkiye'de ufak tefek icatlar varsa bile, bunları yapanların kaçı hakiki vatandaşımızdır? Ayrıca tetkik konusu! Ben inceleyip menfi netice aldım.

Öyleyse "devridaim makinesi", "hava tazyiki ile vapur ve tren yürütecek motor" gibi dünyayı altüst edecek icatlar yerine bizdeki zekâlar böyle küçük araştırmalara tenezzül buyurmalıdır.

Zira büyük işler yalnız büyük sanayi memleketlerinin harcı olmakla kalmıyor; aynı zamanda atom bombasında olduğu gibi, artık "fert"in başaracağı iş olmaktan çıktı; "kolektifleşti". Eski asırlarda keşif ve icat biraz da tesadüf işiydi. Yahut bir ferdin dehası işiydi. Edison bile, Pasteur Enstitüsü mensupları bile, çoktandır kolektif araştırma yolunu tutmuşlardı. Şimdi ise "atom enerjisini kim buldu?" sualine tek kelime ile de, beş-on satırla da cevap vermek mümkün değildir. Zira muhtelif milletler-

den bir sürü ism-i hasları sıraladıktan sonra bunda haksızlık edildiği, zira başkalarının da başarıda himmeti dokunduğu meydana çıkıyor. Keşif için uğraşan müesseselerin resimlerini görüyoruz: Memleket gibi fabrikalar. İçlerinde on binlerce insan çalışıyor. Böylece, en yüksek zekâ ve deha ferdin kafasında barınmaktan çıkarak camianın malı olmuştur. Değil ileriki, hatta şimdiki cemiyette bile her türlü dehanın, siyaset, iktisat, sanat, hatta keyif ve icat dehasının kolektif bir mahiyet alışı çok düşündürücüdür.

Ey sevgili ferdiyet! Ey sevgili şahsiyet! Ey aziz benlik! Ey muhterem nefis sana bol bol yetecek küçük sahalar kalmıştır. Sen artık oralarda oyalan! Bütün büyüklükler yeni tarzda teşkilatlanan bütün insanlığın olmuştur. Öyle bir tarihî devreye girdik.

Akşam, 27 Ağustos 1945

"Salihat-ı Nisvandan" Ne Demektir?

Pek genç nesilden olduğunu elyazısındaki "s, b, r, z" gibi harflerini özel bir şekilde çizmekle belli eden bir okuyucum bana belki safiyane, belki de hayli muzipçe bir mektup göndererek diyor ki:

— Ölüm ilanlarında "salihat-ı nisvandan" diye bir tabire rastlıyor manasını anlamıyorum. Bu ne demektir ve bunun yerine öz Türkçe bir tabir kullanmak mümkün değil midir?

Vaktiyle tabiiye derslerinde çetin sualler not edip ulum-i diniye hocasına soruverirdik. Bunu da onlara benzettim. Evet. "Salihat-ı nisvandan"... Öz Türkçesi nedir acaba?

Cevap vermek teşebbüsünde bulunmadan evvel, şu minimini hatıra ve müşahedelerimi anlatayım:

Geçmiş asırlarda bir hemşerimiz Paris'e gitmiş. Orada seyrettiği operayı buradaki arkadaşlarına tarif edebilmek için teşbih aramış olacak, şöyle bir tabir kullanıyor:

"Opâre denilen bir nevi köçek oyunu."

Bir medeniyete başka bir medeniyetin mefhumlarını anlatmak ne güçtür. Hele o medeniyette o mefhumların yerini apayrı olanlar tutuyorsa.

Mesela gel de "atlet komple"yi hacı babama izah ediver. Bana bahsettiğim mektubu gönderen delikanlıya sorarım, bu mümkün müdür? Bunun öz Türkçesi yahut Osmanlıcası ne olabilir? Ancak uzun zaman sporculuk hayatı yaşamalı ki, "atlet komple" denince, gözümüzün önünde yedi klasik spordan her birinde muayyen dereceler alan bir tip canlanasın; o tipin de kıymetini, meziyetini bilelim...

Keza "çay komple" yahut "danslı çay". Eğer karşımızdaki 20. asırda sürülen modern hayatı bilmiyorsa bunların da izahı deveye hendek atlatmaktan zordur.

Her sefer bir tanesini daha kaybettiğimizi gazetelerde esefle okuduğumuz "Salihat-ı nisvan" tipi de böyle apayrı bir medeniyet mahsulüydü:

Aile hudutları içine kendini maddeten, manen bağlamakla beraber hayrını uzaklara da saçmaktan geri kalmayan mübarek bir kadın: Konu komşunun fakir fukarasıyla meşgul olur. Yeni taşınanlara, lohusası, ölüsü, yolcusu olanlara bir tepsi yemek gönderir. Konduğu mirasın bir kısmıyla çeşmeler, taş mektepler, köprüler, imarethaneler yaptırır. Milli bir felaket olunca ismini zikretmeksizin derhal yüksek iane verir. Gençliğinde atik, fedakâr, sadık, mürüvvetlidir. Orta yaşlıyken tombul yüzü temizlikten ve tebessümden pırıl pırıl parlar. İhtiyarlayınca da buruşuk yüzünden nur akar... Sanki nefsi için değil, sevdikleri için yaşamaktadır. Ailede biri hastalanmaya görsün, yatağının başında sabahlar. Erkek-

lerden biri paraca sarsılınca onu bir köşeye çeker: "Evladım al, kullan, sonra geri verirsin. Ak akçe kara gün içindir diye, yine senin savurduğun o paralardan artırmıştım." Yalnız evlatlarını değil, yetimleri de besler, büyütür, okutur, evlendirir. İki manada da evlendirir. Yani bir de ev alıp hediye eder. Parası bol değilse bile sırf elinin hareketiyle iyi temennileri, tavsiye ve tavassutlarıyla etrafına iyilik saçar. Dünyayı da ahreti de düşünür; her işi kıvamında ayarlar.

İşte "salihat-ı nisvan" dedikleri buydu. Ah öyle danssız, pokersiz büyükanneleri şimdiki torunlar bulsa da manikürsüz, ellerinden öpse. Fakat yine ümidi kesmeyelim: Yeni nesillerin ihtiyacına göre salihat-ı nisvan tipleri zuhur ettiği gün yeni nesiller onlara verilecek öz Türkçe isimleri bizzat bulacaktır.

Akşam, 4 Nisan 1946

"Seni Gidi Marksist!"

Son zamanların biri alafranga, öbürü Şarkvari "psikopat" ve "tellak" diye söz hücumlarından sonra, alafranga küfürler arasında bir de pek acayibi belirdi. Kaçtır rastlıyorum; şu, buna, bu, ötekine hamle ediyor:

"Marksist!"

Vaktiyle tarikat mücadeleleri sırasında bir taraf öbür tarafın oğluna "Yezit!" derdi; öbür taraf diğer tarafın kızına "Ayşe!" demeyi tahkir sayardı. Hâlâ bile Azerbaycan Alevileri hiddetlendiler mi, karşılarındakilere "Ömer! Osman!" yahut "Ayşe!" diye haykırırlar. Tıpkı bizim "yezit" ve "dürzü" deyişimiz gibi... Halbuki memleketlerinde muhterem Yezidiler, namus ve istikamet sahibi Dürzüler hâlâ yaşayıp duruyor.

"Marksist!" diye muarızlarını tarize kalkanlar, şayet bu sözden Bolşevikliği kastediyorlarsa elbette yanılıyorlar. Zira Marksistin kaç türlüsü var, aman Yarabbi! Kızılı gibi pembesi, sarısı, hatta siyahı var. Pürtelaş ihtilalcisi, fırsat bekleyen inkılapçısı, burjuva kanunları dışına çıkmak istemeyen temkinlisi hatta Marksizmi silah diye eline alıp çalıştıran sınıf nam ve hesabına çalışan sınıfı vurmak isteyen zülfikarlısı...

Mussolini mi bundan ders almadı, Hitler mi? Bütün dünya zabıta teşkilatının kurmayları mı?

Koca Kautsky, Marksizmin en büyük havarisi olduğu halde, Moskova tarafından turfa edilmişti. Plehanov, keza Bolşevikliğin dışına atıldı.

Kant'çılık, Darwin'cilik felsefe ve biyoloji sahalarında nasıl bir "görüş" ise, Marx'çılık da içtimai sahada öyle bir görüştür. İngiliz kibarlarından ve zenginlerinden (zamanının ölçüleriyle) pek güzel sakallı, pek şık, yaşamasını pek iyi bilen ve hususi yatına binip okyanus sularındaki akıntıları tetkik etmekle şöhret kazanan Friedrich Engels, ilmine ve zekâsına meftun olduğu Marx'ın modern iktisattaki metotlarını almış, alelumum cemiyete tatbik etmiş; bu ilmin adı "tarihî materyalizm" olmuş; derken tabiata tatbik etmiş; o ilmin de adı "diyalektik materyalizm" olmuş... İşte bir taraftan Laplace'larla omuz öpüşen, bir taraftan Hegel'lerle boy ölçüşen bütün bu bilgilerin heyet-i umumiyesine Marksizm diyorlar. Buna dair lehte, aleyhte, mutedil, müfrit, neo'lu neo'suz yazılan kitaplardan birer nüshayı bir araya getirsek Ayasofya'nın kubbesini aşar! Bizzat *Kapital*'in kamus kalınlığında cilt cilt manzarası, heybet-nümadır! Her satırı demir leblebi, her formülü günlerce düşündürücüdür. Hem de erbabını. Ve bu eser, Engels, Marx ve Marx'ın damadı tarafından kaleme alınan koca külliyatın ancak bir cüzüdür.

Sonra tutsunlar efendim, bu ilim cihanının bir köy-

ceğizine dahi uğramamış avare türediye küfür makamında çıkışsınlar:

— Seni gidi Marksist...

Matbuata intikal eden sövüşmelerde ya pek ağzı bozuk oluyoruz yahut da pek rafineleşiyoruz! İnsaf a meslektaşlar! Bir insanın Marksist olabilmesi mazhariyettir; bunun için, her şey bir tarafa, üniversiteler devirmek, pratik sahada da sanayi asrının ruhunu anlamak gerekir.

Akşam, 13 Ocak 1947

"Hamiyet" Kelimesini Niçin Kullanmaz Olduk?

Eskiden "hürriyet" kelimesi yasaktı. Sultan Hamid devrine o derece "yetişmiş" bulunuyorum ki 1901 tevellütlü olmama rağmen mektepte bize söyletilen "ey veliyyünnimet-i âlem, şehinşah-ı cihan" marşını epeyce güç bestesiyle beraber hâlâ biliyorum: Zamanımızda dört yaşında dört aylık çocukları mektebe başlatırlardı. Beni de başlattılar. O sebeple hatıralarımın bidayeti pek eskidir; "hürriyet" kelimesinin yasak oluşunu da başkalarından naklen değil, bizzat bilerek, hissederek kavrıyorum...

Şimdi "hürriyet" "hürriyet"! En moda söz budur. Son model şapka tüyleri kadar revaçtadır. Otoriter ve totaliter rejimler sırasında, bir mütefekkir şöyle demişti:

— Hasımlarımız, istibdadı bir ideal haline soktu. Gençlerini o uğurda dövüştürüyorlar. Yazık bizlere ki hürriyeti aynı şekilde moda hükmüne getiremedik.

İkinci Umumi Harp sıralarından itibaren hürriyete de epey enjeksiyonlar yapıldı. Peri dirildi. Bir diriliş dirildi ki, inşallah, şu veya bu zümrenin menafi-i hissiye-i hususiyesine nikap olup Madame Roland'a kabrinde,

"Ey hürriyet, senin namına ne cürümler işleniyor!" diye haykırtmaz.

Çok düşündüm:

Bence hürriyetin temeli "hamiyet"tir. Hamiyetsiz hürriyet, kaba manasıyla anarşidir.

Bizim çocukluğumuzda, istibdat rejimi *hürriyet* kelimesini yasak etmişti amma, o sıralarda eli öpülesi büyüklerimiz arasında *hamiyet* sözü pek revaçtaydı. *Hamiyetli Osmanlı, hamiyetli zattır, erbabı hamiyet, hamiyetmendan, bir hamiyetinin teberruu* gibi sözleri günde birkaç defa mektepte, ailede, umumi hayat ortasında, gazete ve kitaplarda işitir, okurduk.

Şimdi, "hamiyet" sözü Türkçeden kadro harici edilmiş gibidir. Yüz kişiye manasını sorunuz, pek azı bu lügati tarif eder. Mefhumu ifade için, mukabilinde yeni bir öz Türkçe lügat dahi bulunmuş değildir.

Hamiyet ne demek?

Şemseddin Sami, *Kamusu Türki*'de şöyle diyor:

> Hamiyet: İnsanın memleketini, aile ve taallukatını tecavüz ve hakaretten himaye ve muhafaza etmesi gayreti.
>
> Hamiyet-i cahiliye: Hak ve hakikate ve şer-i şerife karşı itikadat-ı batıliyeyi muhafaza etmek gayreti cahilanesi. (Kullandığımız "taassup" yerine asıl *fanatisme* tercümesi iş bu hamiyeti cahiliyedir.)

Şemseddin Sami böyle diyor. Amma gazeteci arkadaşım Mustafa Ragıp Esatlı ile bu mevzuyu uzun uzun konuştuk, çocukluk hatıralarımızı tazeledik, dedelerimizin ve babalarımızın bu *hamiyet* kelimesini "nefs-i nefisten cemiyet hesabına her türlü feragat ve fedakârlık" şeklinde kullandıklarına kail olduk. Mesela iane vermek de, mesela bir hayır cemiyetinde fahri şekilde çalışmak

da, mesela hakikati söylemek hususunda mütemadiyen celadet gösterip hayatını ve hürriyetini tehlikeye koymak da *hamiyet* alametleridir. Böylelerine *hamiyetli zat*, *hamiyetli Osmanlı* denirdi.

Geride bıraktığımız birçok mefhumları şimdi, diriltmeye çalışanlar var. Bunların gayreti yüzünden Şemseddin Sami'nin *hamiyeti cahiliye* diye tarif ettiği dirilirse yazık olur; yalnız yazık değil, felaket de olur.

Asıl dirilmesi gereken hakiki *hamiyet*'tir. Çünkü o, çiçeği burnunda, çamuru karnında nagehzuhur *hürriyet*'in de temelidir. O zarafet-penah nazende dilberin heykeli ancak hamiyet denen sağlam ve oturaklı kaide üzerine kurulabilir.

Hürriyeti o derece arzu edenlerin cemiyetle alakaları lazımdır. Nakdî teberru, bedenî fedakârlık, manevi feragat ve her türlü gayret bekleyen bir insan kalabalığı mevcutken hürriyet, bir kuru gürültüden ibaret kalır. *Aç kalmak hürriyeti, iş bulamamak hürriyeti, sefilane ihtiyarlamak hürriyeti* ilh halinde bile tereddi eder.

Hülasa, *hamiyet*'siz *hürriyet*'i bir kalem geç... Klasik hürriyet diyarlarında bile, maddi ve manevi varlığı olanlar, mukaddes hürriyeti, ancak hamiyet, feragat, fedakârlık şıringalarıyla ayakta tutuyorlar. Bizim de, ananemizde bir dayanak arayanlar *hamiyetli vatandaş* tipini diriltip çoğaltmak hususunda gayretlerini teksif etmeliler sanırım.

Akşam, 16 Ocak 1949

Hürriyet... Peki Sonra?

Nasreddin Hoca'ya karısı demiş ki:

— Efendi, eşinle dostunla konuştuğun sırada seni kapının aralığından dinliyorum ve mahcup oluyorum.

Onlar büyük laf ediyorlar, yüksek laf ediyorlar; sen etmiyorsun. Kuzum, biraz kendini derle topla! Kavuğuna, cüppene uygun yüksek ve büyük laflar et ki ben de ne çokbilmiş kocam var diye övüneyim.

Hoca, "Sen merak etme, hanım, dediğin gibi yaparım," diyerek konukları ağırlamaya gitmiş; onlar fıkıhtan, kelamı kibardan bahsettikleri sırada, rahmetli, damdan düşer gibi ötüvermiş:

— Dağ!

— Lebbeyk?

— Dağ, dedim.

— Ne dağı, hoca hazretleri?

— Keşiş Dağı... Kop Dağı... Ararat Dağı...

— Eeee?

— Eeesi böyle işte... Hem büyük hem yüksek.

— Lahavle!

Gene ulum-ı âliyeden bahisler açılırmış. Hoca bu sefer de:

— Deve...

— Ne devesi?

— Hecin devesi... Mübarek hayvandır. Hem büyük hem yüksek... Hörgücü de nah şöyle.

Bu minval üzere devam etmiş. Misafirler gittikten sonra, hoca, karısını harem kapısının eşiğinde baygın bulmuş.

Şimdi de çok yüksek laflar ediyoruz:

— Hürriyet! Demokrasi! Anayasanın tadili!

Yükseklerden uçuyoruz, çok büyük konuşuyoruz. Hakikatte ise bunlar dağlar, develerdir.

Şu halk hâkimiyeti devrinde, fayda melhuz büyük ve yüksek işler aranırsa, mücerret, müphem mefhumlar değildir.

Başka memleketlerin misallerine bakalım. Ekseriya fiyatları ücretleri halk lehine yüzde iki, yüzde üç ayarla-

yabilmek, muvafık veya muhalif partinin muvaffakıyeti sayılıyor. Şu sıralarda, merhume sayın Bayan Nasreddin' in kapı aralığından dinleyerek koltuk kabartacağı laflar ve fiiller bunlar olsa gerek.

Abideleri yapan üstatlar, her bir kısmı tilmizlerine verirlermiş. Onlar da, beher parça üzerinde bir mozaik tablonun taşlarını yontarcasına çalışırlarmış. Sonra o kısımlar yan yana getirilerek abide hasıl olurmuş. Tilmizlerin cümlesi birden planın başına toplanarak ağız kalabalığı etmezlermiş.

Bizde kimsenin teferruat üzerinde uğraştığı yok, bir ağız kalabalığıdır gidiyor.

Gene misali mimariden alalım: Ehramın inşasına temelinden başlanır. Temel taşları üzerinde, beherimizin ayrı ayrı çalışmamız icap ediyor. Kendi mesleklerimizde, kendi mahallelerimizde, kendi köylerimizde böyle bir gayrete rastlanıyor mu? Demokrasi cihanının nesiçleri yahut hücreleri olan içtimai ve iktisadi teşkilatın ilmiklerini atıyor muyuz? Bütün meseleler sözde incelenmekte. Hangisini hall ü fasl edip bir kenara koyuyoruz?

Dervişlerin zikretmesi gibi: "Hürriyet, hürriyet, hürriyet! Anayasa, anayasa, anayasa..."

Gaipten bir el uzansa, hürriyetin ve anayasanın en mükemmelini bir torbaya koyup önümüze bıraksa; "Buyurun işte! Arzunuz yerine geldi" dese, şaşırıp kalacağız. Çünkü iktisadi ve içtimai temel yok.

Ehram, zemininden başlayıp zirvesine ulaştığı zaman hürriyet, en tepedeki taştır. İçtimai ve iktisadi temelsiz hürriyet, garantisiz hürriyettir. Meşhur tabirle "İşsiz kalmak hürriyeti, fakir ihtiyarlamak hürriyeti, sefil ölmek hürriyeti"dir... Demokratik temelleri olmayan hürriyet, ancak siyasi ve iktisadi bir küçük müstebit zümrenin işine elverecek hürriyettir. Tagallüp hürriyetidir, istismar hürriyetidir.

Onun için, dağ demeyelim, deve demeyelim; basit yüzdeler üzerinde minimini rakamların akilane rötuşları üzerinde küçük laflar edip büyük neticelere varalım.

Akşam, 28 Ocak 1949

Fikir ve Sanat Dünyamıza Bu Hürriyet Kâfi Değildir

Arkadaşımız Sadeddin Gökçepınar'ın "Muharrir Niçin Yetişmiyor?" suali etrafında yaptığı anket alaka uyandırmış.[1] Şundan anladım ki benim verdiğim cevaplar arasında dahi bazı satırlar, muhtelif kimselerin dikkatini çekmiş; şifahi ve tahrirî bazı aksülamelleri görüldü.

Hülasası şu ki; yalnız zarfta değil, mazrufta da kusur olduğunu söyledim. Mazrufta kusur, tesamuh noksanıdır. Cemiyetimiz, şu son devirlerde bile, sağ sol, orta, muvafık muhalif, bitaraf türlü münevverlerimizin aynı vatan çatısı altında ferih, fahur yaşamalarına müsait bir hava yaratamamıştır.

Cevabımda bilhassa dikkati çeken şu satırları tekrarlıyorum:

> Her sivrilen edebî baş şu veya bu şekilde birer matrak yemiştir. Nâzım Hikmet 12 senedir hapistedir. Refik Halid ömrünün kıymetli senelerini sürgünde geçirmiştir. Muvafakat cephesinde Falih Rıfkı idbara uğramıştır. Adnan Adıvar'la Halide Edib, senelerce Türkiye'ye giremediler. En güzel hikâyecimiz Sabahattin Ali öldürül-

1. Bu anket yakın tarihlerde kitaplaştırıldı: Sadettin Gökçepınar, *Muharrir Neden Yetişmiyor?*, N. Ankay-D. Depe (yay. haz.), Cümle Yayınları, 2015. Vâlâ Nureddin'in anket sorularına cevapları için bkz. *agy*, s. 67-71 (Y.N.)

müştür. Rıza Tevfik malum akıbetten sonra meşakkatli bir ihtiyarlık geçiriyor. "İstiklal Marşı" müellifi Mehmet Akif, istiklal emeline muvaffak olduktan sonra bizim havamız içinde yaşamayıp Mısır'a göçmüştür. Tıpatıp bizim gibi düşünmeyen gazetecilerin damları başlarına yıkılmıştır. Burhan Cahit mebusluktan çıkarılmıştır. Mizah vadisinde parlayan bir Aziz Nesin heder oldu. İktidarın cenahına sığınan bazı ufak tefek istidatlar, öyle kötü bir besiye sokulmuştur ki edebî hususiyetlerini kaydedip başka hususiyetler almışlardır. Yazı yazmakta devam edebilenler, bu hal karşısında adeta, "Benim bir mesleki özrüm mü var ki kalemim elan yazı yazıyor?" endişesine kapılıyorlar ve hayıflanasıları geliyor.

Halbuki rejimlerini beğenerek çok partili şekillerine intibak ettiğimiz Garp demokrasilerinde bütün bu zevata muadil zevatın kılına halel gelmemesi normaldir. Bilakis, karşı karşıya yan yana, hatta şahsen ahbap olarak cümlesi beraber yaşayabilirler. Her biri, diğerinin zekâsını tahrik ederek ve binnetice nazariyesinde söylenmedik, münakaşa edilmedik nokta bırakmayarak; fikir hareketleri, sanat hareketleri kuvvetlenmiş olur. İnsanlık tarihinde, demokrasi devirlerindeki gelişmelerin başlıca sebepleri de zıt kutupların mevcut oluşudur. Münevverler; nazari olarak sosyal azam-ı namütenahiyi ve asgar-ı namütenahiyi bulduklarından ve bu konularda kılı kırk yardıklarından tatbikatta çapaçulluk olamıyor.

Bunun aksi, filanca ve falanca sivil veya askerî politikacıların cemiyet efkârına hâkim olması, fikirleri kendi ihatalarına göre kalıplaştırması "daha ötesi"nin gayrimeşru, hatta ihanet, hıyanet, irtica, ihtilal sayılmasıdır. Halbuki münevverlerin hür ufku, o siyaset liderlerinin çerçevesine müreccahtır. Tarihin kıstası da şunu gösteriyor: Bir memleketin yetiştirdiği münevverler mevcut çerçeveyi

kırıp daha öteye geçmek istedikleri nispette terakki âmili olabiliyorlar. Çünkü onlar, yumurtanın kabuğunu kırmaya çalışan civcivler gibidir. Kabuk kırılmazsa, civciv doğamayacak, piliç, yarka, tavuk, yeni yumurta, kuluçka, tekrar yeni civciv ilh olamayacaktır. Binaenaleyh, civcivin (âlî manada) bir cürüm işleyip yumurtanın kabuğunu içeriden gagalaması elzemdir. Münevverin de cemiyet çerçevesini içeriden gagalayıp kabuğu bir fikir zindanı olmaktan kurtarması aynı şekilde elzemdir. Bunlar, adi manada cürümler değildirler. Galilei'den J.J. Rousseau'ya Thomas More'dan Dostoyevski'ye kadar, ilh, nice kabuk kırıcılarına zamanenin gafleti âlî mücrim (= yüksek fikir adamı) muamelesi yapmak müsamahasını göstermemiştir. Biz 20. asrın ortasında aynı hataya düşmemeliyiz.

Tesamuhsuzluğun ayrıca bir hastalık yarattığı üzerinde de durmak istiyorum. Yeni yetişenler, meşhur seleflerin başlarına ille birer bela geldiğini görerek, fikir ve sanat yolunda düpedüz yürümüyorlar, dikkati çekmek, meşhur olmak üzere hevese kapılıyorlar. Neşir suçu işlemeyi bir akıbet değil, bir vasıta saymaya başlıyorlar. İlle ters, acayip, netameli, tahrikçi bir şey yazıp eserlerini toplattıracaklar! Tesamuhsuz bir devrin akıbeti bu oluyor. İşte böyle içtimai hastalıkları önlemek için de, fikir ve sanat babında şimdikinden daha tesamuhlu olmalıyız.

Şu anda bizde mevcut bir politika hürriyeti vardır. Fikir ve sanat hürriyetini ilan etmemiz için, yukarıdaki tablodaki birbirine zıt kuvvetlerin senfonisi lazımdır. Memleketin öyle bir hava içinde yaşamaya mukavemeti zaruridir.

Akşam, 10 Ekim 1949

"Hâlâ Düşünen Başlara Hep Darbe-i Tenkil..."

–Tevfik Fikret'ten–

Bizim Köy ismiyle neşredilip fikir ve sanat muhitimizde büyük alaka uyandıran kıymetli eserin müellifi Mahmut Makal tevkif edildi diye bir haber neşrolunmuştu; tekzip edilmesi üzerine, ne kadar memnun olduğumu belirten bir fıkra yazmıştım.

Sevincim içinde kaldı. Sözümü geri almam icap ediyor.

Şahsen tanımadığım Mahmut Makal, şahsen tanımadığım bir arkadaşına aşağıya parçalarını alacağım bir mektubu yollamış. O zat da bana bu mevzuyla ilgilendiğim için genç muharririn mektubunu bıraktı.

Orta Anadolu'daki Aksaray'dan 30 Mart 1950 tarihiyle Mahmut Makal şöyle yazıyor:

> Bugün Aksaray'a indim. Evimdeki kitapları vesaireyi ani bir baskınla toplayıp ilçeye getirdiler. Peşinden de ben geldim. Mektubunuzu da bu anda alınca ağladım hüngür hüngür. Niçin ağladım? Sadece memleketin haline ve şu beni cendereye koyan zihniyete acıdığımdan. Zaten bir haftadır lokma girmedi ağzıma. Öldüm bittim kardeşim.
>
> Alkış beni asla şımartmaz. Aksine hız verir ve düşüncelerimi destekler. Fakat şu baskılardan usandım. Henüz netice belli değil, bakalım ne olacak? Bizim köylüler de hemfikirdirler ötekilerle... Şaştım adeta.

Mahmut Makal'ı tanıyanlar on dokuz yaşlarında bulunan bu gencin, politika cereyanlarından hiçbiriyle uğraşmadığını; sırf *Bizim Köy* kitabından dolayı böyle tazyiklere maruz kaldığını temin ediyorlar. İçlerinden

biri, "Bu genç insiyaklarıyla yazı yazan bir muharrirdir. Fazla kitap bile okumamıştır. Benim şahsi arkadaşımdır. Varlık Yayınları'nın dışında hiçbir şey okumamıştır. Bunlardan başka kitapları da yoktur," diye temin etti. Onu benim nazarımda temize çıkarmaya uğraştı.

Ben de şaşakaldım. Acaba şu hür memleketimizde kitap okumak ve ne zamandan beri cürüm halini aldı? Tasrih ediyorum: Herhangi bir kitabı, hatta düşüncelerimize ve itikatlarımıza zıt olan kitapları...

Kıymetli edebiyatçı Yaşar Nabi'den de 5 Nisan 950 tarihiyle bir mektup aldım. Bazı satırlarını iktibas ediyorum:

> Dünkü *Akşam*'da Mahmut Makal'ın tevkifi haberi üzerine yazdığınız güzel yazıyı sevinerek okudum. Ama ne yazık ki siz haberin doğru olmadığına memnun olurken çocukçağız orada gerçekten mevkuf bulunuyordu. Usul ve adabını kitabında anlattığı şekilde, bir iftira mazbatası üzerine tahrikat yaptığı iddiasıyla hakkında tahkikat açılmış. İnkılapçı köy öğretmenlerini tasfiye için yobaz muhitlerde bir isnat dalgası hüküm sürmektedir.. Hassasiyet gösteren adalet cihazımızın, *Bizim Köy* kitabında tarikat dersleri veren okullar hakkındaki sarih ifşaatı neden ihbar telakki ederek harekete geçmediğini sormaktan insan kendini alamıyor.
>
> Bu vakadan birkaç gün evvel... (mevki sahibi bir zatın) ... Makal'ın ders verdiği Çardak köyüne giderek kitabından dolayı kendisini paylamış olması hiç şüphesiz marifetleri meydana çıkan düşmanlarına cesaret vermiş olacaktır.
>
> Dediğiniz gibi, fikre hürmet etmeyi ne zaman öğreneceğiz?
>
> İnkılaplarımızı müdafaa eden kara kuvvetle mücadeleye girişen genç idealistleri yok etmek gayesini gü-

den sinsi tahriklere ne zamana kadar alet olmakta devam edeceğiz?

Seçim meçim... Bu baş meselemiz karşısında bence ikinci planda kalır. Allah encamımızı hayır etsin, aziz dostum. Hürmetler.

Olgun bir demokrasi memleketi haline gelebilmemiz için hem Mehmet Akif'in hem Halide Edib'in hem de Sertellerin hem Refik Halid'in hem Falih Rıfkı'nın hem Sabahattin Ali'nin hem Necip Fazıl'ın hem Nâzım Hikmet'in hem Rıza Tevfik'in hem Mehmet Ali Aybar'ın hem Nihat Atsız'ın hem Aziz Nesin'in hem Mahmut Makal'ın yazılarına tahammül edebilmelidir. Bunlar aynı cemiyet içinde, düşüncelerini ve kanaatlerini serbestçe söyleyebildikleri takdirde, cemiyet, modern demokratik bir cemiyet olur. Bunların kimi sürgüne kimi muhacerete kimi yirmi sekiz sene hapse, kimi işsizliğe, kimi tantuna gönderilirse cemiyet hasta demektir. Bunu bilmeli ve kendimizi tedavi etmeliyiz. Zihniyetlerimizi ve idare teşkilatımızı tedavi etmeliyiz!

Akşam, 8 Nisan 1950

Bir Nesil Evvel Sağ ve Sol

Bir nesil evvel de sağ ve sol vardı. Fakat isimleri başka, liderleri yine başkaydı. Hakçası aranırsa o zaman memleketin manevi düzeni, şimdikine kıyasla daha müsamahalı ölçülerde, daha makul kurulmuştu.

Mevcut hükümetin resmî fikirlerini merkez sayacak olursak, onun daha sağında bir *Sebilürreşad* mecmuası vardı. Başlı başına bir abide olan *Safahat* müellifi Mehmet Akif vardı. O devrin klasik simaları olup cami kür-

sülerinden, meclis kürsülerinden, gazete sütunlarından ahaliye serbestçe hitap edebilen medrese tahsilli sarıklı, sarıksız zevat vardı.

Gelelim sol cepheye: Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet o zamana mahsus sol fikirlerin belli başlı mümessilleriydi. Bunlar aralarında anlaşamazlardı. Esasen kâinat ve cemiyet görüşleri başka başkaydı. Hayat tarzları da keza bambaşka.

Rumelihisarı'nın Kayalar denen tepesindeki Âşiyan'ında Tevfik Fikret, az çok sivri bir fikri ortaya attı mı, öte yandan Mehmet Akif, ona siper-i saikalık ederdi.

Tevfik Fikret'i, zabıta kuvvetlerinin tepelemesine ihtiyaç yoktu. Onunla mücadeleyi Mehmet Akif üzerine almıştı: "Zangoç!" diye haykırırdı. "Protestan zangocu!"

Genç Mithat Cemal de Akif'in muavini tarzındaydı. O da Fikret'e hücum ederdi.

Fikret romantik edasıyla cevap verirdi:

Ben ki birkaç pulu tercihinden
Protestanlara zangoçluk eden
Şairim...
... Ben de zatın gibi cami cami
Dolaşıp halika oldum raki
... Bir örümcek götürür Hakk'a beni.

Öte taraftan *İçtihat* mecmuasında Abdullah Cevdet, laiklik ikliminin daha solunda, ikameti iyice yükseltirdi. *Sebilürreşad* taraftarlarına nazaran kızıl zındık halindeydi. Abdullah Cevdet'in de şiddetli muarızı Süleyman Nazif.

Nazif malum edasıyla hücum ederdi:

O suretten hâyâyı dest-i Hak tırnakla yolmuştur.

(Abdullah Cevdet çopur olduğu için Süleyman Nazif yukarıdaki mısrasında bunu telmih ediyor.)

Mesela Cenap Şehabeddin bütün alafrangalığına rağmen sağ cephe mensuplarındandı. Yazı müdürümüz ve muhterem ağabeyimiz Enis Tahsin, Cenap'ın tesettür lehinde şimdiki ölçülerle ne geri yazılar yazdığını geçenlerde bize gösteriyordu. Ve esasen Cenap, Ali Kemal'in gazetesinde çok zamanlar kâh başfıkracı bazen de yardımcı başmuharrir vaziyetindeydi.

Terazinin öbür kefesinde, devrin sol fikirlileri arasında, Latin harflerine taraftar Hüseyin Cahit vardı ve bütün sağ cephe, olanca abanışıyla bu yenilik taraflısı, ateşli muharriri çürütmeye çalışırdı.

Hariçten gazel okuyan kuvvetler, fikir ve sanat adamlarından birini, bir politika bahanesiyle yakalayıp hapse, sürgüne, tantuna gönderecek olursa, anlattığımız maçta bu hareket faul sayılırdı. Nitekim efkârıumumiye, Meşrutiyet devrinde Ahmet Samim'lere tabanca atılmasını, Refik Halid'lerin sürgüne gönderilmesini hazmedememişti.

Kısacası, ifratlardan bir cenah zehirse, diğer cenah onun panzehiriydi. Bir rivayete göre, panzehir de kendine göre zehirmiş ve zehir onun panzehiriymiş. Bunlar birbirlerini ifna ederlermiş.

İki zıt kuvvetin kuracağı muvazene ortasında, cemiyet masun kalabiliyor. Bunun daha büyük modellerini Garp demokrasilerinde görüyoruz. O dedi, bu dedi ehemmiyet veren yok. Söylenen şeyler ancak fiiliyat sahasına çıkınca, zabıta kuvvetleri *Figaro* gazetesinin önünde mitralyöz kuruyor, matrak sallıyor; matbaanın yıkılmasına mâni oluyor. – Efem?

Böylece de hükümet kuvvetleri, zaten kendilerinin vazifesi, ihtisası olmayan şu veya bu fikir cereyanıyla, beyhude yere uğraşmaktan vareste kalıyor. Zındığın hak-

kından imanlı geliyor. Kaba sofunun hakkından da hür fikirli...

Peki, şimdiki devirde bu böyle olmaz mı?

Ve bundan gayri hangi çare vardır?

Akşam, 21 Nisan 1950

Kıymet Ölçüleri Nasıl Değişiyor...

Kimine dâhi, kimine üstat, kimine üstad-ı azimüşşan dediğimiz, mektep kitaplarında eserlerinden ziyade tercümeihallerini evlatlarımıza öğrettiğimiz, bir nevi edebî mukaddesat gibi bellettiğimiz saçlı sakallı üdebanın eremediği bir mazhariyete köylü müellifimiz Mahmut Makal erişti.

Bir beyit vardır:

Kaşından daha çok bıyığın yokken
Dövüştün yeleli aslanlar gibi

Mahmut Makal'ın da edebiyat gazasındaki galebesi buna benziyor. *Bizim Köy* isimli eseri sokaklarımızda haykıra bağıra satıldı. Kendi tartısının yüz misli tenkitler (ve ekseriyetle takdirlere) nail oldu. Dün Moda tramvayına binmiştim, bir vatman gördüm: İstirahat saatinde köşeye çekilmiş bu kitaptan bir tane alıp sahifelerini açıyordu. Bir vatmanın ne kadar yorulduğunu, kitap almak ve okumak için maddi ve manevi imkânlarının ne derece dar olduğunu biliriz. Fakat Mahmut Makal onu da ilgilendirebilmişti. İşte böyle olduğundan, kendi yurttaşlarına eserini kapış kapış okuttuğundan, dolayıdır ki, "Neymiş bu?" diye merak uyandırmış; *Bizim Köy* aynı zamanda hem Amerika'da, hem İngiltere'de bastırılmak üzere İngilizceye tercüme olunuyormuş.

Pek çokları üzüleceklerdir, "Tasvir ettiği tablolar, hiç de koltuklarımızı kabartıcı değildir!" diyeceklerdir. Fakat bu işi böyle mütalaa etmemeli. Amerikan mecmualarının birinde, Washington şehrinin merkezinden alınmış muhteşem bir manzara neşredilmişti. Kenarlara da, arka mahallelerin sefaletini anlatan tablolar basılmıştı. "Dışı seni yakar içi beni yakar!" kabilinden.

Washington bile böyle olduktan sonra Orta Anadolu'da da birçok iptidailikler bulunduğu kimse için sır değildir elbette. Maalesef tekniğin bunca ileri hamlelerine rağmen beş kıtanın insanlarından çoğu, eski asırların standardını muhafaza ediyorlar. Nasip yine o nasiptir. Hatta modern devletlerin topyekûn usulleri kullanıp: Çek ha çek! Köyün bütün usaresini çek, al! "Ver! Daha ver! İhtiyaçlarım çoğaldı! Seni koruyacağım, yükselteceğim! Şimdilik nimetlerimden şehirler, kasabalar faydalanıyorsa da, ileride, milli kalkınmadan sen de faydalanacaksın!" Böylece köylerin seviyeleri, geçmiş asrındakine kıyasen daha da düşmüştür.

İşte, Mahmut Makal'ın kitabı, medeniyet dünyasına bizim ne müşkül durumlarda bulunduğumuzu göstermesi bakımından da en muhtaç bulunduğumuz propagandalardan birini yapıyor:

Dünya artık bir bütündür; bir tarafta çok fazla sefahat, bir tarafta çok fazla sefalet olursa, içtimai çöküntüler de olur. Bunu Avrupa'da da Amerika'da da, Asya'da da anlamayan kalmamıştır. Hele bizim bölgeler çok nazik bir noktada bulunduğundan, buraların standardını yükseltmek umumun selameti icabıdır diye gösteriliyor.

Mahmut Makal'ı, bütün medeniyet dünyasının dikkatini, Türkiye'deki seviyeyi yükseltmek için, çekilmiş bir SOS telgrafı gibi dünyaya duyurmak faydalıdır elbette. Bizi lüks içinde, Sadabad safaları içinde gibi gösteren

eski tip propagandalardan ancak menfi neticeler alınmıştır. İşte samimi bir eser yazan bir köylü genç edip, hem edebiyatımız hem de cemiyetimiz için en mükemmel propagandayı yapmış oluyor.

Onu, zararlı bir unsurmuş gibi takip ve tevkif edenler, bu mevzu üzerinde uzun uzun düşünmelidirler.

Akşam, 14 Mayıs 1950

Hamiyetli Adam

Mithat Paşa'nın kemikleri anayurda getirilmiştir. Memleketi ve milleti ilerletici bir fikir uğruna mücadele eden; o devirde mukaddes bilinmiş "nefs-i nefis-i hümayun" aleyhinde harekete geçmek medeni cesaretini gösteren; bu yüzden padişah haini sayılıp türlü işkencelere, azaplara uğrayan, menfa ve zindanlarda çürütülen; nihayet pek gaddarca idam olunan Mithat Paşa'yı inkılaplarımızın başlıca kahramanları arasında sayar, hatırasını hürmetle selamlarız.

Mithat Paşa'nın hatıratı, oğlu tarafından derlenmiş, iyi bir kitap halinde neşredilmişti. Vesikalara dayanan bu eser kadar ibret ve heyecan verici bir kitabı nadiren okudum.

Şu taraf da dikkati çekiyor ki Mithat Paşa yüksek siyaset semasında kuyrukluyıldız gibi birdenbire doğmuş bir politikacı değildi; asla... Hayatı macera olmaktan uzaktı. İlk devrelerinde, iğneyle kuyu kazarcasına hayırlı imar, teşkilat ve idare işlerinde emek vermiş, muvaffak olmuştur. Gittiği vilayetlerde o kadar başarılar elde etmiş ki Bulgarların bile onu tebcil ettikleri meşhurdur; zira kendilerini idare ettiği sırada hayatlarını düzeltmiş. İmparatorluğumuzun şerefini teşkil ediyordu.

Umumi yerlerimize diktiğimiz ender büstlerden biri Mithat Paşa'ya aittir. Emniyet Sandığı'nın önünde durduğumuz zaman bu vakur tunç simaya bakarız; mali ve iktisadi düşüncelerin pek zayıf olduğu Osmanlılık inhitat devrinde Mithat Paşa'nın bu gibi müesseselere milli hayatta yer vermeye gayret saf etmekle, keza sanat mektepleri açtırmakla geniş görüşüne hayran oluruz. Yalnız laf ü güzaftan değil, hâlâ yaşayan eserlerinden ve bıraktığı vesikalardan da anlaşılıyor ki, onun kıymetli dimağında, sağlam temellere dayanan ideal bir Türkiye vardı. Engelleri yıkıp bu ideale varmak için çarpıştı. Mevkisini, ikbalini, refahını, hürriyetini, hayatını bu uğurda verdi. İstibdadın tezyiflerine, iftiralarına ve şahsi şerefiyle oynamalarına kahramanca göğüs gerdi.

Mithat Paşa, "hamiyetli Osmanlı" tipinin en bariz numunesiydi. Eski devri bilenler, eski gazeteleri karıştıranlar, geçen yarım asırda "hamiyet"in ne revaçta bir mefhum olduğunu hatırlayacaklardır. Her dilde, "hasis şahsi çıkarını cemiyetin menfaatlerine feda eden" manasına ve "nakdini, vaktini fisebilillah cemiyete harcayan" manasına; hatta "icabında kanını, canını harcamaya hazır" manasına tek kelimeler mevcuttur: Şimdiki Türkçede böyle tek kelimeler pek yoktur. Biz buna müphem olarak *idealist* diyoruz. Eskiden ise, *hamiyetli* derdik ki, daha vazıhtı, daha milliydi, daha manalıydı. Numuneleri de şanlı tarihimizde daha boldu. En güzel örneklerinden biri Mithat Paşa'ydı.

Gerçi bugün dahi "hamiyetli" sözü eksik değil. Arada sırada birkaç yüz lira iane verenler hakkında kullanılıyor. Fakat hamiyet elbette, pek daha yüksek mefhumdur. Ne kadar şümullü olduğunu, hürriyet şehidi, ileri fikirlerin ve hareketlerin mübeşşiri Mithat Paşa rahmetlide görüyoruz.

Manevi torunları, insanlığı ve bu sevgili vatanı her asırda daima ileri götüreceklerdir.

Akşam, 24 Haziran 1951

Gayriresmi Münevver Noksanı

Eskiden beri "ulema-yı rüsum" ve bir "şuara-yı rüsum" tabiri vardı. Bunlar devletin, daha doğrusu sarayın kanadı altındaki âlimler, şairlerdi. Hariçte kalanlar, bazen kıskanır, bazen onlarla alay ederlerdi.

Herhalde, mesela Fuzuli "şuara-yı rüsum"dan olmamakla beraber, şairlerimizin en büyüğü, hiç değilse pek büyüklerinden biridir.

Sonra bu tabir kalktı. Fakat kendi yaşadığımız seneler içinde de, resmî mektepleri bitirmemiş fakat teklifleri ve diğer dillere edilen tercümeleri dolayısıyla profesörlük payesine nail olanları biliriz.

Liseyi tamamlamadan Birinci Umumi Harp'te tıbbiyeye atlayabilmiş ve hekimliğin en yüksek mertebelerine erişmek gayretli ve zekâlı münevverlerimiz vardır.

Köprücülükte birinciliği kazanmalarına rağmen, keza, liseyi bitirmemiş mühendislerimiz vardır.

Muharrirlerimin, şairlerimizin çoğunda da hiçbir mektep şahadetnamesi yoktur. Öz teşebbüsleriyle sivrilmişlerdir.

Hariçten misaller aranınca, akla evvela dâhi Edison geliyor. Kendi kendini yetiştirip tecrübi ilimler alanının en büyük şampiyonu olmuş. İnsanlığa bin küsur icat hediye etmiş. Karşısında rakip olarak Avrupa'nın klasik profesörlerini gördüğünden onlara mütemadiyen takılmış.

Bizde barem usulü, bir gencin –münevverleşsin, münevverleşmesin– illa diploma almak arzu ve emelini kam-

çıladı. Diyelim ki pekâlâ; okumak, bilhassa klasik tahsil yapmak iyi şey. Fakat buna mukabil resmî tahsilin cenderesi içinde kalıplanıp paketlenmek, öğrenileni deryanın sonu saymak da cidden fena şey.

Fırsat çıktıkça ben soruyorum; siz de sorun bakalım:

— Fakültenizde sanat yahut ilim sahasında hususi bir varlık gösterenler?

— Hayır, öyleleri yok. Yalnız derslerine çalışıyorlar.

Sonra? Diplomalarını alıyorlar. Sonra? Mesleğe giriyorlar. Sonra. Öğrendiklerini tatbik ediyorlar. Sonra? Sonrası ne olabilir ki? Deniz bitti.

Sonrası mevcut çerçeveyi kırıp ileri atılmak heves ve gayreti olabilir. Öğretilenin ötesini aramak, kendisi yaratmak ve *münevveran-ı rüsum* olmaktan çıkıp bizlerin Fuzuli'sine, onların Edison'una, yaklaşmak olabilir.

Hocanın ve ders kitabının koyduğu yerde otlamamak münevverliğin bir numaralı şartıdır.

Mumu yakın, fenere takın, adam aramaya çıkın: Gayriresmi münevverlerden aramızda kaç bin tane, kaç yüz tane bulacaksınız?

Yüz bin baremciye karşı kaç serbest? Yüz bin kalıplanmışa karşı kaç uçarı?

Akşam, 13 Ekim 1952

Fikir Yuvaları

Eski neslin ilim, fikir ve sanat adamları kışın Çemberlitaş ve Şehzadebaşı kahvelerinde, yazın Sultanahmet kahvelerinde ve Beyazıt Camisi'ne bitişik –son devirde yıkılan– Küllük Kahvesi'nde toplanır, siyasetten edebiyata kadar her bahse dokunurlardı. Nükteler yapılır, fıkralar anlatılır, ilham perisinin gaipten yeni getirdiği mıs-

ralar okunur, piyes ve roman mevzuları özetlenirdi; tenkitlere girişilirdi.

Mütareke devrinde; mesela sonraki CHP başvekillerinden Hasan Saka, DP kurucularından Fuat Köprülü şairlerden Yahya Kemal, Halil Nihat, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Faruk Nafiz Çamlıbel sık sık; şair Celal Sahir, Halit Fahri Ozansoy, Hıfzı Tevfik, Nâzım Hikmet, Emin Recep seyrek seyrek uğrardı. İsimlerle sütunumu doldurmayayım. Tarihçi Emin Ali, 150'liklerden İlmî Bey, Komik Hasan, tuluat kumpanyalarına piyes özeti yazan sarı (kürk paltolu, keskin pokerci) Kâmil Bey, –isimlerini teşhir etmek istemediğim– şimdiki büyük hakîmler gelirlerdi. Aruz ve hece taraflısı şairler, eskiye ve yeniye taraftar ressamlar, müzisyenler hep oradaydı.

Tarihçi Emin Ali daima söylerdi, "Buraları kahvehane olmaktan çıktı, akademi halini aldı," derdi. Ben şahsen buralara ilk önce sırf şiir merakıyla yanaşmışken, temas ede ede siyasi cereyanlarla da ilgilendim. Başkaları da öyle.

Fikir ve sanat kulüpleri, dernekleri şimdi var mıdır? Varsa binadan ibaret midir? Kimler devam eder? Genç, yaşlı âlim ve artistler nerede toplanırlar? Birkaç fincan, birkaç kadeh etrafında baş başa verip kendi düşüncelerini, kendi buluşlarını açıklamak, kanaatlerini güvenilir seçkin zatların tecrübe mihekkine vurmak ihtiyaçtır. Her memlekette böyle topluluklar oluyor. Kiminde kulüp şeklinde: mesela Londra'da, Moskova'da... Kiminde ispirtolu içki de verilen kahvehaneler şeklinde: Mesela Paris'te, Viyana'da.

Yahya Kemal kendinin Paris'te Cafe Vachette'te artistik kemalini bulduğunu anlatırdı. 20. asır başlangıcının birçok büyük artistleri hep oraya uğrarlarmış. Aynı alışkanlığın devamıyla, Yahya Kemal yukarıda bahsettiğim yerlere hep gelir, gece yarılarına kadar kalırdı. Bir seferin-

de onu dinleyelim diye Faruk Nafiz'le Kadıköy son vapurunu kaçırdık; otellere de gidemeyip bugünkü konunun dışında kalan serencamlar geçirdik.

Milli Mücadele'nin İstanbul yönü; kol kol fikir hareketleri; Türkçeyi saflaştırma cereyanları, bu bahsi geçen toplantılarda, birer bardak çay, birer fincan kahve etrafında gelişirdi. Ayrı ayrı lokallerinde ayda bir-iki gün sanatkârlar toplantısı yapıldı. Yüz kişiye yakın, bir araya geliyorduk. Fakat bu daha ziyade içki ve eğlence âlemi mahiyetindeydi; bir bakıma kokteyl partilere, bir bakıma amatör kafeşantanlara benziyordu. Devam edemedi. Daha önceleri. Halkevlerinin edebiyat ve sanat kolları vardı: Sunilik akıyordu üzerinden... Fikir adamının ve artistin barınağı olamadılar. Bundan on beş-on yedi yıl önce muharrir Fikret Adil arkadaşımızın delaletiyle Beyoğlu'nun ay[dın çevresini düzenli toplantılarla bir araya getiren Sanat Dostları Birliği kurulmuştu, devam etmedi.][1] Ve daha sonraları Bn. Adalet Cimcoz, Maya isimli yarı sergi bir toplama yeri kurdu. O da devam etmedi. Halen Ziyad Ebüzziya'nın Beyoğlu'nda Gen-Ar'ı vardır. İnşallah yaşar ve gelişir. Kadıköy'de de şair Salih Zeki ikindileri Hacı Bekir'in pastanesinde sekiz-on münevveri etrafına toplar, meşveret eder. Sırf talebeye mahsus yerlerin şartları malum.

Gençlere fikir ve sanat yuvalarını soruyorum:

"Hayır! Bir yerde toplandığımız yok!" diyorlar.

Sen sağ, ben selamet.

Türk şehirlerinde ilim, fikir ve sanatın bu kadar durgun kalması caiz midir?

Okuyan, araştıran, düşünen hisseden insanlar!

Niçin bu derece çekik yaşıyorsunuz?

1. Cümle gazetede düşük çıkmış. Cümleyi bu birliğin toplantılarına dair Vâ-Nû'nun 1940'lı yılların ikinci yıllarında yazdığı çok sayıda yazıdan hareketle biz tamamladık. (Y.N.)

Kahvelerin adı "tenbelhane"ye çıkmıştı. Ama o eskidendi. Şimdi maişet davası öyle ki, kahveler ruhlara rehavet veremez. Bilakis bilgi, düşünce ve duyguları trampa etmeye yaymaya, kuvvetlendirmeye, mayalandırmaya, yeni çıkar yollar bulmaya, meşveret kurmaya, arkadaş edinmeye, hareket uyandırmaya yarar. Cemiyet dernek kurulamazsa bari kırk küsur yıl öncesi yukarıda anlattığım şekle dönelim de fikir alışverişi olsun.

Bu durgunluk sürüp gitmemeli.

Nerede hareket orada bereket.

Zafer, 23 Eylül 1962

Yunus Emre'nin İdamı!

Türk'ün ne geniş mezhepli, ne müsamahalı olduğunu tarih gösterir. Cengiz Ordularında ayrı din ve mezheplerden kavimler silah arkadaşlığı etmiş, Türklerin kurdukları Hazer Devleti'nde Müslüman, Hıristiyan, Musevi dininde ırkdaşlarımızın kardeşçe bağdaştıkları meşhurdur. Osmanlılık türlü cemaatlerin kişiliklerini koruyarak yaşamalarını mümkün kılmış. Fatih Sultan Mehmet mağlup Bizans'ta çift başlı kartalın yalnız askerî başını vurup dinî başını yerli yerinde bırakmış. Tam "tolerans"...

Fakat bu arada mezhep taassuplarıyla kaynaşan Bizans'ın kanı mı kanımıza karıştı acep? Yoksa huyu mu, suyu mu karıştı? Yoksa anlamadıkları Arapça duaya körü körüne âmin diyen fitilli softalara mı uyduk? Her ne oldu ise oldu, hoşgörürlüğümüzün elastikiyeti tavsadı. Katılaştık, milli geleneklerimizdeki müsamahacılık kayboldu. Öyle ki, Bektaşilerin zarif nüktelerine "esteizübillah!" çekenler çoğaldı. Taassubun çatık kaşlı ve burundan kıl aldırmaz ruhu salgın hastalık gibi ortalığa yayıldı:

Şairin biri kızlar ağasıyla şakalaşmış. Mürekkebi kâğıda damlayınca, "Mübarek teriniz!" demiş. Kes şairin kafasını...

Başka bir şair birçok Şark filozofları gibi vahdet-i vücuda, vahdet-i mevcuda inanmış. "Enelhak" dedi diyerekten yüz derisini...

Ve başka biri insanlığın karakterindeki ferdiyetin değil de toplumsallığın övücüsü, yayıcısı oldu diye at adamı çukura, indir kafasına lanet taşlarını...

Yok, bu müsamahasızlık, bu sertlik bizim milli karakterimize uygun değildir.

En büyük divan şairlerinden Nefi'nin saray kayıkhanesinde şiir ve sanat dolu o güzelim başını kestirtmişiz. Ah bize vah bize eyvah bize!

En büyük tasavvuf ve halk şairlerimizden Nesimi'nin yüz sürülecek derisini diri diri yüzdürmüşüz. Pir Sultan'ı dara astırmışı. Bedreddin'i de öyle... ah bize, vah bize, eyvah bize.

Ve son haberler arasında:

"Ankara-Cahit Özteli adında bir edebiyat öğretmeni, düzenlediği basın toplantısında ünlü Türk şairi Yunus Emre'nin boynu vurulmak suretiyle öldürüldüğünü Likâri'nin bir eserine dayanarak iddia etmiştir." Ah bize, vah bize, eyvah bize...

Ben Yunus-u biçareyim!
Baştan ayağa yâreyim!

Diyen Yunus Emre... Asıl biz bu halimiz ve buna benzer hallerimiz karşısında baştan ayağa yâreyiz.

Hâlâ da nice nice çevrelerde Bizans artığı sekterliklerimiz, medrese kaçkını yobazlıklarımız, demokrasiye aykırı ben ben'ciliklerimiz sürüp gidiyor:

— Benim gibi düşüneceksin! Benim gibi davrana-

caksın! Yoksa ocağını dağıtırım. Canına kıyar, malını yakar, külünü üflerim!

Hâlâ o şebin zeyl-i temadisi bu ezlâm!

Ah bize, vah bize, eyvah bize...

Haber, 28 Mayıs 1965

AHLAK

Eski Nasihatler ve Yeni Nasihatler

Eskiden ilimleri "ulum-ı Şarkiye" "ulum-ı Garbiye" diye ikiye ayırırlardı.

Kıymetli muharrir M. Turhan Tan bunların birincisinde kuvvetlidir. (İkincisinde zayıf olduğunu iddia etmek istemiyorum.)

Bay Tan arada sırada sütununa, Arap meselleri, Fars hikmetleri, Hint felsefe kırıntıları serpeler. Bu kere de "eski terbiye örneklerinden numuneler" yazmış.

Madde madde, sualli cevaplı, ilmihal kitaplarında olduğu gibi umdeleri sıralamış. Alakayla okudum. İçlerinde cidden cazipleri ve zekice olanları var. Fakat şöyle olanları da göze çarpıyor:

S– Kimin hakkında sert, haşin ve insafsız davranmak caizdir?

C– Yalnız kendi nefsimize bu şekilde muamele yapabiliriz.

S– İnsan kendini dünyada nasıl mülahaza etmelidir?

C– Beşikten mezara giden eğri büğrü bir yol üzerinde bulunan bir yolcu gibi.

S– Zekâ nedir?

C– Faniliği mülahaza.

Şayet bunlar sırf eski terbiye, eskimiş, geçmiş bir terbiye olarak karie tanıtılsaydı, okuyup geçerdik. Fakat en altında şöyle bir mülahaza var:

"Bilmem ki, bu çeşit konuşmalar şimdi hoşa gider mi? Yahut böyle telkinlere miniminiler kulak verir mi? Çünkü içinde sinema yok, poker yok, top yok."

Muhterem arkadaşımız, M. Turhan Tan'a düşüncemizi samimi olarak söyleyelim: Gençliğe bu yolda tavsiyeler elbette hoşa gitmez ve bereket versin ki, miniminiler buna kulak vermez... Yoksa memlekete eski âbûs ruh avdet ederdi.

Mesela biz dünyaya kıymet verilmesini istiyoruz. Memleketin ilerlemesi, Garp sosyetesine yetişmesi, hatta onu geçmesi, ancak, "Bu dünyanın kıymeti yoktur" tarzındaki eski felsefeyi yıkmakla kabildir; halkımıza yaşamak zevkini, neşeyi aşılamakla mümkündür.

Halbuki "Yalnız nefsimize sert, haşin ve insafsız davranalım!" tavsiyesinin en alasını çivili yatağa yatan Hint fakiri ile çilehaneye çekilen mutekif yapıyor.

Kendini beşikle mezar arasındaki bir kunduz yuvasında farz etmek, daima faniliği düşünmek... Bunlar da, terakkiye mani telkinlerdir.

Şark medeniyetlerinin iyi tarafları elbet var. Fakat bunlar onu tedenniye uğratan düşüncelerdir. Şair Şark'ı dolaşarak "seraser viraneler gördüğü"nü, Garp'ı gezerek "kâşaneler gördüğü"nü söylüyor. Bunlar bu iki telakki farkından ileri gelmektedir.

Sen yine nefsini istibdat altına alarak mağmum bir hale geleceğine neşeli şeyler yap çocuğum... Bu dünyayı sevmek, kendini sevmek, kendine zulmetmemek, muhi-

tine neşe saçmak... Yeni felsefe budur, yükseltici olan da budur.

Haber Akşam Postası,
1 İkinciteşrin [Kasım] 1937

Kahramanca Ölmek ve Kahramanca Yaşamak

Son gelen Avrupa gazeteleri birkaç gün sıra ile Planetta meselesiyle meşgul oldular. Avusturya'nın sonundan evvelki maruf kısa boylu diktatörü Dolfuss'u öldüren bu adam, Nazi ilhakından evvel memleketinde telin ediliyordu. Hadisenin yıldönümü, evvelce maktulün hatırasını tebcil için vesileydi. Şimdi rejim değişince kabahatin öldürende değil, ölende olduğuna karar verildi. Suikastı yapan Planetta ve arkadaşları milli kahramanlar arasına sokuldu. Hükümet reisleri, bu fedailerin geride bıraktıkları kadınların ellerini sıkıyor, namlarını tebcil ediyor. Gençliğe de –aynı zamanda Hıristiyanlık peygamberinin Yahudi ırkından olduğu telmih edilerek– deniyor ki:

— İsa, ağlayıp inleyerek çarmıha gerildi. Planetta ise, "Yaşasın Hitler!" diye kahramanca öldü!

Tanınmış romancı Reşat Nuri'nin evvela bir meclis-te söyleyip galiba sonradan da yazdığı bir söz aklıma geldi. Psikoloji ile de ülfeti olan edibimiz, son dakikasını böyle cesurane sözler söyleyerek geçiren bir idam mahkûmu hakkında diyordu ki:

— Bu tavırlarına bakarak kati hükmü vermemeli. Zira pek korkak bir adam da, aksi tesirle, tam sehpanın önünde kahraman kesilebilir.

Ben de, bir gazetecilik vazifesi yaparken, Menemen hadisesini takip etmiştim. Biçare Kubilay'ı eliyle şehit edenlerden canavar Mehmed, cezasını çekeceği sehpayı

görünce yerlere yatıp yalvararak bağıra bağıra haykırmıştı da mahkeme esnasında en fazla korkaklık eden bir Yahudiyle enfiye taciri bir hoca, boynunu ipe geçirince şaşılacak bir soğukkanlılık eseri gösterdi. Bu itibarla Reşat Nuri'nin mülahazasına hak vermiştim. Fakat bu sözleri söyleyerek şimdi artık Alman büyükleri sırasına giren Planetta'yı istihkar etmiyorum. Tarih ne kahramanca hayatların, ne kahramanca kapandığını da naklediyor.

Bir emel uğrunda ölmek! Büyük şey... Fakat ben daima bir Fransız inkılapçısının şu cümlesine karşı bir incizab duyarım:

"Bir fikir uğruna kahrolmaktan, o fikre hayatını nihayete kadar vakfetmek daha güçtür."

Bir de bunun aksi var ki maazallah...

Abdülhamid'in sarayında otuz sene palabıyıklarını buran bir muhafız, 31 Mart Vakası'ndan sonra yakalanıp öldürülmekten korkup bir dostuna iltica etmiş:

— Şimdi ne yapayım, more?

— Öl!

— Şaka etme, arkadaş!

— Şaka etmiyorum... Senin bütün ömründeki hikmeti vücudun böyle bir günde ölmekti... Onun için beslendin, onun için heybetlendin... Şimdi günün geldi... Göster kabadayılığını!

Planetta ölmek lazım gelince vazifesini bilmiş. Diyorlar ki, "Japonlar mühimdir! Çünkü torpile binerek düşman gemisine çarpıp patlayacak binlerce fedai çıkarabilir!"

Romantik hikâyeler... Ancak, beşeriyetin en mühim terakkileri gösterdiği asırlar bu tarz "bir gaye için körü körüne ölen" evlatlardan ziyade "şuurla, itidalle bir gaye için bütün bir ömür yaşayan" evlatlar çıkardığı devirlerdir.

Tevfik Fikret'le hemfikirim:

Beklerim bir zafer esasen ben,
Kılıcından ziyade kalbinden...

Akşam, 6 Ağustos 1938

Pek Mühim Bir Ahlak Meselesi

Geçen gün DİKKATLER sütununda bir hadiseden bahsettik: Müstakil ressamların altı tablosu –Türkiye'nin diğer şehirlerinde teşhir edildiği halde– İzmit'te halkevi binasındaki sergiden kaldırılmış; zira müstehcen sayılmış... Buna dair biz de, diğer refiklerimiz de mütalaalarımızı yazdık.

İzmit müddeiumumisi niçin ve nasıl müdahale ettiğini, dünkü gazetelerden birinde izah ediyordu. Hülasası:

> Açık kadın ve erkek tabloları var diye makamımıza müracaat edildi. Her vatandaşın müracaatını takiple mükellefiz. Tabloların müstehcen olup olmadığını anlamak üzere salahiyettar hâkim vasıtasıyla eserler ehlivukufa tevdi edildi. Neticede altı resmin müstehcen olduğu raporu verildi. Evrak zabıtaya havale olundu. Aynı zamanda da bu tetkiklerle iktifa etmeyerek tabloları akademiye sevk ettik.

Kanun nazarında "müstehcen"in ne olduğu sarihtir. Maddeleri beşinci sahifemizde "Günün Ansiklopedisi" sütununa dercettik. Tabiidir ki müddeiumuminin âmirleri bu meseleyle alakadar olup icap eden hükmü vereceklerdir. Ve "Türkiye'de hâlâ böyle şeyler oluyor mu!" suitesirini efkârıumumiyeden sileceklerdir.

Benim asıl şaştığım nokta şudur: Altı tablo hakkında mütalaa beyan edecek ehlivukuf, İzmit'in içinde hemence nasıl tedarik olunuvermiş?

Bizde eskiden ilim, fen rasathane, hesap nazarı itibara alınmazdı da, ayın gökyüzünde bulunup bulunmadığını anlamak için behemehal iki Müslümün hilali görmesi yahut gördüğünü tevehhüm etmesi icap ederdi. Şimdi ay başlarının tayini hususunda o ölçüyü değiştirdik. Halbuki tablolara kıymet biçmek işinde yine eski tarz hareket ettiğimiz anlaşılıyor.

Dikkati celbetmek istiyorum: Yalnız bu ehlivukuf misalinde değil, umumiyetle bütün tedrisimizde aynı alaylı usulü kullanıyoruz:

"Şiir, zevkinizi okşayan eserdir."

"Müstehcen ahlakımızı rencide eden harekettir."

Düsturlarımız bunlar... Yani sanki biz şahsen mihikkiz! "Biz"! Kim "biz"? Lise ikinci sınıf talebesi kendisini "estet" gibi sanat hakemi sayıyor; sayabiliyor... Profesör kesilip hüküm verebilmek salahiyetini kendinde buluyor. İzmit'te de –şüphesiz şahsen muhterem fakat sanat hakemi olmak hususunda muhakkak ki piyade– birkaç laedri, birkaç meşahir-i meçhule, en mühim manevi ve kültürel işler hakkında kestirip atıyor:

— El cevap, olmaz...

İşte bu felsefemiz değişmeli; işte bu cesareti cahilane hayatımızdan silinmeli!

Belediyelerin arabacılık için bile ehliyetname talep ettikleri bu devirde, böyle bir mevzuda, tevazuyla, "Vallahi affedersiniz, ben salahiyet sahibi sayılmam! Haddim değil! Bediiyat ve ahlakiyat muhammini olamam!" demek de mi akla gelmiyor?

Ancak bu dendiği zamandır ki, ahlakların en yükseği, en muhteremi, en mübecceli teessüs edecektir.

Ahlakı heykele peştamal kuşatmakta değil, bu gibi ince manevi hususlarda aramak seviyesine milletçe yükselmiş bulunuyoruz.

Akşam, 25 Nisan 1939

Zaten zihnim şu Balkan Harbi'yle meşguldü...

Dalmıştım.

Üstelik otobüste eski bir ahbaba rastladım. Hususi hayatımın beni yeise gark eden bir safhasına dair onunla uzun uzadıya konuştuk...

Büsbütün dalgınlaşarak, sipahi ocağı karşısında indim.

Oralarda yol tamir edildiği için arabaları makûs taraftan geçiyorlar. Ben, şehirliliğin verdiği bir alışkanlıkla, mihaniki tarzda, malum istikamete –gelen otomobil falan var mı diye– baktım. Olmadığına kanaat getirince yürüdüm. Kaldırıma çıkıyormuş zehabına kapılmıştım. Halbuki alışılmamış cihetten yıldırım süratiyle bir tramvay geçiyormuş meğer...

İki-üç parmak ötemden bir uçuş uçtu ki rüzgârıyla devrilecektim az daha...

İçindekiler bağrıştılar.

Geri sendeledim...

Şayet yarım adım ileride olsaydım bugün bu satırlarım yerine bir kaza havadisi okuyacaktınız.

Hayatın hem kıymetli, hem de şimdiki dünya ahvali ortasında pek kıymetsiz olduğu şu devirde, bu, belki de feleğin bir faniye ihtarıdır. Esasen bu yıla kadar beşinci mi, onuncu mu ihtarla karşılaştım... Ve bunlar, sade benim âciz şahsıma...

Şüphesiz herkesin başından buna benzer nice mozalak kazalar geçmiş olacak...

Hayata, pençelerimizi sıkı sıkı ve hırsla takmış bulunuyoruz; fakat diğer cihetten mevcudiyetimiz nasıl pamuk ipliği ile bağlı...

Bu sözler pek de orijinal bir felsefe değil; asırlardan beri milyonlarca defa gevelenmiş cümleler; malum. Fakat hâlâ kafalarda adamakıllı yer etmemiş... Bazen şu kâinata lüzumundan fazla kıymet veriyoruz.

Yaşamak zevki...

Yaşamak azmi...

Yaşamak hakkı...

Hepsi, amenna, doğru...

Bunları tabii zamanlarda insan ikinci tabiat haline sokmalı... Fakat fevkalade anlarda da, şöyle bir lahzalık yarım adımlık kaza ile şimdiye kadar ademi kaç kere boylayabileceğimizi düşünebilmeli; zaten bedava yaşadığımızı unutmamalıyız.

Cesaretin, azmin, zulme baş eğmememin, hacalete katlanmamanın, yüksek bir fikir için feragatin ve bütün bunlardan doğabilecek destani kahramanlıkların membaı sade bu düşünce olabilir...

İyi yaşamak hakkı ancak –icap ettiği zaman– yiğitçe ölmesini göze alan fertlerin ve milletlerindir...

Bütün uzak ve yakın misaller bunu gösteriyor.

İşte, minimini şahsi bir vakadan hareket ederek ulaştığım koskoca bir tefelsüf ki herhalde bir içtimai hakikat olsa gerek...

Akşam, 8 Nisan 1941

Sevgilisinin Yüzünü Kesen Âşık

Otobüs bir an durdu. Karşı kaldırımdan bu yana, kolu sarılı ve boynuna asılı bir tendürüst delikanlı geçti. Meğer şoförün ahbabıymış. Aşinalık ettiler. Adam kapıyı açtı. Yârenlik başladı:

— Geçmiş olsun yahu...

— E işte böyle ağabeyciğim... Oldu olacaklar...

— Yaptın nihayet demek ki ha?

— Dayanamadım... Elimden bir kazadır çıktı... Yüzüne bastım jileti, bastım jileti... Berbat ettim... Amma ben de bu hale geldim...

— Vah vah...

(Kime? Anlayamadım.)

— Tabii o da hak ettiydi hani... Söyledim a: Oldu bir kere...

Benim zihniyetime göre menfur bir şeyi anlatıyordu. Fakat sesinde –hele bu son cümleyi söylerken– öyle bir titreyiş vardı ki yüreğime hüzün çöktü. Bu adamın yaptığı işten dolayı pişman olduğuna kanaat getirdim. Gözlerinden de yeisi belliydi. Süt dökmüş kediye dönmüştü.

Acaba niçin serbest dolaşıyordu? Henüz yakalanmamış mıydı? Anlayamadım. Ertesi gün gazetelerde buna benzer bir vaka gördüm:

"Filanca, metresini, falancayla konuşur görerek yüzünü gözünü kesmiş, ilh..."

Aynı vaka mı? Benzeri mi? Ne ehemmiyeti var? Kıskançlık yüzünden kesmek, biçmek, yaralamak, öldürmek, nadir ve orijinal zabıta işleri arasında değil zaten... Harcıâlem (!) vukuat arasında bunlar...

"Sevdiğine kıymak", "sevmek"le telif olunur mu? Gerçi Shakespeare, Othello'yu sahnede ebedileştirmiş. Fakat bu gözleri dönmüş kahramanın yüzü kara olduğunu da unutmamalı: Onun damarlarında Afrika yamyamlarının kanı kaynıyor. Ve anha minha Desdemona'nın cesedi üzerine de kendi de yıkılır.

Sevdiğini her şeye hatta vefasızlığa rağmen yaşa-

makta ve güzellikte berdevam hissetmek yüksek duygulu bir âşık için kısmi saadet olmak lazım gelir.

İnsan dimağının işlediği en ince romanlarda "Sevdiğine gitsen bile seni seveceğim!" düşüncesi yer tutmuştur.

İdeali olan bir güzelliği bozmaya kıyasla, bir feragat, uçurumla dağ zirvesi kadar farklı. İkisi de ruhların zelzelesinden hasıl olmuş. Lakin biri alabildiğine alçak (yahut iptidai); öbürü alabildiğine ulvi (yahut medeni).

"Kendini tutamamış... Ne yapsın? Çok seviyormuş!" derler; fakat bence hakikat şudur: "Kendini terbiye edememiş... Sevmesini bilmiyormuş..."

Asırlardan beri, milyonlarca adam, bizim şu arz dairesi üzerinde ve şu sıcak cenup ikliminin tesirinde, değil sevdiğine arzu ettiği nispette nail olmak; hatta peçe ve kafes yüzünden, mukabil cinse mensup bir tek insanı bile doya doya seyredemeksizin ömrünü tamamlamış. O zavallıların canı yok muydu? Birçok tarikatlar, mezheplerde, keza milyonlarca insana, "Nefsini öldür, cinsiyeti ve aşkı aklından bile geçirme!" demiş ve bu nasihati sadakatle tutturmuş. Bu biçarelerin de canı yok muydu? Onların da damarlarında bizimkinin aynı olan bir Şarklı kanı dönüyordu.

Maneviyatını terbiye ederek, telkin altında bulundurarak, aşkınlıkların taşkınlıkların önüne geçmek, daha yüksek bir insan olmak elbette mümkündür. Onun için, "Kendini tutamamış; ne yapsın! Kıskançlıktan silaha sarılmış!"ı kimseye yakıştıramıyorum. Bunu bir nevi şımarıklık, nefis terbiyesinden mahrumiyet sayıyorum. Netice idam olduğu için İngiltere'de âşıkların kendini tutmaları, jüri müsamahası olduğu için de Fransa'da boyuna cinayet işlemeleri bu "sevgiliyi vurma" keyfiyetinin pek zaruri olmadığını gösteren mükemmel delildir.

İyi bir cinsiyet terbiyesi, aşk terbiyesi, medeni terbi-

ye, nefis terbiyesi (daha kısacası kendi kendini terbiye) bütün bunların önüne geçebilir diye düşünürüm.

Akşam, 11 Nisan 1941

Terbiyede Şefkatin Rolü

Daimi okurlarımın dikkatinden kaçmamıştır ki sütunumda hemen her zaman sert terbiyeyi müdafaa ettim. Bunun müeyyidesi olarak da yakası numaralı cinsten üniformayı ileri sürdüm. "Aman küçükbey üzülmesin!" tarzındaki paşazadevari nanemollalıkların aleyhinde bulundum.

Bir tarafta, İngilizce konuşan demokrat milletlerin, "zahmete sokmadan, oyun oynanır gibi" öğretim prensibi... Öbür yanda yeni rejimlerin, Ispartalılarınkini andıran, haşin terbiyesi... Bunlardan birini tercih lazımsa ikincileri bize elverişli görürüm. (Yeni rejimlerin tahsili rejim propagandası haline sokmalarını beğenmem, hayır. Fakat çocukları, sıkı içinde yetiştirip hayatın güçlüklerine alıştırmalarını bizim milli ihtiyaçlarımıza uygun bulurum.) Zira büyük servetlerimiz yok ki, onları rahat rahat yiyecek, geniş gönüllü ve nazenin vârisler hazırlayalım. Evlatlarımız, daha ileriki nesiller için müreffeh bir vatan hazırlamak üzere, büyük fedakârlıklarla, geceyi gündüze katmak mecburiyetindedirler.

Fakat bu anlattığım sertlik, şefkatsizlik olmaktan çok uzaktır.

Bundan yarım asır evvel, İstanbul babalarının yarısından fazlası, –yüz göz etmemek için– evlatlarını bir kere bile öpmez, bağrına basmazdı, fakat gene severdi. Sonra diğer bir ana baba nevi zuhur etti: "Yavrumuzdan nasıl ayrılırız?" diye gece yatısı mektebe koyuvermekten çekinenler. Bunlardan gene sert ve haşin olan birincisini

ikincisine üstün sayarım. Fakat şefkatin rolünü unutmayarak.

Yeni rejimler, gayeleri için unsur ve alet olarak evlatlarını pek iyi yetiştirmişler, amenna... İşte, torpile binip düşman gemisiyle birlikte berhava olanlar... İşte tayyarelerin alt kapağı açılınca pıtırak gibi dökülen elleri bombalılar. İşte, hayatını tehlikeye koyup, laboratuvarlarda zehirli gazları ve kahredici mikropları üretmeye uğraşanlar...

Gençliğini Ispartalılar tarzında yetiştirenler, bu neticeleri alıyor. Demokratların sümbül bebek tohumu evlatları, hudutsuz imkânlar dahilinde henüz intibah hasıl edip derlenmeden, toplanmadan, ötekiler ilk mühim adımları atmanın çaresini aradılar. Daha da arıyorlar. Bu sebeple, bir vasıta, bir alet olarak, şu haşin terbiye mahsullerine yüksek bir kıymet vermek iktiza eder. Orası elhak öyle. Fakat bunları, beşeriyet için ebediyen bir imtisal numunesi saymaya da imkân var mıdır?

Bu asri Ispartalıların manevi mevcudiyetini teşkil eden unsurlar arasında şefkat, merhamet, lütuf, inayet, atıfet, ihsan, kerem ve hilm denen o leziz, o çok insani çeşni hiç yok gibi. Bunlar sanki köhne ve müstekreh âdetlerdir, sanki terakkiye manidirler, sanki zarardırlar. Hepsi de, yeni moda düşüncelerin hudutları dışına tardedilmişlerdir. Sert terbiyeyi verenler, çocuklarına "herkesi sevme"yi, "âcize acıma"yı, "masuma rahmetme"yi öğretemediler. Bu tatlı yumuşaklığı, iliklere sindirmediler ve netice böyle oluyor: İnsanlık ikiye ayrılmıştır; bütün küre üzerinde emsalsiz bir boğazlaşma var. Medeniyet battı, batacaktır. Stoku tükenen nice malların, mahvolan nice eserlerin bir daha belireceğini ihtimal tarih kaydetmeyecektir. Hepsi de Mısır mumyası gibi, Selçuk çini boyası gibi bitecek, gideceklerdir. Ve bunu herkes anlı-

yor. Lakin şefkatsiz terbiye edilmiş yeni beşeriyetin vicdanında bir tepreşme dikkate çarpmıyor.

Öyle bir devirde yaşıyoruz ki, beş kıta üzerinde yaşayan ve hâlâ biraz vicdan kırıntısı sahibi bulunan renk renk, ırk ırk ana babalara bir vazife düşüyor: Evlatlarının kalbine biraz da şefkat, insaf ve merhametin o mukaddes balını akıtabilecek.

Akşam, 4 Mart 1942

Bu Kafa Nasıl Değişecek?

Refik Halid, Garp'ın dört yüz sene evvelki meşhur falcısı Nostradamus'u haklı buluyor. O falcı, diyesiymiş ki:

— 1911'de büyük bir harp çıkarak, 1944 yılına kadar sürecek.

(Tabii falcı bunu açıkça söylemiyor. Birtakım remizlerden böyle dediği çıkarılıyor. Nostradamus'un yazıları öteden beri manalara çekilir.)

Her ne hal ise bu bedbaht seneye erişen biz mesutlar için sevinilecek şey:

— Oh, çok şükür... Demek ki artık bitiyor...

Refik Halid Nostradamus'u büyük bir tarihçi sayıyor ve bunda haklı. Zira falcı, zamanımızın bazı gafilleri gibi, Trablusgarp İtalyan Harbi, Balkan Harbi, Birinci Umumi Harp, Çin-Japon Harbi, Habeş Harbi, İkinci Cihan Harbi diye işi beyhude uzatmaya hacet görmeyerek, hepsini topyekûn bir saymış; galiba kül olarak göstermiş. Hadiseleri daha iyi tahlil edecek müstakbel tarih âlimleri de bütün bu seriyi bir bütün sayacak, "1911'de başlayan harp 1944'te bitti," diyecek.

Benim göstermek istediğim, bu harpler serisinin başlangıcından beri umumi ahlakın ne bozulduğudur.

Geçen gün masanın üzerinde iki muharip tarafın propaganda resimleri ve broşürleri toplanıvermiş.

Muharipler vesikalarla ispat ediyor ve övünüyorlar.

Biri, "İşte filanca şehri böyle bir harabe haline getirdik!" diyor.

Öbür taraf, "İşte fen adamlarımızın yeni bir icadı: Demiryolları üzerinde ilerleyen bu tekerlekli motor, hem gidiyor, hem traversleri ortalarından kesiyor; rayları paramparça ediyor. Tahliye ettiğimiz memleketleri düşmana bu halde bırakıyoruz," diyor.

Hülasa, herkes, her fırsatta "Yıkıcılığım işte şu müthişlikte!" diye övünüyor.

Halbuki 1911'de başlayan bu kahrolasıca, bu bitesice harbin ilk yıllarını hatırlıyorum: Balkan Savaşı sıralarında, Türkiye'de, galiba birinci propaganda kitabının numunesini görmüştük. İsmi *Kırmızı Siyah Kitap*'tı. Şimdi dilciliğiyle tanınan Ahmet Cevat Emre Balkan harbinde Türklere yapılan zulümleri göstermek üzere resimler ve yazılar derlemiş, bu vesikalar bir cilt içinde bastırmış; parçalanan cesetleri, bombalanan köprüleri, topa tutulan şehirleri gösterdiği için kitabına kandan kinaye "Kırmızı", bunların uyandırdığı matemden dolayı "Siyah" demişti.

Kısacası, eskiden propaganda şöyle yapılıyordu:

— Bakınız, bize nasıl zulmettiler!

Şimdi şöyle yapılıyor:

— Bakınız, biz nasıl zulmediyoruz!

En fecisi şudur ki, bütün o yıkılan şehirlerin, bozulan rayların, batan gemilerin, hele düşürülen uçakların yerlerine yenilerini koymak pek kolay olacaksa da, değişen telakkileri yenilemek acaba nasıl mümkün olacak?

Bu harpler silsilesinin asıl bu tahribi müthiştir! Asırlardır bir taraftan dinler, "Dinin yarısı insaftır," diyerek kalplere merhamet aşılamaya savaşmıştı; insanlık 17. asırdan beri birtakım yüksek fikirlerle, hislerle bezendiriliyordu; ah ki, vah ki, eyvah ki asıl onlar yıkıldı, gitti. Bu manzara onu gösteriyor. İnsanlar zalimliklerini günah gibi gizlemek şöyle dursun zulümleriyle iftihar eder oldular. Ve asıl kayıp bundadır. Bunun telafisi, bilinemez, mümkün olacak mı? Bu kafayı, kim, ne vakit ve nasıl, hangi mucize ile değiştirecek?

Akşam, 15 Mayıs 1944

Affetmek ve Affetmemek

Affetmek; şefik, rahim olmak iyi şey... Din ve ahlak liderleri bunu tavsiye eder. Vicdanımızın o tatlı munis sesini de dinlediğimiz zaman, aldığımız öğüt başka türlü değildir: "Geniş davran! Bağışla. O etti, sen etme." İtiraf ederim ki bütün hususi işlerimde ben şahsen sert, vurucu, öç alıcı olamamışımdır. Etrafımda gördüğüm ve alıştığım pratik ve nazariye de hep yumuşak başlıdır: "Bizden bulmasın! Nemize lazım? Arkasından söylemeyelim, düştü gayri. Cezası varsa Allah affetsin. Ben hakkımı helal ettim."

Ah güzel ruh! İnsaflı, sevimli felsefe! Elbette yine en iyi olan sensin? Fakat bütün şakiler, bütün zalimler, haksızlar ve kanun dışı olanlar fenalıklarını yaparken senin o kurtarıcı kucağını da göz önünde tutuyorlar: "1. Sonuna kadar düdüğümüzü öttürmek var! 2. Kaçıp kurtulmak var! 3. Yakalanırsak affedilmek var!" diyorlar.

Demek ki şayet mazlumun merhameti olmasa zalim de bu üç mühim kalesinden birini kaybedecek.

"Merhametten maraz hasıl olur!" düşüncesi beyhude değildir.

Yakınlarımdan birinin başına bir vaka gelmiş. Bindiği tramvayda bir yurttaş bir tramvay kontrolörünü dövmüş:

— Hani bilet?

— Almıştım, düşürdüm.

— Sizden bilet istemeye mecburum.

— Hem senin yalnız kolunda kontrolör işaretin var, şapkanda yok. Benden bilet soramazsın.

Böyle başlayan bir münakaşa iriyarı yolcunun çelimsiz memuru dövmesiyle neticelenmiş. Düğmelerini koparacak, ağzını kanatacak kadar. Polis tanıklar (şahitler) toplandığı sırada, saldırgan, başka bir tramvaya atlayıp kaçmak istemiş. Fakat düdük çalınmış. Adam yakalanarak karakola. Tutukluk (mevkufluk) ve ertesi gün suçüstü (cürmümeşhut) yargılanması. Meğer bir müessesede kabarık aylıklıymış. Bu kabil sabıkası da varmış. Duyulursa işinden olacağını düşünür, korkarmış.

Başlamış kontrolöre teklif etmeye:

— 100 lira vereyim... Sulh olsun... 200 vereyim!

— Adalet ne ceza kesecekse o olsun.

Araya adamlar girmiş:

— 500 lirası varmış. Sen fakirsin. Hepsini veriyor.

— O parayı çoluk çocuğunun rızkına harcasın. Beni âlemin önünde rüsva etti. Cezası bir günlük hapisse bile yatsın da, bir daha şuna buna el kaldırmamayı öğrensin.

Bir ay hapis, altı ay göz hapsi, bilmem kaç para da nakdi cezaya mahkûm etmişler.

Küçük bir adli hadise amma, çetin bir davacı zihniyeti: "Beş parmağım yakasında olsun! Bir cemiyetin felsefesinde şefkat, merhamet, lütuf, atıfet ve o mukaddes, o büyük "af" kadar bu da lazım. Zira yaman bir müeyyide... "Ya affetmezse?" sorusu, bütün saldırganların dima-

ğına yapışıp kalmalıdır. Mükemmel bir fren vazifesini görür.

Siyasi hayata geçince de "Canım! Artık öldüler! Yakalanıp adaletin pençesine geçtiler. İleri geri aleyhlerinde yazmanın artık lüzumu kalmadı!" düşüncesini ben kendi nefsime kabul etmiyorum. Zira o adamlar, insanlığın ensesinde boza pişirirlerken zaten aleyhlerinde yazılamıyordu. Ne mümkün? Şimdi de düştükleri için yazılamayacak; merhamet ve vicdan mülahazaları bunu mani olacak. Peki amma, haklarındaki fikirlerimizi, zulümden nefretimizi ne vakit ve ne suretle ifade edeceğiz? İleriki nesiller, yayınımızı yoklayınca: "Meğer bunlar ya memnun, ya ahmak imişler! Devirlerindeki müstebitlerden şikâyet bile etmemişler!" diyecekler.

Onun için, kontrolörün affetmeyişi gibi, Avrupalının da dünkü zalime maddi ve manevi darbeler indirişi zebun-küşlük değildir.

Affetmek kadar icabında affetmemek de yüksek bir his, yüksek bir harekettir.

Akşam, 16 Mayıs 1945

"Ölüm Korkusu"ndan Beter: "İhtiyarlama Korkusu"

Ruhların sükûnunu bozan bu karmakarışık maddiyat asrında, *Buda*'dan bir sahife okuyalım:[1]

> Ben çok nazlı büyütüldüm, ey rahipler! Krallar gibi yetiştirildim. Son derece nazlıydım. Babamın evinde

1. Asaf Halet Çelebi'nin yeni çıkan *Buda* isimli 330 sahifeli kısmen telif kısmen tercüme kitabı. Batı Yayınevi. Sayfa 86. (Yazarın notu.)

eğlenmem için bir havuzda mavi nilüferler, başka bir havuzda beyaz nilüferler, bir diğerinde de kırmızılar açardı; bu çiçekler hep benim içindi. Ve ben, ey rahipler, ancak Benares ıtırları sürünürdüm. Benim üç elbisem de yine Benares'ten gelirdi. Gece gündü o semtte açık duran beyaz bir şemsiye, soğuktan sıcaktan, toz veya çiyden beni korurdu. Üç sarayım vardı. Biri yaz için, birisi kış için, birisi de yağmur mevsimi için.

Yağmur mevsimine ait sarayda mevsimin dört ayını saz çalan kadınlar arasında geçirirdim ve oradan hiç çıkmazdım.

Ve ey rahipler, başka yerlerde hizmetçiler ve esirlere ancak bir tabak kızıl pirinç ile pirinç çorbası verildiği halde babamın evinde yalnız pirinç değil hizmetçilere ve esirlere etli bir pilav verirlerdi.[1]

İşte ben, böyle refah içinde, ihtimamla, nazla büyüdüm. Fakat bir gün aklıma şöyle bir düşünce geldi: Hakikaten ihtiyarlamaya mahkûm olan ve ihtiyarlıktan kurtulamadığı halde bu dünyaya bağlanmış olan akılsız insan, başka bir insanın ihtiyarladığını görünce can sıkıntısı, nefret ve istikrah duyar. Halbuki ben, ihtiyarlamaya mahkûmdum ve ondan kurtulamayacaktım... Şu halde ihtiyarlayan başka bir insanı gördüğüm zaman canımın sıkılması ve iğrenmekliğim doğru değildi. Ve işte ey rahipler, bu düşünce ile gençliğimin bütün gururu benden uzaklaştı.

Buda'cıların mukaddes kitabı, sonraki satırlarda hastalıktan ve ölümden de aynı suretle bahsediyor. Hastalık ve ölüm üzerinde durmayacağım.

1. Demokrasinin asırlar zarfında ne ilerlediği bu cümleyle anlaşılıyor: "Etli pilav yiyebilen esirler" bir zamanın en yüksek lüksleri arasındaymış... Hoş, bugünün dünyasında da "etli pilav yiyebilen fakirler" herhangi bir memleket için lüks değil de nedir? (Yazarın notu.)

Zira asrımız hastalıklara ne ilaçlar buldu; şu son sene içinde bile türlü türlü aşılar icat edildi; çifte kalp kullanmak suretiyle ölüm de uzaklaştırılacakmış; zaten şimdi bile "medeni" memleketlerde ortalama hayat artmıştır: Ecel, geriye püskürtülüyor!

Gelgelelim şu ihtiyarlık... İnsanları Buda'nın ruhundan evvel olduğundan ziyade asıl şimdi muazzep ediyor. Gençliğe o ne dört elle sarılıştır o! Hatta daha otuzuna varmadan çoğu kimsede: "Eyvah, hududa yaklaşıyorum! Eyvah gençliğim kayboluyor!" korkusu...

Hele monden denilen insanlar arasında, karşılaşır karşılaşmaz hayvanların koklaşması kabilinden bir göz süzüşmesi; öz Türkçe manasında değil, hakiki Türkçe manasında bir "tartışma", bir ölçüşme:

— Şişmanlamış mı? İhtiyarlamış mı? Saçları? Daha dökülmüş mü? Acaba ben? Ben ona nasıl görünüyorum?

Behemehal bu "genç kalma-ihtiyarlama" bahsine dair bir hasbıhal... Yine o manaya gelmek üzere bir "şişmanladınız-zayıfladım" mevzusu...

Ne cendere! Ne azap... Ne dünya cehennemi... eski nesil insanları, "Eyvah öleceğim, zebaniler kafama topuzla vuracak!" işkencesini mezara kadar sürüp giderlerdi. Şimdi, "ölüm korkusu"ndan beter bir "ihtiyarlama korkusu" insanları zebun ediyor.

Şimdiki galiba cidden daha fena... Çünkü ölümün henüz akla gelmediği bir çağda başlıyor; azap daha sürekli oluyor.

Akşam, 4 Şubat 1946

Zırhlı İnsanlar

Ortaçağ'ın şövalyelerini yahut Doğu'nun miğferli bahadırlarını kastetmiyoruz. Son harbin zırhlı ve bindirilmiş kıtalarını da kendimize mevzu yapmıyoruz. Hani öyle insanlar vardır ki vücutlarına belaların kurşunu işlemez; üzerlerinden kazaların tekerleği geçmez. Bugün kalbur altı olmuşken, bir de bakarsınız, yarın zeytinyağı gibi üste çıkmışlardır. Her yerde mergup ve makbuldürler. Bütün kapılar kendilerine açılır. Hayatlarının tarihçesini okursunuz:

Gemilerini korsanlar yakalamış, kim varsa prangalara vurmuşlar, hepsini pazarlarda esir diye satmışlar. Bu felaketler dehlizinden sonra, vaka kahramanı saraya hediye ediliyor. Ocakta çifte kavrulduktan sonra, sadrazam oluyor.

Hayatını daha ince elerseniz, korsanların baskını tarzında daha nice felaketlere karşı bu adamın zırhlı olduğunu görürsünüz. Sanki o bir siper-i saikadır. Yıldırımlar geliyor, geliyor; kendisine ram oluyor. Ram olmakla da kalmayıp onun değirmenini döndürüyor, ununu öğütüyor!

Yalnız tarihte değil kendi devrimizde de böyle zırhlı kimselere rastlarız. Bunlar, Allah'ın sevgili kullarıdır. Bir oğlunuz doğar da Hızır Aleyhisselam önünüze çıkar ve "Bu çocuk için dile benden ne dilersen!" diyecek olursa bu tarz zırhlı bir insan olmasını dileyiniz.

Fakat Hızır'ın, biz fanilere görünüşü sade efsanelerde olduğuna göre, evlatlarımızı zırhlı yetiştirmek için, biraz da kendimizi o hale sokmak için acaba ne yapmalıyız?

Güzellik? Kuvvet? Servet? Zekâ?

Acaba bunlarla zırhlanmak kabil mi? Güzellerin başlarına hayli musibetler de gelir amma, güzeller ne de olsa iltimaslı yaratıklardır. Fakat haddinizse, çirkin yara-

tılmışken güzelleşiniz! Kremler, pudralar, hatta güzellik müesseselerinde ameliyatlar fayda vermez. İtina, bir dereceye kadar insanı tashih eder; fakat bir yan bakışla kimseyi yakamaz, emrinize boyun eğdiremezsiniz, hasmın atacağı oku, didelerinizin oku ile yan çevirtemezsiniz.

Kuvvet? Boks öğrenmek fena değil. Evladım olsa öğretirdim. Lakin iş pazu kuvvetine dayanacaksa arşa çıkana kadar el elden üstündür.

Servet? Paranın hükmü çok yerde geçer ama, hem servet nerede? Hem dünya malına bel bağlamamalı.

Zekâ? Hüda vergisi... Vermeyince Mabut, neylesin Mahmut...

Hülasa, bütün bunlar zırhtırlar gerçi; gelgelelim zayıf, pestenkerani zırhlardır. Feleğin sitemi böyle zırhlara cayır cayır işler.

Peki, hangi zırh?

Şu masalı bilir misiniz? Bir kapı açılmazmış. Tekme, yumruk, nafile! Balta, topuz gülle, yine nafile... Ama güler yüz, tatlı sözle açılmış. Buna bir de, "gönül rızasıyla yardıma koşmak, işe yaramak, faydalı olmak" meziyetini ilave ediniz. En kolayca tedarik edilir maymuncuk budur. En harcıâlem, en kullanışlı ve her yerde işe yarar, geçer akçe zırh budur.

Korsanın eline düştükten sonra, mahut esir, belki başka hasletlerini de kullandı, fakat Sadrazamlık'a çıkıncaya kadar mutlaka en fazla munis ve işe yarar halinden istifade etti:

"Şu, sevimli adam! İncirlerini çözelim!" dediler. "Şu işe yarıyor, başa geçirelim!" dediler. "Ne de olsa vaktiyle yardımımıza koşmuştu, hakkını yemeyelim, yine de yarar; kusurunu affederek kellesini bağışlayalım" dediler.

Kendimizi ve çocuklarımızı böyle bir muhite fayda vericilik, her işi güler yüz ve tatlı sözle yaparlık zırhı ile zırhlandırmamız mümkündür.

Amma o da kati zırh mıdır? *Siegfried* efsanesini bilirsiniz: Ejderin kanıyla yıkandığına göre, hesapça artık vücuduna ok işlemeyecekmiş. Fakat sırtında bir yere yaprak yapıştığı için, ejder kanı o noktaya sürünmemiş. Düşmanları da Siegfried'i o noktadan yaralamışlar.

Kati zırh gerçi yoktur. Munislik, işe yararlık da nice nadanın makbulüne geçmeyebilir. Ama muhakkak ki zırhların yine de en hafifi, en sağlamı ve en mükemmeli odur!

Yedi Gün, 20 Şubat 1946

Manevi Bir Temel Direği

Bir akraba evinde, ecdattan kalma Arapça bir levha asılı durur:

Re'sül hikmetü mahafetullah

Yani fazilet ve olgunluğun başı, esası, ruhu, Allah korkusuymuş.

Muharrir arkadaşımız Sermet Muhtar'ın babası Muhtar Paşa merhum bize gençliğimizde nasihat ederdi:

— Oğlum! Bir insan hırsız mıdır, dolandırıcı mıdır, katil midir, yangın kundakçısı mıdır, ayyaş mıdır, sahtekâr mıdır, kalpazan mıdır, ilh, ilh, ondan ümidi kesme! Belki bir gün tövbekâr olur, ıslahı hal eder. Fakat bir insanın yüreğinde Allah korkusu yoksa işte ondan kork!

Eski ahlak, eski maneviyat temel diye işte böyle Allah korkusuna dayanırdı. Fakat din ile dünya işlerinin birbirinden ayrıldığı bu laiklik devrinde millete "Allah'tan korktuğun için iyi ol! Fenalık yapma!" nasihati ancak cami kürsüsünden, bir sarıklı vaiz tarafından verilir. Bir gazete sütununda muharrirler tarafından verilemez.

Hem, "fenalık-iyilik" telakkileri eskiye nazaran değişmiş değil midir? Yalnız şu kadınlık ve gençlik noktalarından işi mütalaa edelim: Saçını göstererek ortaya çıkan ve şimdi samimiyetle namuskâr telakki ettiğimiz kadına eskiden ahlaksız derlerdi. Ve biz eskilerin "çok mazlum, çok iyi huylu" diye beğendikleri sessiz, utangaç "ensesine vur, lokmasını ağzından al" şeklindeki gençleri aptal, kıymetsiz ve yetişmemiş buluyoruz. Dedelerimizin mübarek saydıkları savm-ı Davud'a müdavim, nafile namazları kılan, sünneti şerif üzere bıyıkları kesilmiş eşrafı beldeden Hacı Hafız Efendi tipini mürai, mütegallibeden sayıyoruz. Ecdadı hayrata sevk eden fikir, sevap düşüncesiydi. Şimdi hayır yapanlar dünya zaviyesinden işi ele alıyorlar.

Hülasa, manevi namına ne varsa hiçbirinde eski ölçüleri kullanamıyoruz. Bu arada, ahlak da eskiden uhrevi iken şimdi dünyevi oldu.

Fakat şu da inkâr edilemez ki, dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de ahlak zayıflamıştır. Dinî bağların yerine geçecek, yeni ihtiyaçlara uygun kaideler lazımdır.

"İşini uydurmanın yoluna bak! Komşunun damadına bak! Maşallah çevirmediği dalavere kalmıyor. Apartman, çifter çifter metres! Her şeyi tamam! Sen de gözünü açsana..." nevinden nasihatleri anneler, kardeşler, zevceler aile erkeklerine verir oldu; çoluk çocuk ortasında, apaçık, bu gibi telkinler yapılıyor.

Çok şükür ki sağlam seciyeli vatandaşlarımız henüz eksik değildir. Fakat ahlak kaidelerine fantezi, ruh asaleti, centilmenlik, dede yadigârı antika kabilinden pek çürük pamuk iplikleriyle bağlıyız. Yoksa eskilerin, Allah korkusu hissine tekabül edecek kuvvetli bir direğe bağlanmış değiliz.

Yeni ahlakın henüz ne arsası, ne mimarisi mevcuttur. Bu sebeple, manevi bir bina içinde, insanlık emin,

rahat, mahfuz oturamıyor. Büyük kararsızlık bir de bu yüzdendir.

Dâhi kâşifler, dâhi sanatkârlar, dâhi siyasiler gibi, bir de bu sahada dâhi nazariyecilere ihtiyaç var: Yeni ihtiyaçlara göre manevi temel direkleri çaksınlar ve bizleri o ana direğe canımızla başımızla bağlasınlar... Heyhat! Pek avare olduk.

Akşam, 27 Şubat 1946

Şimdiki Gençler, Bizim Nesilden Daha Ahlaklıdır

"Çocuklarımızda ahlak bozuldu!" derken, gençliğe iftira ediyoruz.

Böyle söyleyenler, gençliğe tarziye vermelidirler. Muhakkak ki gençlerde ahlak, bizim nesildekinden sağlam. Mevcut misalleri insafla, izanla gözden geçirenler, iddiamın doğruluğuna kanaat getireceklerdir.

İnsan vücuduyla tarifi lazım gelirse, Garplı ahlakı, yarı belden yukarı imiş: Zira dimağa hissiyata taalluk ediyor. Şarklı ölçüsüyle ise, ahlak, vücudun aşağı kısımlarında imiş: Daha ziyade cinsiyet kaideleri kastediliyor.

Eğer bizim cemiyette ahlaksızlık şu harp sıralarında büsbütün azıttı ise, mesul gene bizim nesil, yani din derslerini mekteplerde okumuş nesildir. Balık, baştan kokuyor. Üzüm üzüme bakarak çürüyor. Amma çok şükür çürüklük gençlerimize tamamen sirayet etmemiştir. Bunca suiistimali, bunca dalavereyi, bunca yersiz hovardalığı görerek, ekser gençler müteneffirdir. Onlarda, haksızlıklarla, çirkinliklerle mücadele etmek isteyen bir ruh var. Bunu her an, her fırsatla seziyoruz. Ailelerimizdeki hülasa her türlü muhitteki gençlere bakıyorum da, bunla-

rın çok defa hayata birer idealist gibi başladıklarını, sonra biz eski usul insanların misallerimizi seyrede ede kısmen bozulduklarını, fakat kısmen de çok sağlam kaldıklarını –Garplı manasında namuskâr ve ahlaklı olduklarını– görüyorum. Allah ve kullar huzurunda bunun böyle olduğuna şahadet ederim.

Ahlak –cinsiyet ahlakı– hele Şarklının anladığı manada gençlerde bizim nesildekinden pek daha mükemmeldir. En sakim ahlak, medrese softasının o fasık-ı mahrum, o çömezli o dükkâncı çıraklarla ilgili ahlaksızlığıydı; o harem sarayların boynu ipek mendilli, gözleri ballı, sözleri imalı ahlaksızlığıydı. Muhtelit tedrisat sırasında ne türlü sürçmeler olursa olsun, hiç değilse bir tarafta Âdem'in oğlu, diğer tarafta Havva'nın kızı vardır. Lut'un melun taifesi işin içine ya hiç karışmıyor yahut da umumi ahlakı bulandırmayacak şekilde denizde bir katre olarak karışıyor.

İşte, laik tedrisat safhasına giren bu nesil zarfında, Şarklılıktan ve Şarklılığın ölçüleriyle de ahlaksızlığın özü olan sapıklıklardan bu derece uzak kalmışızdır. Bir normallik, bir samimiyet hüküm sürüyor.

İlk devirde çok sendelemeler oldu doğrudur. Ama bu sendeleyenler de –şimdiki gençler değil– Şark hayatından Garp hayatına geçen biz yaşlılardık. Yeni neslin sevişip anlaşıp kurduğu yuvalarda bizimkine nispetle daha fazla sağlamlık vardır. Onlar, kadın ve erkek arasındaki arkadaşlığı anlayabiliyorlar. Kırıtmadan, süzülmeden, yıvışmadan birbirleriyle konuşabiliyorlar; denize, tenise, kursa, mektebe, sinemaya, fabrikaya, daireye gidebiliyorlar.

Gerçi bu hal, yüzde yüz böyle değil. Şayet yüzde elli dahi böyle değilse, sebebi bizim neslin –biz din dersleri okumuşların– verdiğimiz kötü numunelerdir; ısrarla tekrarlıyorum... Din dersleri, heyhat, kimseyi bu hususta imana getirememişti.

Bu kırıtmazlık, bu süzülmezlik, bu yıvışmazlık, bu arkadaşlık bizim nesilde, değil yüzde elli, yüzde beş mevcut değildi. Birinci umumi harp nesli, ahlaktan çok kırık not alır.

Gene ahlakın Garplı manasında olanına avdet edelim: Gençler, ikinci harp sonunun umumi gidişinden o derece tiksiniyorlar ki, vicdanlarında bunun bir tepkisi vardır. Müstakbel hayatın sağlam ahlakını, nazari ve amelî şekilde, gene onlar yaratacaklardır. Oğullarımızdan, kızlarımızdan şeref duyacağız.

Onlara, hele kendi yetiştirdiğimiz usullerle ders verecek herhalde biz değiliz.

Akşam, 22 Ocak 1947

Züleyhaların Yusufları ve Kamberlerin Arzuları

Aydın'da cereyan eden garip bir vakayı gazetelerde okudum:

Mevki sahibi biri, Kurtuluş Mahallesi'nde yabancı bir eve kapanmış. Bu haber şayi olunca, halk bu çiftin suçüstü yakalanması için, evin etrafında beklemeye başlamış. Sabahleyin, kanuni muamele yapılsın diye, resmî mercilere başvurmuşlar. Birkaç polis gelmiş; şayianın doğru olup olmadığını teşhis için halkı dağıtmak istemiş. Fakat kalabalık büyümüş. Bunun üzerine hadise yerine evvela vali, sonra iki manga jandarma ve itfaiye arazözü gitmiş. Vali halkı dağılmaya davet etmiş, halk da bu suretle dağılmış.

Bu işin iki veçhesi olabilir: Şayet o mevki sahibi biri, nüfusunu kullanarak biçare bir kadını zulmü altına aldıysa... Bir...

İkincisi de: Şayet o genç erkek, o genç kadınla sevişiyorsa...

Ayrı ayrı iki bahis ki ikisi de çok su götürür...

Elhak: Evliliğin, hele mesut evliliğin, evlat ve torunlar sahibi olmanın üstüne yoktur. Tavsiyeye layık odur; şüphe götürmez.

Lakin dünyanın her tarafında realite şu ki, bazı insanlar imam nikâhıyla yahut asri muarefelerle birleşiyor; kâh sürekli kâh süreksiz yaşıyorlar.

Mabetlerde vaazlar, ahlak kitaplarında nasihatler verildi; yine de bunun önüne geçilemedi. Yüzde yüz asla ve kata ilerde de önüne geçilemeyecektir a; dürüst aile mensuplarının cemiyette çoğalmasını isteyenler bu hususta eğer mücadele edeceklerse "bilvasıta" muvaffak olmaktan daha müessir çare yoktur.

Mesela:

1. Hayatı ucuzlatmalıdırlar ki, bekârlar, aylık kazançlarıyla çoluk çocuk geçindirebileceklerine kani olsunlar; evlensinler.

2. Hayatı garanti altına almalıdırlar ki, birçok insanlarda "doğurmak iyi amma, istikbalini nasıl temin etmeli?" endişesi uyanmasın.

3. Arkadan: Umumi sıhhat... Mesken buhranının halli... Sabit işlerin çoğalması... gibi mevzular gelir... Hırsları körükleyecek kötü misallerle savaş meselesi de gelir...

Bunlar, hep birlikte insicam içinde yürürlerse, cemiyette de "aile müessesesi" kuvvetlenir... Nitekim büyük reformlardan sonra ahlak da, aile de kuvvetlenir, nüfus da artar... Manevi bir şey olan ahlakın zemini, böylece, maddi mevzulara dayanıyor... Fakat bunlar dahi temin edilse, yine Habil ile Kabil devrinde açılan defter kapanmayacak. Birçok Züleyhaların Yusuf'u; birçok Kamberlerin Arzu'su olacak...

Ve âşığın gönlünden şu fikir silinmeyecek:

Arzu serkeşte-i fikr-i muhal eyler beni...

Tabiat, arızalarıyla –dağlarının yanında vadileriyle, uçurumlarıyla– güzeldir. Cemiyet de aşkınlıkları, taşkınlıklarıyla hoştur: Bir Paris, bir Hollywood tasavvur edin ki, akşam ezanında herkes helalinin kapısından içeri dalıyor; hariminde kalıyor... Yüzde yüz mesut bir "aile nizamı" her yerde aksaksız devam etmekte... Bir bekâr, bir dilbere asla yan gözle bakmayıp; bir peri-peyker, komşu delikanlıya katiyen işvebazlık etmiyor... Maazallah...

Romanların, filmlerin, şarkıların membaları kururdu; sanat ve neşe, suyu çekilmiş değirmene dönerdi.

Kendimizin flörte niyeti olmasa dahi, Paris'e ve Hollywood'a ayak basmasak dahi dünyanın böyle bir manzara almasını istemeyiz... ah şu fasık-ı mahrumluk! Ne fena şeydir: Fırsat bulsa nalıncı keseri gibi kendi tarafına yontacak, amma başkaları yonttu diye küplere biner... Gözleri dönmüş bekler... Kemal, müsamahadadır; mehtapta deniz kıyısında dolaşan gençlerin saadetini uzaktan seyrederek ihtiyarlıkta dahi mesut olacak şekilde ruhunu geliştirebilmektedir.

Her halde ben kendi hesabıma Aydın'daki "baskın heveslileri" ile hemfikir olamadım. Amma, yukarıda söylediğim gibi: İhtimal başka saik vardır. Şayet "nüfuzunu kullanarak bir zavallı kadını pençesi altına almış bir zalimi tutup âmirlerine şikâyet etmek" gibi necip bir duygunun tesirinde hareket etmemişlerse başka mevzu.

Akşam, 3 Nisan 1947

Cinsiyet Üzerindeki İstibdat

Muhtelif hikâyelerini gazetemize vaktiyle tercüme ettiğim meşhur İngiliz edebiyatçısı Somerset Maugham sekseninci yaşına basmış.

Upuzun ömrünün intibalarını anlatırken şöyle dediği telgrafla Londra'dan bildiriliyor:

"En fazla hoşuma giden şey, insanların vaktiyle olduğu gibi artık iffet taslamamaları ve cinsiyet meselelerini artık açık fikirle münakaşa edebilmeleridir."

Derhal iki nokta dikkate çarpıyor:

Birincisi, muharririn *iffet* aleyhinde değil, *iffet taslama* aleyhinde bulunması.

İkincisi de, seksen yaşında olduğu ve çapkınlık yapmak niyetinde bulunmadığı için, bu fikirlerini, kendi menfaati bakımından söylememesi, hakikaten bir ehemmiyetli içtimai mevzu saymasıdır.

Bazı Şark muharrirleri, "yüksek ahlak"ıyla ün alan İskandinav memleketlerine gidiyor, oradaki cinsiyet serbestisini "ahlaksızlık" sayıyorlar! Buna karşı, Şark'taki çarşaflanmayı ve harem dairelerinde kafeslenmeyi iffet sayanlar da eksik değildir. Zoraki iffet!

Yine son günlerin haberleri arasında, Mısır'da flörtün yasak edildiği vardı. Yani ezelî dava: Şark'ta, insanları iffet taslamaya hükümet zoru ile sevk ediyorlar. Modern ve sağlam ahlak, eğer Somerset Maugham'ın övdüğü ve İskandinavya'nın tatbik ettiği ise, demode ve çürük ahlak, örtülerin, yasakların arkasında gizli tutulmak istenen sahte iffettir.

Cenabıhak bizi Şarkvariliğin müraililiğine irtica tarikiyle avdetten masun eyliye, amin... Biz bunun fecaatini tattık, biliriz!

Birinci Umumi Harp'ten sonraydı; mütareke günlerinde, yanımda bir tanıdığım hanımla Çamlıca yolunda

yürüyordum. Halimizde, tavrımızda nezahetsizlik yoktu. Köşe başında ansızın karşıma bir komiserle iki polis çıktı:

— Dur bakalım.

— ??

Şaşkın, durduk.

— Oğlum! Nen senin bu hanım?

Bir yalan kekeledim:

— Şey... Akrabam.

— Aranızda nikâh caiz olmayacak derecede yakın akraban mı?

Dilim tutuldu.

Komiser anlattı: Nikâh caizse, beraber gezemezmişiz... Yahut da birlikte gezdiğim hanım, nikâhlım olmalı imiş. O takdirde bile ben ileriden, nikâhlım geriden yürümeliymiş.

Hülasa, bize uzun uzun ahlak, tavrı hareket dersi verdiler. Gözümüzü korkutup bir de "baba nasihati" sundular: İşte bizim bu hareketlerimiz imiş ki din ve devleti böyle batırıyormuş. Çürümemiş zerre kadar bir noktamız kalmışsa, sırf vatanı korumak için, böyle hareketlerden bir daha kaçınmalıymışız ...

Maugham'ın sözleriyle Mısır haberlerinin arasındaki tezat, zihnimde bu eski günleri canlandırdı.

Evet, Allah geriye dönmekten bütün Müslüman memleketlerini koruya... Biz ki, İstanbul şehrinde annemizin ve babamızın aynı arabaya binemeyip ayrı ayrı araba tutmak mecburiyetinde kaldıkları devirleri bile hatırlarız. Cinsiyet üzerine kurulan istibdadın belki de istibdatların en meşumu ve geriliğin en büyük âmili olduğunu tecrübemizle biliriz... O bakımdan Maugham'a çok hak verdim.

Akşam, 27 Ocak 1954

Tek Ölçü "Parrra" Değildir!

Son günlerin iki olayı herkeste iz bıraktı.

Birincisi: Amerika'da, Detroit'te yetmiş dokuz yaşında Alman asıllı Bayan Herz "Vietnam'daki bombardımanları protesto etmek" maksadıyla sokak ortasında kendini ateşe vermiş. Bu davranışıyla Amerika'nın güttüğü dış siyaseti kendince doğru bildiği yola itelemek, çekelemek istemiş imiş.

Ne hüküm vermeli? "Deli kadın!" deyip geçmeli mi? Yoksa bıyık altından gülmeli mi? "Miadını doldurmuş. Giderayak kuğu şarkısı söyleyip alkış toplamaya kalkıyor."

Şöyle düşünenler de olabilir: "Vietnamlı din adamlarına beyaz ırkın da böyle marifetler becereceğini ispat etti. İrade kuvveti yalnız onlarda mı? Bizde de var işte! İradenin sırf yogilikle değil, Batı uygarlığının laik usulleriyle de terbiye edilir şey olduğunu dünyaya gösteriyor. Bravo kadına!"

Bayan Herz'in hayatını inceleyenler görüyorlar ki öteden beri koyu barışsevermiş. Zorbalığa, hürriyetsizliğe karşıymış. Hitler'ciler kendi ideolojilerine uygun bulmadıkları kitapları şehirlerin ortasında kümeleyip yaktıkları gün büyük üzüntüye kapılarak Almanya'dan ayrılmış. Birkaç yılını mülteci kamplarında geçirmiş. Onun için harplerin, darplerin, evsizliklerin, köysüzlüklerin acısını biliyor. Kendi çektiklerini başkaları da çekmesin diye geri kalan ömrünü fedaice harcıyor.

Bu protesto müntehiri bir idealisttir. Varlığını ideal uğruna sarf ediyor: Varlığı da son kalan sayılı günleridir. Ve işte fedakârlığı boşuna gitmemiştir. Yer toparının buralarında bile yankılar uyandırıyor. Kendisinden ve ülkesinden bizlere bahsettiriyor. Propagandasını yapıyor.

Her şeyin para ile ölçüldüğü ve idealistliğin gölgecik

halinde kaldığı (yahut gafletle öyle sandığımız) Amerika'dan, Bayan Herz bizi sarsıyor.

İkincisi: İlim ve fen idealizmi... Yarbay Aleksi Leonof feza gemisinden dışarı çıkıyor. İlk insan olarak boşluğa atılıyor. Para için, an için, şan için yapılır iş mi?

Demirperdenin ötesinde de, demirperdenin berisinde ve insanlar "maddi çıkar" hırsının üstünde bir "gayecilik" ile faaliyet göstermekte devam ediyorlar. Üçüncü âlem denen Asya Afrika diyarlarında da "parrra" tek değer ölçüsü sayılamaz. Budist kurbanları bunun örneklerinden yalnız biridir: Müstemleke halimden kurtulmak için kitle kitle ölüme atılan renk renk insanların kahramanlıkları "parrra" kazanmak maksadıyla değildir.

Kadınlı erkekli, liberal ve sosyalist, ariyet ve semmiyet, kaç kategori insan varsa idealin ateşi hepsinde mukaddes ateş halinde yanmakta devam ediyor. Çağdaş uygarlığı ileri götüren tek kuvvet değil ama başlıca kuvvetlerden biri mutlaka mutlaka bu "parrra" kazancı ötesinde manevi etkiler ve itkilerdir.

Bizse, kendi çevremize göz atmaya kalkarsak, "parrra hırsı" ile "idealizm" arasındaki dengenin "parrra" lehine fena halde bozulduğunu görürüz. Bir terazi ayarlamasına ihtiyar vardır.

A cetvelinin ilk maddesi budur.

Haber, 22 Mart 1965

DİN

Hak Din ve Hak Dil

Hafız Yaşar Bey'in camide "Yasin"i Türkçe okuması üzerine, Müslümanlar arasında münakaşalar oluyor. Bittabi kahir bir ekseriyet, Allah kelamını anadilimizle dinlemeye başladığımız için memnun. Diğer bir kısım Müslümanlar ise, "Kuran yalnız Arapça aslından okunagelmiş ve daima Arapça olarak okunmalıdır," kanaatini beslemekteler.

Biz bu ikincilerle hemfikir olamayacağız. Mushaf'ın şimdiye kadar yalnız Arapça aslından okunması şimdiden sonra da öyle okunmak ıstırarında bulunduğuna delalet etmez. Eğer Muhammed Aleyhisselam'ın halifeleri, serdarları, ilayıkelimetullah için cihat açıp birçok akvamı hak dine davet ettiği zaman, beraberinde, kelamullahın o kavimler tarafından anlaşılacak dillerde tercümesini de götürmüş olsalardı –yani Arap olmayan kavimler de Kuranı Kerim'i anlayabilselerdi– şimdi, Avrupa, bile Müslüman olurdu.

Müslümanlar şöyle derler: Kuran, Allah kelamıdır. İçinde bütün evamir-i ilahiye vardır.

O halde, niçin, evamir-i ilahiyeyi sade Araplar anlasın da Türkler anlamasın? Peygamberlerin Kureyş kabile-

sinden çıkmış olması, Arap'a Müslümanlıkta bir imtiyaz vermez. Anladık: Hak din, Müslümanlıktır. Fakat hak dilin Arapça olduğuna dair bir nas mevcut mudur? Her mümin, Kuran diliyle ibadet eder. Her mümin Allah'ın emirlerini anlamak ister...

Behemehal bir hak dili mevcut olması lazımsa bile, biz, bunun Türkçe olmasını isteriz.

Hatta "Türkçe bilmez, Allah'tan korkmaz" diye eski bir söz de vardır... Türkler bunca asırlar, İslamiyetin bekçiliğini etmişlerdir. "Hâris-i İslam" unvanını almışlardır. Şayet Ehli Salip ordularının akınlarına karşı yalçın kayalar gibi durmasalardı, Hıristiyanlık, İslamiyeti –Allahu-âlem– çoktandır ezerdi.

Türkler dinlerini dillerine uydurmak hakkını elbette haizdirler.

Türklerin din dilinin Türkçe olmasından daha tabii ne vardır.

Akşam, 24 Kanunusani [Ocak] 1932

Allah Sevgisi ve Allah Korkusu

Bir han avlusunda, sakalı ve bıyığı sünneti şerif üzere kesilmiş vatandaşlar, Allah sevgisinden ve Allah korkusundan bahsediyordu. Ben de oracığa bir yere ilişmiş dinliyordum.

Hele biri, çok ilgilendirici bir konferansa başladı:

— Bir insan hırsız mıdır, ondan ümidi kesme... Yalancı mıdır, korkma... Katil midir, gene bir baltaya sap olabilir... Tembel midir, haylaz mıdır, hovarda mıdır, hırs ve şehvete düşkün müdür, batakçı mıdır, casus mudur, namussuz mudur, hayasız mıdır; aldırma... Ama bir tek adamdan sıtkın sıyrılsın...

— ?

Hepimiz dört kulak kesilmiştik.

Acaba ne?

Hırsızdan da, casustan da, katilden de yaman kimmiş acaba?

Hatip devamla:

— ... Şayet bir insanda Allah sevgisi, Allah korkusu yoksa işte ondan kork! Zira her şeyin esası budur... Böyle adamlardan her türlü fenalık gelebilir...

Ne derin felsefe! Künhüne varabilmek için, gözlerimi bir noktaya daldırdım... Orada Selçuk devrinden kalma bir çeşme vardı. Önüne atlar bağlamışlar. Tımarsız, bakımsız, biçare mahluklar... Ağızları var, dilleri yok... Oturanlar arasında sakalı bıyığı sünnetli olup, deminki sözcünün dediklerine "ha, ha!" diye kafa sallayan bir arabacı, kendine onlar arasında bir yol açmak için, gırtlağının bütün kuvvetiyle, "Hüüü... Anasını sattıklarımın..." diye bir kamçı indirdi.

Hayvanlardan biri, yumuşak huylulardanmış anlaşılan... Salladığı pek tekme, sahibini ıska geçip çeşme yalağının oymaları üzerinde bir kıvılcım çaktırdı. Koca bir mermer parçası uçtu...

Oralarda karnını doyuran serçeler uçuştu; kuru ağaçlara konup etrafta sulh ve sükunun avdet ettiğini görünce, yere indiler. Sonra, su içmek için, üçü beşi yalağa sıçradı.

Aralarında vaiz efendi hazretlerinin de çocuğu bulunmak üzere bir grup haşarı, bunu fırsat bildi. Sapan lastiklerine asıldılar. Bir kanattan havaya tüyler uçtu. Minimini insan elleri, çırpınan bir cesetle kanlandı. Atılan taşlardan biri de gene o bedbaht çeşmenin oymalarına rastlamıştı, ne yazık!

Babalar oradaydı. Bu manzarayla ilgilenmediler bile. Ayağı kayıp fincanları devirdiği için, kahveci çırağını pa-

taklamakla meşguldüler. Geri kalanlar da, bu dayağa azarlarla akompaniman yapıyorlar.

Bu fasıldan sonra hancı, deminki mollaya, "Odun da bitmiş," dedi; gözucuyla bir ağacı göstererek

— Şunu haklasak mı?

— Ama yasak... Kanun ceza veriyor...

— Kim farkına varacak? Şu kapıda Recep gözcü dursun, bas baltayı gitsin...

Ve dedikleri gibi de yaptılar...

Aynı bahse, geviş getirir gibi, devam ediyorlardı:

— Şayet bir insanda Allah sevgisi, Allah korkusu yoksa...

Halbuki bunu söyledikleri sırada, Allah'ın ağzı var dili yok mahluklarına, gözlerinin önünde dayak atıldı. Ecdadın Allah sevgisiyle vücuda getirdiği bir sanat eseri parçalandı. Kuşlar, nebatlar helak edildi. Hayatını kazanmaya çalışan bir yetim pataklandı.

Allah sevgisi, Allah korkusu şayet bunlarla da alakalı şeyler değilse, nelerdir? Nerede ve ne suretle kendini gösterir?

Doğrusu anlayamadım.

Bu nasıl sevmek, nasıl saymak, nasıl korkmak?

Akşam, 21 Kanunuevvel [Aralık] 1943

Dinî Ahlak Öğretimine Dair...

Söz, yazıyla ve türlü propagandalar yapılıyor, din dersleri vasıtasıyla mektep çocuklarına ahlak telkin etmemiz lüzumundan bahsediliyor. Yeni bir din âlimi sayılan B. Şemseddin Yeşil isimli zat da *Millet* mecmuasında muhtelif vaizleri arasında şöyle yazıyor:

— Dinsiz ahlak olamaz.

Geçenlerde bir sokaktan geçiyordum. Mektep kasketli bir çocuğun yere eğildiğini, boş bir konserve kutusunu kaldırıp harabe duvarın üzerine koyduğunu gördüm. Sebebini sorunca; halinden tavrından kişizade olduğu anlaşılan çocuk, safiyet ve samimiyetle anlattı:

— Otomobil lastiklerine zarar vermesin yahut da çıplak ayaklının biri basmasın diye efendim...

Bu duygu cemiyet alakasının küçücük bir tezahürüdür. Laik bir terbiyenin numunesidir. Bunda "sevap" fikri yoktur. Keza, cemiyetimizde pek çok adamlar, "Günah olur, cehenneme giderim!" korkusunun tesirinde kalmaksızın yalan söylemez, hırsızlık etmez, adam öldürmezler. 20. asırlılar arasında milyonlarca insan, İkinci Dünya Harbi'nde, "cennete kavuşmak ümidi" olmaksızın bir ideal uğruna can verdi. Bunlar hatta uhrevi bir hayata bile inanmıyorlardı. Hülasa, laiklerin de manevi bir cihanı var.

Onun için –tekrarlıyorum: Diğer mülahazalar bir tarafa– mekteplere koyacağımız din dersleri vasıtasıyla çocuklarımıza ahlak verelim sözü, tatbikat noktasından kuru sözdür. Bu mevzu büyük, pek daha büyük mevzulara bağlıdır. Zannedildiği gibi öyle, "Okutalım!" der demez, okutulabilecek dinî ahlak dersleri ve bunları –ne eski tertip ne yeni tertip– okutacak kadro yoktur. Barut yoktur.

Akşam, 18 Ocak 1947

Müslüman Cemaat Teşkilatı

Memleketimizde yaşayan türlü türlü Hıristiyan ve Yahudi cemaatlerinin kendi ihtiyaçlarına göre teşkilatı var. Bunlar, mabetlerine bakarlar, din adamlarını yetişti-

rirler, dinî mahiyetteki vakıflarını idare ederler, cemaatlerinin muhtaçlarına yardım ederler, vesaire. Maksatları da hasıl olur; bir şikâyetleri, sızıltıları varsa, yine kendi aralarında halle uğraşırlar.

Azınlıklar böyleyken biz çoğunluk Müslüman Sünnilerin buna muvazi teşkilatımız yok. Olmadığı için bu laik rejim içinde nahoş vaziyetlerde kaldık ve kalıyoruz ve böyle giderse daha da kalacağız.

Diyanet işleri gibi. Evkaf gibi müesseselerimiz laik devlet cihazı içine gayritabii şekilde sıkışmış; matlup vazifelerini göremiyorlar. Mesela evkafın ne bozuk olduğunu, dünkü yazımda, muhtelif misallerle anlattım. O zengin, o Karun kadar zengin evkaf, Müslüman cemaatine de ammeye de kâfi derecede hayretmemektedir. Varlığıyla yokluğu birdir. Hatta bu şekildeki varlığı bir engeldir.

Zengin Evkaf müessesemizi devletten ayırıp Müslüman cemaatine mal etmekten, diyanet işlerini de laik devletin ortasındaki tenakuzdan kurtarmaktan Sünni Müslümanlar nam ve hesabına büyük menfaat yok mudur?

Hepimiz üzülüyoruz: Selatin camileri bile bakımsız... Şişli'de, Adana'da, Erzurum'da bir mabede, bir hayrata ihtiyaç duyulunca naçar kalıyoruz. Şurada burada kübik ve zevksiz binalar yapıyoruz, bu minareden mahrum yapıları cami sayıyoruz: (Mesela Konya'da.) Hademesi seril sefildir; ayda on beş-yirmi lira gibi maddeten ve manen caiz olmayan ücretlerle sözde geçinmek mecburiyetinde kalıyorlar. Bu da, hiç kimsenin şerefiyle mütenasip değildir.

Din kitaplarını Sünni dinde olmayanlar dahi gelişigüzel, yine hepimizi rencide edecek eşkalle bastırabilip köprüde, vapurda avaz avaz ticaret metaı halinde sattırmak yolunu tutabilir... Bunlara, "Hangi salahiyetle? Dur bakalım. Sen kimsin?" diyen bulunmalıdır.

Halbuki bahsettiğimiz müstakil Müslüman cemaat teşkilatı kurulsa, Sünni Müslümanlar, devletin bugünkü

laiklik şeklinde dahi, çok iyi faydalı dinî eserler bastırabilir; bozuk Türkçeleri ıslah edebilir, vaizleri tanzim edebilir. Cenaze dualarının bugünkü yürekler acısı çetrefil şeklini hale yola sokabilirler. Ve kendilerine göre bir kadro yetiştirebilirler: İmam hatip mektepleri vesaire gibi...

Er geç bu yola gidilecektir.

Bir an evvel gidilse şer değil ancak hayrolur.

Akşam, 10 Şubat 1947

Dahleden Savmimize Bari Musalli Olsa...

Herkese kendi ananesi mukaddestir. Biz de aşkla, şevkle, sıdkla ve gülbankla, "*Elhamdülillah âlâ dinü'l-İslam*," deriz. Amma, herkesin ananeyi bir başka tarz anlayışı varmış. Filozofun biri de, "Şu gök kubbenin altında kaç insan mevcutsa ve mevcut olmuşsa her birinin ayrı ayrı bir din telakkisi vardır!" demiş.

Yani aynı imamın arkasındaki cemaatten beher fert başka başka inhiraflarla bu mevzuyu kavrar. Hepimiz insanız; lakin suratlarımız birbirlerine ne kadar benzemiyorsa kafalarımızın içi de benzemez. Benimki sizinkinden epeyce yahut azıcık ayrılıyorsa müsamahanızı dilerim.

Hele muhtelif mezhep ve tarikatlarla mazisi yoğrulmuş bir millette din anlayışı, başka başkadır. Onun için milli vahdet bakımından müsamaha şarttır. Benim büyükbabam Nakşi, büyük annem Mevlevi, annem Kadiri'ydi. Üçü de beş vakit namaz kılardı. Uzun uzun tespih çeker, zikrederlerdi. Babam İttihat ve Terakkili ve masondu. O da mümindi, ara sıra cuma namazlarına giderdi. Efal ve hareketlerinde içtimai kaygılar hâkim hamiyetli bir Osmanlı tipi, profesör adamdı. Hem hukukta hoca, hem yüksek memurdu. Bu şartlar altında bütün

İslam kaidelerini zamanımın çocukları gibi öğrenmiş bulunduğumu söylememe hacet kalmamıştır sanırım. Aksi takdirde zaten sınıf geçemezdim. Kuranı Kerim'den, namaza devamdan, akaidi diniyeden aldığım mükâfat, tahsin ve imtiyazlar hâlâ bir çekmecemde durur. Sureler ve ilmihallerdeki bütün sual ve cevaplar ezberimdedir. *Kısas-ı Enbiya*'yı çocukluğumda seve seve okumuştum. Sonradan da nesir bakımından merak edip tekrar okudum. Dayım Hicaz defterdarı Hacı Zühdü Bey merhum beni elimden tutup ramazanlarda selatin camilerinde gezdirip meşhur hafızları, vaizleri dinletmişti. "Bunlar büyüyünce de hafızanda kalır. Benim sana yadigârım olsun!" dediğini hatırlıyorum.

Göztepe'de otururduk. O civarın aileleri ekseriyetle memurlar olduğundan sofu insanlardı. İstasyon Camisi'ne devrin en kıymetli din adamlarını davet ederlerdi. "Mukabele" şilteleri pufla pufla kabarırdı. Kürsüde şimdi artık nesilleri munkariz olmuş ulema vaaz verirdi. Bazı yobazlar da vaaza kalkardı amma, –mahallenin ileri gelenlerinden olan dayım dahil– birçok akil, fazıl kimseler, onlara karşı itiraz seslerini yükseltirlerdi:

— Hayır! O öyle değildir, hoca... İn kürsüden! Sen bu camide vaaz verme... Başka camilerde de verme ya... Bak senden evvelce filanca efendi hazretleri ne buyurdular.

Böyle vakalar çıkardı.

Göztepe Camisi'nde, muhtelif vaizler arasında bir telmihli gizli münakaşa dahi cereyan ederdi. Ben de Galatasaray'ın meraklı bir talebesi olarak bunları hiç kaçırmaz, dinlerdim (sene 1913-1916)... Sonradan, ilahiyatçılarla materyalistlerin münakaşalarını da bir hayli dinledim ve okudum.

Yani kısacası:

Bizim neslimizde –Camiü'l-Ezher'de yahut Türkiye

medreselerinde okuyanlar hariç– her tahsilli Müslüman çocuğu gibiyim.

Tevfik Fikret'in dediği gibi:

Bilirim, ben de senin bildiğini,
Ben de zatın gibi cami cami,
Dolaşıp Halik'a oldum raki

Ancak şu var ki bilmek kâfi değildir. Bir din mecmuası neşretmek, dinî sahada mürşitlik etmek, bir din kitabı yazmak salahiyetini kendinde bulmak için, –şuna imanım var– insanın laakal Türk çocuklarına tavsiye ettiği farzları, haramları kendi nefsinde tatbik etmesi gerekir.

Geçen gün nur yüzlü, ak sakallı bir ihtiyar zat, vapurda avaz avaz satılan bir risaleyi eline alıp naşiri ile mi, müellifi ile mi şöyle bir gıyabi hasbihalde bulundu:

— A köftehor! Bunu ticaret[1] için yapıyorsun, seni şahsen de iyi tanırım... Farzlara, vaciplere, sünnetlere, mekruhlara, haramlara, helallere kendin riayet etmezsin. Demek ki ele verir talkını meselesi... Hikâyedeki vaize sormuşlar: "Peki amma, hoca, senin karın da sürüp sürüştürüyor, bize dediklerini evinde niçin tatbik etmiyorsun?" Molla ancak şu cevabı bulabilmiş: "Haspaya yakışır!" Demek oruç yemek, beş vakit namaz kılmamak, zekât vermemek, hacı kervanına girmemek senin için müstehab? Jambonu, salamı yutmak, şerefe kadeh kaldırmak, canan ile ülfet etmek, pokerde rest çekmek, hak etmediği paraya "Gelsin!" demek keza senin için helal ha?

Ve ihtiyar şüpheyle başını iki yana salladı:

Dahleden savmimize bari musalli olsa

1. İhtimal "ticaret" dememiştir, "siyaset" demiştir. O kadarını iyi fark edemedim. Bu kelimeyi rüzgâr aldı götürdü. (Yazarın notu.)

O neşriyatta, o projelerde, o konferanslarda, o mürşitliklerde muharrik ne siyaset, ne ticaret olmalı; samimiyet olmalı zannındayım. Samimiyetin de ilk şartı, tıpkı Müslümanlığın şartları gibidir: Evvela kendileri beş vakit namazlarını kılarlar, öbür dinî tavsiyelere de riayet buyururlar, çocuklarımız ondan sonra hocalarından ve babalarından gördüklerini yaparlar... Son cereyanlar hakkında kulunuz bu mütalaadayım.

Yahut da reform.

Lakin onun için dahi muharrik mutlaka samimiyet olmalı. Onu da İslamın mevcut şartlarına şahsen riayet eden nurun âlâ nur münevver yeni mürşitler ortaya atabilir. Kitleleri ardı sıra onlar sürükler. Yoksa benim ak sakallı ihtiyarın tenkidinden yakayı sıyırmak mümkün değildir.

Akşam, 3 Haziran 1948

Bir Menemen Hatırası

Bundan on sekiz sene kadar evvel, bir gün, yazılarım cebimde, salınaraktan, *Akşam* matbaasına gelmiştim. Hikâyelerimi, fıkralarımı, roman tefrikamı bırakıp, kim bilir hangi arkadaşla, nerelerde lamelif çevirmeye gidecektim.

Daha kapıdan itibaren, odacılar, beni, "Aman, sizi arıyorlar!" diye karşıladı. Meğer istihbarat kadromuzda bir değişiklik olmuş; o günde de, garip tesadüf, meşhur Kubilay hadisesi cereyan etmiş; Menemen'e gönderecek bir muhabir ararlarmış. Gazete müdüriyetinden bana, icap eden evrak ve para, beş-on dakika içinde sunuldu; bir otomobile atlayıp İzmir vapuruna yetiştim.

Sadizmle ülfetim olmadığından, kırk kişinin asılma-

sı, üzerimde hâlâ bir kâbus tesiri bırakır. Muhakeme ve röportajlar münasebetiyle konuşulan laflardan birçoklarını da unutamam.

Mahkûmlar meyanında bir Laz hoca vardı. "Herkesin imanı kendine... Her koyun kendi bacağından asılır... Kimse kimsenin işine karışmamalıdır!" gibi mütalaaları ileri sürdükleri sırada birdenbire, ortaya atılmış şöyle demişti:

— Müteaddi olmak icap eder.

Bu müteaddi sözü Arap gramerinde aktif yani faal manasınadır. Pasifin zıddıdır. Laz hoca şunu demek istiyordu:

— İnandığımız bir şey olunca, onu kendimize saklamamalıyız, yani pasif kalmamalıyız. O inandığımızı başkalarına telkin hususunda ve başkalarını kendimize benzetmek babında faaliyet göstermeliyiz.

Bunu bize uzun uzun anlattıktan sonra, hatta Menemen'deki kendi mevkisine düşmek mukadderse bile başka türlüsünün caiz olmadığını, gözünü kırpmadan söyledi. Ve yine Nakşibendi usulünce tespihine, tehliline daldı.

O zamanki ben genç adamda, bu telkin pek müessir olmuştu. Yollarımız, izlerimiz ne kadar ayrı olsa da, Laz hocayı (takdir demekten çekiniyorum amma) takdire yakın bir hisle dinlemiş, Menemen'den gönderdiğim muhabir mektuplarında da, bu mevzuyu uzun uzadıya yazmıştım.

Ve bu sözleri Meclis'teki "çifte ezan" dolayısıyla tekrar hatırladım. Doğrusunu isterseniz, ben şahsen şöyle düşünüyorum: Bence Türkçe ezan iyidir. İbadetlerini Türkçe yapmak isteyen müdafiler de çoktur. Şayet Türk tebaası içinde Arapça ezan meraklısı varsa, iane toplanıp Şişli'deki caminin yapılması kabilinden camilerini yapsınlar; beğenirlerse ve kanun müsaitse ezanı Farisi bile okusunlar. Laiklik, kimsenin vicdanına, imanına, duasına karışmamaktır.

Devletin dine karışmamasıdır.

Fakat fertlerin, zümrelerin, Laz hocaların, çifte ezancıların, şeyhlerinin, halifelerinin mütemadi manevi tazyik altında tuttukları ve en umulmadık zamanda karşımıza çıkardıkları Hasan Sabbah kullarının müteaddiliğine ne demeli?

İşte o mesele var.

Laiklik, sakalı ele verirse, bizleri, yani "tıpkı onlar gibi düşünmeyenleri, tıpkı onlar gibi iman etmeyenleri, tıpkı onlar tarzında ibadet etmeyenleri" hafif ateşte kebap ederler.

Müteaddilik bu kerteye varabilir.

Doğu taraflarında, bilmem hangi senede cereyan etmiş bazı "mistik" eşkıyalardan bahsediyorlar. Herif, yakaladığı adamların iç çamaşırlarına bakarmış; af buyurulsun; donu kısa ise kes kafasını, donu uzunsa koyuver yakasını...

Keza bir garip itikadın salikini hikâye ettiler: Misafirinden pek hoşlanmış. Fakat sakalını tıraş eden bu misafir cehenneme gitmesin diye, geceleyin, adamcağızı, boğazlatmış, şehadet rütbesine ulaştırıp cennete kavuşturmuş.

Çünkü o eşkıya da, o ev sahibi de müteaddi zevattır. İşte müteaddilik bu derece korkunçtur.

Deniyor ki:

— Bıraksınlar efendim, herkes itikadında, amelinde serbest olsun.

Bence de olsun, sizce de olsun.

Lakin iş müteaddiliğe dayanınca hepimiz tamamız.

Onun için, Atatürk'ün vazettiği laiklik prensibine, onun çizdiği hudutlar ve adap ve erkân içinde sadık kalmalıyız; biz de bu hususta müteaddi olmalıyız. Vicdan serbestisi ancak bu şekilde mümkündür.

Yoksa Kubilaylar yine tehlikede...

Akşam, 8 Şubat 1949

Kable'l-İslam

Bir taraftan sağcılık ve solculuk aleyhinde mücadeleler devam ededursun...

Şu içinde yaşadığımız zaman içinde, kalbur zaman içinde deve tellal iken, İlahiyat Fakültesi imam iken, analar yeni nesillerin beşiğini tıngır mıngır sallar iken...

Yolum son zamanlarda, akşam vakitleri sık sık kenar mahallelere düşüyor. Hemen her köşe başında bir harabenin kenarına adak mumları dikilmiş, tellere iplikler bağlanmış... Kadınlar, Zekeriya sofraları tertipleyerek, işlerini ayarlamaya çalışıyorlar. Çocuklar nazarlıklarla; evler "Yâ Hâfız"larla, otomobiller Karınca dualarıyla sigortalanıyor. Ve muskalar, uluorta vapurlarda satılıyor.

Çok uzaklarda değil bu: Mesela Üsküdar'da, İstanbul şehrinden önce fethettiğimiz o beldede!

Tavsiye ederim; siz de bir dolaşınız: Her sokağın demeyeyim ama her mahallenin –iptidai dinlerde olduğu gibi– bir mevzi-i mihrabına rastlayacaksınız. Orada bir kutsinin yattığı tevehhüm ediliyor; kırık ve isli taşlar, yarı yanmış mumlarla doludur. Yanlarına yenileri dikiliyor. Bu manevi tören senenin üç yüz altmış beş gününde ve gecesinde böyledir.

Arap tarihinde "zaman-ı cahiliyet" denen bir "İslam'dan evvelki devre" vardır. Çok kimsemiz hâlâ o seviyede mi? Fakat o tarihî devrede ömür sürenler de dilbilgisini ve şiiri çok ileri götürmüşler: Muallakat-ı Seb'a'ya ulaşmışlar...

Her kabilenin, her mahallenin, her kasabanın ayrı ayrı mihrapları olduğu devirlerde o mihraplar, birer yüksek sanat eseriymiş. Gitmeli de, bizim mahalle mihraplarını görmeli! Bizimkiler harabelerde....

Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm
Dolaştım mülkü İslamı bütün viraneler gördüm

Hâlâ o levha...

Onun için; bir taraftan sağcılık ve solculuk aleyhinde mücadele devam ededursun...

Sayın vatandaşlarım; bu hal böyleyken, değil tek tanrılı dinlerin, daha sonraki bütün mübeşşirleri, hatta Hazreti İbrahim Radiyallahüanh bugün hâlâ büyük bir inkılapçıdır. Seksenlik mütekait herhangi bir müftü efendiyi de, pek yeni fikirlerin cahili sayabiliriz. Çünkü şu Bizans ve Osmanlı devamı İstanbul şehrinde hâlâ totemler gece gündüz ortalığı kaplamışken, hangi sağcılıktan, hangi solculuktan bahsolunur? Acaba, geri sayılan ilçelerimizin, köylerimizin manevi durumları nicedir?

Münevver sınıfımızın önünde, çok, pek çok fırın ekmekler durmaktadır.

Masalla başladık, yine masalla bitirelim:

— ... Bir de arkama dönüp baktım ki, bir arpa boyu yol gitmiştim.

Akşam, 13 Şubat 1951

Kaba Sofuluk

Gençliğimde bir Anadolu şehrinin sultani mektebinde, şimdiki tabiriyle lisesinde, muallimdim. En bariz ve garip hatıra olarak şunu unutamıyorum:

Çarşı içinde günde beş vakit, eli değnekli, pürtelaş bir adam dolaşırdı. Başında abani sarıklı bir fes, sırtında redingot bozması bir cüppe, ayaklarında yemeniler... Ve bilhassa suratında bir tagallüp!

Değneği her dükkânın kapısına çat çat vururdu:

— Vakt-i salat!

Dükkânlar o kadar bitişik, o kadar miniminiydi ki, her birinin kapısına, kepengine vurmaya ihtiyaç yoktu.

Sokak başından "Namaz vakti geldi, din kardeşleri!" diye seslenilse kâfi. Herkes işitir.

Buna bile ne hacet ki, çarşıdaki camilerden çifter çifter, her birinde güldür güldür Ezan-ı Muhammedî okunuyor. İşiten farzı eda etmek üzere gider.

Çarşı halkı zaten son derece dindar olduğundan, değnekçinin zuhurundan evvel yenler sıvanmış, çıplak ayaklara takunyalar giyilmiş, kenara çömelinmiş, oracıkta aptes alınıyor.

Fakat mütegallip adam, öylelerinin dükkânını bile ihbarsız ihtarsız bırakmıyor. Onların da kepenklerine, peykelerine çat çat:

— Vakt-i salat!

Belki bir lejand uydurabilirdim. Hikâyenin gelişi pek müsaitti. Diyebilirdim ki, sonradan bu değnekçiyi, melon şapkalı ve matruş gördüm. Altı oklu törenlerde alkış tutuyordu filan... Fakat ben yalan söylemeyeyim. Buna mukabil muhterem okuyucularım, olmuşla olabilir arasındaki kısa mesafeyi lütfen aşıversinler; hatıralarını yokladıkları takdirde, bu gibilerin o gibiler haline gelmiş bulunduklarını, yakın tarihimizin türlü misalleriyle hatırlayacaklardır. Bu değnekçi, gayretkeş kaba sofuluğun gelişigüzel mümessillerinden biriydi. Memleket maalesef vaktiyle bunlarla doluydu. İnsanı günaha sokmaktan gayrı dünyaya ve ahirete hiçbir faydaları dokunmazdı.

Eğer Adnan Menderes hükümeti tedbirini vaktinde almasaydı, bu değnekçilerin manevi zürriyeti yine çarşı pazarı bürürdü, diye aklıma geldi.

Son gelen telgraflar arasında şöyle bir haber gözüme ilişti:

Karaşi 25 (A.A.) Bahavvalpur vilayeti mebusu. Miyan Abbai, Teşrii meclise sunduğu bir kanun tasarısında, bütün Müslümanların ibadet mecburiyetinin kabul edilmesini ve aksine hareket edeceklerin hepsine para cezası verilmesini teklif etmektedir. Tasarıda her bina blokunun ulemalar tarafından kontrol edilmesi ve beş vakit namazı kaçıracak herhangi bir Müslümana birinci defa için ihtarda bulunulması, tekerrürü halinde de hapis ve para cezası verilmesi derpiş olunmaktadır.

Demek ki bizim değnekçibaşı daha büyük bir ebatta, kardeş Pakistan'ın siyaset alanında bu şekil ve şemailde belirmiş bulunuyor. Fakat biz de, dini bütün bir Müslüman ailesinin evladıyız, a efendim! Ailemizde namaz kılanlar, kılmayanlardan çoktur. Fakat gerek ailemizde, gerek muhitimizde, gerek milletimizde, "Her koyun kendi bacağından asılır" diye çok makul ve munsıf düsturlar hâkimdir.

Bir nokta daha var ki, bizim bildiğimiz Müslümanlık bu kaba sofularınkinden nasıl o derece ayrılmış olabilir? Ananemizde gördüğümüz, mekteplerde öğrendiğimiz şudur: Kemalini bulmuş bir çocuğa, ailenin büyüğü "Sen dininin ahkâmını öğrendin," der. "Biz vazifemizi yaptık. Farzları, vacipleri bellettik. Bundan sonraki sana düşer. Bak tekrarlıyorum: Farzları yerine getir!"

Ve münasibince ihtardan sonra bu bahsi bir daha açmaz. Çünkü ısrar edip ters cevap alması karşılıklı günah sayılır.

Peki bu kaba sofuların din anlayışı ne menedir ki, tagallüp isterler? Kendileri günaha girip karşılarındakini de günaha sokarlar.

Not:

Bu yazımın geniş düşünceli Pakistan gazetelerine tercüme hakkını şimdiden veriyorum.

Akşam, 27 Ocak 1953

Bu Mistik Ruh Bize Nereden Geldi?

Münevver meclislerinde konuşuyoruz:

— Cemiyetin öyle anları olur ki, birdenbire mistik bir ruh ortalığı kaplar. Bir de bakarsınız, herkes zihnini bu dünyanın ötesindeki âlemle uğraştırır... Bu mistik ruh, halen bizi kaplamıştır.

Evet, saklamaya hacet yok. Söylenmesi caiz tabloları da söylenmesi gayrimünasip tabloları da ezber biliyoruz: Hatıralarımıza geçit resmi yaptıralım.

Mesela, bu mevzuda ortaya serilenlerden biri, *Cumhuriyet* gazetesinin sütunlarındadır. Yaşar Kemal arkadaşımız, Doğu illerimizi dolaşmış; orasının –koskoca Cumhuriyet devrini ıska geçmişçesine– şeyh ve mürit elinde, Ortaçağ'ın pençesinde olduğunu tasvir ediyor.[1] Bu neşriyat, hükümet muhitlerinde bile, hele şükür –gizli aşikâr– bir tepki uyandırıyor.

Ahmet Emin Yalman üstada yapılan suikastın bir intibaha sebebiyet verdiği gibi... Bunun da bir hüsnütesiri görülür inşallah... Çünkü partilerin takındıkları tavır üzerine şehir içinde avaz avaz irtica propagandası neşriyatı ve muska ticareti duraladı.

Buna rağmen sinsi sinsi bir mistik ruh ortalığı kapla-

1. Yaşar Kemal'in bu röportajları şu kitapta bulunuyor: "Doğuda İnanılmaz Şeyler Gördüm", *Yanan Ormanlarda Elli Gün*, YKY, 2004, s. 9-48 (Y.N.)

maktadır ve irtica buna dayanıyor. Peki bu mistik ruh nereden geliyor?

Gerçi Doğu illerimizden, Ortaçağ itikat ve amelleri, İstiklal Mahkemeleri zamanında da kazılmış değildi. Bunu iddia etmek çocukluk olur; cemiyet şekilleri inkişaf tarihini bilmemek olur. Fakat memlekette hüküm sürmeye başlayan mistik ruh, son zamanda müsait zemin bularak, Doğu illerimizde ruhi haletini katmerlendirmiştir. Vaziyet, yeniçerilerin lağvından beri demeyeyim amma, Meşrutiyet ilan edileliden beri böyle değildi. Bir uhrevilik üzerimize çöktü. İşte asıl bu nereden geliyor?

Vapurda, trende, bekleme salonunda eskiden tek tük Ticani sakallıları görürdük. Sonra sıklaştılar, üçer beşer gruplar teşkil ettiler. Siyah çarşaflılar derken peştamal çarşaflılar da köprü üzerinde peyda oldu. Bunlar niçin ürüyor?

Gözucuyla bakıyorum, kulak kabartıyorum. Torba sakal, limon bere, gazup çehre, kelamşorlar, bahsettiğim umumi yerlerde, öteden beri namazında niyazında mübarek dindar kimseleri etraflarına toplamış, onları ferdî dindarlığın dışında, tıpkı kendileri gibi, içtimai bakımdan müteaddi olmaya sevk ediyorlar. Bıyığı yeni terlemiş, sivilceleri bırtlamış bereli çömezler, ağızlarını açmış, bu telkinli muhavereleri, imanlı gözlerle dinliyor. Bu levhalara sık sık rastladığımıza göre, her tarafta bu var...

Neden icap ediyor? Bu müsait zemin nasıl oldu? Acaba uzun etek, kısa etek modası gibi, mistik moda, cemiyete sırf bir fantezi olarak mı gelir? Atatürk devrinde, hatta Meşrutiyet'te ekser münevverler, ekser işadamları, mistik ruhun dışına çıkmışlarken, niçin şimdi bu sınıf ve zümrelerden de çok kişinin o havzaya girdiğini görüyoruz? Devrimiz ki, dünyevi faaliyet temposunun arttığı bir devir.

İkinci Umumi Harp'ten sonra beşeriyet, kendine,

tekniğin inkişaf temposuyla ayarlı içtimai parlak bir gaye bulamadı da dünyanın her tarafını zaten mistik bir ruh kapladı; bu da, medeniliğin bize inikâsıdır diyebilirsiniz. Fakat galiba memleketimize has sebepler de yok değil: Kimi, insan, rüyasında görmediği servetlere kavuştu. "Dünyamı abad ettim, hele bir ahiretimi de son filispit yoluna sokayım!" diyor. Kimi insan da "Çok çabaladım, dünyamı yapamadım. Burada ümit kalmadı. Ahirete bakalım!" diyor. Cemiyetimizdeki muvazenesiz kazançlardan ve muvazenesiz kazançsızlıklardan bu mistik ruh duyuyor, genişliyor. Atatürk devrinin romantikliği yerine şimdi bir cemiyet idealinin bulunmaması bunu böyle yapıyor zannındayım.

Akşam, 16 Ağustos 1953

Manevi Islahat

Dünkü gazetemizde "manevi silahlanma"ya dair uzun izahat vardı. Maddi silahların azaltılması bahis konusu iken manevi silahların çoğalmasını istemek cidden yerindedir. Çünkü manevisi, maddisini nakzeder.

Lakin nasıl? Her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi, şu hür dünyada her ferdin de müstakil bir düşünüşü olsa gerektir. Benimki de şöyle:

Balık baştan kokmamalı. Onun için, yüksek maneviyat, dünyayı idare edenlerin rehberi olmalı. Birinci şart budur.

Gelelim konferansçı misafirlerimizin dediklerine:

"Manevi silahlanma bir teşkilat, bir din, bir siyasi parti ve teşekkül değildir. O, bütün bunların üstünde yüksek bir ideolojidir," diye konuşuyorlar. Bizim dinde bir esre, bir üstün sürçmesine titizlikle dikkat etmek âdet

olduğu için, misafirlerimizin "Bunların üstünde" tabirine ister istemez takıldım.

Ya bir ifade yahut tercüme hatası olacak.

"Bütün bunların müşterek umdelerini toparlayan" demek daha yerinde olurdu.

Hatta laik idealistliğin umdeleriyle iştirak aramak da mümkündür sanırım. Çünkü gururdan, azametten başlayıp vurgunculuğa, vuruculuğa, kırıcılığa kadar türlü "fenalık"lar, asırlar boyu ve mesafeler uzağı dinî ve laik her türlü maneviyatta mezmumdur. Vefakârlık, kadirşinaslık, "aldığına karşı insaflıca bir şey vermek" de genç her maneviyatta makbul şeylerdir. Dinlerde de, laik anlayışlarda da bu böyledir. Bu sebeple son devrenin moda kelimesi "ko-egzistans" yani "birleşik yaşama", manevi alanda bilhassa mümkündür. Her nevi din, mizaç, meşrepte olanlar, birçok manevi hususlarda birleşebilirler; şu insanlığı feraha çıkarmak için uğraşabilirler sanıyorum.

Bu fikirleri gündelik siyasete şu veya bu devletin şu veya bu ideolojinin menfaatine alet etmeyip, uzun vadeli bir umumi selametin emir ve hizmetine koymalı. Püf noktası budur. Aksi takdirde "manevi silahlanma" gibi yüksek bir mefhum da heder olur gider. "Manevi emniyet ve asayiş"i sağlayamayız. Çünkü asıl gaye silahlanma değildir, emniyet ve asayiştir.

Bakınız, şu 20. asırda, maddi sahada neler icat edildi. Yalnız isimlerini tek kelime ile yazsak, bu gazete nüshası dolar, taşar. Daha teferruata gitsek senelik koleksiyonumuz kâfi gelmez.

Halbuki manevi sahada büyük icat olarak ne mevcuttur? Bütün dinler, adalet, müsavat, uhuvvet, hürriyet, liberalizm, sosyalizm, komünizm, anarşizm, laiklik, şefkat, insaf, merhamet, –hülasa ilahî ve şeytani– büyük ölçüde manevi cereyanların hepsi geçen asırların keşfidir. Devrimizde yeni olarak bir faşizm doğdu. Onu da İkinci

Umumi Harp cenin-i sakıta döndürdü. Hortlayayım diyor, yarı beline kadar bile doğrulamadan yıkılıyor.

Maddi icatların çokluğu ve manevi icatların yokluğu, hayatımızda büyük bir muvazenesizlik hasıl etmektedir. Başlıca buhranımız budur.

Eğer, geçen asırlar zarfında dinler, adalet, müsavat, uhuvvet, ilh... gibi manevi müesseselerden bari bir teki olsun akla gelmeseydi de mesela bunların sırf bir tanesi asrımızda keşfedilseydi, insanlık ona dört elle sarılacaktı. Maalesef manevi sahada icat kabiliyetimiz felsefede ve güzel sanatlarda bile gelişememiş eski asırlardaki büyük üstatların hiçbirinde rekorları kırılamamıştır. Çiğnenmiş sakızları çiğnemekte devam ediyoruz. Onun için, ekten pükten Hacı Hasan'a kaftan kabilinden bir derleme, bir devşirme ve eski asırlardan transfer maneviyat yamalı bohçası ile yetinmek zorundayız. Öyle ise: Konfüçyüs de buyursun! Zembilli Ali Efendi de! On İki Havari de, hahambaşı da! Laik pedagogların kongre kararnamesi hülasasını da dikkate alırız.

20. asrın maddi icatlarını terazinin öbür kefesine koymalı. Öbür kefede manevi hamuleyi denkleştirecek dahi mucitler çıkana kadar, şimdi bu teklif edilen elektrik maneviyatla nefes körletiriz. Çare yoktur.

Bombardımana uğrayan bir beldede hasara uğramamış parçaları her taraftan derleyip yeni bina yaparcasına biz de, bu asrın umumi hercümerci arasında kendi muhitimizdeki manevi bakiyetü's-süyufu bir araya samimiyetle toplamaya çabalarız.

Yolunda bulunuruz.

Bunları düşünmeye sebep oldukları için manevi teslihatçılara teşekkür borçluyuz. Maksatlarını aynen ifade edemedimse özür dilerim.

Cumhuriyet, 25 Haziran 1955

Goebbels'in hatıralarını takip edenler, evvela tereddüt ettiler:

— Bu kadar gaflet olur muymuş? Dünyaya bu kafalar mı hükmedecekti? Sakın bu yazılar uydurma olmasın?

Fakat Almanca mecmualar, hatıraların elyazısı klişelerini de neşrediyor. Yüzlerce sahifede o maruf elyazısının taklit edilmiş bulunmasına imkân görülmüyor.

Goebbels ve arkadaşları her neye mal olursa olsun Avrupa'yı Yahudisiz bırakmayı akıllarına koymuşlar: Öyle anlaşılıyor. Şayet planlarını dünya ölçüsünde tahakkuk ettirselermiş, herhalde Beni İsrail'in köküne tamamıyla kibrit suyu ekeceklermiş.

Dünyada on dört milyon Yahudi vardı. Şimdi, Rusya hariç, öbür kısımlarda altı buçuk milyon kalmış diye okuyorum. Rusya'nınkiler de bilhassa istila görmüş kısımlardaydı. Onlar da kırıldılar.

Şimdi bir de –zannımca yanlış bir müfrit siyaset yüzünden– Filistin'de kırılma, erime oluyor. Hız devam ediyor.

Tarihi bir kitaba, milletleri de harflere benzetirseniz, Yahudiler herhalde en çok kullanılan sedalı bir harftir (hem de harflerin en sedalısı!) Onların ortadan kalkıvermelerini bir an tasavvur ediyorum. Tarih kitabı okunulmaz bir hal alır. Dinden, bezirgânlıktan mizaha ve en kara trajedilere kadar her şey altüst olur.

Yahudilerin niçin bildiğimiz yaman evsafta olduklarına dair, ciddi kitaplardan da, romanlardan da edindiğim intibalara göre:

1. Bu kavim, "darası alınmış bir millet" imiş. Yani on dört milyonluk nüfuslarının hiçbiri köylü değil. Hepsi iki bin seneden beri şehirli. Diğer milletlerin nüfusları

adetçe çok olsa bile, bu derece seçme şehirlileri yok. Hepsi muallem subaydan mürekkep motorize bir ordu tasavvur edin. Yahudiler bunlara benziyor.

2. Yahudiler her yere dağıldıkları için beynelmilel tecrübelerden birbirlerini istifade ettiriyorlar. Küçük icatları, ticaret kanallarını birbirlerine haber vermek imkânını buluyorlar. Irkça ve ananece de birbirlerinden kopmadıklarından mesafelere rağmen, hatta temessüllere rağmen aralarında bir bağ bulunuyor, müzaheret görüyorlar.

Hani eski müneccimler, eşref saat, yümn yahut meymenetsizlik gözler. Öyle anlaşılıyor ki, 20. asrın ikinci çeyreği Yahudi tarihinde en kara yıldızın şeametine maruz kalmıştır. Birinci felaket şayet Nazilerin vurduğu darbe olduysa, ikince felaket de müfrit cereyanın bizzat Yahudileri uğrattığı zarar olmuştur. Yalnız Arap kılıcının keskinliğinden, Filistin'deki huzursuzluktan bahsetmiyorum. Aynı zamanda, artık Yahudiler "darasız bir kavim" olamayacak... Ve hepsi, farzı muhal, Filistin'e toplansa, yukarıda anlattığım en bariz hususiyetlerini kaybedecekler.

Dünyanın çok değiştiği bu çeyrek asırdaki en dikkate şayan ve müessif olaylardan biri, Yahudilerin başına dışardan içerden gelen felakettir. Ve altı köşeli yıldız, meşum yıldızlı husufundan henüz kurtulamadı.

Akşam, 16 Nisan 1948

FANTEZİ YAZILAR

Beynimin İçi

Sabahleyin onu on geçe Kadıköy vapurundan çıktım ki aklıma birdenbire gazete için hikâye mevzum olmadığı geldi. Bu acı hakikat üzerine kalbim cız etti ve dimağım şu yolda işlemeye başladı:

Zarar yok! Ne yapalım? Matbaadaki masanın üstünde Fransızca, Rusça kitap çoook... Bunlardan birini açaaar... adapte...

Ne diyorum ben Allah aşkına? "Adapte edilmemiş hikâyeler"e başladığımı unuttum mu? Yazacağım hikâyeyi dimağımdan bulmak lazım dimağımdan...

Hımmm... Dimağımdan mevzu! Buna dair evvelki gün bir yazı yazmıştım... Hımmm... Dün de bir mektup aldım: Karilerimden biri "hımmm"ı pek çok kullandığımı ve bunun pek soğuk kaçtığını yazıyor...

Fakat şimdilik, eskiden yazdığım yazılarla karilerin mektubu bir tarafta dursun! Köprünün ortasına geldim... Sekiz-on dakika içinde, yani matbaaya varıncaya kadar orijinal bir mevzu bulmalı...

Tu! Ne demeye geceleyin ahbaplarla lafa daldım ve yatakta uyuyakaldım da mevzuyu hazırlamadım?

Mevzu! Mevzu? Mevzu. Herhalde güldürücü olma-

sın. Zira güldürücülükten bıktım. Kendim tuhaf bir adam değilim, ekseriya güldürücü şeyler yazmaya uğraşıyorum... Şöyle sert, faciamsı bir şey olsun... Mesela? Mesela? (*Etrafıma bakınıyorum.*) Vay! Jandarmalar kelepçeli bir adam götürüyorlar... Katil midir hırsız mıdır nedir? Hırsız. Belki pek zaruret halinde kalmıştır... Belki de kleptomandır... Kleptomani yani hırsızlık hastalığı... Galatasaray'dayken sınıf arkadaşlarımızdan biri gece yarısı herkesin cebinden çantalarını aşırır, kendi şiltesinin altına küme ederdi... Sonra yakalandı ve kovulduydu. Bunu böylece kaleme alsam kimse beğenmez... Süsleyip püslemeli... "Muhayyirü'l-ukul" bir hale getirmeli... Faraza kleptomanlık yüzünden kendi malını çalan bir adam? Öyle birini tasavvur ederim ki kleptomanmış, karısından habersiz, gece kalkıyor, evinin eşyasını soyuyor, sonra sabahleyin bunları satıyor, başka eşya alarak evine getiriyor. Hadise birkaç kere tekerrür ettiği için kadın müteyakkız! Bir gece bir pıtırtı işitiyor ve hırsızı (=kocasını) karanlıkta vuruyor...

Nasıl mevzu?

Aah! Sarmadı... Sarmadı çünkü evvela bugünlerde ölümle neticelenen hikâyeleri fazlaya kaçırdım... Neticesi ölüm olan mevzular bence mevzuların ednasıdır; en iptidaisidir...

Saniyen bu değil fakat buna benzer bir kleptomani hikâyesini geçen sene de yazmıştım... Binaenaleyh geç... Başka bir şey bulmalı... Başka bir şey? Başka bir şey?

Köprünün sonundayım... Kulağıma okkalı bir küfür ilişti... Hah, tamam, âlâ fıkra mevzusu. "Akşamdan Akşama" sütununa yazmalıyım ki: küfürler bizim memleketimizde...

Hele bak! Dimağımı neyle meşgul edip vaktimi zıyaya uğratıyorum! Fıkrayı daha sonra yazacağım... Şimdi onu düşünmenin manası var mı? Hikâye düşünmeli

hikâye... (*Gözüme ihtiyar, pejmürde kılıklı bir softa ilişiyor.*) Şunun hayatını yazayım! Zavallı softa... Öyle bir adam tasavvur edeyim ki eskiden sarık saltanatı esnasında hocalara *zahir* imiş; şimdi düştükleri, mahvoldukları, bütün mevkilerini kaybettikleri esnada onlara düşman kesilmiş...

Aah! Tehlikeli mevzu!

Bilmem ne oldu, nasıl oldu da gene o aklıma geldi? Ne güzel sarı saçları var! Kirpikleri de sarı fakat ortalarından koyu renk bir gölge geçiyor! Yalnız gözkapaklarına bitişik taraflarıyla uçları açık renk, altın sarısı! Dişleri bembeyaz...

Sanki beynim bir radyoda, bir merkezi dinlerken başka bir merkezin sesi araya karıştı.

Hemen onu düşünmeyi tatil etmeli...

"Valensia... ter ekskizö, u la... Valensia... Valensia..."

Hay Allah müstahakını versin! Yanımdan geçen bir bakkal çırağı bu melodiyi nasıl da dimağıma sardı? Valensia, beynimin içinde tıpkı radyodaki parazitler gibi...

Gülümsüyorum... Parazitler gibi tıpkı, tıpkı...

...

"Ne o, ne düşünüyorsun?"

Kendime geldiğim zaman Babıâli Caddesi'nin ortasındaydım.

Bir dostum bana yukardaki suali soruyordu.

"Hiç!" cevabını verdim. "Hiçbir şey düşünmüyorum."

"Hayır, hayır! Muhakkak bir şey düşünüyordun... Yüzündeki mimiklerden bunu anladım... Kuzum, ne düşündüğünü söyle! Merak ettim... Karşımdakilerin beyinlerinin nasıl işlediklerini pek merak ederim."

Dimağımda ansızın aydınlık bir pencere açıldı: Ben de karşımdakilerin dimağı nasıl işlediğini merak ederim. Belki böyle, başkalarının nasıl düşündüğünü öğrenmek

isteyenler pek çoktur. Varayım bugün de hikâye diye beynimin panoramasından bir parçayı karilere göstereyim.

Ve karilerim, bugün dimağımın nasıl işlemediğini görsünler.

Akşam, 14 Mayıs 1929

Şarkılar ve İsimler

Her şarkı bende o şarkıyı ilk duyduğum zamanki intibayı uyandırır. Faraza on-on iki sene evvel bir müddet moda olan "Adalar sahilinde bekliyorum / Seni yarın serian istiyorum" güftesi ve bestesi nazarımda ilkgençliğimi ve ilkgençliğimin saadetini canlandırmaktadır. Bunu bir münasebetle bir dostuma söylemiştim de, "Beğendiğin şarkı, şarkıdan ziyade telgraf metnine benziyor!" diye gülmüştü.

Mantıken hakkı vardı. "Seni yarın serian istiyorum!" cidden telgraf gibi, cidden komik. Fakat gariptir ki bu komiklik bile ilk intibamın şaireneliğini gidertemedi.

Sonra ikinci bir güfte ve bestesi:

Gene zevrak-ı derunum kırılıp kenara düştü
Dayanır mı şişedir bu reh-i seng-sara düştü

Bunun bana şair Galib Dede'yi, Selim-i Salis devrini, Mevleviliği, mistisizmi, divan edebiyatını, neyi hatırlatması lazım değil mi? Hayır, 1921 senesinde Ankara'daki darmadağınık bekâr odamızı, bu bekâr odasında çamaşır yıkadığımızı ve sökük diktiğimizi hatırlatır.

Nihayet bir Rus talebe şarkısı:

Kopernik dünyanın döndüğünü
İspat için yıllarla uğraştı!
Aptal! Buna ne hacet vardı?
Şayet iki kadeh içseydi
Dünyanın nasıl döndüğünü görürdü.

Newton cazibe-i arziyeyi
İspat için yıllarla uğraştı!
Aptal! Buna ne hacet vardı?
Şayet bir güzel kız sevseydi
Cazibenin ne olduğunu görürdü

Bu şarkıyı bilahare Darülfünun'da yüzlerce, binlerce defa işittim. Fakat ilk önce, gayet sıcak bir hamamda üç-beş bıçkın talebenin ağzından dinlediğim için şimdi ne zaman bu besteyi mırıldansam, şarıldayan su seslerini de beraber duyarım ve sıcaktan terleyesim gelir.

Hasılı şarkılar ilk işitildikleri yerin dekoruyla beraber insanın dimağına nakşolup kalıyorlar. Tıpkı isimler gibi... İsimler de öyle değil midir? Faraza benim Nevzat isminde ilk tanıdığım zat, Zaro Ağa'ya rekabet edecek derecede ihtiyar bir komşuydu. Sonra nice nice kundakta nev-zatlar gördüm amma Nevzat nazarımda hâlâ ak sakallıdır.

Akşam, 11 Ağustos 1929

Hararetin Renkleri

Şu termometro dedikleri alet ne kadar manasız şey... İstanbul'da fevkassıfır beşi gösteriyor farz edelim; insan tir tir titriyor; donuyor... Halbuki hatırlıyorum; Moskova'da tahtessıfır otuz-otuz iki derece soğukta böyle kötü

kötü üşümezdim... – Âlimler, bunun sebebini, İstanbul'un deniz kenarında rutubetli bir şehir olmasıyla, Moskova'nın ise kuru, yabis bir kara iklimini haiz bulunmasıyla izah edeceklerdir. Fakat ben bunu nakıs bir izah addediyorum...

Meseleyi bir de ben kendi anlayışına göre izah edeyim:

— Harareti yüksek derecelerden alçak derecelere kadar rakam kademeler ile tespit eden termometro, benim nazarımda, tablolarını, karakalemle ve ancak gölgelerin açıklığına, koyuluğuna göre yapan bir ressama benzer. Halbuki gölgelerin açıklığı ve koyuluğunu tespit etmek kâfi midir? Tabiatta renkler de vardır; ki bunlar, karakalemle resmolunamaz... Hararetin de kendine göre renkleri mevcuttur... Nasıl mı? Misallerle anlatayım:

Termometronun alesseviye beş derece diye kaydettiği muhtelif şeyleri alalım. Sıcak havada içtiğimiz bir bardak soğuk su – köprüden yağmurlu bir havada geçerken suratımıza yediğimiz poyraz – karanlıkta bilmeden elimizi değdirdiğimiz bir insan cesedi – sönmüş otomobil lastiği. – Bütün bunlar, termometroya nazaran yekdiğerinden farksız, yani beş derece-i hararette olmakla beraber, üzerimizde pek başka tesirler bırakır. Soğuk sudan hoşlanır, poyrazdan azap duyarız; cesetten (ceset olduğunu karanlıkta bilmesek bile) irkilir, sönmüş otomobil lastiğine karşı (lamisemize cesetle aynı yumuşaklıkta gelmesine rağmen) lakayt kalırız...

Bunların sebebi, hararette, termometronun kaydettiği derece mertebelerinden gayrı bir hususiyet olmasındadır. Hararetin *renkleri* vardır. Aynı açıklık ve koyulluktaki alelade renklerden bazıları nasıl sinirimize dokunuyor, diğerleri nasıl zevkimizi okşuyorsa; aynı derece-i hararetteki fakat mütehalif *hararet renkleri*'ndeki şeyler de hoşumuza gidiyor; veya bizi azaba uğratıyor...

Bir misal daha: Otuz yedi derecede lalettayin bir şeyle sevgilinizin eli aynı *hararet rengi*'nde midir? Hissim öyle diyor ki, sevgilinin elinin *hararet rengi* gayet şirin ve iç açıcı bir yeşilliktedir.

Akşam, 28 Şubat 1930

Dost

1. Tanıdık: Selamlaştığınız; vapurda, trende filan yerlerimiz yan yana düştükçe beray-ı nezaket üç-beş cümle teati ettiğiniz yahut buna da lüzum görmediğiniz kimseler.

2. Ahbap: Semtiniz, vazifeniz yahut içtimai mevkiniz dolayısıyla münasebete giriştiğiniz, arada sırada arayıp sorduğunuz, mütekabil ufak tefek muavenetlerde bulunduğunuz tanıdıklar.

3. Arkadaş: Daima beraber dolaştığınız, kendisine maddi manevi ehemmiyetlice fedakârlıklar yapabileceğiniz ahbaplar.

4. Dost: Senelerce ayrı kalsanız yahut ayrı ayrı içtimai kademelere düşseniz bile, sanki yanınızda imiş gibi kendisiyle daima manen alakadar olduğunuz, ip ile kuyuya inilebileceğini muhtelif vaziyetlerinizde defaatle tecrübe ettiğiniz arkadaş.

Yukarıdaki tasnifi okuduktan sonra, elbette, kendi muhitinizi şöyle bir gözden geçirecek; ve bütün aşina simaları, bu dört kalıptan biri içine sığdırmaya uğraşacaksınız. İlk ikisinin kalabalıklığı sebebiyle sizi tebrik etmem. Üçüncülere de güven olmaz: En müthiş düşmanlar bunlardan çıkar zira... Fakat dördüncü cinsten bir tane edindiniz mi, şayanı tebriksiniz...

Mesela, babamın bir dostu varmış; babam öleli on

sekiz sene oluyor; bu zat, dostumun hatırasına ve ailesine taptaze bir alakayla –sanki babam yaşıyormuş gibi– hâlâ merbuttur... Bu mukaddes hissin böyle kudretle nemalanmasına sebep, ihtimal, o vakitki şeraittir. İnsanlar, o vakit, şimdiki gibi mütehavvil, müteharrik bir zemin üzerinde yaşamazlarmış; hangi membadan hayata atılırlarsa, aynı istikamette bir mecra takip ederlermiş. Mesleklerinde, kademe kademe tayy-ı meratip ederlermiş.

Halbuki ben, şahsen, şimdiye dek, hayatımı kazanmak için –geçen gün hesapladım– banka memurluğundan muallimliğe kadar tam dokuz meslek değiştirmişim. Elbette, insan her yeni muhite geçtikçe eskisinden ayrılıyor; ahbap fideliğindekiler tavlanarak arkadaş ve arkadaş fideliğindekiler dost olamıyor! Dumura uğruyorlar.

Buna rağmen –babamınkine nispeten ne kuvvettedirler, henüz ölmeden tayin edemem– fakat benim de dostlarım vardır. Dostlarımın nasıl insanlar olduğunu size tarif etsem, canınızı sıkar mıyım? – Hatırlıyorum, Ahmet Haşim Bf., *İkdam*'da aşağı yukarı aynı dost mevzusuna dair bir fırka yazmışlardı da, zekâlarının cevvaliyetine tamamıyla tezat teşkil edecek bir durgun zatla nasıl seviştiklerini anlatıyorlardı. Galiba, sürekli anlaşmada, tezat lazım bulunduğu için, ben de, dostlarıma, seciyece hiç benzemem. Onların tam aksiyim. Hiçbir fikrim onlarınkine uymaz. Aramızda on senedir münakaşası yapılan ve her münakaşada biraz daha yekdiğerinden inhiraf eden mevzular mevcuttur. Mütemadiyen kavgadayız ve sanki birbirimizi mağlup etmek için yekdiğerimizden ayrılmaz gibiyiz. Buna mukabil, harici bir kuvvetin içimizden birine hücumu vaki olursa hemen birleşiriz: Öyle ya, bunca emekle yetiştirdiğimiz dövüşen Hint horozumuzu sansarlara boğdurur muyuz?

Kanaatince, dost olacak iki kişinin arasında behemehal böyle bir ebedî zıddiyet ve anlaşamamazlık lazımdır.

Yoksa dostunuz tam sizin gibi düşünecek olursa, –konuşmaya ne hacet?– elinizi çenenize dayayıp tefekküra-ta dalarsınız; olur biter...

Demek oluyor ki, bu hesapça, bütün hayatları imtidadınca kendilerine hiç dost edinememiş insanlar, basmakalıp kulaktan kalma, amiyane ve hayide fikirler taşıyan kimselerdir. Ağızlarından çıkacak söz her yerde işitilebileceği için, hiç kimse bunlarla dost edinmek fedakârlığına katlanmamıştır. (Bilvasıta, kendime orijinallik payesi verdiğim için itizar ederim.)

Akşam, 10 Haziran 1930

Hikâyeler Nasıl Yazılır?

Bu sütunda "her akşam bir hikâye" serlevhasıyla okuduğunuz yazılar nasıl yazılır? Bugün de, bunu size anlatayım.

Evvel emirde söyleyeyim ki, hikâyelerin takriben yarısı Avrupa eserlerinden alınmadır. Evvelce, Rusçadan daha fazla mevzular seçiyordum. Lakin şehrimizdeki Rusların ekserisi, bu son seneler zarfında Avrupa'ya hicret ettiği için, Rus kütüphaneleri burada azaldı; o lisandaki eserlerin tedariki müşkül oluyor.

Binaenaleyh, en fazla, Fransız menabiinden hikâye alıyorum. Bu maksatla, Librairie Mondiale'yi ve diğer kütüphaneleri arada sırada ziyaret ederek yeni hikâye kitapları çıktı mı diye piyasayı araştırmak lazım geliyor. Zira eskiden intişar etmiş hikâye kitaplarının Türkçeye tercüme edilmeyenleri, agleb-i ihtimal, iyi değildir; laakal, modası geçmiş, tabiat tasvirlerine boğulmuş şeylerdir. Vakası bol hikâyelere rastlamak için, ekseriya, Fransız gazetelerini karıştırırım. Bunlardaki hikâyelerin onda

sekizi tercüme edilmeye salih değildir. Daha doğrusu, bazı muharrirlerin yazıları tercümeye yüzde yüz nispetinde elverişlidir. Bazılarınınki yüzde yüz nispetinde tercümeye gelmez. Mesela, *Le Journal*'de yazan Frédéric Boutet'nin tekmil hikâyeleri kolaylıkla Türkçeye naklolunabilir. Fakat İngiliz muharriri Kipling'in küçük hikâyelerini dilimize ne kadar itina ile tercüme etseniz, kimsenin bir şey anlayıp zevk duyacağını zannetmiyorum. Gazetelerimize hikâye tercüme ve nakleden arkadaşlar, bu ecnebi imzalarını tanımışlardır; onlara dair bir fikir edinmişlerdir. Hepsinin beş-on Avrupa muharriri vardır. Onların mevzularını alırlar. Mesela Selami İzzet Andre Birabeu'ya bayılır.

Şayet hikâyenin cereyanın ettiği dekor, Hindistan gibi, Amerika-yı Cenubi gibi bir muhit olursa yahut memleketimize uymayan diğer bir mahalde cereyan ederse, eşhas da aykırı tipler olursa, ben ecnebi muharrirlerinin mevzularını aynen Türkçeye tercüme ediyorum. Lakin hikâyenin vakası şayet âşık, maşuka, karı, koca gibi dört kişi arasında evlerde salonlarda, sokaklarda cereyan ederse, Mösyö, Jan'ı Ahmet Bey'e, Madam Hanriyet'i Ayşe Hanım'a tahvil ediyorum. Paris'i İstanbul'a; Marsilya'yı İzmir'e vesaire. Zira bu gazete hikâyelerinden gözetilen maksat, yazıyı karie daha kolay okutmaktır. Ecnebi isimleri hoşa gitmiyor. Bu gibi hikâyelerin hepsine imzamın yanına "nâkili" diye işaret koyuyorum. Mevzuları hangi muharrirlerden aldığımı yazmasını da pek isterdim. Lakin bu işime gelmiyor zira Arkadi Averçenko diye bir muharririn ismini vaktiyle ilan ettim. Onu binlerce müellif arasından ben keşfettiğim için bütün hikâyelerini ben tercüme etmek isterdim. Halbuki rakip gazeteler hazıra kondular. O iyi muharririn isminin ilan edilmesinden istifade ederek kütüphanelerde eserlerini aradılar. Bulup, bir yandan da onlar tercümeye başladılar. Bi-

naenaleyh, yeniden rastladığım kuvvetli muharrirlerin isimlerini gizliyorum.

Bana, ecnebi neşriyatından hikâye mevzusu bulmak hususunda yardım eden arkadaşlarım vardır. Mesela, çok kitap okuyan bazı hanımlar... Sonra, Fransızca *L'Akcham* gazetemizin musahhihi. Bu zat, Avrupa muharrirlerinin Fransızca *L'Akcham*'da çıkan hikâyelerini hasbelmeslek muntazaman okur. Bunların arasında hangisi iyi ise, bana haber verir.

İşte, *Akşam*'da rastladığınız hikâyelerin takriben yüzde ellisi, bu suretle devşirilir... Aynı mevzuların, bazen muhtelif gazetelerde ayrı ayrı imzalarla yazıldığına rastlarsanız, –yukardaki tafsilatı okuduğunuz için– artık hayret etmeyiniz. Garp muharrirlerinin eserlerinden bila-müsaade ve bila-ücret istifade etmek hakkı, bize Lozan muahedesiyle temin edilmiştir. Türkiye mülkiyeti edebiyeyi tanımamıştır.

Hikâyelerin yüzde ellisi de, benim dimağımdan çıkmadır. Bu da az değildir: Ayda on beş hikâye eder!

Bunlar, ya birdenbire, insanın dimağına doğuverir. Nereden, nasıl, ne suretle bu acayip vaka aklınıza geldi? Siz de tayin edemezsiniz. Yahut hayatta aynına rastlarsınız. Biraz süsler yazarsınız. Bu da olmadı, o gün tamamıyla mevzusuz kaldınız. Yanınızda Fransızca, Rusça kitabınız gazeteniz de yok. İlle mevzu lazım. Zorla mevzu elde edebilirsiniz hem de üç, beş azami on dakika içinde...

Geçen gün "Kurtların Hücumu" diye bir hikâye yazmıştım. O da bu nevi üç-beş dakikada uydurulmuş hikâyelerdendi. Matbaaya geliyorum. Saat on iki. Tam birde mürettiphaneye hikâyeyi tam olarak teslim etmek zarureti var.

Bir mevzu, bir mevzu?

Pencereden bakıyorum, kar yağıyor. Kara dair bir hikâye yazayım. Zira böyle havada günlük güneşlik hikâye olmaz ya... Kahramanlarımı plajda denize sokamam ya... kara dair yazmalı. Kara dair nasıl hikâye olur? Karda donup kalmışlar. Aaah! Tolstoy'un böyle bir hikâyesi vardır. Ne yazsam onun tesirinde kalacağım. Karlı dağdan çığ yuvarlandı? Lakin böyle bir hikâyeyi evvelki sene yazdığımı hatırlıyorum. Yazsam tekrar etmiş sayılırım. O hikâyede bir de ayı vardı.

Ayı derken aklıma kurt geldi. Kurtların hücumu derken, Rusya'da gördüğüm bir tabloyu hatırladım. Kurtlar, bir kızağa sürü halinde hücum ediyor... Kızaktan aşağıya battaniye atıyorlar. Battaniye atılınca, biri düştü diye, kurtlar battaniyeye hücum ederlermiş. Onu yazayım. Amma, bu tablo mevzusu olarak kâfi, hikâye mevzusu olarak kâfi değil. Battaniyeyi attıktan sonra, kızaktakiler, ne yapacaklar? Kurtlar gene yaklaşacak öyle ise içlerinden biri bir fedakârlık etsin. Kendini kurtlara atsın... Bu asırda bu derece fedakâr adam var mıdır? Hikâye pek romantik kaçacak. Öyle ise kızaktan aşağı, birini atsınlar... "Fedakârlık" fikriyle "birini kızaktan atmak" fikrini birleştirerek, o günkü "Kurtların Hücumu" hikâyesi çıkıyor:

> Bir çiftlik sahibi, kendini ve ailesini kurtlardan kurtarmak için, arabacısını bir hamlede aşağı atıyor. Ve çiftliğe dönünce âleme ilan ediyor: "Bu sadık hizmetkârım, biz velinimetlerine o derece minnettardı ki, kendini feda etti." Ve ona bir de türbe yaptırıyor.

İşte, o günlük nafaka temin edildi! Al eline kalemi! Geç masanın başına... Cızdırdat.

Bugünkü mevzu da, bu anlattığım nevi mevzulardandır. Az çok edebî bir kıymeti var addettiğim hikâ-

yelerin altına Vâ-Nû imzasını atarım. İyi gazete hikâyesi addettiklerimin altına Hatice Süreyya ve sairlerinin Hikâyeci.

Bugününün mevzusunu orijinal addedebilir miyim?

Vâ-Nû imzasıyla, *Akşam*, 2 Şubat 1932

Adaptasyon Lügati

Kurun-ı vustada zanaat erbabı, mesleklerinin inceliklerini sır diye kendilerine saklarlarmış. Fakat şimdi, devir değiştiği için, biz, kendi hesabımıza buna hacet görmüyoruz. Mesela, işte, itiraf ediyorum: Benim yazdığım roman ve hikâyelerde imzamın yanında (nâkili) ibaresi olanlar ecnebi lisanlarından adaptedir. Mevzuları oradan alınıp Türkçeye aktarılmadır. Fakat derhal söyleyeyim ki bu usul yalnız bizde değil, Avrupa matbuatında da caridir. Bizde ilk adaptasyona Tanzimat devrinin paşa edipleri başlamışlardır Mesela Ahmet Vefik Paşa'nın *Meraki* piyesi Molieré'nin *Le malade imaginaire*'sinden bal gibi adaptedir. Dâhi-i azamın hiçbir eseri hiçbir Fransız klasiğinden adapte değildir denebilir mi? Bu ittihamdan Edebiyat-ı Cedide de kurtulamamıştır. Hatta Fransızca bilmeyen muasır şairlerimiz arasında Fransızca şiirleri adapte edenler vardır. Zamanımızın en büyük adaptasyoncusu diye ismi çıkan Selami İzzet, bu işe, Ömer Seyfettin merhumun tavsiyesi ve adapte ettikleri piyesler için sahneye çıkıp da müellif gibi alkışlananların teşviki üzerine başladığını söylüyor.

Hülasa, demek ki, adaptasyon, edebiyatımızın içinde kök salmış bir şubedir. Bundan evvel ve şimdi nasıl hemen bilcümle üdeba bu işe iltifat etmişlerse, bundan sonra da aynı yoldan yürünecek. Onun için ahlafa hiz-

met olsun diye, Selami İzzet'le düşündük, bir adaptasyon lügatçesi yazmaya karar verdik. Bu lügatçenin bir kısmını aşağıya derç ediyorum:

Fransızca romanda otomobilin hızla gittiği herhangi bir asfalt yol Türkçe romana Suadiye yolu yahut Maslak yolu diye geçmek mecburiyetindedir. Zira bunlardan başka asfalt yolumuz yoktur.

Amerikalı zengin – Mısırlı veya Suriyeli.

Aix – Les – Bains – Yalova veya Bursa.

Evian – Tuzla.

Dauville – Florya.

Düello – Kavga veya avda kazaen vurulmak. Sonra bir suret-i münasebede örtbas etme...

Papaza günah çıkartmak – Şeyh efendiye dert yanmak. İhtiyar bir aile dostuna da olabilir.

Müstemlekeye giden bedbaht âşık – Vilayet-i Şarkiye'ye giden bedbaht âşık.

1870 Prusya-Fransa muharebesi – Balkan muharebesi.

Şato – Taşralı bir zenginin kasaba haricindeki konağı.

Opera, operet ve bütün tiyatrolar – Darülbedayi yahut kırk yılda bir İstanbul'a gelen bir Fransız trupu.

At cambazı – Buna bir Fransız romanında rastlanır. – Türkçe romanın behemehal Ben Amar'ın İstanbul'a gelişine uydurulması.

Gaskonyalı – Ercüment Ekrem Bey'in icat-gerdesi olan Meşhedi.

Hasis – Yahudi.

Kuyumcu – Ermeni.

Garson – Rum.

Parasız ve fakir memur – Aynen ipkası.

Bir milyon İngiliz lirası – On bin türk lirası.

Milyarder – Elli bin lirası olan adam.

Yat – Kotra.

Kotra – Sandal.

Sakallı genç talebe – Favorili züppe.

Cartier – Latin – Darülfünun'un orada bulunması sebebiyle Beyazıt.

Etoile Meydanı – Taksim Meydanı.

Herhangi bir park – Gülhane.

Boulogne Ormanı – Hürriyet-i Ebediye Tepesi.

Avrupa'daki herhangi bir şehir harici gazinosu – Yat kulüp.

Cote d'Azur – Kalamış.

Otomobille uzun bir seyran – Bentlerden öteye gidemezsiniz. Kahramanı trene bindirin.

Kur yapılan herhangi bir köy – Polonez veya Yakacık.

Eserini bir milyona satan ressam yahut bir tiyatro piyesi yazıp şato alan muharrir – İşte bunun mukabili yoktur. Apışıp kalırsınız, muharrir haleflerim!

Akşam, 14 Temmuz 1932

Dünya Güzeli Keriman Halis Hanım'ın Tahlili

1932 Türkiye güzellik kraliçesi Keriman Halis Hanım'ın dünya güzeli seçildiğini dünkü gazetelerde memnuniyetle okuduk.

Demek ki Bürhan Cahit Bey'in tahmini doğru çıkmadı. Zira Keriman Hanım Avrupa seyahatine giderken, muhterem üstat, bu güzel kızın Garp'ta menfi tesir bırakacağını söylüyordu. – İsabet vaki olmadı.

Bilakis, Lüsiyen Abdülhak Hamit Hanım, Hikmet Feridun, daha birkaç kalem sahibi ve ben, yazılarımızda, Keriman Hanım'ı pek beğendiğimizden uzun uzadıya bahsetmiştik. Hak kazandık.

Lüsiyen Hanım, 1932 kraliçesinin nasıl tezatlar mecmaı olduğunu ne iyi anlatıyordu. Filhakika, bu genç kızda dikkati en fazla celp eden cihet budur. Bilmem, dağlık yerlerde çok gezdiniz mi? Şayet gezdinizse, bir noktaya gelir gelmez, tam orada, bıçakla kesilir gibi, hava-yı nesimi havzasının değiştiğini fark edersiniz. Demin sert ve soğuk bir hava tabakası içindeydiniz; şimdi, ılık ve kekik kokulu bir hava tabakası içine girmişsinizdir. Aynı tahassüs Kadıköy vapuru iskeleden kalkar kalkmaz olur. Köprünün boğucu havasından denizin serin havasına girersiniz.

İşte Keriman Hanım'ın umumiyetle bıraktığı en bariz tesir budur. Dururken, rakit bir su gibi, sakin bir hali var. Kendisine hitap ediyorsunuz, konuşmaya başlayınca, siyah gözlerinde, beyaz dişlerinde, tebessüm eden mat tenli yanaklarında hareketli bir pırıltı meydana geliyor. Ebediyen kımıldamayacak, konuşmayıp gülmeyecek sanılan bir[1] Sphynx, sanki harekete gelmiş, konuşmuş ve gülmüştür. Bu hal insanı, gayriihtiyari, hayrete düşürüyor; en vurdumduymaz alakaları bile celp ediyor.

Türk dünya güzeli, başkaca da, tezatların mecmaı olması noktasından dikkate şayandır. O, sanki Asya ile Avrupa'nın hülasasıdır. Güzellik müsabakasını takip eden gün zarfında da yazdığım gibi, Keriman Halis Hanım'ın şahsında, *Dian[a]* isimli kadim ve çalak ilahın ince ve zarif vücut hututunun mükemmeliyetini, aynı zamanda, Kırgız, Özbek, Türkmen dilberlerinin azıcık kısık gözkapaklı çehresini bulmak mümkündür. Keriman Hanım Asya ırklarının dümdüz kıllı olması lazım gelen simsiyah saçlarında, Avrupa ırklarının dalga dalga ve lüle lüle kıvırcıklarını taşıyor. Cepheden bakınca yüz hututu, gene

1. Isfenks, kadim Mısır'daki Ebülhevi isimli ve ebediyeti, esrarı temsil eden meşhur heykeldir. (Yazarın notu.)

Asyalılara mahsus toparlacık kıvrıklıklar arz ediyor; yandan bakın: Zarif çizilmiş keskinlikler...

Hülasa, hep zıtlıkların mecmaı...

Tabii, değil mi: Keriman Hanım, İstanbul kızıdır. İstanbul ise, asırlardır ırkların tesalüp ettiği şehir ve nihayet, Asya ile Avrupa'yı birleştiren yegâne şehir!

Şehrimizin böyle güzel bir insan enmuzeci vermesi hiç de hayret edilecek bir şey değildir.

Zarfta dünya birincisi gelebildik; mazrufta da geri kalmamaya uğraşalım. Marifet orada... Milletin koltuklarını kabartacak şey, asıl mazruftur.

Akşam, 2 Ağustos 1932

Düz Çizgiden İllallah!

Etrafınızı saran eşyayı teker teker muayeneden geçirin: Tabiattaki bütün çizgiler eğridir. Yani, hendesede hatt-ı münhani denilen nevidendir... Ufuk mu düz? Dünyanın yuvarlak olduğunu unutuyorsunuz! Ufuk, o muazzam dairenin bir kısmıdır ve esasen onu çizgi şeklinde görmemiz dimağımızın bir fantezisidir!

Bir mimarın ağzından şunu işittim: Doksan derecelik zaviye, tabiatte mevcut değildir. Bunu insan dimağı yaratmıştır.

Şu fütürist ve kübik cereyanların zuhurundan evvel, resmin, heykeltıraşlığın, mimarlığın, hatta edebiyatın ve dolayısıyla moda cereyanlarının kullandığı asıl unsur, münhani, çarpık çizgiydi. Tablolarda esasen tabiat kopya edilir, onda görülen eğrilikler tespit edilirdi. Heykellerde aynı kaide cariydi. Mimarlıkta bile, az istisnalarla, mün-

hani revaçtaydı. Mesela gotik olsun ve Şark milletlerinin âsârı olsun, baştan başa eğri büğrü hatların muhassalasıdır. Düz çizgiyi en fazla kullanan Eski Yunan mimarisinde bile, bütün tezyinat ve teferruat yani gözü dinlendirecek, oyalayacak kısımlar çarpık hatlarladır. Hoş, Yunani zevk, tabiatperest olduğu için, umumiyetle tabiattaki çarpıklığın tesirindeydi.

Yeni cereyanların zuhurundan evvel, edebiyat da, düpedüz, girintisiz, çıkıntısız olarak, sadede girmez; girizgâhlar, ivicaclar kullanırdı. Şimdi, o uzun uzun dibaceler, üç buçuk sütunluk girdili çıktılı, dolambaçlı makaleler kalmadı. Hikâyeni, maksadını en kısa yoldan, söyle, bitir. (Gene, "hatt-ı müstakim, bir noktadan öbür noktaya en kısa yoldur!" düsturu.) Demek ki, düz çizgi, edebiyatta da hâkim!

Moda işlerinde de keza. Eski kılıklar, tenteneli, kat kat, katmer katmer, süslü püslüydü. Göğsünün, kalçasının çıkıntısı olan kadın, sakallı, bıyıklı, çatık kaşlı erkek makbuldü. Vücutlarda ve yüzlerde bile suni tesirini gösteriyor: Vücudunun düzgün hattını muhafaza etmek gayreti... Değil sakal, bıyık bile bırakmamak, lüle lüle canım saçları düpedüz taramak kaygısı...

Vapurlar, otomobiller, lokomotifler, sokaklar, evler, mobilyalar, tablolar, heykeller, kılıklar, hülasa, insanlar tarafından yapılan her şey, artık, düz hatlarla yapılmaya başlandı. Ve bu tabiat ile cemiyetin mahsulleri arasında belli başlı bir tezat teşkil ediyor... Asrımızın insanları, evvela, iktisadi bir endişe ile, en kısa en kolay en ucuzdur diye "düz"e rağbet ettiler. Sonra makineyi icat edip muvaffakiyetle iletmelerinden mağrur olup, bütün hayatlarını hendesiyete uydurmaya kalkıştılar. Hülasa, "daire-i vesveseye" düştüler...

Fakat her şeyin düz hatla yapılmaya başlanması, bana olduğu gibi, size de gına vermiyor mu? Hatt-ı müs-

takimle yapılabilinen muntazam şekiller o derece mahdut ve mukannendir ki, bunu, birkaç tahsil senesinde çocuklara, diğer malumat meyanında öğretiverirler. İşte şimdi bedii kısmı da dahil bütün muhitimizi bu hattı müstakimlerin mahdudiyeti içine sokmak istiyoruz.

Tabiatın tenevvüü, güzelliği hattı münhani unsurunun layetenahiliğine istinat etmesindedir. Denebilir ki, eski sanat mektepleri de, bu uçsuz bucaksız tenevvülü çarpık hattan istifade ettikleri için, asırlarca payidar olmuşlar, bıktırmamış, usandırmamışlardır. Onları hâlâ da beğeniyoruz.

Şimdiki devrin hattı müstakimli eserlerinden ise – dün bir, bugün iki– gına getirdik. Zira düz çizgiyle tenevvü olmuyor. Hayatımızdaki hendesiliğin yeknesaklığı içinde gık dedik.

Beşeriyet "istikameti", yalnız ahlak cihetinde kullansa da, eserlerinde düzden çarpık çizgiye dönse, iyi olacak...

Akşam, 22 Mayıs 1933

"İnsanlık İlerledi"

Senelerden beri, ekseriya, kalabalık matbaa odalarında çalıştım... Ben yazı yazarken, mürettipler girip çıkarlar... Şikâyetçi kariler, bir muharririmize yüksek sesle dertlerini anlatır... Yahut masanın üstünü yumruklayan heyecanlı bir bediiyatçı tiyatronun sinema rekabetiyle asla mahvolamayacağını ispata uğraşır... Öte masada yazı yazan bir arkadaş, seslenir:

— Yahu! Kellogg misakı hangi sene imzalanmıştı?

Ben, bu sırada, belki de şu satırları yazmaktayım:

"Genç kız, gözlerinden yaşlar akarak, kapıyı açtı...

İçeri girdi... Sevdiği erkeğin bir hırsız ve bir katil olmadığını anlamıştı..."

Belki başkası olsa, bu gürültü ve bu birbirine uymayan sözler, hareketler, çalışmasına mani olurdu. Fakat benim için bilakis, bütün bunlar mevzu bulma ve daha iyi çalışma vesilesi oluyor.

Haykırılan bir kelime, rüzgârın önüne düşmüş bir tohum taneciğinin toprağa düşüşü gibi, beynimin içine giriyor ve orada bir mevzu filizleniyor.

Filhakika, gazete idarehaneleri, her hayat safhasının mostralığı gibidir. Buraya biz de temessül ederek, bir gün altı aylık saç buklelerinden, ertesi gün bir İngiliz siyasacısının nutkundan, daha ertesi gün bir imla kaidesinden bahsetmek imkân ve cesaretini kendimizde buluyoruz.

...

Demin, önümde su basmış Edirne'nin resimleri vardı. Evler, yarı bellerine kadar suya gömülmüş vaziyette ne perişan manzara arz ediyorlar.

Evvela bunu bizim memleketteki teknik iptidailiğine atfederek sinirlenecek gibi oldum. Sonra, aklıma, Fransız gazetelerinde kaç kere gördüğüm fotoğraflar geldi: Sen nehri taşmış... Paris, sular içinde...

Bu hal, yalnız şehirlerde değil... Dünyanın can alacak istihsal merkezlerinde de aynı hal. Bir yıl, tarlaları su basıyor, öteki yıl, büyük bir kuraklık...

Bunun üzerine, boynumuzu büküyoruz, "Tabii afetler..." diyoruz.

Birdenbire eski Mısırlıları hatırladım: Nil'in fazla gelen suyunu, havuz haline soktukları bir gölde biriktirmek ve eksik geldiği seneler tarlalara boşaltmak üzere tertibat almışlar...

Bu sırada, odada münakaşa eden arkadaşlardan biri "İnsanlık ilerledi" diye bir davasını ispata uğraşıyordu.

Bu tesadüfün garipliği ile düşüncemi daha işlettim:

Bir nazariyeci, "İnsanlığın ilerlemesi, efradının hal ve istikbalini emniyet altına almasıyla ölçülür!" diye yazmıştı da, bu söz okuyunca bana pek mülayim görünmüştü.

Beş-on bin yıl evvelki Mısırlı olsun, beş-on asır evvelki ecdat olsun, fertlerinin hal ve istikbalini herhalde bizim içinde bulunduğumuz şu 20. asır cemiyetinden daha âlâ düşünüyorlar.

Ulaşılan bir içtimai servet ve derece seviyesi nesiller ve nesillerce sarsılmazmış. Herif, kendi halini ve istikbalini temin ettikten başka, –vakıf diye bir usul çıkarmış– yetmiş yedi göbek oğullarının da ekmek parasını sağlama bağlamış...

Ben ki –elim ayağım tutuyor, çalışma kabiliyetim var– değil ihtiyarlığımdan, gelecek senemden emin değilim... 20. asrın kuruluş tarzı, milyonerlerin oğulları şöyle dursun, kendilerine bile "oh" dedirtmiyor: Bir esham düşüşü... Bir rakip... Bir buhran... tamamdır!

Gel de "İnsanlık ilerledi" de!

Arkadaşıma cevap verecektim... Fakat kulaklarını tıkamış; kim bilir ne okuyor...

Haber Akşam Postası,
31 İkincikanun [Ocak] 1935

Çağların Peşinde

Eskiden ne iyi, etliye sütlüye karışmazdım. Dünya yerinden oynasa, kıyametler kopsa, gene ben gazetede romanımı, hikâyemi, fıkramı yazar, çeker giderdim... Fıkralarımda da işi aşağıdan alırdım. Ufkumu ne kadar genişletsem, gene belediye hudutları haricine çıktığım pek vaki olmazdı.

Asıl uğraştığım, hafif mevzulardı. Beynimin dehliz-

lerinde taze kadınlar, genç erkekler, tebessüm yüzleriyle dolaşırdı. Birbirlerine oyunlar oynarlardı. En fazla üzerlerinde durduğum simalar, gül yahut manolya tenli, karanfil dudaklı, sümbül saçlı kadınlardı.

Şimdi nasıl oldu bilmiyorum, değiştim... İşte bugün, Yunan hadiseleriyle o kadar alakadarım ki, beynim, köprü başına gelmiş inatçı bir katır gibi, katiyen o mevzunun hudutları dışına çıkmak istemiyor. Ağır bahisler sahilinden sathiyat sahiline geçmek istemiyor.

Yukarıda anlattığım o serapa çiçek kadın yüzlerinin yerinde, hayalimi, Venizelos'un sakalı, Kondilis'in abus suratı işgal ediyor... Güzel kokulu buduarlar yerine, üzerinden duman ve alev sütunları yükselen Averof...

Bu alaka neden?

Zannedersem, şundan: Her çağ, öyle bir maden ki, başka başka mıknatıslara kapılıyor. Mesela, çocukken sabahtan akşama kadar futbol oynardım da, annem, büyükannem "Nasıl bıkmıyorsun!" derlerdi.

— Bıkmak mı? diye cevap verirdim. Ne münasebet? Bundan bıkılır mı imiş? Siz, alışmamışsınız da onun için zevk duymuyorsunuz. Halbuki ben, ihtiyarlasam bile, çocuklarımı, torunlarımı karşıma alarak, tek kale top oynayacağım... Görürsünüz...

Hem bu laflara, hem de "görürsünüz" sözüne yetmişlik büyük annem hazin hazin gülümserdi. Fakat ben, söylediklerimde samimiydim.

Bazı insanlar vardır: Her yaşta aynıdırlar. Yarım asır yaşadıkları halde, hâlâ mektepli âşık rolünü oynarlar. Ben, onlar gibi olmamakla, çağ çağ değişmekle bahtiyarım.

Gerçi, bu değişmeler, bazen de yazılarımda garip tezahürler gösteriyor. Mesela, bir kariim, bana şöyle bir mektup yazmış:

"Senelerden beri romanlarınızı takip ederim... En sadık okuyucularınızdanım... İlk eserlerinizde, erkek kahra-

man yirmi beş yaşlarındaydı... Şimdi ise, şakakları hafifçe ağarmış erkeklere delikanlı diyorsunuz..."

Bu da komik tarafı!

Haber Akşam Postası, 5 Mart 1935

Aşk! İnsanı Yükselten Aşk...

Bir roman mevzusu hazırladığım için, geçen sabah, gazetedeki gündelik işlerimi arkadaşlarımın başına sardım. Müsaadelerini alarak, dolaşmaya çıktım.

Tabiatı güzel bir yerde dolaştığım sırada beynim daha iyi işler. Ayaklarım, beni Gülhane Parkı'na doğru sürükledi.

Burasının manzarasını, sabahleyin görmemiştim. Meğer hazinliği içinde ne harikuladeymiş. Akşamki haline hiç de benzemiyor. Öğleden sonraları, park, ekseriya, her yerde rastlanan alelade tip insanlarla doludur. Fakat bu saatte buranın ziyaretçileri pek seyrekti ve bana pek manidar göründüler... Ağaçlıkların derece derece yeşilliği altında tek tük gezenler ve oturanlar çalışma hayatının değirmenine koşulmak isteyip de koşulamayan işsizlerle bu değirmene koşulmak mecburiyetinde olmayanlar...

Ta buruna kadar yürüdüm... Sırayla dizilen kanepelerden birine gelişigüzel oturdum.

Mevzum tarihî bir roman olduğu için, ne kadar olduğunu tayin edemeyeceğim bir zaman zarfında, bu saray bahçesini, sarıklı yeniçerilerle, sipahilerle, kalyoncularla, iç ağalarıyla doluymuş gibi tasavvur ettim. Hayalim, hep onlarla uğraştı.

Sonra, göklerden yere iner gibi, tasavvur âleminden hakikate döndüm. Parkın şimdiki halkı arasında kaldım.

Etrafıma baktığım vakti, bir yanımda bir kadın erkek çiftin, öte yanımda ise, tek başına oturan bir delikanlının bulunduğunu gördüm.

Onlar da, benim gibi, kendi kâinatları içindeler... kendilerinden başkasıyla meşgul bile değiller... Sevişen çift, çifte kumrular gibi birbirine sokulmuş; mırıldanarak konuşuyor. Tek adam ise –halinden anlıyorum ve bütün macerasını bana anlatmış gibi eminim ki– bir âşıktır... Sevgilisine erişemeyen bir âşık...

Belki, tarihî bir romanın içinden yeni dönmüş olduğum için romantikleşiyorum:

"Asıl aşk onunki!" diye düşünüyorum...

Bakışları, duruşu, düşünüşü, hep bunu anlatıyor... Cinsi munkariz olmuş bir mahluk diyebileceğim bir aşkı benliğinde taşıyor.

Garplıların platonik adını verdikleri bir aşk... Yahut sadece hedefi olmayan bir his...

Süleyman Nazif'in:

Gel ey vürudunu bir ömriçinde beklediğim!
Bir aşina-yı hayaliye ihtiyacım var!

Ve Nedim'in:

Yok bu şehir içinde senin vasf ettiğin dilber, Nedim!
Bir peri-peyker görünmüş bir hayal olmuş sana!

diye vasfettikleri duygu... İnsan ruhunu, bir aleve maruz kalmış maden gibi bütün mikroplarından temizleyip saflaştıran aşk... Evet doğru: Eğer bu ruhlar halis maden değil de tenekeyse, onları eriten, kalaylarını akıtan, insanları verem eden, tereddi ettiren alev...

Öyle bir alev ki, gençlerin yüreklerinde fevkaladelikler yaratmaya mahsus bir faaliyet makinesinin islimini

tutturur... Onları şair eder, âlim yapar, ihtirasın yükselteceği bütün basamakları çıkarır.

İşte, yanımdaki gencin halini uzaktan uzağa tetkik ederken, kendisinde, bütün bu kaynamaları sezer gibi oldum... şimdi içinde yaşadığı hisler, onu tırtılın kanatlanıp kelebek oluşu gibi, bir haletten başka bir halete geçiyordu.

Sonra, öte yanımdaki çifte baktım. Bunlar da ateşli! Fakat o alevli aşkın yanında, kor dolu bir saç mangala benziyorlar. İhtimal ki içinde mercimek olan bir tenceresi kaynatıyorlar...

Bir 18. asır şairi gibi bunları, ötekinin yanında bayağı buldum...

Ve yerimden kalktım... Yalnız başına oturup bir şahin gibi ufuklara bakan gencin bir münasebetsizlik ederek –mesela cebinden bir avuç kabak çekirdeği çıkararak yemeğe başlamasını görmemek ve– tasavvurlarımı bozmamak için oradan uzaklaştım.

Haber Akşam Postası, 30 Ağustos 1935

Dünyanın Sahipleri İnsanlar Değildir!

İnsan denilen mahluk, dünya yüzündeki bütün büyük ziruhları mahvetti. En kuvvetli sanılan, aslan, kaplan değil miydi? Onlar en aciz hayvanlar menzilesine indi. Sirklerde çoluk çocuk kepazesi oluyorlar.

Geçenlerde bir ilmî tetkik okudum. Hayvan nevilerinin kaybolmasından bahsediyordu. "Bunlar, Darwin'in zannı gibi kendiliklerinden, yani, tabii ömürlerini tüketerek ölüyor değillerdir!" diyordu. "Bir hayvan nevinin kaybolmasına, daha ziyade haricî sebepler müessir oluyor. Mesela şu son asrın içinde birkaç eşit mahlukun izi, sırf insanlar sebebiyle, küreiarzdan silinmiştir."

İnsan, büyük hayvanları kolaylıkla yendi. Küçükleri mağlup etmek daha müşkül oldu. Fakat maşallah 20. asır medeniyeti onları da haklıyor: Avrupa'da bit, pire, tahtakurusu, karasinek, sivrisinek ve emsali, yok denecek derecede azaldı. Bunlar şimdilik Şark milletlerinin müzaheret ve himayesindedir. Şüphesiz, mikroplar, dünyayı, daha şimdilik, –insanla müştereken ve hisse-i şayialı olarak– tasarruflarında bulunduruyorlar. Fakat katakullici olan Âdemoğlu, onların başına er geç külahı giydirecektir... Çünkü mikroskoplar vasıtasıyla iyice istikşaf ve casusluklar yapıldı, birkaç meydan muharebesi kazanıldı. Mikropların arasına, müstemleke siyasetiyle, nifaklar katıldı. Onları kısmen birbirine kırdırabiliyoruz.

Evet, dünyanın üzerinde yegâne efendi olmamız handiyesedir... Ve şüphesiz, beyaz ve sarı ırklar, bu hususta, birbirine rakiptirler... Allahuâlem, bu mazhariyet sarı ırka nasip olacak... Beyazlar, Amerika'daki kırmızı adamları nasıl kırıp tüketti ise, sarıların cümle cihanı bir şeye benzetmeleri beklenir...

Fakat onlar?

Dünya sarılara mı kalacak?

Bundan da şüphe edilir... Hata, ben kendi hesabıma, dünyanın benibeşere kalacağından da pek emin değilim. O, ziruhları mağlup etti. Yerin altında sakin, sessiz yaşayan maden milletinin, havalarda avare uçuşan gazların şahsiyetine metelik bile vermedi. Fakat asıl bu gayri ziruhlar, en büyük düşmanımızdır. Zira biliyoruz: Sönmüş yıldızlarda da nihai zafere onlar ulaşmışlardır. Kimseyi sağ koymayarak...

İnsanlar, ehemmiyet vermedikleri bu cansız maddeleri yerin dibindeki Yemliha uykusundan uyandırdı. Demirden, bakırdan, nikelden, kromdan, kömürden, velhasıl hepsinden birer makine, birer alet, bir silah yaptılar.

Ve onlar, hayat bularak, harplerde bizleri öldürdüler. Sulhlarda işlerimizi alarak, bizi kendi şehirlerimizin sokaklarında işsiz güçsüz bıraktılar. İşlerimizi onlar gördüler ve görmektedirler...

Bizi vuran, öldüren kurşunlar, gazlar...

Bizim lokmamızı alan fabrikalar, aletler...

Dünyanın efendileri onlardır...

Bir umumi harp... Fennin biraz daha terakkisi..

Olacak, hepsi olacak: Makineler, yollarda dolaşacak, fikirleri toplayacak, sonra otomatik bir tarzda, bunlar, şeritlere çekilecek ve intişar edecek... Yalnız kol işçisine paydos değil, fikir işçisine de yol verilecek. Ne gazeteci, ne muharrir, ne musikişinas, ne tiyatro müellifi, ne doktor, ne avukat... Bütün bu işleri makineler görecek...

Bari makineleri kendi şehirlerinde bıraksak, kendileri istihsal ettikleri gibi istihlak de etseler... Çünkü gayri ziruhlar nasıl olsa bizim medeniyetimizi zapt etti... Ve biz insanlar, başka bir diyara göçsek, orada, makinelerin şerrinden uzak, mütevazı ve yeni bir hayat kurmaya çalışsak...

Haber Akşam Postası, 20 Mart 1937

Beşinci Efendiden Allah Korusun!

Şimdiye kadar şu dünyaya dört efendi geldi. Allah beşincisinden saklasın. O da beşiğinde türlü ihtimamla beslenip büyüyor. İdareyi eline aldığı gün, hepimiz tamamız... Tekmil ziruhlar ***kün fe yekün***!

Birinci efendinin adı "canavar"dı. Yani aslanlar, kaplanlar, filler, mamutlar; nesli şimdi munkariz olmuş, fakat vücutlarını Çin kâselerinden, İran nakışlarından, Hint

masallarından ve Garp ulemasından öğrendiğimiz ejderler, yırtıcı kuşlar, ilh...

Zavallı insan, oyuklara, kovuklara kaçtı; ağaç tepelerine tırmandı; göller üstünde barınaklar yaptı. Kendinden daha kuvvetli, daha iri olan bu canavarlardan, dünyanın bu dört ayaklı yahut koca kanatlı ve yırtıcı pençeli ilk efendilerinden korunmak için çareler aradı.

Çareyi de bilhassa toplulukta buldu.

Halbuki galiba, beşer cemiyetinin bünyesi o derece sıkışık yaşamaya müsait değil. En makul kurulumuz hâlâ ailedir. Şehircilik mütehassısları serpik seyrek oturmamızı tavsiye ediyorlar. Amele yığını, başıbozuk kalabalığı bir araya geldi mi, haydi bakalım, tarihte taun, kolera, tifo, dizanteri... Diğer türlü salgın hastalıklar...

Böylelikle insan, şu yırtıcı büyük hayvanların elinden dünyanın efendiliğini teşkilat ve topluluk sayesinde koparıp alayım derken, mikropların pençesine düştü.

Liliput hikâyesinde olduğu gibi: Devler esaretinden cüceler esaretine!

Canavarlar, hemcinslerimizi ele geçirdikçe, teker teker, üçer beşer pençeliyordu. Bir veba salgını, yüz binleri kopardı götürdü.

Beterin beteri!

Rusya'nın nüfusu, Napolyon muharebeleri esnasında on beş-yirmi milyon kadarmış. Bir asır içinde yedisekiz misli yükseldi. Bu bir tek misaldir. Artışlar her yerde ve bütün dünyada ona yakın nispetlerde kaydedildi.

Mikrobun, o yaman minimini düşmanın ne olduğu öğrenilmişti. Aşılar keşfedilmişti. Dünya tarihinde insan belki de ilk defa olarak "eşref-i mahlukat" haline geliyordu.

Küreiarzın üçüncü efendisi, beşeriyet, acaba kıyamete kadar mevcudat üzerindeki bu üstünlüğünü muhafaza edebilecek miydi? Nitekim işte mucizeler yaratı-

yor. Makine ardından makine! Kendi işlerini madenlere, kimyevi maddelere ve ecsamın aksülamel kuvvetlerine gördürüyor! Ne akıllı, maşallah! Yan gelip oturacak! Her hizmeti tıkır tıkır. Perili tılsımlı masalların sırrına erdi!

Bazı hanedanlara, galebelerden sonra rehavet gelir, tembellik çöker; işlerini maiyetine bırakırlar. Ve gitgide tevabi bütün vazifeleri benimseyerek asıl sülaleyi alaşağı eder.

Onun gibi, işte beşeriyet de dördüncü bir dünya efendisinin kendisine halef olduğunu maalesef gördü:

Madenler...

Fabrika... ve sanayi hayatının iktisat kaideleri (sosyalizm, faşizm dahil); tank tayyare, dretnot ve bunların bizim arzumuz haricinde doğurdukları şu son harpler... İşte bunlar hep, eskiden hizmetkârlarımız olan, şimdi ise idareleri irademizden çıkan maden milletinin dünya hâkimiyeti tezahürleridir.

O tekinsizleri uyudukları toprak altından uyandırdık. Öldürücü alet halini aldılar. Canavarlardan, mikroplardan da yamanmışlar... Belki de robotlaşıp bizim ukalalığımıza bile artık tahammül edemeyecekler...

Ve beşiğinde, sımsıkı kundaklanmış, sarılmış, bir beşinci dünya efendisi sırasını bekliyor: Gaz... Onun da günü gelirse; dadısını, bekçisini dinlemez meydana çıkarsa... Herhalde en sonuncu efendi o olacaktır. Kaoslar saltanatı ebedî olarak kurulacaktır: Boşluklar, hiçlikler ve yokluklar saltanatı!

Akşam, 14 Mayıs 1941

— Fevkalade bir kitaptır... Oku!

— Neye dair?

— Bir seyahatname: Afrika'da Asya adalarında dolaşmalar... İnsan bizzat gezmiş gibi oluyor.

— Öyleyse bırak, azizim! Okumayayım...

— Niçin seyahatnameyi sevmez misin?

— Bilakis, seyahati de, seyahatnameyi de pek severim, dedim. Esasen, öteden beri bu iptidai memleketleri gezmek emelimdir. Ancak seyahat zevki oralarda kalmıştır sanıyorum.

— Allah Allah! Sebep?

İzah ettim:

Geçen gün muhterem meslektaşım M. Turhan Tan da yazıyordu: Eski devirdeki seyahatlerin zevki bambaşkaymış. Bir insan memleketinden dışarı çıkınca kendi diyarında olmayan şeyler görür, dağarcığında birtakım hatıralarla, menkıbelerle avdet edermiş.

Şimdiyse bir ecnebi için her yerde aynı tip otel, aynı tip bar, aynı bulvar, lokantalarda aynı broç çorbası, aynı kotlet pane... Ufak tefek teferruat değişiyor... Fakat bu teferruat da bazı seyahatler yapmış olanlar için zaten malum olduğundan, bir miktar gezenlerin nazarında seyahat efsanevi cazibesini kaybediyor.

Ah o eski devir ki, mesela Çin-Japon Harbi buralarda malum olmayacaktı ancak Uzakşark'a vardığınız vakit oradaki dalaverelerden haberdar olacaktınız...

Zevk meçhuldedir; meçhulün hayalindedir. İnsanların yabancı kadınlara karşı alakası da, bilmediklerine karşı inhimaklerinden ileri gelmez mi?

İşte tarif ettiğim o "medeni yeknesaklığın" Afrika'da ve Asya adalarında mevcut olmadığını sandığım için oralara gitmeyi öteden beri isterim.

... Bunları anlattıktan sonra, arkadaşıma:

— Senin şu seyahatname, merakımın bikrini bozmasın, kuzum! dedim.

— Demek ki sence bazı hususlarda cehaletin de bir zevki var? diye sordu.

— A... Elbette... Mehtabın esirî bir âlem değil de güneş ziyasına ayna vazifesini gören arık bir kayalık olduğunu öğrendikten sonra şiirin ve hayalin elbette zevki kaçmıştır, dedim.

Bilmek, ne güzel tahayyülleri allak bullak ediyor: Çocukken sanırdım ki, ağaçlar asabileşip sallandıkları için rüzgârı çıkaran bir yelpaze rolünü oynuyorlar... Başka biri anlattı: "Buz nedir?" sualine "Su kurusu"; "Gök nedir?" sualine de "Yerin tavanı" demiş. Bense gök'e geceleyin bir perde örtülüyor ve bu perde delikli olduğu için –yıldızların deliğinden– gündüz ziyası görünüyor sanırdım. Bir ahiretliğimiz tahtaların çatlamasını, aralıklara gizlenen cinlerin gürültüsü zannederdi. Bütün eski insanlar, şimdi kupkuru birtakım tariflerle hallediverdiğimiz basit hadiseleri koskoca edebiyatlara ve diğer ince sanatlara istinatgâh olarak efsaneler halinde tasavvur etmişlerdir.

Eğer hayattan hâlâ bir zevk duyuyorsak, eğer heyecanlanıyor, ümitleniyor, yeise kapılıyor, hülasa yaşıyorsak, bunu hâlâ elhamdülillah muhafaza ettiğimiz cehaletimize medyunuz... Yoksa her şeyi bütün yabisliğiyle bilseydik serapsız bir çöl ortasında kalmış gibi hayalsizlik, fantezisizlik, tenevvüsüzlük, manevi hareketsizlik içinde mahvolacaktık... Bilmemek ve sanmak! Ne güzel şey!

Akşam, 27 Nisan 1938

Renklerin, Hararetin ve Seslerin Çeşnisi

Yemeğin olduğu gibi, manzaranın da çeşnisi var: Kadıköy'den bakınız; İstanbul üzerinde güneş her akşam başka türlü gurup eder. İstanbul'dan bakınız; Bursa'nın üstündeki dağlar ve Adalar ya bütün vuzuhlarıyla, bir zücaciyet içinde görünür, ya sislerle tüllenir... Rutubet, hararet, tebahhurat, renkler, ziya huzmeleri... her biri oyununu oynar; öyle ki, iki insan birbirine nasıl benzemezse, iki akşam da, hatta her günün her anı da öylece yekdiğerinden ayrılır...

Bu fotoğraf ve sinema asrında ressamlık hâlâ sanatkârın görüşündeki enfüsiliğe değil, aynı zamanda beher mevzunun bu derece değişmesine medyundur! Bu çeşni tahavvüllerini zapt eden bir makine hâlâ icat olunmamıştır da ondan...

Bana kalırsa diğer aletlerimiz de iptidai... Birçok nüansları uzviyetlerimiz derecesinde ölçemiyorlar. Mesela bir bardak su alınız. Dört dereceye kadar buzda, kuyuda ve testide soğutunuz. Başka başka lezzette olduklarını – zaikanız kuvvetliyse– fark edersiniz. Testinin soğuması, elişi bir tentene kadar zarif, buzdolabınınki basmakalıp, mihanikidir... Bir köylü aradaki farkı sezmeyebilir... Fakat incelmiş bir zevk, aradaki çeşni tahavvülünü elbette, bütün vuzuhuyla görür!

Sesler de öyle... Hele sesler...

Kışın, tabiat yalnız yapraklarını dökmez; aynı zamanda susar. Gök gürlemez, kuşlar ötmez... Ara sıra kargaların gaklaması, rüzgârın ıslığı duyulur amma bunlar, mezar kaçkını seslerin tayfları gibidir...

Yazın kulaklarımıza bin bir sedanın bütün bolluğuyla çarpması sade pencereleri açtığımızdan dolayı değil-

dir... Şehrin orta yerinde oturuyor da kuşların, kuzuların ve böceklerin cıvıldaşıp meleyip vızıldadığını duyamıyorsanız bile, sokaktaki çocukların, satıcıların haykırışmalarında mevsimin sıcaklığını sezebilirsiniz! Kışın havası tahta gibidir, haykırmalar toklaşır, donar; yazınki madenîdir, tınlar; akisler duyulur... Şu öten vapur düdüğünü dinleyin: Kışın bu çeşnide miydi... Bunlar, ancak mevsimin tonlarıdır!

Hele Göztepe, Erenköy taraflarında temmuz, ağustos aylarında öğle sıcağında bir gölgelikte sığınmış otururken, kulağınıza, köşklerin birinde çalınan bir piyano ıskalası ulaşır. Bence, yazın en tipik seslerinden biri de budur...

Bunlar hep güzel şeyler; fakat her gülün dikeni olduğu gibi, yaz seslerinin de birkaç müziç hususiyeti var: Rüzgârın tepreşmediği gecelerde cibinliğinizin etrafında uğuldaşan sivrisinek vızıltısı... Gündüzün de karasinek konseri!

İşte, bunlar, bu yazının şaireliğini olduğu gibi, yazınkini de berbat ve perişan eder!

Akşam, 29 Mayıs 1938

Türkçemizde "Oturmak" Kelimesi

Hani biz, şu veya bu zümre ile latife ederiz a; bundan on dokuz sene evvel Bakü'de bulunduğum bir sırada Azeri dostlarım da İstanbullularla alay etmişlerdi:

— Siz hemmi zaman otursunuz!

— Biz her zaman oturur muyuz? Nasıl yani?

Ve şirin şiveleriyle saymışlardı:

"Falanca şehirde yaşıyorum" diyecek yerde "oturuyorum" dersiniz...

"Rahat oturmak" tabiri, "kimsenin sulh ve sükûnunu

ihlal etmemek" manasınadır; "rahat rahat oturmak" ise "kimse tarafından sulh ve sükûnu ihlal edilmeksizin mesut yaşamak" demektir. Keza, burada da yaşamanın nazarınızda oturmakla kaim olduğu görünüyor.

"Beraber oturmak" = "beraber yaşamak."

İki ahbaba rastlayınca gezmeye çıkacak yerde: "Gelin şurada oturalım."

Komşuda gece eğlencesine değil "oturma"ya gidersiniz. Bütün bu misaller zihniyetinizi gösteriyor.

Bir ziyafet çektiniz; en beğendiğimiz yemeğin adını sorduk: "Oturtma" imiş.

"Esaslı, sağlam" manasına "oturaklı" tabirini kullanırsınız.

Çocukken ilk rahatladığınız yerin adı: "Oturak." (İlmî tetkikte ayıp olmamakla beraber, gene "pardon!")

Ve şayet bu muhavere şimdi cereyan etseydi, Bakülü ahbaplarım şunu da ilave edeceklerdi:

İhtiyarlıktaki son rahatlama menziline de "mütekait" makamında "oturak" demek teşebbüsünde bulundunuz. – Hülasa en sevdiğiniz şeyin "oturmak" olduğu anlaşılıyor.

Her halde yaman bir tenkit! Hoş bir karikatürümüz!

Esasen hemen bütün ecnebilerin memleketimize gelir gelmez dikkatlerini ilk celp eden kahvehanelerimizdir. "Acayip! Niçin hiçbir iş görmeden yahut eğlence tertip etmeden burada sabahtan akşama kadar oturuyorsunuz?" diye sorarlar.

Modern gazinolarımızın da karakter itibarıyla bunlardan farkı yok.

Bir müdekkik de şöyle dedi idi:

— Kadınlarımızın yüzü güzel, vücutları tenasüpsüz: Kalçalar ziyadece gelişmiş, bacaklar çevikliğini kaybetmiş... Fazla oturmaktan!

Bir doktor da, hemşerilerimizde sık sık görüldüğü için adına "Türk hastalığı" dediği karaciğer illeti manzaraları karşısında, "Bu kadar ağır yemekler yediğinize göre, bari bu kadar oturmasanız," dedi.

Bütün bu levhaları bir araya toplayınca oturmaya ne düşkün olduğumuz anlaşılıyor. Bari iskemlelerimiz, koltuklarımız, kanepelerimiz, nakliye vasıtalarındaki karosörlerimiz rahat olsa... ne gezer? Hele İngilizlerinkiyle kıyas edin. Dünyanın en kazık gibi, en yorucu, en fensiz sandalyeleri, kanepeleri, karosörleri...

Cidden seferî olan ecdadın harikulade bir köşe minderi varmış, bari... Çubuğunu orada çekermiş... Garplı da "divan" diye bunu taklit etmiş... Dolambaçlı yoldan aldığımız bu divanları bile modern evlerimizde gidip görmeli: Kimi yarı yumru, kimi gacırtılı, kimi de heyhat tahtakurulu...

Bu kadar meraklı olduğumuz halde oturmayı da doğru dürüst bilmiyoruz... Hele o, bacaklarını ayırıp sakil sakil oturuşları hiç sormayın...

Türkçemiz, oturmaya fazla kıymet vermekle beraber, mekni dehasıyla şu tabiri de bulmuştur; bilhassa üzerine dikkati celp ederim:

"Biz otururken onlar ilerliyor!"

Binaenaleyh fazla oturmaya gelmez... Hacı gemisi gibi şapa otururuz!

Akşam, 10 Eylül 1940

Makinelerin Zekâsı

On yedi yaşında banka memuruydum. Sene başında –o zaman Fransız tabiriyle "ekstre" denilen– hesapları

yapmaktan yıldım. *Nombre*'ları bulmak için, milyonluk haneleri darp ve taksim etmek gerekiyordu. Kafam şişti. Sokak ortasında gelirsiz kalmak tehlikesine meydan okuyarak, sudan bir bahaneyle, istifayı bastım. Esasen o sıralar şairliğe de heveslendiğimden kara cümleye hiç katlanamaz olmuştum.

Geçen gün, bir ahbabı ziyaret maksadıyla bir bankaya gittim. Bizim zamanımızda mevcut olmayan hesap makinesinin kullanılış şeklini seyredişim –bu hatıranın da tesiriyle– bende bir tefelsüftür uyandırdı.

Evvela şöyle düşündüm:

— Makine, yalnız insandan kuvvetli olmakla kalmıyor; aynı zamanda daha da akıllı... Onun bizimkine üstün kaba kuvveti, daha mancınıklar devrinden beri meydana çıkmıştı. Şimdi zekâ faikiyeti de gözüküyor: Bu hesap makinesi, diğer nice nice prezisyon âletlerine kıyasla pek entipüften şey.[1] Halbuki bütün benibeşer arasında, üç haneli darpları yapabilen kabiliyetliler bile istisnanın istisnası sayılıyor... Bir İtalyan ocak süpürücüsü, apartmanların pencerelerini sayarak idman yapa yapa 948x317=?'nin cevabını verebilecek hale gelmiş. Ankara'da, bir Türk çoban da, bundan birkaç sene evvel aynı dirayeti gösterdiği için, marifetini para karşılığında âleme gösteriyormuş diye okumuştum. Fakat bu tarz kaç adam var? Üç kişi, beş kişi... Makineleri sorarsanız seri halinde. Hem de binleri değil, milyonları vuruşturup tokuşturuyorlar! "Makine insandan ne kadar kuvvetli ise, o kadar da zeki..." desek fazla mugalata olmaz...

1. Bir bayan bana mektup yazmış. Bu tabir sinirine dokunuyormuş. Bir daha kullanmamamı salık veriyor. Fakat rica ederim, şurada onun yerini hangi kelime tutar? Belki pestenkerani... Fakat muhakkak ki bu da aynı bayanın hoşuna gitmeyecektir. (Yazarın notu.)

Derhal aklıma, mukadder itirazlar geldi. Mesela:

— Ne saçma iddia... Unutuyorsun ki, insanın zekâsı müstakildir. Mebde biziz... Makine ise bizim yapımız! Bizim emir ve irademizde...

Gülünç itiraz doğrusu...

Bununla, mutfaktaki bütün yemekler alay eder...

"Hele bizi yeme de, yalnız senin değil, zürriyetinin de halini göreyim..." diyecekler elbette...

Bir yazı okumuştum. İnsanın, vücudundaki kireç, demir, kömür, ilh maddeleri noktasından hesaplıyordu. "Eşref-i mahlukat"ın zavallılığını yüzüne vuran bir hesap...

Ispanak, "Senin çelik iraden mideye indirdiğin benim demirim sayesindedir!" dese ne cevap veririz?

Ben kendi hesabıma itiraftan kaçınmam:

Balık ve et yediğim günler dimağımın işlemesi iki misline çıkar.

Keza cilt cilt eserler yazılmış, gıda şekliyle zekânın münasebetleri anlatılmıştır. Hatta milli tabahatla milli zekânın münasebeti...

Öyleyse, makineler hakkında bizlerin söylediğimizin aynını, kasap, bakkal ve sebzeci ile manav dükkânlarının sakinleri ileri sürseler, "Yahu," deseler, "ne saçma iddia... Unutuyorsun ki insanın zekâsı müstakil değildir... Mebde biziz... Âdemoğlu tepeden tırnağa bizim yapımızdır."

Pek mi hatalı olur?

Diğer bir mukadder itiraz:

— Amma bizim kabiliyetimiz!

Cevabı: Kedinin fareyi sezişinden, atın, tehlike karşısında kulak dikmesinden, çiçeğin zürriyet tohumunu taşıtmak için kelebeklere koku ulaştırıp usare ikram etmesinden daha mı üstün?

— Tabii yahu... Bizim ne teferruatlı faaliyetimiz var!

— Makinelerinki bizimkinden fazla...

"El işler alet öğünür" değil, "alet işler el öğünür!"

Bütün o "şunu yaptık, bunu becerdik!" diye medeniyet taslayışlarımız "makine zekâsı"nın mahsulleridir. Tezgâhların hesaplayışı, mikroskopların ve teleskopların görüşü, zelzele makinelerinin kulak verişi, uçakların atılganlığı, uçaksavarların müdafaası... Say sayabildiğin kadar: Telefonun şusu, tayyarenin busu, denizaltının osu...

— Fakat efendim... Bunlar bizim emir ve irademiz altında...

— Haydi bakalım, ey insan, bütün bu harekete gelen maddeler, gayri ziruhlar dünyasına, "Dur! Artık yaşama! Artık düşünme! Artık hareket etme!" emrini ver... Dinleyecekler mi? Onlar, daha şimdiden şu kürenin efendisidir... Kuvvetleriyle, zekâlarıyla, koşuyor, uçuyor, hesaplıyor, seziyor, düşünüyor ve bizleri kurdukları medeniyet içinde, açtıkları muharebelerde ancak ancak yardımcı ve maiyet olarak kullanıyorlar.

— İnsan olmasa demir bir şey yapamaz...

Söyledik ya:

Demirden ıspanak, ıspanaktan insan, insandan makine, bozulan makineden pas ve yine ıspanak hasıl oluyor. "Bu devridaimin bir halkasıyım!" diye öğünmek olur mu...

Muhakkak olan: Şu kürenin en kuvvetlisi, en zekici, en hâkimi bugünkü günde insan değil, makinedir.

— Canım, onun umumi bir hayat planı yok... Makineler birbirinden habersiz olarak çarpışıyor, işliyor...

— Gülerim: Sanki insanlığın planı, hedefi gayesi varmış gibi... Onda da bir kör dövüşüdür gitmiyor mu? Biz de tesadüflerin oyuncağı değil miyiz?

Akşam, 13 Şubat 1942

Aşağıki suali sorsam, galiba ekseriyet cevabı yanlış verecek:

— Bir istasyon bekleme odası farz ediniz. İçinde muhtelif seviyede insanlar oturup "vakit öldürmek" için uğraşıyor. Bunlardan ümmiler mi, yarı okumuşlar mı, münevverler mi daha çabuk sıkılır; çatlamaya, patlamaya başlar?

Eminim, "Evvela münevverlerin sabrı tükenir!" diyecekler çok olacaktır; amma, sanırım, yanlış hükmediyorlar. Benim tecrübem aksini gösterdi. Münevverlikle can sıkıntısı makûsen mütenasip.

Ümmi susuyor. Kafasını bir şeyle oyalamıyor: "Aman şu tren gelsin!" diye bekliyor. Başka bir mevzu onu işgal edemiyor. Yarı okumuş, çene çalarak, ara fasılalarda ofluyor, pofluyor. Bu vaziyette bedbaht olmayan biricik insan münevver. Münevverin de dimağında doğurmalar melekesine sahip olan fasilesi.

Tevfik Fikret şöyle diyor:

Bir örümcek götürür Hak'ka beni

Demek onu, yüzü duvara çevrilmiş bir cezalı çocuk gibi pis bir köşeye koysanız, orada salkım saçak asılı duran tozlu ağlara bakarak, kâinatın özüne kadar hayal kuvvetini uzatıverecek...

Ne mutlu bu derece derin, geniş ve yüksek deruni hayatı olana...

Fakat ekseriya o kadarına bile lüzum yok. Şu istasyon odasında insanların ve basit maddelerin zarflarıyla, zevahiriyle kendini oyalayabilmek bile mümkün...

Tecrübe edelim:

Karşıda oturan köylünün heybesinden çıkardığı

peynir... Hemen alakadar olabilirsiniz... Buna "küflü peynir" diyorlar... Orta Anadolu'da kilosu kırk kuruşa satılıyor... Halk seve seve yiyor... Tıpkı rokfor gibi... Fakat yağsız... Şayet biraz ıslah edilirse "Türk rokforu" halini alabilir...

İsterseniz, "Bana ne? Peynircilik mi edeceğim?" deyin.

Amma belli olmaz efendim, belki edersin... Şimdiye kadar kaç kalıba, kaç maddi ve manevi şekil ve şemaile girdin. Peynircilik de yapabilirsin...

— Mizacıma uygun değildir... Kârlı bile olsa, zevk duymam...

"İlahî" diye düşünmekte devam ediyorsunuz. "Yarınki mizacın, zevkin bugünkü müdür? Nitekim dünkü sen'in, bugünkü ile alakası var mı? İşte şurada, karşında altı tane kapalı kapı var... Bunlar, birdenbire açılsalar, içlerinden 1915, 1920, 1925, 30, 35, 40 tarihindeki sen'ler çıksa... Emin olabilirsin: Bunlar, belki şu peyniri yiyen köylü ile, şu avcı yelekli kasaba kabzımalıyla anlaşır, ahbap olurlar; kafadaş haline gelirler; fakat birbirleriyle asla... Seninle gene asla... Onun için, azizim, nafile yere, peynircilik seni ilgilendirmez sanma... Pekâlâ günün birinde onu da yaparsın... Gözünü aç, dikkatli bak... Fakat ne o? Herif, heybesini, torbasını topluyor... Yüzünde *Oh, çok şükür, kurtuldum!* gibi bir ifade var... Bir düdük de ötüyor... O da ne? Ha sahi tren geliyor! Gitmek için toparlanmak lazım... Adam, canım... Burası da pekâlâ iyiydi... Hoşça vakit geçiriyordum... Hatta belki şu altı kapıdan çıkan altı Ben'i işlesek gerçi fazla kübik, fakat o nispette de orijinal bir piyes mevzusu, hiç değilse bir hikâye, bir nuvel yazabiliriz..."

Kafanın bu tarzda işleyebilmesi de az çok mutlu...

İnsanın fennen müseccel beş hissi var. Altıncısını da arayıp dururlar. Mesela tartıyı sezme, adale vasıtasıyla

olduğundan, o da beşten gayri imiş. Güvercinlerde radyo anteni gibi uzaktan mevkiyi fark etme kabiliyeti varmış: postacılığı o sayede yaparlarmış. Karıncalarda yağmur yağacağını anlayarak yuvalarına kapanmak hasleti mevcut. Bunlar, bizim samia, basıra, lamise, samma, zaikamızdan hariç şeyler. Ne kadar çalışsak, karıncalaşamıyoruz, güvercinleşemiyoruz... Amma manevi çabalamalarla, idmanlarla, ümmilikten uzaklaşmakla, kafasını fanteziye jimnastik ettirmek suretiyle, insanoğlu, "hayal" diye bir meziyet sahibi olabiliyor. Bu da göz kadar, kulak kadar, burun, deri ve dil kadar ehemmiyetli; zevk veren, fayda veren bir şey... Belki de klasik beş hissin hepsinden daha hoş, daha mübarek...

Tatsız, tuzsuz bir dekor içinde görme, işitme, koklama ilh sizi oyalayamaz. Amma hayalin ankasına biner, karanlık kuyu diplerinden tabiatın yaratmadığı memleketler semalarında uçar, mesut olabilirsiniz...

Akşam, 14 Şubat 1942

Vatanperver Kedi

Sokakta bir ahbapla durmuş, konuşuyorduk. El kadar, minimini tekir bir kedi, bacaklarıma takıldı; sırtını kabartıp mırıldandı; yüzüme şirin şirin baktı. Yanaklarından kulağına doğru uzanan iki-üç uzun çizgi, gözlerine sürme çekilmiş tesirini veriyor; çehresini güzelleştiriyordu. Cazibesine kapıldım; bu yavruyu kucağıma alıp eve getirdim.

Birkaç aydır aynı çatı altında ömür sürüyoruz; aynı mukadderata tabiyiz. Belki de o benden hallicedir. Zira *Köpek! Sen benden âlâsın ki kürkün eskimek bilmez* dedikleri, kedi hakkında da varittir. Üstelik ne mutlu be-

nim Tekire ki, kasabım ciğer payını bizim yüz küsur kuruşluk etin yanına bedavadan atıyor...

Radyoyu açıp heyecanlandığım vakit o, sobanın önünde, lakayt, kıvrılmış uyuklamakta... Mısır'a Almanlar girememişmiş! Tunus'a Amerikalılar saldırmışmış! Vız geliyor... – Halbuki aynen insanlar gibi o da bu cemiyetin bütün akıbetleriyle ilgilidir.

"Ah! Şu haremağasının aklını bana yirmi dört saat ver de bir gececik rahat uyku uyuyayım!" diyen adam, mukadderata karşı bu derece lakayt olan kediye de gıpta edebilirdi. Buna rağmen kedi, hâkim olmadığı mukadderattan dolayı hayatı kendine zehir etmemekle bizden daha akıllı davranmıyor mu?

Onun insanlara tefevvuku yalnız bundan ibaret değildir ve çevik adaleleriyle daima dört ayak üstü düşmesine de inhisar etmez...

Nezle illeti, insan denen mahlukun koku alma kabiliyetini adeta köstebeğin gözleri kadar zayıflattığı halde, kediler, soluk aldıkları her saniye, bizim mesela manzaralar seyretmemiz derecesinde bir rayiha cihanı içinde yaşıyorlar. Onlardaki "koku alma" kudretinin yarısı devrimizin siyasilerinde olsaydı, bu derece dallanıp budaklanacak bir harp badiresine sürüklenmezlerdi. – Benim Tekir kendisine taalluk eden tehlikeyi ve düşmanı fareyi duvarlar aşırı seziyor. Zelzeleyi de başlamadan fark ediyor.

"Akıl için tarik birdir," düsturuna rağmen, kedi, bambaşka ve pek kestirme bir yol takip ederek bizim en makul hedeflerimize kolayca varıyor: Mesela "medeniyet yaptık" diye övünürüz. Medeniyetin de gayesi "az çalışmak", "iyi yaşamak"tır. Hatta derler ki beşer dehâsının en yüksek mümessili olan Edison ilk icadını "çalışmaktan kurtulmak" için yaratmış. Kedi ise; "Hiçbir şey yapmamak ne hoştur!" diyen İtalyan meseline parmak ısırtacak tembelliktedir; amma gene de en lüks salonun

baş köşesine yan geliyor. Hiçbir ziruhta bu mazhariyet yoktur: Kuş kafeste mahpus bir muganniyedir; köpek bekçilik eder, ava çıkar, polis ve ordu hizmetinde kullanılır. Üstelik tahkirlere, tezyiflere müşebbehün-bihtir. Tekirse, mimarimizden, tabahatımızdan, teshinatımızdan, hülasa, bizim sa'yımızdan beleş istifade eden yaman bir istismarcıdır.

Kendisine nankörlük isnat edilir. Amma bu, biraz da, izzeti nefis ve istiklal fikri sahibi olmasındandır. Kafasını kızdırmasınlar, pençelerini gösterir. Cemiyetimize müdanası da yoktur. Başı sıkıştı mı, şehirlerimizi, köylerimizi terk ederek tabiatın ortasında tek başına yaşamaya gidiverir. Bu cins ehlilikten ayrılmış serazatlara Fransızlar *chat haret* diyorlar ki, "yaban kedisi" manasına değildir; "yabanlaşmış"lara böyle denir.

(Söz açılmışken: "Kedi" kelimesi Latince *cattus*'ten alınmadır. Fransızca *chat* ile aynı asıldan olması insana ilk dikkatte hayret veriyor. İngilizce ve Almanca ile keza. Kedi'nin öz Türkçesi kanaatimce "pişik" olsa gerektir.)

Gerçi bazı Tekir ve Sarmanların da çöp tenekesinde kısmet aramaları görülür; amma onlar, ayaktakımı... Kalburüstü kalamamış nice Âdemoğlu da mide kaygısıyla burnunu daha pis yerlere sokmuyor mu? Hem yalnız maddeten değil, manen de...

Kedi'nin medeniliğine bir misal de, aşk hususunda Parisliler derecesinde "pervers" ve "visyö" yani facir olmasıdır! Diğer misal: Temizliğe herhangi bir kasabalıdan ziyade riayet etmesi: Kirini örter, tuvaletine de itina gösterir.

Sıkıştırılan kedinin kendinden yüz kat kuvvetlilere saldırdığını bilirdim. Bu, onun ferdiyetçi ve şövalye karakterinin en yüksek tezahürüdür. Son günlerde bir vatanperverliğine de şahit oldum. Hem de asrımızın vardığı en son model telakkide bir vatanperverlik:

Benim Tekir daha minimini olduğu için apartman komşumuzun at kadar köpeğinden fena korkuyor. Merdivenlerde onu gördün mü sıçan deliği bir para... Bu halinden cesaretlenen köpek geçen gün kapıyı nasılsa açık bulup mutfağımıza girmiş. Tekir'in orada bulunmasına ehemmiyet vermeyerek müstevli bir küstahın gururuyla ortada dolaşıyor... Bizim minimini birdenbire vatan müdafaasına kalkmasın mı? O eski çekingen ve sıvışkan halinden eser kalmadı: Dişlerini, pençelerini, gerilmiş sinirlerini, miyavlayan sesini, her şeyini seferber etti. Çomarı önüne katarak kapı dışarı kovdu.

Küçük mazlumların büyük zalimlere, icabında neler yapabileceğini Tekir'den öğrenmeli...

Akşam, 23 Teşrinisani [Kasım] 1942

İtibarını Kaybeden Şu Kötü Yarım Asır

Bugün 20. asrın ilk yarısının son günü...

Maziye doğru bakıyoruz:

17. asır... 18... 19... Ne ihtişam!

Hepsi birer tekâmül merdivenidir. Birbirini tamamlayarak, evvelkilerin mazhariyetlerine birçok şeyler ilave ederek gelişiyorlar. Öyle ki, insanda şu fikir hasıl oluyor:

Zamanın geçmesiyle terakki mukadderdir. Her asır, bir evvelkinden daha üstün olacak!

20. asır başladığı ve hayli ilerlediği sıralarda, cümlemizde böyle bir kanaat vardı: "Kim bilir, bunca icatlarla ne mesut olacağız. Hayatımız, git gide iyileşecek!" vehmine kapılıyorduk. Ve 19. asra, biraz istihfafla, bira müsamahayla bakıyorduk.

Hani bir yarışın başlangıcında, "favori" at hızla ilerler. Etraftan alkışlar, takdir nidaları yükselir. Fakat tam

yolun ortasına vardığı vakit, hayvanda bir tökezleme, kapaklanma, kanama olur. Bizim 20. asır da, alakadar seyirciler üzerinde aynı tesiri bırakıyor.

Hangi 20. asır medeniyeti?

Medeniyet, insanlardan evvela "korku"yu izale etmelidir. En basitleri: Mevsim ve iklimin sertliği, canavarların hücumu, yabancı kabilelerin taarruzu, önlenebilmelidir. Medeniyetin başlıca şartları bunlar olduğu halde, şu 20. asrın ortasında, her yirmi dört saatimizi, "Acaba başımıza çığ düşecek mi?" hissi altında geçiyoruz.

Sabahleyin uyanıp gazeteleri okuduktan, radyoları dinledikten sonra, "Bugün de varız!" inşirahıyla, milletler, bir günlük daha rahat nefes alıyorlar.

Bu 20. asrın ortaları kadar, belki de hiçbir asırda insanlık topyekûn kahrolmak tehlikesine maruz bırakılmıştı. Bir de adına medeniyet diyoruz. Yerinde kalsın!

Nesi medeniyet bunun? Başta fizik, kimya, mekanik ve fabrikası topyekûn intihar vasıtaları hazırlıyor. Felsefeler, bu intihara hınk diyor. Fakat yine de, asrın müdafaası için bir aldatmaca: "Peki, unutuyorsunuz: Ya hekimlikteki terakki?" Cevabı: Kurbanlık nüfus arttırmak için! Istırap çekecekleri çoğaltmak üzere, bu hesapsız, ölçüsüz, plansız cemiyete bedbaht yetiştirmek için! Hekimliğin hayrından bile neticede şer doğuyor... Bütün mevcutların zekâsından, dehasından, keza...

Sözde "yaşamak zevki"ne alıştırıldık. Bütün gururumuz oydu. Fotoğraflarda kadınlar ve erkekler otuz iki takma dişlerini göstererek mütemadiyen sırıtıyor. Esasında, ne donuk, ne sahte gülümseyişler bunlar! İtiraf edelim: 20. asır bizi bedbaht etmiştir. Ve bizden, "Mutlaka tekâmül edilecek!" fikrini –17., 18. ve 19. asırlardan o paha biçilmez inanç kuvvetini– söküp almıştır.

Şimdi düşünüyoruz ki: Tarihin nice parlak altın devirlerinden sonra, karanlık asırlar milletlerin ve topyekûn

beşeriyetin üzerine çökebilmiştir. Bu sefer de, üçüncü umumi harp yüzünden beteri olabilir. Aldanmayalım: Zamanın geçmesiyle, asrın ilerlemesiyle terakki şart değildir. Tedenni de iflas da inkıraz da topyekûn ölüm de hesapta vardır. Tıpkı ticarette mütemadiyen kâr şart olmadığı gibi. Para kaybetmek top atmak, tabancayı şakağına dayamak mümkün olabileceği gibi...

İşte, 20. asrın ilk yarısının son gününü böyle karanlık düşüncelerle bitiriyoruz. Tek teselli:

Gün doğmadan meşime-i şebden neler doğar

Yarın, 20. asrın ikinci yarısı başlıyor.

İyi başlar inşallah... Ve inşallah bu bedbinliğimizden eser kalmaz.

Akşam, 31 Aralık 1950

Hayata Erken Atılmak Suretiyle Çok Yaşamak Usulü

Bir gün Yahya Kemal, tarihi niçin o kadar sevdiğinin sebebini anlatmıştı:

"Hayatı ileriye doğru kaç sene uzatabiliriz? Sıhhat şartlarına riayet ederek, faraza on-on beş yıl daha... Fakat mademki hayatın uzunluğu hatıraların çokluğundan ibarettir; tarihi iyi öğrenmek suretiyle, hayatı maziye doğru binlerce yıl uzatmak mümkündür," demişti.

Güzel nazariye... Fakat nihayet bir şiir ve hayal adamının tavsiyesidir.

Ben, biraz daha pratik olmaya çalışacağım. – Çünkü nihayet, hepimiz "kendimizin bizzat yaşadığımız hayat"a, kitaplarda okuduğumuzdan, sinemalarda seyretti-

ğimizden fazla kıymet veririz. Âcizane tavsiyem, fasıllara erken başlamak sayesinde hayatı uzatmaktır.

Dün elli yaşını tamamladım.[1] Geriye doğru bakınca, Meşrutiyet'ten evvelki günlere kadar –Sultan Hamid'in selamlık resm-i âlisi dahil– görüyorum: Zamanın âdetince, dört yaşında dört aylık mektebe verildim. Altısında leylî yazıldım. Mektep azatlarında boru ve trampetle hep birlikte söylediğimiz "Hamidiye Marşı" hâlâ aklımdadır. Osmanlı devrinin Selanik'i, Manastır'ı, Üsküp'ü... Beyrut'u, Lübnan'ı... Şehzade ve sultan sarayları... Vezir, vüzera konakları... 1908'de hüviyetini takdir ede ede elini öptüğüm Enver Bey... Mektep müdürlerimiz (sonraki sadrazam) Talat Bey ve (maliye nazırı) Cavit Bey... Beyaz kule parkındaki nutuklar... Ve hele daha sonraki vakalar büsbütün vazıh...

Hafızası kuvvetli herkes benim gibidir; benimkinden pek kuvvetli hafızası olanlar da elbet çok. Ancak, şu var ki, ben, on altı-on yedi yaşlarından itibaren kendi hayatını kendi kazanır hale geldim. On sekiz yaşımda imzamı neşrettim. Demek ki otuz dört senelik müstakil vatandaş ve otuz iki senelik muharririm.

"Hayata erken atılmak suretiyle çok yaşamak usulü!" derken bunu kast ve bunu tavsiye ediyorum: Hayatı bu şekilde de maziye doğru uzatmanın bir usulü vardır...

Şimdiki şartlar ise tam tersine! Münevver mesleklerdeki vatandaşlar, ekseriya orta yaşların ortasına kadar geçim istiklallerine eremiyor; binaenaleyh, tam manasıyla yaşamaya başlayamıyorlar. Başka yönden kazançları belki oluyor ama "faal olmak manasındaki hayatları" kı-

1. Böylece Vâ-Nû'nun doğum tarihinin 15 Şubat 1901 olduğu kesinleşmiş oluyor. Umarız doğum tarihini sadece 1901 olarak veren çeşitli başvuru kitapları, biyografik yazar bilgileri veren internet siteleri vs. bu güncellemeyi yaparlar. Olmayacak duaya amin mi diyoruz acaba? (Y.N.)

salıyor. Evlenmeleri, çocuk ve torun sahibi olmaları da, bu yüzden gecikiyor.

Asri şartların "fizyolojik insan" hayatına engeller çıkarmasını çok gayritabii bulduğumu yarım asırlık hayatımın zirvesinden muhite haykırmak arzusunu duyuyorum: Devrim eğitim tipini, evlat yetiştirme tipini baştan aşağı değiştirmeli... Aksi takdirde hayat kısalıyor.

Her çağına erken başlayan bir insan olarak, şimdi de, ihtiyarlığın bazı icaplarına hazırlanıyorum. Bunu mahcubiyet duymaksızın itiraf ederim. Uzun yaşamak için, ihtiyarlıktan gayri usul bulunmamış. İhtiyarlık, şimdi adeta ayıp gibi sayılıyor. Eski nesillerde ise şerefti ve eski zihniyet elbette daha makul, mantıkiydi. İhtiyarlığa hazırlıklarım: Mesela okuyamayıp biriktirdiğim kitapları, burnuma gözlüğü takarak, rahat bir koltukta okumak gibi... Mesela minimini bir bahçede çiçek, sebze ekmek; tavuklara, ördeklere bakmak gibi... Yetmişini aşmış, seksenine yaklaşmış pek çok kimseye rastlıyorum: Hayatın hikmetini anlamak istercesine, diktikleri bir tohumun verdiği filiz üzerine tecessüsle eğiliyorlar. Son merhaleye vardıktan sonra, kendi üzerlerindeki topraktan hayata bu çiçek şeklinde –kısmen olsun– tekrar doğabileceklerini insiyaklarıyla hissediyorlar galiba... Fakat ihtiyarlığın en sonunda yakalandıkları bu merak, uzun süremiyor: Seneler mahdut! Saçları ağardıktan sonra gençliği muhafaza için beyhude didiştikleri için, sakin ve asude ihtiyarlığın latif zevkini tadamıyorlar. Binaenaleyh, her çağa erken başlamayı, o çağın kapısında, hakikatleri kabul etmeyi de, hayatı uzatmak bakımından tavsiye ediyorum.

Bilhassa, manevi bir çekidüzen lazımdır: Gençleri katiyen kıskanmamak; hele sevişenlere, gülüşenlere, oynaşanlara müsamaha etmek. Hülasa, uysal, güler yüzlü, hoş görür bir ihtiyar olabilmek... İçin için kendini yiyip

bitirmemek, hayatı bu şartlar altında uzatmak... Dostlar başına...

İşte, yaşıtlarıma ve benim yaşımı aşanlara, aşacaklara tavsiyelerim.

Akşam, 16 Şubat 1951

Erik, Köpek ve Hürriyet Cinsleri...

Nekahet gibi tatlı ne vardır? Romancılar, şairler, hatta roman ve şiirle hiç ilgisi olmayanlar, o hali sena ederler. Kıştan sonra ağaçlara su yürümesi kabilinden, vücuda yeni bir zindelik yürür... Bünye saadet duyar.

Halbuki bayram günlerinde gazetelere gelen bir telgrafa göre Uzakdoğu'nun bir hastanesinde, iyileşen bir hasta, apteshanede tıraş bıçağıyla "Harakiri" yapmış. Bağırsakları avucunda dışarı uğrayıp intihar sebebini birkaç kelime ile anlatmak imkânını bulmuş ve hemen ölmüş. "Hastaneden çıkınca beni sefalet bekliyordu. Didinmek mecalini kendimde bulamadım," demiş.

Telgrafı veren Garplılar, bu hadiseyi "garip" diye vasıflandırmışlardı. İhtimal onlarda, içtimai teşkilat daha ileri gittiğinden, yatağa bağlanmamak hürriyetini nispeten geniş ölçülerle tadabiliyorlar... Fakat biz Şark memleketlerinin insanları, harakiricideki yeis ve füturu biraz daha iyi anlayabiliriz: Hastanede yiyordu, içiyordu, yatıyordu, bakılıyordu, insan muamelesi görüyordu. Taburcu olunca felaket.

Yine "garip" deriz ama bu "garip"in manası telgraftakinden bambaşkadır: Nitekim bir hastanemize "gureba" yani "garipler" ismini takmış bulunuyoruz.

20. asırda insanlığın en büyük derdi, muayyen kelimelerle ayrı ayrı manaları kastetmesinden hasıl oluyor. "Garip" kelimesi bir misaldir. "Hürriyet" kelimesi de ayrı bir misal: Sokağa çıkabilmek, zamanına alabildiğine sahip olmak hürriyetini âlem nasıl anlar, bu Uzakşarklı nasıl anlamış...

Hatta başmuharririmiz Necmettin Sadak, bugünkü dünyayı ikiye bölen ideolojilerin az çok anlaşabilmeleri için evvela siyasi ıstılahlara sarih manalar vermek lüzumundan bahsediyordu: Sulh ne demektir? Demokrasi ne demektir? Matbuat hürriyeti ne demektir. İlh... Karşılıklı oturulup medlluler tespit edilse bile, ilk hareket noktası halledildi demektir. Fakat heyhat! Siyasi ve içtimai mefhumlar, mesela erik nevilerinin, mesela köpek nevilerinin birbirlerine benzemeyişi nevinden apayrı...

Şunu kastediyorum:

Mürdüm eriği? Bardak eriği? Çakal eriği? İlh... Acaba niçin hepsinin de ismi erik? Bunlar, şeftali, zerdali, kayısı derecesinde bile birbirlerine benzemezler. Onların isimleri ayrı ayrı da eriklerinki toptan erik! Ne hikmettir, anlayamam.

Keza köpekler: Tazı, buldok, çomar, fino, base, kurt köpeği, lûlû? Neden hepsi topyekûn köpek? Bunlarda çakalın, sansarın, tilkinin müşabeheti kadar olsun aralarında bir andırış yok... Topuna köpek deyip işin içinden çıkmak anlayışsızlığını gösteriyoruz. Havlıyorlarsa, ötekiler de uluyorlar... Bir havlamakla mı?

Siyasi, içtimai, ahlaki tabir ve ıstılahların aykırılığı da bu derece müthiş olduğu için, Garplıların "garip"i ile bizim "garip"imiz birbirini tutmuyor. Keza doğu ve batının sulh, demokrasi, matbuat hürriyeti mefhumları apayrı...

Babil Kulesi'ndeymişiz gibi bambaşka lisanlar konuşuyoruz.

Akşam, 17 Eylül 1951

Tebessüm, Sırıtış ve Kahkaha

Tebessüm membası iki küçük habere gazetemizin son nüshalarında rastladım.

Birincisi: Bir İngiliz ressam, ahalinin sanata karşı kayıtsızlığından gocunmuş olacak ki, hoş bir istihza tuzağı hazırlamış. "Nü"lerinin modelleri olan bayanları sergisinde tabloların yanına oturtmuş. Kes biletleri! Ziyaretçi rekoru kırılmış. Sonra eserler kapış kapış gitmiş.

İkincisi: Jamaika adasında Churchill'in misafir kalmakta olduğu villaya gazetecileri almazlarmış. Bizim meslektaş fotoğrafçılar da Churchill'in ille denizde yüzerken resmini çekmek isterlermiş. Ama polisler hep, "Savulun, destur!" derlermiş. Bunun üzerine yine hoş bir istihza: "Denize bir-iki hindistancevizi atıp filmini alırız, adam!" demişler imiş. Telgraf şöyle bitiyor: Bununla beraber ellerinde birçok imkânlar olan ve İngiliz başbakanının deniz banyosunu alırken filmini çekmeyi kafalarına koymuş bulunan sinema operatörleri polisin mümanaatiyle karşılaşınca denize bir-iki hindistancevizi atarak uzaktan sanki Churchill'in başını filme alıyorlarmış gibi hareket etmişlerdir. Film operatörünün kanaatince, bu şekilde alınan fotoğraf beyazperde üzerinde pekâlâ Başbakan Churchill'in uzaktan çekilmiş başı gibi görünecektir."

İngilizler bıyık altından gülen ince mizahı yaratmakla ve sevmekle meşhurdurlar. Onların *humour*'leri

ikinci misalde olduğu gibi yüksek makamları hedef tutsa bile kimseyi incitmiyor.

Keşke asrımızın modası bu cins neşe ve zekâ tezahürü olsaydı! Halbuki içeride ve dışarıda *humour*'un revaçsız kaldığını görüyoruz. Mesela, memleketimizin belki de en zarif genç mizahçıları, *41 buçuk* isimli bir mecmua çıkarıyorlardı; devam edemediler. Bir nesil evvelki fırça ve kalem mizahçıları da, bunca gayretlerine rağmen, karûn olamadılar, ne gezer! Kalburüstü bile kalamadılar.

Sırıtmak ve kaba saba atmak, attırmak, icap ediyor. Makbul olan o!

İngiliz stüdyolarını ziyaret ettiğimiz sırada, sinema artisti Bay David Niven'le yan yana alelusul bir resim çektirmemiz gerekti. Aktör, bana dedi ki:

— Objektif karşısında sırıtmamız lazım geliyor. Halkın istediği buymuş. Dişimizi fırçalayacakmışız gibi gerelim dudaklarımızı, haydi hop!

Otuz iki dişimizi gösterdik; lamba parladı ve objektif açıldı, kapandı.

Amerika başta, diğer dört kıtada insanları böyle zoraki pişmiş kelleye döndürüyorlar. Neymiş? Yaşamak zevki? Neymiş? İnsan tebessüm edersen hayatta muvaffak olurmuş. Zira sempatik görünürüz. Karnı ağrıyan kronik hasta yetmişlik diplomatları bile bu nazariye ile güya keyiflerinden ağızlarını kulaklarına vardırıyorlar. Muvaffakiyetsizlikle neticelenen her beynelmilel toplantının başında ve sonunda sırıt babam sırıt!

Bu endüstri haline getirilmiş, konserveleşmiş bir keyiftir. Feleğin bizimle istihzasıdır. Komedi tiyatrolarının alçı maskeleri bile, 20. asrın ikinci yarısındaki basmakalıp gülümsemelerden daha çok manidar. Hiç değilse bir şeyin sembolü, bir şey ifade ediyor.

Eski medeniyetlerde kahkaha şişman barbarların bir

kabalık ifadesiymiş. Mecburi sırıtışlar da bu devrin kabalığı. Türk anaları, evlatlarına terbiye verirlerdi:

— Yerli yersiz gülme, yavrum! Ağzını bir karşı açma öyle!

Yok, muhakkak ki icap ettiği zaman gülmeli! Fakat çehre her zaman nurlu, mütebessim olabilmeli. Bunların da kaynağı *humour*'dur.

Ne mutlu zekâyı harekete getirip hadiselerden bir tebessüm payı çıkarabilene! İçten gelerek bıyık altından gülebilene!

Akşam, 16 Ocak 1953

Tablo Yapan Maymuna Ve Tercüme Eden Makineye Dair

Bu hafta içinde acayip haberler, birbirini takip etti:

1. Bir tercüme makinesi icat edilmiş. Mekanik beyin fasilesinden bu alet, Rusça ile İngilizce arasında otuz kadar cümleyi bir dilden ötekine çevirebilmiş.

Pek şaşmadım. Nahiv istifi, Rusça ile İngilizcede bazı cümlelerde birbirinin aynıdır. Ona göre, kasalardan, kelimeler düşmüş, mukabil lisandakinin yerini tutmuştur. Gelsin de, o makine mütercim, Türkçe ile başka diller arasında çevirmeler yapsın göreyim. Yirmi kelimelik Fransızca bir ibarenin her kelimesine sıra numarası konulsa, Türkçe nahiv, mesela söyle bir değişiklik icap ettirir: Evvela on ikinci kelime, sonra dokuzuncu kelime, sonra on dördüncü kelime ilh...

Yaşasın, fikir işçilerimizi koruyan milli gramerimiz.

Türk mütercimlere bir hayli çalışma imkânı daha olsa gerektir... Hiç değilse, bizim ömrümüzün sonuna kadar.

2. Baltimore'da iki yaşında bir şempanze maymunu müteaddit resimler yapmış. Modern üsluptaki bu "eser"ler sergi halinde teşhir edilmiş ve alaka uyandırmış. Başka şehirlerde de gösterileceklermiş.

Ümmi köylülerin yahut bacak kadar çocukların, hatta zırdelilerin enteresan sergileri de beşeriyeti ilgilendirmişti... Keza makineler ne resimler yapıyor. Şimdi buyurun daniskasını... Hani "insan" ölür, eseri kalır, hayvan ölür, semeri kalır!" deniyordu. Bu atalar sözü de hapı yuttu: Maymun ölünce semeri değil, eseri kalacak...

Makineler hesap yapıyor, makineler şarkı söylüyor. Keza ümmiler, keza dahi çocuklar, keza bülbüller, musikide başarı gösteriyorlar... Cahil kızlar, reklam sütunlarında endam gösterip kalabalık şehirlerin eğlence yerlerinde musiki namı hesabına para kırıyorlar... Şarlatan ressamlar arasında şimdi bir de maymun, ihtimal sergileriyle zengin olup dilediği kadar Amerikan fıstığı yiyecek, nişanlısını kotra gezintisine davet edecektir.

Daha evvel, maymun, aktör de olmuştu. Sirk cambazlığı caba...

Fakat maymun işar-ı ahire değin muharrir olamayacaktır.

Hoş böyle bir yeni rakip zuhur etsin, etmesin, zaten 20. asırlı muharrirlerin hali duman... Zira meslek çok darbelenmiştir. Evvelce: "Müjde! Bir muharririn yazıları yüz gazetede birden intişar ediyor, ne inkişaf!" deniyordu; sonra anlaşıldı ki, meğer bu hakikat acı hakikatmiş: Doksan dokuz muharrir, kendi yerlerini bir tek standart muharririn ekseriya siyasiler yahut işadamları tarafından dikte edilmiş basmakalıp yazılarına ekmeğini kaptırmış. Yok, hayır: Şarkıcı kızların, hesap makinelerinin, tercümeci beyinlerin, sergici maymunların gördükleri rağbeti, İkinci Umumi Harp sonrasında muharrirler kuva-yı

külliyesi bulamamaktadırlar: radyoların neşrettiği menfaat makaleleriyle, ajansların sattığı resimli romanlar, onların yerlerini habire alıyor, alıyor... Bütün dünyada, bu böyle...

Fakat bu darbelenme sırasında, muharrirlerin yine de belki şu tesellisi olabilir: Hiçbir dimağ makinesi yahut hiçbir maymun makale, fıkra, roman, hikâye yazamayacaktır. Bizim bu sanat için, mutlaka ve mutlaka "bizzat insan" lazım olacaktır. Hiç değilse 20. asrın sonuna kadar! Bahse girmeye ömrüm kâfi gelse girerdim: 21. asırda dahi!

Akşam, 18 Ocak 1954

Uzaydaki Zekâ

Telgraf yeni icat edildiği sırada kasaba hocası bunun, ne mene şey olduğunu çocuklara anlatmak için, kedinin kuyruğuna basmış. Kedi bağırınca "İşte buradan basılır, telgraf oradan ses çıkarır" diye izaha kalkmış.

Benimki de ihtimal o derece ilkel bir anlatış olacak...

Sovyet âlimleri uzak yıldızlarda zekâ sahibi yaratıklar bulunduğunu; bize (yahut etrafa) işaretler saldıklarını iddia etmişler. Bilginlerden biri bunu kesinlikle, öbürleri ihtiyatla söylüyorlarmış. Kuzey komşumuzun ajansları fantezi haberleri yayınlamadığına ve 1 Nisan üzerinden zaman geçtiğine göre bunu devrimizin büyük sürprizlerinden saymalı. Belki de kâinat anlayışımızın bir köşe başına daha vardık. Bir yaşına daha bastık!

Hayalimizde nasıl canlandırmalı uzaydaki zekâyı?

Uzay hakkında elime geçen bütün vulgarizasyon yazılarını okuyup duruyorum. Derler ki, Amerika'da da

birçok rasat istasyonları elektronik kulaklarını açmış yukarıda bahsi geçen nitelikte sinyaller yollayan var mı diye boşlukları dinlerlermiş. Yani, yer toparına, başka toparlardan "seslenenler" oluyor mu? Hele bizim burada atomlar filan patlattığımızı fark ederek, bir uygarlık üzerine ulaştığımızı anlayarak?

Merak etmiştim; arada ortak dil bulunmadığına göre acaba haberleşme ne yolla olur? Harfler, kelimeler, notalar işe yaramazmış. Meğer matematik formülleri temas vasıtası imiş.

Şöyle ki: Bizim bilginler matematikte, ulaştıkları en yüksek formülleri uzaya çekerlermiş. Şayet öteden daha ileri formüller gelirse tamam! Onların ne noktada bulunduklarını edinilmesi asırlara bağlı o bilgi sayesinde diyelim ki enerji kaynaklarımızı diyelim ki tekniği bir hamlede ilerletebileceğiz.

Elektronik kulaklar kirişte bekleyip dururken, demek Sovyet âlimleri "gaipten" ilhamvari işaretler almış. Her yüz günde bir aynı işaretler geliyormuş.

Bunları çekenler kimlerdir?

* Bir Amerikalı uzmana göre işaretler güneşten daha sıcak bir cihandan geldiği için orada hayat olamazmış. Fakat hayat sahiplerinin bizimkine benzer bir "hava" ile kuşatılmış kürede bulunmaları şart mı? Ateşte hayat olamaz mı? Eğer suda balığın yaşadığını görmeseydik suda da hayat olamaz sanırdık. Belki ateşte hayat vardır ve Semender (= salamandra) efsanesi beyhude değildir. (Ve İblis ateşten yaratılmış.)

* Belki uzakta "asıl beşeriyet" normal bir ömür sürüp duruyor. Aralarından fi tarihinde Âdem ile Havva adlı iki avare, günün birinde bir feza aracı ile gezintiye çıkıp kazazede olmuşlar; Arz dediğimiz bu küçük, bu hastalıklı, bu sefil yere düşmüşler. Cennet hatıralarını unutmayarak

üremişler. Şimdi uzaktaki asıl beşeriyet onların torunları tarafından yakılmış atom işaretinden mevcudiyetlerini keşfetmek üzere. Bizi kurtarmak üzere. Biçareliğimizden! Belki de faniliğimizden!

* Ve belki sizi istismara gelecektir uzaktaki zekâ yaratıklar. İnsan soyundan olmayanlar mı? İnsan soyundan olanlar mı? Aldatacaklar. Öyle bir faiz sistemi, öyle bir dış ticaret, öyle bir borçlandırma ki asıl bu süper koloniyalizm mahvedecek doğuyu da batıyı da!

* Ve belki bizi istismara gelecektir uzaktaki zeki yaratıklar. İnsan soyundan olmayanlar mı? İnsan soyundan olanlar mı? Aldatacaklar. Öyle bir faiz sistemi, öyle bir dış ticaret öyle bir borçlandırma ki asıl bu süper koloniyalizm mahvedecek doğuyu da batıyı da!

* Ve belki dinlerin anlattığı? Ervah orada. Ve belki büyünün anlattığı? Ervahiler orada.

Lakin mutlaka mutlaka bizim şu anda bildiğimizden başka şey. Bizi fanilikten olmasa bile şimdiki cılız kâinat bilgimizden kurtaracak düşünce alanında olsun engin selamete çıkaracak yenilikler... Fezadan öyle şeylerin müjdeleri geliyor...

Bu hayallerle oyalanmak bile hoşa gidiyor.

Yalan da olsa söylemeli, dinlemeli, oyalanmalı!

Haber, 20 Nisan 1965

A

acaib-i seb'a-i âlem	Dünyanın yedi harikası
adem	Yokluk
adese	Mercek
agleb-i ihtimal	Büyük ihtimal
ahlaf	Kuşaklar, torunlar
aksülamel	Tepki, reaksiyon
ala ala hey	Coşkunluk ve taşkınlıkla bağırıp çağırarak eğlenme
alamerikan	Amerikan tarzı
alelumum	Genel olarak, genellikle
âlemşümul	Dünya ölçüsünde, evrensel
alesseviye	Eşit, bir boyda
ameden-i laklak	Leyleklerin gelmesi
amele-i tahrir	Yazı işçisi
ameliye	Yapılan iş, işlem
amelmande	İş yapamaz duruma gelmiş olan
Amerika-yı Cenubi	Güney Amerika
âmil	Etken, sebep
ânât	Anlar, zamanlar
anha minha	Şundan bundan
arsıulusal	Uluslararası
âsâr	Eserler
asgar-ı namütenahi	Sonsuz küçük
aşere-i mübeşşere	Cennetle müjdelenmiş olanlar
atıfet	İyilik, lütuf
avamfiribane	Halkın hoşuna gidecek şekilde
azam-ı namütenahi	Sonsuz büyük
azîm	Büyük

B

bahadır	Yiğit
bakiyetü's-süyuf	Kılıç artıkları
batî	Ağır
batiü'l-hazım	Hazmı ağır
bedihi	Besbelli, apaçık
bedii	Estetik

bediiyat	Estetik ilmi
beliğ	Belagatli, anlaşılır
benibeşer	İnsanlık
beray-ı nezaket	Nezaket gereği
berceste mısra	Bir eserdeki en güzel mısra
berhava	Yararsız, boş
beşuş	Güleç
bidat	Dine sonradan giren âdetler
bidayet	Başlama, başlangıç
bikr	Temizlik
bila-itiraz	İtiraz etmeden
bililtizam	Bile bile
bilvasıta	Araçla
binnazariye	Teorik olarak
bizar	Bezmiş, uzanmış
bizzarure	İster istemez

C-Ç

calip	Celp eden, çeken, çekici
cari	Geçerli
cavidani	Sonrasız, ebedî
cazibe-i arziye	Yerçekimi
cebretmek	Zorlamak
ceffelkalem	Düşünmeden, bir çırpıda
cehdetmek	Çalışıp çabalamak
cehl	Cahillik
cehren	Açıktan
celadet	Yiğitlik
Cemahir-i Müttehide	Birleşik Devletler
cemile	Güzel
ceste ceste	Parça parça
cevval	Davranışları çabuk ve kesin olan
cezir	Kök
cife	İğrenç
cifir	Harflere verilen sayılarla mana çıkarma bilgisi
cihar-ı yâr-ı güzin	Dört halife
cümle-i nahviye	Sözdizimi, sektaks
çalak	Çevik

D

daire-i vesvese	Evham, vesvese dairesi
daüssıla	Yurt özlemi
dercetmek	Araya sokmak, araya sıkıştırmak
derpiş	Öngörme, göz önünde tutma
dest-i Hak	Allah'ın eli
dibace	Giriş, başlangıç
dide	Göz, gözbebeği
dun	Aşağı

E

ecsam	Cisimler
edna	Çok aşağı, en alt düzeyde
efal	Eylemler
efrat	Fertler
ehlivukuf	Bilirkişi
elan	Şimdi, şu anda
elbab	Akıllar
El-cahilü cesurün	Cahil cesurdur.
elfaz	Lafızlar, kelimeler, sözler
enfas-ı madude-i hayat	Sayılı nefesler
enfüsi	Öznel
enmuzec	Örnek
erganun	Org
ervah	Ruhlar
esatir	Mitoloji
esham	Paylar, hisseler
esirî	Uçacak gibi hafif, esirle ilgili
eslaf	Geçmişler, bizden öncekiler
evamir-i ilahiye	Allah'ın emirleri
Eyne's-sera mine's-Süreyya	Yer nerede, Ülker yıldızı nerede!

F

facir	Haktan sapan
faikiyet	Üstünlük
fasık-ı mahrum	Günaha hazır olup fırsatını bulamayan
fasile	Familya
fazıl	Faziletli, erdemli
fazılane	Erdemli bir şekilde
fehva	Kavram, terim

fend-i cihan Cihan hilebazı
fersude Eskimiş, yıpranmış
fevç fevç Akın akın
fevkâni Üstte, üstteki
fevkassıfır Sıfırın üstünde
fevt Elden kaçırma
fevvare Fıskiye
fiil sigaları Fiil çekimleri
filispit *(Full speed)* Tam yol, son sürat
fisebilillah Allah yolunda
fodla Kepekli undan yapılmış pideye benzer bir tür ekmek
fütur Bezginlik, umutsuzluk

G

gadretmek Haksızlık etmek
galat-ı rüyet Görme bozukluğu
gavamız Anlaşılmaz şeyler
gayri ziruh Canlı olmayan
gayrikitabi Kitabi olmayan
gayrimenus Alışılmamış
gazup Öfkeli
gurup Güneşin batması
gülbank Hep bir ağızdan ve makamla yapılan dua veya ant

H

habibe Sevgili
hacalet Utanç, yüz karası
hadisat Hadiseler, olaylar
hafi ilim Gizli ilim
hakşinas Hakkı gözeten
haleldar Bozukluğu olan
halk etmek Yaratmak
hall ü fasl Sona erdirme
hamule Yük
hançere Gırtlak
harcıâlem Hiçbir özelliği olmayan, basmakalıp
hariç ez edebiyat Edebiyat dışı
hars Kültür

hasretmek	Birine, bir şeye ayırmak, vermek
haşiye	Açıklama, dipnot yazısı
hatt-ı münhani	Eğri çizgi
hatt-ı müstakim	Doğru çizgi
hava-yı nesimi	Atmosfer
hayide	Bayat söz
hayvanat	Zooloji
hazmı bati	Hazmı ağır
hendese	Geometri
hendesiyet	Geometrik şekiller
heybet-nüma	Heybetli, gösterişli
heyet-i umumiye	Umumi heyet. Genel görünüm
hilm	Yumuşaklık
himmet	Yardım, kayırma
hisse-i şayia	Pay
hissiye-i hususiye	Özel duygular
hitam	Son
hodbin	Bencil
husuf	Ay tutulması
hutut	Çizgiler
hüdayinabit	Kendi kendine yetişen
hüma	Devlet kuşu

I-İ

ıstıfa	Yetişmiş olanı seçme
ıstılah	Terim
ibda	Yaratma, yoktan var etme
icat-gerde	İcat edilmiş
icbar	Zorlama, zorunda bırakma
iclas	Tahta çıkarma
içtimaiyatçı	Sosyal bilimci
idbar	Düşkünlük
ifrağ	Bir şeyi başka bir biçime çevirme
ihata	Kuşatma, sarma, çevirme
ihsan	İyilik etme, iyi davranma. Bağış
ihzarat	Hazırlamalar
ihzari	Hazırlık niteliğinde
iktifa	Yetinme
ilayıkelimetullah	Allah'ın adını yüceltme
ilm-i terbiye-i etfal	Çocuk eğitimi

ilzam	Cevap veremez duruma getirme
imale	Bir tarafa yatırma, eğme
imtidad	Uzama
imtisal	Bir örneğe göre davranma, uyma, benzemeye çalışma
inayet	İyilik, ihsan
incizab	Cezbedilme, kapılma
inhimak	Bir şeye aşırı düşkünlük gösterme
inhiraf	Sapma, başka bir tarafa meyletme
inhisar etmek	Tekele almak
inhitat	Çökme, gerileme, alçalma
inikâs	Yansıma
inkıta	Kesilme, kesinti
inkıyat	Boyun eğme, uyma
inkisar	Kırılma, gücenme
inkişaf	Gelişme, gelişim
insicam	Düzgünlük, tutarlılık
insiyak	İçgüdü
inşat	Şiir okuma
inşirah	İç açılması, gönül açılması, ferahlık
intaç	Bir işi sonuçlandırma, sona erdirme
intişar	Yayılma
irsiyet	Soyaçekim, kalıtım, veraset
irşat	Doğru yolu gösterme, uyarma
ism-i has	Özel isim
istiğna	Nazlanma, nazlı davranma
istihale	Biçim değiştirme
istihdaf	Amaçlama, hedef alma
istihfaf	Küçümseme, hor görme, hafifseme
istihkar	Hor görme, aşağılama
istihlak	Tüketim
istihsal	Üretim, üretme, elde etme
istikşaf	Araştırma. Keşfetmeye çalışma
istinat etmek	Dayanmak
istinkâf	Reddetme, yüz çevirme
istitraden	Ara söz olarak
işar-ı ahire değin	Gelecek son habere kadar
işba	Doyma
işvebaz	Nazlı, cilveli
itikaf	Kendini bir konuya verme

itizar	Özür dileme
ivicac	Eğrilik
izhar etmek	Göstermek

K

kable't-tarih	Tarihöncesi
kara cümle	Dört işlem
kari	Okur
kariha	Düşünme gücü
kasidehan	Kaside söyleyen
kavait	Kurallar
kaylule	Öğle uykusu
keenne	Sanki
kelamullah	Alllah sözü
kemal	Olgunluk
kemiyet	Nicelik
kerahet	İğrenme, tiksinme
kerem	Soyluluk, ululuk, büyüklük. İyilik
keşide	Arap harfli yazıda bazı harflerin baş tarafı yazıldıktan sonra süs için çekilen uzatma
keyfiyet	Nitelik
kişizade	Soylu
konkre	Somut
konkur	Yarış
kudema	Eskiler, eski insanlar
kurun-ı ûlâ	İlkçağ
kurun-ı vusta	Ortaçağ
kuva-yı külliye	Bütün kuvvetler
küfran	Nankörlük
kül	Tüm
kün fe yekün	Olan oldu
küreiarz	Yeryüzü

L

la takrabü's-salate	Namaza yaklaşma
laakal	En azından, hiç olmazsa
laedri	Anonim
laf ü güzaf	Boş laf
lalettayin	Ayırt etmeksizin, gelişigüzel

lamelif çevirmek	Bir yerden pek uzaklaşmadan etrafı dolaşmak
lamise	Dokunma duyusu
laşey	Değersiz
layetenahi	Sonsuz
leylî	Yatılı

M

maada	Başka
maderzad	Anadan doğma
mağmum	Tasalı, üzgün
mahbup	Sevgili
makes	Yansıma, yankı, yankıda bulunan yer
makûs	Ters çevrilmiş. Kötü
makûsen mütenasip	Ters orantılı
mariz	Hasta
masun	Korunan, korunmuş
maşeri	Toplumsal, kolektif
matlup	İstenilen, aranılan
matrak	Kalın sopa, değnek
matuf	Bir yöne eğilmiş
mazhariyet	Erişme, elde etme
mebde	Baş, başlangıç
meclis-ara	Ortamı güzelleştiren
mecma	Toplanılan yer
medlul	Anlam
medyun	Verecekli, borçlu
mefkûre	Ülkü, ideal
mefruz	Farz edilmiş
mekni	Gizli
meleke	Yeti. Alışkanlık
melhuz	Umulan, beklenen
menabi	Kaynaklar
menafi	Faydalar
menfa	Sürgün yeri
menfur	Nefret edilen
menkabe	Fıkralar, hikâyeler
menus	Alışılmış olan
merbut	Bağlı
merci	Kaynak

mergup	Rağbet edilen
mesağ	İzin
meskût	Söylenmemiş
meşahir-i meçhule	Bilinmeyen şairler
meşher	Sergi
meşime-i şeb	Gecenin karnı
meşkûk	Şüpheli
meşveret	Fikir alışverişi
meyan	Ara
mezcetmek	Birbirine katmak, katıştırmak
mezmum	Kötü, makbul olmayan
mihanikiyet	Mekanizma, mekaniklik
mihenk	Birinin değerini anlamaya yarayan ölçüt
mikyas	Ölçek, ölçü
mir-i kelam	Güzel konuşan kimse
mirsad-ı ibret	İbretle seyretme yeri
miyar	Ölçüt, ölçü
mizac-ı şahane	Sultanın mizacı
monden	Sosyeteye özgü
muaheze	Kınama, paylama, ayıplama
muakkip	Takipçi
Muallakat-ı Seb'a	İslamdan önce Kâbe duvarına asılan yedi kaside
muallem	Eğitimli
muarefe	Karşılıklı birbirini tanıma, tanışma
muasır	Çağdaş
muavenet	Yardım
muayyen	Belli, belirli
muazzep	Acı, sıkıntı, azap çeken
muganni	Şarkıcı erkek
muganniye	Şarkıcı kadın
muhaceret	Göç, göçme
muhal	Olmayacak
muhalledat	Daimi olarak kalacak şeyler
muhammin	Oranlayan, tahmin eden
muhassala	Netice
muhavere	Konuşma
muhayyirü'l-ukul	Aklıllara şaşkınlık veren
muhtasar	Kısaltılmış olan, kısa
mukallit	Taklitçi

mukannen	Belirli
munis	Cana yakın, sevimli
munkariz	Batmış, çökmüş, tükenmiş
munsıf	İnsaflı
musalli	Namaz kılan
musanna	Uydurma
mutazarrır	Zarar görmüş, zarara uğramış
mutekif	İbadet için bir köşeye çekilen
mutekit	Bir şeye inanan, itikat eden
muttarit	Düzenli, tekdüze
muvacehe	Yüzleşme
muvafık	Uygun
muvazi	Paralel
muzlim	Karanlık
mübareze	Çarpışma, dövüşme
mübeccel	Yüce
mübeşşir	Müjdeci
mücerret	Soyut
müdana	Minnet
müddeiumumi	Savcı
müdekkik	İnceleyici
müfit	Faydalı
müfrit	Aşırı
mühmel	İhmal edilmiş
mümanaat	Engel olma, karşı koyma
mümeyyiz	Ayırt edici
münazaun-fih	Çekişmeli, ihtilaflı
münderecat	İçindekiler
münhani	Eğri
müntehir	İntihar eden
müntesip	Bir yere bağlanmış, kapılanmış
müptedi	Acemi
müptezel	Ayağa düşmüş, değersiz
mürai	İkiyüzlü
müreccah	Tercih edilen
mürekkep kelime	Birleşik kelime
mürevviç	Bir düşüncenin taraftarı veya yayıcısı
mürteciane	Gericilere özgü
mürtet	İslamdan dönen
mürur tezkere	Geçiş izni

müsavi	Eşit
müsellem	İnkâr edilmez, karşı çıkılmaz
müselles-i mütesavi'l-adla	Eşkenar üçgen
müstağni	Elinde olanla yetinen, doygun
müstahsil	Üretici
müstantik	Sorgu yargıcı
müstehab	Farz ve vacipten başka sevap kazanılan iş
müstehlik	Tüketici
müstekreh	İğrenç
müsteşrik	Şarkiyatçı
müstevli	İstilacı
müşahhas	Somut
müşebbehün-bih	Kendisine benzetilen
mütalaa	Görüş, düşünce, çalışma
müteallik	İlgili
mütearız	Zıt
mütebahhir	Geniş bilgi sahibi
mütebaki	Geri kalan
mütebayin	Uymaz, zıt, aykırı
müteferrik	Ayrılmış, dağınık
mütehalif	Birbirine karşı, uymaz
müteharrik	Yer değiştirebilen
mütehavvil	Değişken
mütekâmil	Olgunlaşmış
mütemmim	Tamamlayan
mütenakız	Çelişkili
müteneffir	İğrenmiş, tiksinmiş
mütetebbi	Bir konuyu araştıran, araştırmacı
müteyakkız	Uyanık, tetikte
müzaheret	Destekleme, arka çıkma
müziç	Usandıran, rahatsız eden

N

nadan	Bilgisiz, cahil
nageh-zuhur	Ansızın olan
nahiv	Cümle bilgisi
nakzetmek	Bozmak. Çelişmek
namütenahi	Sonsuz
nas	İnsanlar
nasir	Nesir yazan

nass-ı katı	Manası açık Kuran ayetlerinden delil olarak gösterilen ayet
naşinide	İşitilmemiş, duyulmamış
nebatat	Botanik
nedim	Hoşsohbetliğiyle her mecliste aranan kimse
nefer	Kimse
nesiç	Doku. Dokuma
nev-zat	Yeni doğmuş bebek
nikap	Peçe
nikbinane	İyimserce
nim-ilah	Yarı tanrı
noktainazar	Bakış açısı

P-R

paluze	Bir çeşit pelte
payidar	Kalıcı
perestişkâr	Tapınan, delice seven
peri-peyker	Peri yüzlü
radiyallahüanh	Allah ondan razı olsun.
rahim	Esirgeyen, kollayan
rakit	Durgun
ram olmak	İtaat etmek, boyun eğmek
refik	Arkadaş
reha	Kurtuluş
reh-i seng-sar	Taşlık yol
resikâr	İktidar mevkisi
rey-i âmm	Halkın oyu
riyaset	Başkanlık
riyaziye	Matematik
rücu	Geri dönme

S

sa'y	Emek, çalışma
sabitkadem	Sözüne sadık
sadet	Fikir, niyet
saffet	Saflık
sakalet	Sakillik, çirkinlik
sakim	Bozuk, yanlış, eksik
salahiyet	Yetki

salih	Dine uygun, hayırlı fiil
salik	Bir yola giren
sami	Dinleyici
sarf	Gramer
sarf ve nahiv	Dilbilgisi
sathi	Yüzeysel
sathiyat	Sathi, adi şeyler
savm-ı Davud	Bir gün oruç tutup bir gün tutmama
sec'-i murassa	Nesirde yapılan bir tür kafiye
seciye	Huy, karakter
sehab	Bulut
sehabe	Bulut
selika	Güzel söyleme ve yazma yeteneği
semavat	Gökler
semmiyet	Zehirlilik
serapa	Baştan ayağa
serazat	Serbest, özgür
serdar	Başkomutan
serencam	Bir işin, bir olayın sonu, akıbet
serlevha	Başlık
sermedî	Ebedî, sürekli
sername	Önsöz
sıdk	Doğruluk, bağlılık
sıfrülyed	Eliboş
sıyanet	Koruma
sigaya çekmek	Sorguya çekmek
silsile-i meratib	Rütbe sırası
sinekür	Kolay ve iyi maaşlı iş
siper-i saika	Paratoner
suitesir	Kötü etki
sukut	Düşme
suni ender suni	Yapay içinde yapay
suret-i münasebe	Münasip şekil

Ş

şefik	Şefkatli
şerait	Şartlar
şifahi	Sözlü olarak
şikâr	Av
şümullü	Kapsamı geniş

T

tab	Baskı
tab etmek	Basmak
tababet	Tıp bilimi
tabahat	Yemek pişirme sanatı
tafra-furuş	Yukarıdan atıp tutan
tagallüp	Zorbalık
tahassür	Özlem
tahassüs	Duygulanma
tahassüs-i külli	Tamamen duygu
tahavvül	Dönüşme
tahkir	Aşağılatma, onur kırma
tahkiye	Anlatı. Anlatma, hikâyeleme
tahrikat	Kışkırtmalar
tahrirat	Resmî bir dairece yazılan yazılar ve mektuplar
tahriren	Yazarak
tahrirî	Yazılı
tahsin	Güzel bulma, beğenme
tahtani	Altta olan, alttaki
tahtessıfır	Sıfırın altında
tahteşşuur	Bilinçaltı
takaddüm	Önde gelme
takarrür	Karar verme, yerleşme
tardetmek	Kovmak
tarik	Yol
tarziye	Özür dileme
tasannu	Yapmacık
tasrih	Açıkça söyleme
taun	Veba
tavassut	Aracılık, ara bulma
tavsif	Nitelendirme, niteliklerini söyleme
tavzih	Açıklama, aydınlatma
tayf	Hayalî görüntü
tayyetmek	Atlamak
tayy-ı meratip	Mertebeleri atlama
te'lih	Tanrılaştırma
teakup	Art arda gelme
teati	Karşılıklı alıp verme
tebahhurat	Buharlar

tebcil	Yüceltme, ululama
teberru	Bağışlama, bağış
teberrüken	Uğur sayarak
tedenni	Gerileme, düşme
tedris	Ders verme, öğretme
teenni	İhtiyatlı davranma. Dikkatli düşünme
tegafül	Anlamazlıktan gelme
tehlil	*La ilahe illallah* sözü
tekâmül	Evrim. Olgunlaşma
tekaüdiye	Emekli maaşı
tekevvün	Oluş, oluşma, var olma
telin	Lanet okuma
telmih	İmalı anlatma
temdit	Uzatma, sürdürme
temessül	Benzeşme
temrin	Tekrarlatarak alıştırma
tenafür	Kakofoni
tenavül	Beslenme
tenazur	Simetri
tendürüst	Dinç
tenebbüt	Bitkilenme
tenevvü	Çeşitlilik
tentene	Dantel
tenvin	Kelimenin sonunu "-en, -an" diye bitiren işaret
tenvir	Aydınlatma
tercümeihal	Özgeçmiş
terfih	Ferahlatma
terk-i dar ü diyar	Evini, semtini terk etme
terviç	Bir düşünceyi destekleme
tesalüp	İki şeyin üst üste gelmesi
tesamuh	Hoş görme
tesanüt	Dayanışma
teshinat	Isıtmalar
teslihat	Silahlandırıcılar
teşrii	Yasamayla ilgili
tetabu-i izafat	Zincirleme isim tamlaması
tevabi	Hizmette bulunanlar
tevahhuş	Korkma, ürkme
tevarüs	Bir kimseden miras kalma, mirasa konma

tevbihname	Kınama mektubu
tevehhüm	Kuruntuya düşme
tevettür	Gerilim
tevlit etmek	Sebep olmak
tevzi	Dağıtma, bölüştürme, paylaştırma
tezyif	Küçük görme, alay etme
tufeyli	Asalak
turfa etmek	Değerini kaybetmek

U-Ü

uhuvvet	Kardeşlik
usturlap	Gökcisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan araç
üdeba	Edebiyatçılar
üstad-ı azimüşşan	Büyük üstat

V

vâfir	Bol, çok
vahdaniyet	Tanrı'nın birliği
vahdet	Birlik, teklik
vahide irca	Öze dönme
vahid-i kıyasi	Birim
vâlâ	Yüksek, yüce
vareste	Kurtulmuş
varit	Olabilir
vazetmek	Koymak
vehle-i ula	İlk başlangıç, birdenbire
verese	Mirasçılar
vuzuh	Açıklık, berraklık

Y

yabis	Kuru
yarka	Büyük tavuk
yeis	Keder, ümitsizlik
yeknazar	Tek bakış
yeknesak	Tekdüze
yevmî	Günlük
yümn	Uğur

Z

zaika	Tat alma
zait	Çoğalan
zarafet-penah	Zarif
zebun-küş	Kendinden zayıfa gücü yeten
zehab	Bir fikre kapılma
zeval	Bozulma, yok olma
zıya	Kaybolma
ziruh	Canlı
zirüzeber	Yerle bir
zübde	Özet, öz
zücaciyet	Sırçadan yapılma

Vâlâ Nureddin 'Vâ-Nû', günümüzde sadece Nâzım Hikmet'in yakın dostu ve biyograficisi olarak hatırlanıyor. Oysa çok uzun yıllar "Türkiye'nin bir numaralı fıkracısı" kabul edilmiş, hem inanılmaz genişlikteki ilgi alanıyla hem de kıvrak Türkçesiyle özellikle kendinden genç birkaç kuşak aydının büyük bir zevkle takip ettiği iyi bir yazardı. Fıkracılık mesaisini, 1920'lerin ikinci yarısından 1960'ların ortalarına kadar kesintisiz olarak, belli bir dünya görüşü etrafında sürdürmüş istisnai bir kalem adamıydı. Hep şu kaygıyı gözetmişti: Yeni kurulan Cumhuriyet'in yurttaşlarını modern, seküler bir kamusal ahlak ve bu ahlakı kurumsallaştıracak bir örgütlülük geliştirmeye teşvik etmek; toplumsal kültürümüzün bu ahlakın geliştirilmesine engel olan yanlarını tatlı bir dille ama kıyasıya eleştirmek.

Çok farklı türlerde "iki kamyon" dolusu metin üreten Vâ-Nû en çok fıkra yazarlığını önemsiyordu; çünkü ileriki yılların araştırmacılarının onun tanıklık ettiği olağanüstü dönemi anlamak istediklerinde mutlaka fıkra yazarlarına başvuracağını düşünüyordu. Biz de onu günümüz okurlarına tanıtmak için on binlerce yazısı arasından üç yüz kadar fıkrasını iki cilt halinde sunuyoruz. *Fikir ve Sanat Âlemimize Bu Hürriyet Kâfi Değildir* cildi edebiyat, dil, din ve ahlak, fikir ve sanatla ilgili yazılarından, *Asri Rüyalar, Fetiş Rejimler* cildi ise gündelik hayatı ve toplumsal kültürümüzü eleştiren yazılarıyla çalışma hayatı ve siyasetle ilgili yazılarından bir seçki niteliğinde.

Haldun Taner, Vâ-Nû'yu şöyle anlatır: "Onun sütunu bize hocalarımızın açamadığı ne pencereler açtı. Köklü bir İstanbul terbiye ve görgüsünden gelen çelebiliği, Galatasaraylılığın verdiği ince bir esprisi, çok sevdiği Viyana'nın hayat üslubundan edindiği zarif bir Avrupalı gustosu ve nihayet Moskova günlerinin anısı bir diyalektikten örülme, kendine özgü, çok ilginç bir kültürü vardı."

Bu yazılar, eminiz, günümüz okurları için de yeni pencereler açacak!

#izler #cumhuriyetdönemi #gazeteyazıları #siyaset #ideolojiler #gündelikhayat

can

39,5 TL

canyayinlari.com | f | | canyayinlari

deneme

ISBN: 978-975-07-5266-7

9 789750 752667